

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΡΩΜΑΙΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Α' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

15-ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ-15

1900

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΡΩΜΑΙΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΔΕΡΗ

13-ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ-13

1900

Πᾶν ἀντίτυπον ὀφείλει νὰ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγ-
γραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Μεαυ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΩ Π. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ,

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗ,

ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΑΚΡΑΙΦΝΟΥΣ ΦΙΛΙΑΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΨΑΣ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς
κατακτίσεως πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

§ 1. Σύντομος γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία εἶνε ἐπιμήκης χερσόνησος ἐν σχήματι ποδός, περιβεχόμενη ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους καὶ μεσημβρινῶς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους· πρὸς βορρᾶν δὲ ἐκτείνεται εἰς ἡμικύκλιον, τοῦ ὁποίου τὴν περιφέρειαν ἀποτελεῖ ἡ ὄροσειρά τῶν Ἀλπεων.

Ὅρη. Ἐν Ἰταλίᾳ ὄρη, πλὴν τῶν Ἀλπεων, αἵτινες διαιροῦνται εἰς ἀνατολικὰς, κεντρικὰς καὶ δυτικὰς Ἀλπεας, εἶνε καὶ τὰ Ἀπέννινα, τὰ ὁποῖα διασχίζουν κατὰ μῆκος ἅπασαν τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον.

Ποταμοί. Ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων ὁρέων πηγάζουσι διάφοροι ποταμοί, ἀρδεύοντες τὴν Ἰταλίαν καὶ καθιστώντες αὐτὴν γόνιμον· πολλάκις ὅμως κατὰ τὸν χειμῶνα διὰ τῶν πλημμυρῶν προξενοῦσιν οὗτοι μεγίστας καταστροφάς. Ὁ μέγιστος πάντων τῶν ποταμῶν εἶνε ὁ Πάδος, ὅστις πηγάζει ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ ἐκβάλλει δι' ἑπτὰ στομιῶν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος· καθ' ὅσον προχωρεῖ, αὐξάνεται διὰ τριάκοντα παραποτάμων, τῶν ὁποίων γνωστότεροι εἶνε ὁ Τάναρος, ὁ Τρεβιάς, ὁ Δουρίας, ὁ Τίκενος καὶ ὁ Ἀδούας (ὁ μεγαλύτερος τῶν παραποτάμων τοῦ Πάδου). Μετὰ τὸν Πάδον μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Ἰταλίας εἶνε ὁ Ἀθεις (νῦν Ἀδίγης) πηγάζων ὡσαύτως ἐκ τῶν Ἀλπεων καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἑνετικὸν κόλπον. Ἐκ τῶν Ἀπεννίνων πηγάζουσι πολλοὶ ποταμοὶ ἐκβάλλοντες ἄλλοι μὲν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Τυρρηνικόν· τούτων γνωστότεροι εἶνε ὁ Τίβερης, ὁ Λεῖρης, ὁ Σίλαρος, ὁ Μάκρας

ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, καὶ ὁ Ῥουβίκων ἐκβάλλων εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

Κόλποι. Τῆς Ἰταλίας ἐπισημότεροι κόλποι εἶνε ὁ *Λυγιστικὸς* κόλπος (νῦν κόλπος τῆς Γενούης), ὁ *Κυμαῖος* κόλπος (νῦν κόλπος τῆς Νεαπόλεως), ὁ *Ταραντῖνος* καὶ ὁ Ἑρετικὸς.

§ 2. Διαίρεσις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία διηρεῖτο τὸ πάλαι εἰς τρία μέρη. α) τὴν ἄνω ἢ βόρειον *Ἰταλίαν* β) τὴν μέσην ἢ κυρίως *Ἰταλίαν* καὶ γ) τὴν κάτω ἢ νότιον *Ἰταλίαν*, ἥτις καὶ μεγάλη *Ἑλλὰς* ἐκαλεῖτο διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν.

Ἄνω Ἰταλία. Αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ ἐντεῦθεν τῶν *Ἀλπεων Γαλατία* (*Gallia Cisalpina*), περιλαμβάνουσα καὶ τὴν *Λυγιστικὴν* πρὸς δυσμὰς καὶ τὴν *Ἑρετίαν* πρὸς ἀνατολάς. Ἡ ἐντεῦθεν τῶν *Ἀλπεων Γαλατία*, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Πάδου, διηρεῖτο εἰς τὴν πέραν τοῦ Πάδου χώραν (*Transpadana*) καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου (*Cispadana*). Τῆς πρώτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ *Αὐγουστία* τῶν *Ταυρίνων* (νῦν Τουρίνον), τὸ *Μεδιόλανον*, τὸ *Τίκινον* (νῦν Πανῆ), ἡ *Μάντονα*, ἡ *Οὐήρων* (νῦν Βερόνα) καὶ ἄλλαι· τῆς δὲ δευτέρας ἡ *Ραβέρρα* καὶ ἡ *Πλακεντία*. Τῆς Λυγιστικῆς πόλεις ἦσαν ἡ *Γέρονα* παρὰ τὸν ὁμίον κόλπον, καὶ ἡ *Νίκαια*, τῆς δὲ Ἑρετίας ἡ *Ακυληία*.

Ἡ Μέση ἢ κυρίως *Ἰταλία* ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Μάκρα καὶ τοῦ Ῥουβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τῶν ποταμῶν Φρέντου καὶ Σιλάρου, περιελάμβανε δὲ ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν *Ἐτρουρίαν* ἢ *Τυρρηρίαν* πρὸς βορρᾶν, τὸ *Λάτιον* εἰς τὸ μέσον καὶ τὴν *Καμπανίαν* πρὸς νότον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων πρὸς βορρᾶν τὴν *Ομβρικήν*, εἰς τὸ μέσον τὴν *Πικεντίνην* καὶ πρὸς νότον τὴν *Σαμνίτιν*.

1) Ἡ *Ἐτρουρία* ἢ *Τυρρηρία*, χώρα πεδινὴ καὶ εὐφορος, εἶχεν ἐπισημότερας πόλεις τὸ *Κλούσιον*, τοὺς *Οὐνίους*, τὴν *Καίρην*, τὸ *Φαλέριον*, τὰς *Φαισοῦλας*, τὴν *Περουσίαν*, τὸ *Αρρήτιον*, τὴν *Φλωρεντίαν* καὶ τοὺς *Τυρκυρίους*.

2) τὸ *Λάτιον*, χώρα ὄρεινῃ, κατοικεῖτο ὑπὸ διαφόρων ἐθνῶν : τῶν *Λατίων*, τῶν *Σαβίνων*, τῶν *Αἰκούων*, τῶν *Ουόλσκων* καὶ ἄλλων. Τοῦ Λατίου ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ ἐπτά-*λοφος* *Ῥώμη*, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, ἡ *Ἀλβα Λόγκα*, τὸ *Λαβίνιον*, ἡ *Ῥωστια*, οἱ *Γάβιοι*, ἡ *Ἀρδέα*, αἱ *Μιτυοῦραι*, τὸ *Ἀρπινον* καὶ ἄλλαι.

3) Ἡ *Καμπανία*, μετὰ τοῦ *Λείριος* καὶ τοῦ *Σιλάρου*, χώρα περίφημος διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς. Ταύτης πόλεις ἦσαν ἡ *Καπὴν*, ὀνομαστὴ διὰ τὸν πλοῦτόν της καὶ διὰ τὴν δια-*βόητον* τρυφηλότητά τῶν κατοίκων της· ἡ *Κύμη* (ἀποικία τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Χελιδέων), ἡ *Παρθερόπη* ἢ *Παλαιπολις* καὶ ἡ *Νεάπολις*.

4) Ἡ *Ὀμβρική* ἔκειτο ἀνατολικῶς τῆς Ἑτρουρίας· πόλεις αὐτῆς ἦσαν τὸ *Ἀρίμινον* καὶ τὸ *Σερτίον*.

5) Ἡ *Πικυρτίνη* παρὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος καὶ πρὸς νότον τῆς Ὀμβρικής· πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ *Αρχὼν* καὶ τὸ *Ἀσκονιον*.

6) Ἡ *Σαμνίτις*, τραχεῖα καὶ ὄρεινῃ χώρα, ἐκτεινομένη καὶ ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῶν Ἀπεννίνων καὶ κατοικοῦμένη ὑπὸ τῶν ἀνδρείων *Σαμνιτῶν* καὶ ἄλλων λαῶν. Ταύτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν αἱ *Κήρις* ἢ ἡ *Κύρις* πρωτ. τῶν Σαβίνων, πρὶν ἢ οὗτοι ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Ρωμαίων, αἱ *Φιδήναι*, τὸ *Σοῦλμον*, τὸ *Βερεβέντον*, τὸ *Κορφίνιον* καὶ τὸ *Καύδιον*, γνωστὸν ἐκ τῶν ἀπ' αὐτοῦ λεγομένων *Καρδιανῶν Πυλῶν*.

Κάτω Ἰταλία ἢ *Μεγάλη Ἑλλάς*. Αὕτη περιελάμβανεν ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν *Ἀπουλίαν* καὶ τὴν *Καλαβρίαν*, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὴν *Λευκαρίαν* καὶ τὴν *Βρεττίαν*.

1) *Ἀπουλία*· ταύτης ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν αἱ *Κάρραι*, ἡ *Λουκερία* καὶ ἡ *Ὀνερουσία*.

2) *Καλαβρία*· αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ *Μεσσαπία*, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῆς Ἀπουλίας ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ κοινῶς ὀνόματος *Ἰαπυγία*· πόλεις τῆς Καλαβρίας ἦσαν τὸ *Βρινδῆσιον*, ὁ *Τάρας*

παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον, ὁ Ὑδροῦς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

3) *Λευκαρία*· χώρα ὄρεινή· πόλεις αὐτῆς ἐπίσημοι ἦσαν ἡ *Σύβαρις*, διαβόητος διὰ τὴν μαλθακότητα τῶν κατοίκων της, κατὰ στραφεῖσα τῷ 510 ὑπὸ τῶν *Κροτωνιατῶν*, ἡ *Ἐλέα* (πατρὶς τῶν φιλοσόφων Παρμενίδου καὶ Ζήνωνος καὶ ἕδρα τῆς *Ἐλεατικῆς* σχολῆς)· ἡ *Ἡράκλεια* καὶ οἱ *Θούριοι* (ἀποικία τῶν Ἀθηναίων).

4) *Βρεττία* (σημερινὴ Καλαβρία)· χώρα ὄρεινή· πόλεις αὐτῆς ἦσαν ἡ *Κρότων*, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ταρραντίνου κόλπου, οἱ *Λοκροὶ Ἐπιεφύριοι*, τὸ *Ῥήγιον*, ἐπὶ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ, ἀντικρὺ τῆς Μεσσήνης.

Νῆσοι.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήκον ὡς ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι *Σικελία*, *Σαρδῶ* καὶ *Κορσική*.

Ἡ *Σικελία* τὸ πάλαι θαυμασίως καλλιεργουμένη ἦτο εὐφωρωτάτη· ὅθεν καὶ *ταμεῖον* τῆς Ἰταλίας ὠνομάζετο. Ἐνεκα τοῦ τριγωνικοῦ σχήματός της ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ *Τρινακρία*. Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου διὰ τοῦ *Σικελικοῦ πορθμοῦ* (πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης), ὅπου τὰ ρεύματα τῆς Μεσογείου συγκρουόμενα ἀποτελοῦσι φοβεράν δίνην, ἡ ὁποία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Σκύλλα* καὶ *Χάρυβδις*.

Πόλεις τῆς Σικελίας ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ *Μεσσήνη* (Ζάγκλη), ἡ *Κατάρη*, αἱ *Συρακοῦσαι*, (ἀποικία τῶν Κορινθίων), ὁ *Ἀκράγας*, ὁ *Σελινοῦς*, τὸ *Μιλύβαιον*, ἡ *Ἐρνξ*, ἡ *Ἐγεστα*, τὸ *Δρέπανον*, ὁ *Πάνορμος*, ἡ *Ἱμέρα*, αἱ *Μυλαί*.

Τῆς Σαρδοῦς ἐπισημότερα πόλις ἦτο ἡ *Κάλαρις*, τῆς δὲ *Κορσικῆς* ἡ *Ἀλαλία*, ἥτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὠνομάσθη *Ἀλερία*.

§ 3. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ ἐμφανισθῇ τὸ Ῥωμαϊκὸν Ἔθνος, ἡ

Ἰταλική χερσόνησος καὶ διὰ τὸ ἐπικαίρον τῆς θέσεώς της καὶ διὰ τὴν πλουσίαν φύσιν της κατοικήθη ὑπὸ διαφόρων λαῶν, οἵτινες ἦλθον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἄλλοι μὲν ἀπ' ἀνατολῶν διὰ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἢ διὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Ἠπειρου, ἄλλοι δὲ ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν παρόδων τῶν Ἀλπεων· πλὴν τῶν ξένων τούτων λαῶν ὑπῆρχον καὶ οἱ *ιθαγενεῖς* ἢ *αὐτόχθονες* (aborigines) τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Πάντες οὗτοι οἱ λαοί, διαφόρου καταγωγῆς καὶ γλώσσης, ἀπετέλουν, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, πολλὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς διαφορᾶς περὶ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς φυσικῆς διασκευῆς τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, ὡς εἴπομεν, διασχίζεται κατὰ μῆκος ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων ὀρέων· ἀνὰ πᾶν βῆμα διαυλακοῦται ὑπὸ ἐγκαρσίων ὄροσειρῶν, αἵτινες σχηματίζουν ἀναριθμήτους κοιλάδας καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Ἐκάστη κοιλάς ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἡ μόνη ἐδαφικὴ ἔκτασις ἐνὸς λαοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κράτος περιωρίζετο ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὁρίων. Ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἰταλίας κυριώτατοι ἦσαν τρεῖς, οἱ *Ἰάπυγες*, οἱ *Ἰταλοὶ* καὶ οἱ *Εἰρῶσχοι* ἢ *Τυρρηνοὶ*.

α) οἱ *Ἰάπυγες* κατόικουν τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Χερσονήσου καὶ μάλιστα τὸν *Απουλίαν* καὶ τὴν *Καλαυρίαν*, αἵτινες, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἐκαλοῦντο δι' ἐνὸς ὀνόματος *Ἰαπυγία*. οἱ *Ἰάπυγες* μέχρι τινὸς μόνον διετήρησαν τὸν ἐθνισμόν των, ἔπειτα δὲ μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐγκατασταθέντας Ἑλληνας συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν ὁλοσχερῶς καὶ παρέλαβον καὶ τὴν γλῶσσάν των.

β) οἱ *Ἰταλοὶ* ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, μετὰ τῶν ὁποίων πιθανῶς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν κατοικίᾳ, τῇ Ἀσίᾳ, ἀπετέλουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λαόν. Οἱ *Ἰταλοὶ* κατόικουν τὴν μέσσην καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, διεκρίνοντο δὲ εἰς δύο κλάδους, τοὺς *Λατίνους* καὶ τοὺς *Σαβέλλους*. Οἱ *Λατῖνοι* κατ' ἀρχὰς κατόικουν τὸ *Λάτιον*, βραδύτερον δὲ ἐξηπλώθησαν πρὸς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας. Ἀπετέλουν

οὔτοι ἰδιαιτέρως κοινότητας, αἵτινες ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, συνεδέοντο ὅμως διὰ συνελεύσεων καὶ πανηγύρεων. Ἐκάστη κοινότης εἶχεν ἴδιον βασιλέα, ἐπιστημοτέρα δὲ τῶν κοινοτήτων ἦτο ἡ *Ἀλθα Λόγγα*. Οἱ δὲ Σαβέλλοι διεκρίνοντο πάλιν εἰς πολλὰ γένη, διεσπαρμένα εἰς διάφορα μέρη τῆς Χερσονήσου, τοὺς *Σαβίτους*, τοὺς *Σαυρίτας* ἢ *Σαυρίτας*, τοὺς *Λευκαροὺς*, τοὺς *Βρεττίους*, τοὺς *Μαρσούς* καὶ ἄλλους.

γ) Οἱ Ἑτροῦσκοι ἢ *Τυρρηνοὶ* κατελθόντες ἐκ τῶν ὀρέων τῆς *Ραιτίας* (γερμανικῆς χώρας) ἐγκατεστάθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν παρὰ τὸν Πάδον χώραν, ἐκδιώξαντες ἐξ αὐτῆς τοὺς *Αἰγυας* καὶ τοὺς *Ἑρετοὺς*. βραδύτερον δὲ υπερβάντες τὰ Ἀπέννινα ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Ἑτρουρίαν* καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ δώδεκα πόλεις, αἵτινες ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν· ἐκ τῶν παλαιῶν δὲ κατοίκων ἄλλους μὲν ὑπέταζαν, ἄλλους δὲ ἐξεδίωξαν. Ἐκάστη ἐκ τῶν δώδεκα τούτων ὁμοσπόνδων πόλεων εἶχεν ἴδιον ἄρχοντα, ὅστις ἐκαλεῖτο *Λουκοῦμωρ* καὶ ἐξελέγετο ἰσοβίως ἐκ τῶν εὐπατριδῶν. Ἀντιπρόσωποι τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων συνήρχοντο κατ' ἔτος καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας, ἐν καιρῷ δὲ ἀνάγκης ἐξέλεγον ἓνα κοινὸν ἀρχιστράτηγον ἔχοντα ἀπόλυτον ἐξουσίαν.

Εἰς χρόνους νεωτέρους (800 π. Χ.) οἱ Ἑτροῦσκοι προσέβησαν καὶ μέχρι τῆς *Καμπαρίας* καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ἰδρύσαντες ἄλλην ὁμοσπονδίαν· καταλαβόντες δὲ καὶ τὰς μικρὰς νήσους κατὰ μῆκος τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτὴν τὴν *Κορσικὴν* καὶ τὴν *Σαρδῶ*, ἐγένοντο ὁ ἐμπορικώτερος καὶ βιομηχανικώτερος λαὸς τῶν ἀπὸ τῆς Μεσογείου, διαγωνιζόμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ. Διὰ τοῦ ἐμπορίου συνεσώρευσαν μεγάλα πλοῦτη· ἐκ τούτων ὅμως προσέκυψε διασθορὰ καὶ ἀδυναμία. Οἱ Ἑτροῦσκοι εἶχον προαχθῆ εἰς μέγαν βαθμὸν πολιτισμοῦ· ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν ὑβξήθη ἔτι μᾶλλον δι' Ἑλλήνων ἐποίκων ἐλθόντων εἰς τὴν Ἑτρουρίαν καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐπικοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῆς Κορίνθου. Πλὴν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διεκρίνοντο

καὶ εἰς τὴν μουσικὴν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γλυπτικὴν. Σωζόμενα εἰσέτι λείψανα *τειχῶν, καμαρωτῶν πυλῶν, τύμβων, ραῶν, θεάτρων* κλπ. μαρτυροῦσι τὴν μεγάλην τῶν Ἑτρούσκων ἐπιτηδεύτητα περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Περὶ φημος ὑπῆρξεν ὡσαύτως καὶ ἡ *πλαστικὴ* τῶν Ἑτρούσκων, μεθ' ἧς συνεδέετο καὶ ἡ *γραφικὴ*, ὡς ἐξάγεται ἐκ πολλῶν σωζομένων *κεραμείων ἀγγείων, ἀναγλῶφων καὶ ἀγαλμάτων*.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων κυριωτάτων λαῶν τῆς Ἰταλίας ἦσαν καὶ οἱ ἐξῆς·

α) Οἱ *Λίγυες* καὶ οἱ *Ἑρετοί*. Οὗτοι, ὡς εἶδομεν, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑτρούσκων ἐκ τῆς παρὰ τὸν Πάδον χώρας· καὶ οἱ μὲν *Λίγυες* ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἄνω Ἰταλίας, τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Λιγυστικὴν*· οἱ δὲ *Ἑρετοί* εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἄνω Ἰταλίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη *Ἑρετία*.

β) Οἱ *Γαλάται*. Οὗτοι κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα π. Χ. εἰσέβαλον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἧτις ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη *Γαλατία* (Cisalpinia = ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων). Οἱ Γαλάται ἦσαν καὶ πολεμικώτατος· ἀπέφευγον τὰς εἰρηνικὰς ἀσχολίας· τὴν γεωργίαν ἐθεώρουν ὡς ἔργον ἐξευτελιστικόν δι' ἄνδρας ἐλευθέρους· δι' ὃ καὶ ἐπεδίδοντο μᾶλλον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

γ) Οἱ *Ἕλληνες*, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος π. Χ. ἔδρυσαν πλείστους ἀποικίας ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ· ὅθεν καὶ *Μεγάλη Ἑλλάς* ἐκλήθη αὕτη.

Οὗτοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι λαοὶ οἱ κατοικήσαντες ἄπασαν τὴν Ἰταλικὴν Χερσόνησον κατὰ τοὺς παλαιωτάτους χρόνους· λαοὶ διάφοροι κατὰ τὴν καταγωγὴν, κατὰ τὰ ἔθνη καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, οἵτινες ἕνεκα τούτου ἦσαν καταμεμελισμένοι· ἀλλ' ἐκ τοῦ καταμελισμοῦ τούτου προήρχετο φυσικῶς ἀδυναμία, οἱ δὲ ἐσωτερικοὶ πόλεμοι ἦσαν ἀκατάπαυστοι.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν τούτων, τῶν ἀσυντάκτων καὶ ἀπομεμονωμένων, ἀνεφάνη ἄλλος λαὸς ἀπὸ τῆς 8ης ἐκχροντακτηρίδος, ὁ *Ῥωμαῖός*, ὅστις ὀρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ ἀσημάντου κατ' ἀρχὰς παρὰ τὸν Τίβεριν πόλεως, τῆς *Ῥώμης*, κα-

τέβαλεν ἐκ διαδοχῆς πάντας τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον καὶ ἵδρυσε κοσμοκρατορίαν, οἷαν οὔτε πρότερον, οὔτε μετὰ ταῦτα εἶδεν ὁ κόσμος.

§ 4. Διαιρέσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἄρχεται ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ φθάνει μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (754 π. Χ.—476 μ. Χ.), διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους.

α) εἰς τὴν περίοδον τῆς Βασιλείας 754—510 π. Χ.

β) εἰς τὴν περίοδον τῆς Δημοκρατίας 510 — 30 π. Χ.

γ) εἰς τὴν περίοδον τῆς Αὐτοκρατορίας 30 π.Χ.—476 μ. Χ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἡ ῬΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

§ 5. Παράδοσεις περὶ κτίσεως τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν Ῥωμαίων ἱστορία, ὡς καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων, καλύπτεται ὑπὸ σκότους πυκνοῦ, ὅσα δὲ περὶ αὐτῆς γνωρίζομεν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον μυθώδη καὶ ἐπινοήματα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Καὶ τὰ περὶ τῆς κτίσεως λοιπὸν τῆς Ῥώμης εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μυθώδη. Λέγεται ὅτι ὁ Αἰνείας, υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, διασωθεὶς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς Ῥώμης, μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ κινδύνους ἦλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀσκαρίου καὶ πολλῶν φυγάδων Τρώων εἰς τὸ Λάτιον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Λατίνος.

Ὁ Λατίνος ἐφιλοξένησε τὸν Αἰνείαν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του *Lavinia*, ἣτις ἦτο μεμνηστευμένη

μετὰ τοῦ *Τύρρου*, βασιλέως τῶν *Ρουτούλων*. Ὁ *Τύρνος*, ὀργισθεὶς διὰ τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ κατὰ τοῦ *Λατίνου* καὶ τοῦ *Αἰνείου*. καὶ ὁ μὲν *Λατίνος* ἐφονεύθη ἐν τῇ πολέμῳ τούτῳ, ὁ δὲ *Αἰνείας* ἀποκρούσας τὸν *Τύρνον*, ἔλαβε τὴν βασιλείαν τοῦ *Λατίου* καὶ πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του ἔκτισε τὴν πόλιν *Λαθίνιον*. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ *Τύρνος* ἐπανεῖλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ *Αἰνείου*, καὶ ἔπεσε μὲν μαχόμενος ὁ *Τύρνος*, ἐφονεύθη ὅμως καὶ ὁ *Αἰνείας*, οἱ δὲ ὑπήκοοί του ἐλάτρευσαν αὐτὸν ὡς θεόν.

Τὸν *Αἰνείαν* διεδέχθη ὁ ἐκ τῆς πρώτης συζύγου *Κρεούσης*, υἱὸς τοῦ *Ἀσκάριος* ἢ *Ἰουλος*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα τοῦ *Λαθίνιου* ἦτο νοσηρόν, ὁ *Ἀσκάριος* ἔκτισε τὴν *Ἀλβαν Λόγγαν* ἐπὶ τοῦ *Ἀλβανοῦ* ὄρους καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ *Λατίου*.

Δώδεκα βασιλεῖς ἐκ τοῦ γένους τοῦ *Αἰνείου* ἐβασίλευσαν ἐν *Ἀλβᾷ Λόγγᾳ*. Ὁ τελευταῖος αὐτῶν, *Πρόκας* καλούμενος, κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν *Νουμίτωρα* καὶ τὸν *Ἀμούλιον*. Ὁ *Νουμίτωρ*, ὡς πρεσβύτερος, διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον· ἀλλ' ὁ *Ἀμούλιος* ὠθούμενος ὑπὸ φιλοδοξίας ἐξεθρόνισε τὸν ἀδελφόν του καὶ ἤρπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἵνα δὲ ἐξασφαλισθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν υἱὸν τοῦ *Νουμίτωρος* ἐφόνευσε, τὴν δὲ θυγατέρα του *Ρέα Σιλβίαν* κατέστησεν *Ἑστιάδα*, ἥτις, ὡς τοιαύτη, ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον νὰ μείνῃ ἄγαμος.

Ἡ *Ρέα Σιλβία* ὅμως ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἄρεως δίδυμα τέκνα. Ὁ *Ἀμούλιος* μαθὼν τοῦτο, τὴν μὲν μητέρα ἐθανάτωσε συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, τὰ δὲ δίδυμα τέκνα διέταξε καὶ ἔρριψαν εἰς τὸν *Τίβεριν* ποταμὸν ἐντὸς σκάφης. Κατὰ σύμπτωσιν ὅμως ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρῆσιν τότε καὶ ἡ σκάφη ἐφέρετο ἡρέμα ἐπὶ τῶν ὑδάτων· ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον τὰ ὕδατα ἀπεσύρθησαν, ἐστάθη αὕτη εἰς τὴν ῥίζαν ἀγριοσυκῆς· ποιμὴν τις τοῦ βασιλέως, *Φανστύλος* καλούμενος, διερχόμενος ἐκεῖθεν κατὰ τύχην καὶ ἀκούσας τοὺς κλαυθμυρισμοὺς τῶν παιδίων ἠδὲ σπλαγχνίσθη αὐτὰ καὶ παραλαβὼν τὰ ἔφερεν εἰς τὴν σύζυγόν του *Ἀκκαρ Λαυρεττίαν*, ἥτις τὰ ἀνέθρεψε καὶ τὰ ὠνόμασε *Ρωμύλον* καὶ *Ρῶμον*.

Ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥῶμος ἀνετράφησαν ὡς τέκνα τοῦ Φαυστύλου, ἡλικιωθέντες δὲ καὶ μαθόντες ἐκ τύχης τὴν ἀληθῆ αὐτῶν καταγωγὴν τὸν μὲν Ἀμούλιον, τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου, ἐφόνευσαν, τὴν δὲ βασιλείαν ἀπέδωκαν εἰς τὸν πάππον των Νουμίτωρα. Ὁ Νουμίτωρ ἀνταμείβων τοὺς ἐγγόνους του ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς μέρος γῆς παρὰ τὸν Τίβεριν.

Ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥῶμος μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισαν νὰ κτίσωσι πόλιν ἐπὶ τοῦ μέρους, ὅπου ἐσώθησαν, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Τὸ μέρος ἦτο λίαν κατὰλληλον, ἐπὶ τῆς ὄχθης, ὡς εἴπομεν τοῦ Τιβέρεως, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν τριῶν λαῶν *Λατίων, Σαβίνων καὶ Ἑτρούσκων*, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ὁποίων βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι ἠδύνησαν. Ἐπὶ πλεόν πλεῖστοι λόφοι τεταγμένοι ἡμικυκλικῶς καθίστων τὸν τόπον ἐκεῖνον κατ'ἐξοχὴν ἰσχυρὸν καὶ ἐπιτήδειον πρὸς ἄμυναν. Ὅτε ἐκτίσθη ἡ πόλις (754 π. Χ.), ἡγήθη φιλονικία μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν τίς νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα εἰς τὴν πόλιν· οἱ οἰωνοὶ ἠνόνησαν τὸν Ῥωμύλον καὶ οὗτος ὠνόμασεν αὐτὴν *Ῥώμην*. ὁ δὲ Ῥῶμος μετ' ὀλίγον ἀπέθανε.

§ 6. Ῥωμύλος (754—715).

Ἀποθανόντος τοῦ Ῥώμου, ὁ Ῥωμύλος ἔμεινε μόνος βασιλεύς. Ἡ πόλις ἦτο ἤδη ἐτοιμή, ἀλλ' ἐσπερεῖτο κατοίκων. Ὁ Ῥωμύλος, ἵνα αὐξήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἐκήρυσεν αὐτὴν ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ληστάς καὶ κακούργους. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠδύνη. Ἀλλὰ δὲν εἶχον γυναῖκας· ἔστειλαν λοιπὸν καὶ ἐζήτησαν τοιαύτας παρὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν· ἐκεῖνοι ὅμως ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ δώσωσι τὰς θυγατέρας των εἰς ληστάς καὶ κακούργους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν ἀπήντησαν περιφρονητικῶς λέγοντες «Διὰ τί δὲν κηρύττετε τὴν πόλιν σας ἄσυλον καὶ διὰ τὰς γυναῖκας ;»

Ἡ προσβολὴ ἦτο δεινὴ, ἀλλ' ὁ Ῥωμύλος ἀπέκρυψε τὴν ὀργὴν του. Μετὰ τινα χρόνον κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα. Προεκήρυξε πανηγυρικοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ προσεκάλεσεν εἰς αὐτοὺς τοὺς γείτονας λαοὺς· οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ πρὸ πάντων οἱ Σαβῖνοι, ἐκ περιεργείας νὰ ἴδωσι καὶ τὴν νέαν πόλιν, προσῆλθον ἀθροοὶ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων. Ἐν ᾧ ὅμως ἀνύποπτοι ἐθεῶντο τοὺς ἀγῶνας, οἱ Ῥωμαῖοι, διὰ συνθήματος δοθέντος ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου, ἐπέπεσαν ἐνοπλοὶ καὶ ἤρπασαν τὰς θυγατέρας τῶν ξένων, τὰς ὁποίας καὶ συνεζεύχθησαν.

Οἱ οὕτω περιϋβρισθέντες γείτονες λαοί, ὑπέκρινοντες εἰς τὴν δικαίαν αὐτῶν ὀργήν, ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Διέπραξαν ὅμως τὸ μέγα σφάλμα, τὸ ὅποτον βραδύτερον ἀπώλεσε πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων. Ἀντὶ νὰ συνενώσωσι τὰς δυνάμεις των καὶ ἐπέλθωσι πάντες συγχρόνως κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐνήργησαν μεμονωμένως, δι' ὃ καὶ ἡττήθησαν ἀλληλοδιχόως· τελευταῖοι ἐπῆλθον οἱ Σαβῖνοι, οἵτινες ἦσαν πολυπληθέστεροι, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως των *Τίτου Τατίου*. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διέτρεξαν μέγαν κίνδυνον. Ὁ Ῥωμύλος δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναμείνῃ ἐν ἀνόικτῃ πεδιάδι τοὺς πολυπληθεῖς Σαβίνους, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ῥώμης, τὸ *Καπιτώλιον*, τὸ ὅποτον ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ἦτο σχεδὸν ἀπόρθητον.

Προδοσία Ταρπηίας. Ὁ Τάτιος ὅμως ἐγένετο κύριος τοῦ Καπιτωλίου διὰ προδοσίας ὡς ἐξῆς· ὁ Ῥωμύλος εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν φρούρησιν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν ἄνδρεϊον καὶ πιστὸν *Ταρπήιον*. Τοῦτου ἡ θυγάτηρ *Ταρπηία* ἐξεληθοῦσα ἡμέραν τινὰ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ ἐκ τινος πλησίον πηγῆς, παρετήρησεν ὅτι οἱ Σαβῖνοι ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς χρυσὰ βραχιόλια. Ἡ θέα τοῦ χρυσοῦ τὴν ἐθάμβωσε καὶ μίαν κακὴν σκέψιν εἰσεχώρησεν εἰς τὸ πνεῦμά της. Ἐζήτησε παρὰ τῶν Σαβίνων ὅ,τι ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκρόπολιν· οἱ Σαβῖνοι συγκατένευσαν εἰς τοῦτο μεθ' ὅρκου· ὅτε ὅμως ἡ *Ταρπηία* ἤνοιξε τὰς πύλας, οἱ Σαβῖνοι εἰσερχόμενοι ἔρριπτον ἐπ' αὐτῆς, κατὰ

διαταγὴν τοῦ Τατίου, τὰς χαλκίνας ἀσπίδας—διότι καὶ ταύτας ἔφερον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς—καὶ κατέχωσαν οὕτω διὰ τῶν ἀσπίδων τὴν δυστυχή κόρην. Τὸ μέρος, ὅπου ἐφονεύθη ἡ Ταρπηία ἔφερεν ἕκτοτε τὸ ὄνομα τῆς κόρης ταύτης (Ταρπηία πέτρα). ἔθεωρεῖτο δὲ κατηραμένον καὶ κατεκρημνίζοντο ἐξ αὐτοῦ οἱ πρόδοται καὶ οἱ κακοῦργοι.

Ἐνωσις Σαβίνων καὶ Ῥωμαίων. Οἱ Σαβῖνοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ Κεπιτωλίου· ἐπηκολούθησε μάχη πεισματώδης ἐν τῇ κοιλάδι τῇ μεταξὺ τοῦ Κεπιτωλίου καὶ τοῦ Πικατίνου λόφου· ἀλλ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης αἱ ἀρπαγεῖσαι θυγατέρες τῶν Σαβίνων ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον μὲ λελυμένην τὴν κόμην καὶ διὰ θερμῶν παρκαλήσεων κατώρθωσαν νὰ καταπαύσωσι τὴν μάχην καὶ νὰ συμφιλιώσωσι τοὺς δύο λαοὺς, δηλώσασαι ὅτι ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῶν συζύγων των.

Μετὰ τὴν συμφιλίωσιν οἱ Σαβῖνοι καταλιπόντες τὴν πόλιν *Κύριν* μετηνάστευσαν εἰς Ῥώμην καὶ κατόκησαν ἐπὶ τοῦ Κυρίνου καὶ τοῦ Κεπιτωλίνου λόφου, ἀπέναντι τοῦ Πικατίνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατόκουν οἱ Ῥωμαῖοι. Οἱ δύο λαοὶ ἀπετέλεσαν συμπολιτεῖαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεβασίλευον ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Τάτιος· γερουσία δὲ ἐξ 100 Ῥωμαίων καὶ 100 Σαβίνων συνεσκέπτετο περὶ τῶν κοινῶν τῆς συμπολιτείας πραγμάτων.

Μετὰ τινα ἔτη ὁ Τάτιος ἀπέθανε· τότε αἱ δύο κοινότητες συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν καὶ οἱ Σαβῖνοι ἀνεγνώρισαν ὡς μόνον βασιλέα τὸν Ῥωμύλον.

Ὁ Ῥωμύλος ὑπῆρξε βασιλεὺς ἀνδρεῖος· ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τῶν *Φιδηνῶν* καὶ τῶν *Οὐνέων* καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους· διοργάνωσε προσέτι τὴν πολιτείαν θέσας νόμους πολλοὺς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφέρετο δεσποτικῶς πρὸς τοὺς γερουσιαστὰς, οὗτοι ἐδολοφόνησαν αὐτὸν (716). Ἵνα δὲ καθήσυχάσωσι τὸν λαόν, διέδωκαν ὅτι, ἐν ᾧ ἐπεθεώρει τὸν στρατὸν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρως, ἠγέρθη φοβερὰ καταιγὶς καὶ ἀνηράπγη οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Ὁ γερουσιαστὴς *Πρόκλος* παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ πλήθους διηγήθη ὅτι εἶδε τὸν Ῥωμύλον φε-

ρόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πυρίνου ἄρματος ἐν τῷ μέσῳ τῶν κεραυνῶν καὶ τῶν ἀστραπῶν.

Ὁ λαός, ὅστις κατείχeto ὑπὸ φοβερᾶς δεισιδαιμονίας, πιστεύσας εἰς τοὺς λόγους τοῦ Προκλου, ἐλάτρευσε τὸν Ῥωμύλον ὡς θεὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Κυρίον* καὶ ἀνήγειρεν εἰς αὐτὸν βωμὸν ἐπὶ τοῦ Κυρίνου λόφου.

§ 6. Νουμᾶς Πομπήλιος (714—672).

Ἀποθανόντος τοῦ Ῥωμύλου, ἡ Γερουσία διεχειρίσθη τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ ἑν ἔτος (interregnum). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς ἀπῆτει βασιλέα, ἐξελέχθη τοιοῦτος ὁ Σαβίνος *Νουμᾶς Πομπήλιος*, ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος, γαμβρὸς δὲ τοῦ Τατίου. Ὁ Νουμᾶς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ῥωμύλον, ὑπῆρξε βασιλεὺς εἰρηνικώτατος· ἄπασαν τὴν προσοχὴν του ἐπέστησεν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων, ζητήσας διὰ τῆς θρησκείας νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἄγρια ἦθη τῶν Ῥωμαίων.

Ἐκανόνισε λοιπὸν τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν, διαιρέσας τὸ ἱερατεῖον εἰς διαφόρους τάξεις· τούτων ἀνωτέρα ἦτο ἡ τῶν *pontificum* ἢ *ἀρχιερέων* (pontificum), τῶν ὁποίων ὁ προϊστάμενος ἐκαλεῖτο μέγιστος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex). Ἡᾶξῃσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐστιάδων παρθένων εἰς 4, αἵτινες, ἐκλεγόμεναι ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως ἐκ τῶν εὐγενεστάτων παρθένων, ἔργον εἶχον νὰ διατηρῶσιν ἄσβεστον τὸ πῦρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑστίας· προσέτι δὲ ἦσαν υποχρεωμέναι νὰ διαμένωσιν ἄγαμοι· πᾶσαν δὲ παραβαίνουσαν τὸν περὶ παρθενίας νόμον ἐθάπτετο ζῶσα.

Ὁ Νουμᾶς ἵδρυσε νῶον δίπτυλον εἰς τὸν ἀμφιπρόσωπον *Ἰανόν*, τοῦ ὁποίου αἱ θύραι ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἦσαν κλεισταί, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἀνοικταί. Διένειμεν εἰς τὸν λαὸν τὰς ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου κατακτηθείσας γαίας· ἵνα δὲ ἐξασφαλίσῃ τὴν ιδιοκτησίαν, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ *Τέρμωνος*, ὅστις ἦτο προστάτης τῶν συνόρων τῶν κτημάτων.

Ἴνα δὲ δώσῃ μείζονα σπουδαιότητα εἰς τοὺς νόμους του καὶ κατὰστήσῃ αὐτοὺς μᾶλλον σεβαστοὺς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, διέ-

δωκεν ὅτι ὑπηγόρευεν εἰς αὐτὸν τούτους ἡ νύμφη *Ἥγερία*, μετὰ τῆς ὁποίας δῆθεν ἐλάμβανε μακρὰς συνεντεύξεις ἐν τινι παρὰ τὴν *Ρώμην* ἄλσει. Ὁ *Νουμᾶς* ἐβελτίωσε καὶ τὸ *Ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον* διαιρέσας τὸ ἔτος εἰς 12 σεληνιακοὺς μῆνας· ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν, ἣτις εἶνε πηγὴ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, ἀπέθανε δὲ ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ μετὰ 43 ἐτῶν λαμπρὰν βασιλείαν.

§ 7. **Τύλλος Ὀστίλιος** (672 — 640).

Καταστροφή τῆς "Ἀλβας Λόγγας.

Τὸν εὐσεβεῖ καὶ εἰρηνικὸν *Νουμᾶν* διεδέχθη ὁ φιλοπόλεμος *Τύλλος Ὀστίλιος*, Λατῖνος τὴν καταγωγὴν.

Τὸ σπουδαιότερον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ *Τύλλου Ὀστίλιου* ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τῆς "*Ἀλβας Λόγγας* καὶ ἡ ἐνωσις τῶν *Ἀλβανῶν* μετὰ τῶν *Ῥωμαίων*.

Ἀμοιβαῖαι λεηλασίαι, προσέτι δὲ καὶ ἀντιζηλιαὶ ὑπῆρξαν ἀφορμὴ νὰ ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ τῆς *Ῥώμης* καὶ τῆς "*Ἀλβας Λόγγας*. Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἴσταντο ἀντιμέτωποι μὴ τολμῶντες νὰ συμπλακῶσιν εἰς ἀνόσιον πάλην, διότι ἡ "*Ἀλβα Λόγγα* ἦτο μητρόπολις τῆς *Ῥώμης*. Τέλος ὁ στρατηγὸς τῶν *Ἀλβανῶν Μέτιος Φουφέτιος* ἐπρότεινε, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, νὰ κριθῇ διὰ μονομαχίας, τίς ἐκ τῶν δύο λαῶν θὰ ἐλάμβανε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τοῦ ἐτέρου· τρεῖς ἐκ τῶν *Ῥωμαίων* τρίδυμοι ἀδελφοί, οἱ *Ὀράτιοι*, καὶ τρεῖς ἐκ τῶν *Ἀλβανῶν* ὡσαύτως τρίδυμοι, οἱ *Κουριάτιοι*, ἦλθον εἰς τὸ μέσον τῶν δύο στρατοπέδων, ἵνα μονομαχήσωσιν. Ἐν ἀρχῇ ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοοῦσα τοὺς *Ἀλβανούς*, διότι δύο ἐκ τῶν *Ὀρατίων* ἔπεσον νεκροὶ ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου· ἡ δεξιότης ὅμως τοῦ ὑπολειφθέντος *Ὀρατίου* ἔδωκεν ἐπὶ τέλους τὴν νίκην εἰς τοὺς *Ῥωμαίους*· προσεποιήθη δηλ. οὗτος ὅτι ἐτράπη εἰς φυγὴν· οἱ τρεῖς *Κουριάτιοι* κατεδίωξαν αὐτόν· ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν ἀνίσως πληγυμένο, διεχωρίσθησαν ἐν τῇ καταδίωξει· τότε ὁ *Ὀράτιος* στραφεὶς ἐφόνευσε καὶ τοὺς τρεῖς *Κουριατίους* τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ

ἄλλου. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἄλβα Λόγγα ὑπετάγη εἰς τὴν Ῥώμην.

Ὅτε δὲ ὁ νικητὴς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ῥώμην ὑπερήφανος καὶ κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ σύλλα τῶν τριῶν φονευθέντων ἐχθρῶν, ὅλη ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς προὔπαντήσιν αὐτοῦ καὶ τὸν ὑπεδέχθη μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως.

Μετά τινα χρόνον ὁ Τύλλιος Ὀστίλιος ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν *Φιδηναίων*. Ὁ Μέτιος Φουρέτιος, ὅστις ἠκολούθησε τὸν Τύλλον ὡς σύμμαχος, ἠθέλησε διὰ προδοσίας νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του. Ὁ Τύλλος ὅμως, ἅψ' οὗ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς, συνέλαβε κατόπιν τὸν Φουρέτιον καὶ ἐθανάτωσεν αὐτὸν τραχικῶτατα, τὴν δὲ Ἄλβαν Λόγγαν κατέσκαψε καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἔφερον εἰς Ῥώμην καὶ κατώκισεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ *Καυλίου* λόφου· ἡ Ῥώμη τότε ὡς κληρονόμος τῆς Ἄλβας ἔλαβε θέσιν μητροπόλεως ἀπέναντι τῶν ἄλλων Λατινικῶν πόλεων.

Ὁ Τύλλος Ὀστίλιος ἐπολέμησε κατόπιν ἐπιτυχῶς καὶ κατὰ τῶν *Σαβίνων* καὶ τῶν *Λατίνων*· ἐπειδὴ ὅμως παρημέλησαν τὴν περὶ τὰ θεῖα λατρείαν, οἱ θεοὶ ὠργίσθησαν κατ' αὐτοῦ· δι' ὃ καὶ ἀπέθανε κεραυνόπληκτος, ὡς λέγεται.

§ 8. Ἄγκος Μάρκιος (640—616).

Τὸν Τύλλον Ὀστίλιον διεδέχθη ὁ Σαβίνος Ἄγκος Μάρκιος, ἑγγονος τοῦ Νουμᾶ· ὁ Ἄγκος Μάρκιος ἠνώρθωσε τὴν ἐπὶ τοῦ προκατόχου του παραμεληθεῖσαν θρησκείαν, γράψας ἐπὶ πινάκων καὶ ἐκθέσας ἐν τῇ ἀγορᾷ τοὺς νόμους, οἵτινες ἐκκονοῦν τὰς τελετάς· ἐπροστάτευσεν τὴν γεωργίαν· αἱτοὶ δὲ ἦτο εἰρηνικὸς βασιλεὺς, ἐν τούτοις ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Λατίνους, οἵτινες διέρρηξαν τὴν μετὰ τοῦ Τύλλου Ὀστίλιου συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐκυρίευσεν τέσσαρας πόλεις αὐτῶν, τοὺς δὲ κατοίκους μετέφερον εἰς Ῥώμην καὶ ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ *Ἀβερτίου* λόφου· διὰ τῶν νικῶν τούτων ἡ ἐπικράτεια τῆς Ῥώμης ἐπεξετάθη μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ὁ Ἄγκος Μάρκιος ἱδρυσεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως τὸν

λιμένα τῆς Ῥώμης Ὡστίας, κατεσκεύασε τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως γέφυραν καὶ ὠχύρωσε τὸν πέραν τοῦ ποταμοῦ κείμενον *Iartkolon* λόφον, καταστήσας οὕτω τὴν Ῥώμην ἀπρόσιτον πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἑτρουρίας. Ἐκτισε προσέτι φυλακὰς πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐγκληματούντων καὶ ἐν γένει ἐπεμελήθη τῶν εἰρηνικῶν πραγμάτων· βασιλεύσας δὲ ἐνδόξως 24 ἔτη ἀπέθανε, καταλιπὼν δύο ἀνήλικα τέκνα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Λευκίου Ταρκύνιου.

§ 9. **Λεύκιος Ταρκύνος ὁ πρεσβύτερος** (priscus)
(616—578).

Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος ἦτο, ὡς λέγεται, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν· ὁ πατὴρ του Δημάρατος, Κορίνθιος, φεύγων τὴν τυρηνίαν τοῦ Κυψέλου, μετενόστευσεν εἰς Ταρκυνίους, πόλιν τῆς Ἑτρουρίας. Ὁ Ταρκύνιος μετόκησεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἔμελλε νὰ λάβῃ μεγάλας τιμὰς κατὰ τὴν πρόρρησιν τῆς συζύγου του Τανακύλλας, ἥτις ἦτο ἔμπειρος τῆς μαντικῆς. Καὶ ἀληθῶς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς συνέσεως ἀπέκτησεν ὁ Ταρκύνιος μεγάλην ὑπόληψιν ἐν Ῥώμῃ, διὰ δὲ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τοὺς πολέμους, ἠξιώθη τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως Ἀγκου Μαρκίου, ὥστε οὗτος ἀποθνήσκων κατέστησε τὸν Ταρκύνιον, ὡς εἰπομεν, ἐπίτροπον τῶν ἀνηλίκων τέκνων του. Ὁ δὲ λαὸς τοσοῦτον ἠγάπησεν αὐτόν, ὥστε τὸν ἀνέδειξε βασιλέα, τῇ συγκαταθέσει καὶ τῆς Γερουσίας.

Ὁ Ταρκύνιος ἀπὸ τῶν πρώτων του πράξεων ἐδικαίωσε τὴν ἐκλογὴν του ὡς βασιλέως. Ἡ κυβέρνησίς του ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν λαμπρά· διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολέμους κατὰ τῶν *Σαβίρων* καὶ τῶν *Λατίρων* καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐνίκησεν ὡσαύτως καὶ τοὺς Ἑτρούσκους, αἵτινες, ὡς λέγεται, ἔπεμψαν εἰς αὐτὸν ὡς σημεῖον ὑποταγῆς τὰ δικηρικὰ σημεῖα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἦτοι τὸ *διάδημα*, τὸ *σκήπτρον*, τὸν *ἐλεφάντινον δίφρον* καὶ τὴν *περιπόρφυρον ἐσθῆτα*, τὰ ὁποῖα

ἔκτοτε παρέμειναν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Τὸ τελευταῖον ὅμως τοῦτο φαίνεται ὡς παράδοσις ἀβεβήχαι· πιθανώτερον εἶνε ὅτι ὁ Ταρκύνιος ζήσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑτρούσκων, λαοῦ πεπολιτισμένου, πλουσίου καὶ ἀγαπῶντος τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τελετῶν, μετέφερεν εἰς Ῥώμην τὰς Ἑτρουσκικὰς πομπὰς καὶ συνηθείας καὶ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα διακριτικὰ σημεῖα τοῦ βασιλικῆς ἀξιώματος. Πρῶτος ὁ Ταρκύνιος ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Σαβίνων πολέμου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θορίχμα, κατὰ τὴν Ἑτρουσκικὴν συνήθειαν, ἐποχοῦμενος ἐπὶ ἔρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων.

Ὁ Ταρκύνιος ἐξωράισε καὶ διεκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ διφώρων μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Περιέβαλε τὴν πόλιν διὰ λιθίνου τείχους, ὅπερ ἐπεράτωσεν ὁ μετὰ τοῦτον βασιλεύσας Σέρβιος Τύλλιος· κατεσκεύασε τοὺς καὶ μέχρι σήμερον σωζομένους ὑπονόμους (cloacas), διὰ τῶν ὁποίων διωχετεύοντο εἰς τὸν Τίβεριν τὰ λιμνάζοντα ὕδατα. Διὰ τῶν ὑπονόμων τούτων ἀπεξηράνθη τὸ μεταξὺ τοῦ Παλατίνου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου ἐλῶδες μέρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ταρκύνιος κατεσκεύασε τὴν ἀγορὰν (forum Romanum) καὶ περιέβαλεν αὐτὴν διὰ στοῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πρότερον τετραπύλῃς ἐκείνη πεδίον· κατέστη ἤδη λαμπρὸς τόπος διὰ περιπάτους καὶ συνεντεύξεις. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, αἱ συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας, αἱ δίκαι, τὰ πανηγυρικὰ συμπόσια καὶ ἐν γένει κατέστη αὕτη βραδύτερον τὸ κέντρον τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ῥωμαίων.

Κατεσκεύασε προσέτι ὁ Ταρκύνιος τὸν μέγιστον ἱππόδρομον (circum maximum), ὅστις εἶχε σχῆμα ἀμφιθεατρικὸν καὶ περιελάμβανεν 150 χιλ. θεατῶν. Ἐτελοῦντο δ' ἐν αὐτῷ οἱ δημόσιοι ἀγῶνες. Ἰσοπέδωσε μέγα μέρος τοῦ Καπιτωλίου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ὑπερμεγέθους ναοῦ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς, τὸν ὁποῖον ναὸν ἐπεράτωσεν Ταρκύνιος ὁ ἐπερήφανος.

Διὰ πάντα ταῦτα τὰ ἔργα ὁ Ταρκύνιος ὑπέβαλε τὸν λαὸν εἰς

ἐπιπόνους ἀγγραφαίς. Ἴνα δὲ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς κολοσσιαίας δαπάνας, μετεχειρίσθη τὰ πλουσιώτατα λάφυρα, ἅτινα ἔλαβεν ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Σαδίνους καὶ τοὺς Λατίνου· εὐτυχῶν πολέμων του.

Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῶν κατὰκτῆτεων ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Ῥώμης ἠϋξήθη κατὰ πολὺ, ὁ Ταρκύνιος ἠθέλησε νὰ σχηματίσῃ τρεῖς κέας *γυλάς* ἀντετάχθησαν ὅμως οἱ πατρίκιοι καὶ μάλιστα ὁ οἰωνοσκόπος *Ἄττος Ναίβιος* καὶ κατάρθωσαν νὰ ματαιώσωσι τὸ σχέδιον τοῦτο. Τότε ὁ Ταρκύνιος ἠρκέσθη νὰ διπλασιάσῃ τὰ γένη, τὰ ὅποια οὕτω διεκρίνοντο εἰς *παλαιὰ* καὶ εἰς *νέα γένη*. Ἐνεκὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῶν γενῶν ἠϋξήσεν ὁ Ταρκύνιος καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν γερουσιαστῶν προσθέτας ἑκατὸν νέα μέλη, τὰ ὅποια πρὸς διάκρισιν ἐκαλοῦντο *patres minorum gentium*.

Ὁ Ταρκύνιος ἐδασίλευσεν ἐνδόξως 38 ἔτη. Ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ ἔπεσε θύμᾳ δολοφονίας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀγκοῦ Μαρκίου, βαρέως φέροντες τὴν στέρησιν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς, ἐπλήρωσαν δύο βουκόλους τολμηροτάτους, ἵνα δολοφονήσωσι τὸν Ταρκύνιον. Οἱ δύο οὗτοι βουκόλοι ἡμέραν τινα ἐφιλονίκουν θορυβωδῶς ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων· ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν φιλονικίαν ἐκάλεσεν αὐτοὺς ἐνώπιόν του ἐν ᾧ δὲ μετὰ προσοχῆς ἤκουε τὰ παράπονα τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν βουκόλων, ὁ ἕτερος ὠφεληθεὶς ἐκ τούτου ἐπετέθη καὶ ἐφόνευσε τὸν Ταρκύνιον, ἀμφότεροι δὲ οἱ βουκόλοι μετὰ τοῦτο ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν.

Ἡ σύζυγος τοῦ Ταρκυνίου διέταξεν ἀμέσως νὰ κλείσωσι τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, ἐξελθοῦσα δὲ εἰς τινα θυρίδα διεκήρυξεν εἰς τὸ κάτωθεν τῶν ἀνακτόρων συρρεῦσαν πλῆθος, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἐφρονεύθη, ἀλλὰ μόνον ἐτραυματίσθη καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀναρρώσεώς του ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς τὸν γαμβρὸν του *Σέρβιον Τύλλιον*. Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἐτηρήθη μυστικὸς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ὅτε δὲ οὕτως ἐγένετο γνωστός, ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη συνειθίσθῃ ὡς βασιλέα τὸν Σέρβιον Τύλλιον, τὸν ὅποσον ἀνεγνώρισεν ὡς τοιοῦτον καὶ ἡ Σύγκλητος.

§ 10. Ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ κοινωνία καὶ
πολιτικὰ καθεστῶτα.

Κατὰ τὰς ἀρχαιοτέρας παραδόσεις ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης διηγεῖτο εἰς τρεῖς φυλὰς (tribus), τοὺς *Ramnítas* (Ramnes), τοὺς *Tatíseús* (Titienses) καὶ τοὺς *Λούκερας* (Luceres). Ἐκ τούτων οἱ Ῥαμνῖται ἦσαν Ῥωμαῖοι, ὅπαδοι τοῦ Ῥωμύλου· οἱ Τατίσειοι ἦσαν Σαβῖνοι, ὅπαδοι τοῦ Τατίου· οἱ δὲ Λούκερες, οἵτινες δὲν εἶχον ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τὰς δύο προηγουμένας φυλὰς (ὅθεν *gentes minores*), κατὰ τινες μὲν ἦσαν Ἐτρούσκοι, οἵτινες ἀπόκησαν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τοῦ *Καίλου* λόφου πρὸ τοῦ Σιβινικοῦ πολέμου, ἐδοθήθησαν δὲ τὸν Ῥωμύλον εἰς τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν Σαβίνων πόλεμον· κατ' ἄλλους δὲ ἦτο ἀρχαῖος λαὸς τοῦ Λατίου, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου καὶ ὑποταχθεὶς.

Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων φυλῶν ὑποδιηγεῖτο εἰς 10 φράτρας (*curias*) καὶ ἑκάστη φράτρα εἰς 10 γένη (*gentes*)· ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι διηγεῖντο εἰς τρεῖς φυλὰς, 30 φράτρας καὶ 300 γένη.

Πάτρωνες—*πελάται* (*patrones—clientes*). Πρὶν ἢ μορφωθῇ ἡ τάξις τῶν πληθείων, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς συνέκειτο ἐκ πατρῶων καὶ πατρίκων καὶ πελατῶν. *Πάτρωνες* ἢ *πατρίκιοι* ἦσαν οἱ ἀληθεῖς πολῖται, οἱ ἀπολαύοντες πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. ἑκάστος πάτρων ἢ πατρίκιος (ἀμφότεροι αἱ λέξεις ἦσαν κατ' ἀρχῆς συνώνυμοι) εἶχεν ἀριθμὸν τινα πελατῶν. Οἱ πελάται ἦσαν πένητες, οἵτινες ἐξηρτῶντο ἐκ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν (πατρῶων), ἀρωαιοῦντο εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν καὶ ἀπετέλουν οἷον μέρους τῆς οἰκογενείας αὐτῶν· ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὁ πελάτης ὤφειλε νὰ ὑπερασπίζῃ τὸν πάτρωνα του· ἐν τῇ πόλει συνόδευεν αὐτὸν τιμητικῶς· ἐὰν δὲ ποτε ὁ πάτρων περιέπιπτεν εἰς πέναν, οἱ πελάται ἐβοήθουν αὐτὸν χρηματικῶς. Ἐξ ἄλλου μέρους ὁ πάτρων ἐπροστάτευε τὸν πελάτην του ἐπὶ πάσης δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ὑποθέσεως καὶ ἰδίως ἐξεπροσώπει αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου· ἐν γένει τὸν ὑπεστήριζε πανταχοῦ διὰ

τῆς ἐπιτροπῆς του. Συνήθως οἱ πελάται ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν πατρικίων ἐπὶ ὀρισμένῳ μισθώματι.

Πληθεῖοι (plebeji). Οἱ πατρικιοὶ μετὰ τῶν πελατῶν τῶν ἀπετέλουν τὸν ἀληθῆ Ῥωμαϊκὸν λαόν· βραδύτερον ὅμως, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀγκου Μαρκίου, παρήχθη καὶ τρίτη τάξις κατοίκων ἐν Ῥώμῃ, ἡ τῶν *πληθείων*. Οἱ πληθεῖοι ἀπετελοῦντο ἐκ κατοίκων διαφόρων πόλεων, τὰς ὁποίας κατέκτησαν οἱ Ῥωμαῖοι, μετόπησαν δὲ εἰς Ῥώμην ἢ διὰ τῆς βίας ἢ οἰκισθελῶς· ἦσαν ἐλεύθεροι, εἶχον ἰδιοκτησίας, ἤσκουν διαφόρους τέχνας καὶ τὸ μικρὸν ἐμπόριον· ἐμάχοντο εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἵνα ὑπερασπίζωσι τοὺς ἀγροὺς τῶν καὶ τὴν πόλιν· ἀλλ' ὅμως ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων· οὔτε ἐπιτρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθῶσι πρὸς τοὺς πατρικίους δι' ἐπιγαμίας. Σχεδὸν πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀναφέρεται εἰς τὰς προσπάθειάς τῶν πληθείων, ὥπως ἐξισωθῶσι πρὸς τοὺς πατρικίους.

Πολιτικὰ καθεστῶτα.—**Γερουσία** (Senatus). Ἐπὶ τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς πολιτείας, καὶ ἰδίως τῶν ἐξωτερικῶν, συνεσκέπτετο ἡ *Γερουσία* ἢ *Σύγκλητος*, αὕτη κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἐξ ἑκκτὸν μελῶν· ὅτε δὲ οἱ Σαβῖνοι ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀπετέλεσαν μίαν πολιτείαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας ἐδιπλασιασθῇ, προστεθέντων ἑκκτὸν προσέτι Σαβίνων γερουσιαστῶν. Ἡ Γερουσία διὰ τῶν ἀποφάσεων καθίστατο πολλάκις πρόσκομμα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως· ἐντεῦθεν ἡ ἀντιζήλις, ἥτις ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς τὸν Ῥωμύλον.

Φρατρικαὶ ἐκκλησίαι (comitia curiata). Πλὴν τῆς Γερουσίας ὑπῆρχον καὶ αἱ *φρατρικαὶ ἐκκλησίαι*. Εἰς ταύτας συνήρχοντο οἱ πατρικιοὶ, ἐψήφισαν τοὺς νόμους, ἀπεφασίζον περὶ πολέμου καὶ περὶ εἰρήνης, ἐξέλεγον τὸν βασιλέα καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας καὶ ἐδίκαζον ἀνεκκλήτως.

Βασιλεὺς (rex). Τὴν ὑπερτάτην ὅμως ἐξουσίαν ἐν Ῥώμῃ εἶχεν ὁ βασιλεὺς· οὗτος συνεκάλει τὴν Γερουσίαν καὶ τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας καὶ προήδρευεν αὐτῶν. Ἡ βασιλεία ἐν Ῥώμῃ δὲν ἦτο κληρονομικὴ, ἀλλ' αἰρετή. Ὁ βασιλεὺς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν φρα-

τριῶν ἐκκλησιῶν κατὰ πρότασιν τῆς Γερουσίας καὶ εἶχε τριπλὴν ἐξουσίαν· 1) ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ τρατοῦ· 2) ἦτο ἀνώτατος ἱερεὺς τῆς πολιτείας καὶ 3) ἦτο ἀνώτατος δικαστὴρ. Κατὰ πᾶσιν ἐνάτην ἡμέραν ἀπένευε δικαιοσύνην ἢ διώριζε δικαστάς, ὅπως δικάσωσιν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ.

§ 11. Σέρβιος Τύλλιος (578—534).

Κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν, ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἦτο υἱὸς τῆς Ὀκρισίας· αὕτη ἦτο ἐτρουσικῆς ἢ λατινικῆς καταγωγῆς. Αἰχμαλωτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑπηρετεῖ ὡς δούλη παρὰ τῇ βασιλίσῃ *Taracύλλα* καὶ ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς μητρὸς του ὠνομάσθη Σέρβιος τ.ῆ. δούλιος. Ὅτε ἀκόμη ἦτο νήπιον ὁ Σέρβιος, σημεῖα παράδοξα, ὡς μυθεύεται, προανήγγειλαν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν τῶν θεῶν· οὕτω λέγεται ὅτι, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο ἡμέραν τινά, λαμπρὰ φλὸξ περιέβαλε τὴν κεφαλὴν του· ἅμα τὸ παιδίον ἐξύπνησεν ἄμέσως καὶ ἡ φλὸξ ἐξηφανίσθη. Ἡ Τανακίλλα, ἣτις ἦτο εἰδήμων τῆς μαντικῆς, προεῖδεν ἐκ τοῦ παρθένου ἐκείνου σημείου τὸ λαμπρὸν μέλλον τοῦ παιδίου· διὰ τοῦτο ἐφρόντισε καὶ ἀνέθρεψε βασιλικῶς τὸ παιδίον· ὅτε δὲ τοῦτο ἡλικιώθη καὶ διεκρίθη ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει, ἔκαμε γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρί· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου εἶδομεν τίνι τρόπῳ διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς πανουργίας τῆς ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν.

Ὁ Σέρβιος Τύλλιος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων βασιλέων τῆς Ῥώμης· πολεμῆστας ἐπὶ μικρὸν χρόνον κατὰ τῶν *Οὐνερταῶν* καὶ κατὰ τῶν *Ετρουσκῶν* ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἐπέξετεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του· προσέτι συνωμολόγησε συμμαχίαν μετὰ 30 *Λατινικῶν* πόλεων καὶ διὰ τὰ συσφίγξῃ ἔτι μᾶλλον τὸν συμμαχικὸν τοῦτον δεσμόν, ἱδρυσεν διὰ κοινῆς δαπάνης ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ τοῦ Ἀξεντίνου λόφου, ὅπου οἱ δύο λαοὶ (Ῥωμαῖοι καὶ Λατῖνοι) συνερχόμενοι προσέφερον θυσίας καὶ ἐτέλουν πανηγύρεις.

Ὁ Σέρβιος Τύλλιος εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε κατωφημένους λόφους

τῆς πόλεως *Παλατίων, Καπιτωλίων, Κυρίων, Καίλιων, καὶ Ἰαβεντίων* προσέθηκε καὶ τὸν *Ἡσχυλίον καὶ Οὐμίναλιον* καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο ἡ *Ῥώμη* ἐπτάλοφος λαβοῦσα τὴν ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. ὑπεράρτωσεν ὡσαύτως καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ τεῖχνη τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων ἡ ἀνέγερσις ἤρξατο ἐπὶ τοῦ προκτόχου τοῦ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου.

Πολίτευμα Σερβίου Τυλλίου. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τοῦ Σερβίου Τυλλίου, ἦσαν αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτὴς τῆς *Ῥωμαϊκῆς πολιτείας*. Ὁ Σέρβιος Τύλλιος παρητήρησεν ὅτι ἡ πολιτεία δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῇ, ἐφ' ὅσον οἱ πληθεῖοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν μεγαλειτέρην τάξιν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπεδίωξε τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο γνωστῶν τάξεων (πατρικίων καὶ πληθείων) εἰς μίαν κοινὴν πολιτείαν.

Πρὸς τοῦτο διήρσεν ἅπαντας τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἑξ κλάσεις ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς περιουσίας μόνον καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς καταγωγῆς· τὰς δὲ ἑξ κλάσεις ὑποδιήρσεν εἰς 193 λόχους. Ἡ πρώτη κλάσις περιελάμβανε 98 λόχους, αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε κλάσεις περιελάμβανον ὁμοῦ 95 λόχους. Διὰ τῆς διαίρέσεως ταύτης εἰς κλάσεις ἐκανονίσθησαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐκάστου πολίτου, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ αἱ φορολογικαὶ ὑποχρεώσεις. Οὕτως ἡ πρώτη κλάσις, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ πλούσιοι, ἐπλήρωνε τοὺς μεγαλειτέρους φόρους καὶ εἶχε τὰ μεγαλειτέρα στρατιωτικὰ βάρη· κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ αἱ κατώτιν κλάσεις· ἡ δὲ τελευταία κλάσις, ἣτις περιελάμβανε τοὺς ἀκτήμονας, ἦτο ἀπηλλοτριμένη πάσης στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως καὶ παντὸς φόρου· καίτοι δὲ ἦτο ἡ πολυπληθεστάτη πικρῶν τῶν ἄλλων, ἀπετέλει ἐν τούτοις ἕνα λόχον.

Οἱ λόχοι συνήρχοντο εἰς τὰς *λοχίτιδας ἐκκλησίας* (*comitia centuriata*) καὶ ἐβουλευόντο περὶ πάντων τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα προέβηλθεν εἰς αὐτοὺς ἡ Γερουσία, ἥτοι περὶ πολέμου, περὶ

ειρήνης, περί ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων, περί ψηφίσεως νόμων κλπ. ἀλλ' αἱ ψῆφοι ἐδίδοντο κατὰ λόχους· τοιουτοτρόπως οἱ πλούσιοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πρώτην κλᾶσιν ἐξ 98 λόχων, ἐὰν συμφώνουν πρὸς ἀλλήλους, εἶχον πᾶντοτε τὴν πλειοψηφίαν ἐπιπαντὸς ζητήματος, λεληθότως δὲ παρηγκωνίσθησαν οἱ μᾶλλον ἄποροι. Οἱ πλούσιοι λοιπὸν εἶχον μεγαλειτέρην πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ μεγαλειτέρα βάρη· ἐν μὲν τῇ πόλει ἐπλήρωνον, ὡς εἵπομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν φόρων, ἐν δὲ τῷ στρατῷ εἶχον συχνότεραν ὑπηρεσίαν, δαπανηρότερον ὄπλισμόν καὶ θέσεις μᾶλλον ἐπικινδύνους.

Ἐπειδὴ ἡ περιουσία δὲν εἶνέ τι μόνιμον καὶ σταθερόν, ἀλλ' αὕτη προϊόντος τοῦ χρόνου μεταβάλλεται αὐξανομένη ἢ ἐλαττουμένη, ἡ δὲ μεταβολὴ τῶν περιουσιῶν ἐπέφερε καὶ ἀλλοίωσιν εἰς τὰς τάξεις, διὰ τοῦτο ὁ Σέρβιος Τύλλιος διέταξε διὰ νόμου ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος νὰ γίνεται νέα ἀπογραφὴ (census) Κατὰ ταύτην ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνὸρῳς τὸ ὄνομα του, τὴν ἡλικίαν, τὴν οἰκογένειαν, τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Ἡ ψευδὴς δῆλωσις συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας, τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ὁ καθ' ὅλα λαμπρὸς οὗτος βασιλεὺς ἔπεσε θύμα δολοφονίας. Ἡ μεγάλῃ ἀγάπῃ του καὶ τὸ θερμὸν ἐνδιαιφρόν ὑπὲρ τῶν κατωτέρων τάξεων ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τὸ μῖσος τῶν πατριζίων. Ἐκ τοῦ μίσους τούτου ὠφελούμενος ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Σερβίου Τυλλίου Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος διενοήθη νὰ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν τῇ συμπράξει καὶ τῆς συζύγου του Τυλλίας. Ὅθεν ἡμέραν τινά, ἐν ᾗ ὁ λαὸς εὗρίσκετο εἰς τοὺς ἀγρούς διὰ τὸν θερισμόν, ὁ Ταρκύνιος περιεβλήθη τὰ βασιλικὰ σήματα καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Γερουσίαν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σέρβιος Τύλλιος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Γερουσίαν, ἀλλ' ὁ Ταρκύνιος κατέρριψεν ἐκ τῶν βαθμίδων τοῦ βουλευτηρίου τὸν γηραιὸν βασιλέα, καὶ ἐν ᾗ ἐκείνος κακῶς ἔχων ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἀνάκτορα, οἱ δορυφόροι τοῦ Ταρκυνίου ἐφόνευσαν αὐτὸν καθ' ὁδόν.

Ἡ Τυλλία ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφ' ἄρματος, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν σύζυγόν της ὡς βασιλέα. Δὲν ἐδίστασε δὲ ἡ κα-

κυῖργος καὶ ἀσεβὴς ἐκείνη κόρη νὰ διέλθῃ ἐποχουμένη ἐπὶ τοῦ αἰμοφύρτου σώματος τοῦ πατρὸς τῆς, δι' ὃ καὶ ἡ ὁδὸς ἐκείνη ἐκλήθη «ὁδὸς κακουργήματος» (vicus sceleratus).

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ὁ φιλόνηθρος καὶ δημοφιλὴς Σέρβιος Τυλλίος, βασιλεύσας ἐνδόξως τεσσαράκοντα τέσσαρα ἔτη.

§ 12 Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος (543 - 510).

Ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος, ὁ διὰ τὸν ἀλαζονικὸν καὶ ὠμὸν χαρακτῆρά του ἐπονομασθεὶς ὑπερήφανος (superbus) ἢ τύρκιννος, ὅπως διὰ τοῦ κακουργήματος ἤρπασε τὴν βασιλείαν, οὕτω διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τοῦ τρόμου ἐζήτησε νὰ στερεωθῇ ἐν αὐτῇ. Ἐξήρχετο πάντοτε περιστοιχιζόμενος ὑπὸ μισθοφόρων· ἄλλων πολιτῶν ἤρπαξε τὴν περιουσίαν, ἄλλους ἐξώριζεν, ἐθανάτωνε δὲ πάντας τοὺς ἐμποιοῦντας εἰς αὐτὸν φόβον· ἀφῆρσε παρὰ τῶν πληθείων τὰ ὑπὸ τοῦ Σερβίου Τυλλίου χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς δικαιώματα· τοὺς πτωχοὺς ὑπέβαλλεν εἰς διαφόρους ἀγγαρείας, τοὺς δὲ πλουσίους κατέθλιβε διὰ βαρέων φόρων καὶ πολυειδῶν αὐθαυρεσιῶν. Ἠλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν γερουσιαστῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπολειπομένους οὐδέποτε συνεβουλεύθη· καὶ ἐν γένει ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν αὐθαίρετος καὶ τυραννική· ἵνα δὲ ἔτι μᾶλλον στερεωθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ, συνεμάχησε μετὰ ξένων καὶ ὑπάνδρευσε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ Μαυιλίου, ἡγεμόνος τοῦ Τούσκλου (πόλεως Λατινικῆς).

Ὁ Ταρκύνιος, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων, ἀπησχόλει αὐτὸν εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἠνδοκίμησε.

Καὶ πρῶτον ὑπέταξεν ἐντελῶς τοὺς Λατίνους, καταργήσας δὲ τὴν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Λατινικῶν πόλεων ὑφισταμένην ἰσότητά, ἐγένετο αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς Λατινικῆς ὁμοσπονδίας· τὴν δὲ Λατινικὴν πόλιν τῶν Ραβίων, ἥτις ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐπολιορκήσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον

καὶ τέλος διὰ προδοσίας ἐκυρίευσεν αὐτήν. Ἐπολέμησε καὶ κατὰ τῶν *Ουόλσκων*, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρησε πολλήν χώραν.

Ὁ Ταρκύνιος ἡγάπα τὰς πομπὰς καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ δικφύρων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, καλέσας πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείους τεχνίτας ἐξ Ἑτρουρίας. Συνετέλεσε τὸν μέγιστον ἱππόδρομον καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τοῦ Διός, οὗτινος τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ ὑπὸ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου.

Ὁ ναὸς οὗτος συνέκειτο κυρίως ἐκ τριῶν ναῶν, καθιερωμένων εἰς τὸν *Δία*, τὴν *Ἥραν* καὶ τὴν *Ἀθηνᾶν*. ὅτε δὲ οἱ ἐργάται ἔσκαπτον τὸ ἔδαφος, ἵνα θέσωσι τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τούτου, εὗρέθη κεφαλὴ ἀνθρώπου (*caput*), προσφάτως ἐποκοπεῖσα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Καπιτώλιον*. οἱ δὲ μάντιες ἐξήγησαν τὴν εὐρεθεῖσαν κεφαλὴν ὡς σημεῖον τοῦ ὅτι τὸ Καπιτώλιον ἔμελλε ν' ἀποβῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ κόσμου.

Ἐν τινι ὑπογείῳ θαλάμῳ τοῦ ναοῦ τούτου ἐντὸς λάρνακος ἐφυλάσσοντο τὰ *Σιβυλλικὰ βιβλία*, (1) ἅτινα περιεῖχον προφητείας περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ῥώμης.

Μεθ' ὅλους ὅμως τοὺς εὐτυχεῖς πολέμους, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ὁ Ταρκύνιος, καὶ μεθ' ὅλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον κηλωπισμὸν τῆς Ῥώμης, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ κατέστη ἐπαχθὴς καὶ μισητή, ὁ δὲ λαὸς ἐκαρχόκει τὴν κατὰλληλον στιγμήν ν' ἀπαχλαχγῇ τῆς τυραννίας. Ἡ στιγμή δὲν ἐβρῦδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

(1) Περὶ τῶν βιβλίων τούτων παραδίδονται τὰ ἐξῆς: Προφῆτιαι τινες ἐκ Κύμης, Σιβυλλὰ καλουμένη. ὑπὸ τὴν μορφήν δυσειδοῦς γραίας παρουσιάσθη ἡμέραν τινὴ ἐνώπιον τοῦ Ταρκυνίου καὶ ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ ἐννέα βιβλία ἀντὶ ὑπερέγκου τιμῆς. Ἀρνηθέντος τοῦ Ταρκυνίου, ἡ γραῖα ἔκαυσε τὰ τρία καὶ μετὰ τινος ἡμέρας ἐπανήλθε προτείνουσα εἰς τὸν Ταρκύνιον ν' ἀγοράσῃ τὰ ἐξ βιβλία μετ' αὐτὴν τιμὴν ἄλλαν καὶ πάλιν ὁ Ταρκύνιος ἤρνῃθη. Ἡ γραῖα τότε ἔκαυσε καὶ ἄλλα τρία βιβλία καὶ ἐξήτει παρὰ τοῦ Ταρκυνίου τὴν αὐτὴν τιμὴν διὰ τὰ τρία τελευταῖα, ἀπειλοῦσα ὅτι θὰ καύσῃ καὶ ταῦτα, ἐὰν δὲν τὰ ὑπόραξε. Ὁ Ταρκύνιος ἐκπλαγείς διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς γραίας, κινούμενος δὲ καὶ ἐκ περιεργείας νὰ μάθῃ τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων, ἡγόρασε ταῦτα καὶ τὰ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν φύλαξιν δύο πατρικίων.

Ὅτε ὁ Ταρκύνιος ἐπολιόρχει τὴν πρωτεύουσιν τῶν Ῥουτῶν Ἀρθέαν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σέξτος περιύβρισεν ἐν Ῥώμῃ τὴν τιμὴν τῆς ἐναρέτου Λουκρητίας, ἥτις ἦτο σύζυγος τοῦ Κολλατίου, συγγενοῦς τοῦ Ταρκυνίου. Ἡ Λουκρητία μὴ ἀνεχομένη νὰ ζήσῃ μετὰ τριαύτην ὕβριν, ἐκάλεσε τὸν πατέρα τῆς καὶ τὸν σύζυγόν τῆς καὶ ἀφοῦ οὐ ἐξέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα, ἠτύχησεν δι' ἐγγχειριδίου ἐνώπιον αὐτῶν. Ὁ Ἰούνιος Βροῦτος (1) ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ Ταρκυνίου, καὶ ὁ Κολλατίος ἐπιδεικνύουσιν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Γερουσίας τὸ αἰμοσταγὲς σῶμα τοῦ θύματος καὶ καλοῦσι τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν. Ἡ Γερουσία τότε συνελθούσα ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τοῦ θρόνου τὸν Ταρκύνιον καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, κατέλυσε τὴν βασιλείαν καὶ ἱδρύσε τὴν δημοκρατίαν (510 π. Χ.)

Ὁ Ταρκύνιος μαθὼν τὰ γενόμενα σπεύδει εἰς τὴν Ῥώμην. εὐρὼν ὅμως τὰς πύλας κεκλεισμένας κατέφυγε μετὰ τῶν υἱῶν του Σέξτου καὶ Ἀρουντα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἐτρουρίας Καίρην, ἀπ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βροῦτου εἰς ἀποστασίαν.

(1) Μεταξὺ τῶν πολλῶν οἰκογενειῶν, τὰς ὑποίας ἐξηφάνισεν ὁ Ταρκύνιος, ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μάρκου Ἰουνίου. Μόνος ὁ υἱὸς τοῦ Μάρκου Ἰουνίου, ὁ Λεύκιος Ἰούνιος, ἐσώθη ὑποκριθεὶς τὸν ἡλίθιον· ὅθεν καὶ Βροῦτος (brutus=ἡλίθιος) ἐπωνομάσθη. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπέμεινε οὗτος τοὺς χλευασμοὺς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς· ὅτε ὅμως ἔλθεν ἡ κατάλληλος στιγμή, ἐφάνη οἷος ἦτο ἀληθῶς καὶ προσέφερεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν μεγίστην ὑπηρεσίαν, ἀπαλλάξας αὐτὴν ἀφορήτου τυραννίας.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ.

(510-30 π. Χ.)

Ἡ περίοδος τῆς Δημοκρατίας ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τμήματα· α) εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν δημοκρατίαν ἥτοι μέχρι τῆς πολιτικῆς ἐξισώσεως τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων (510—366) καὶ β) εἰς τὴν καθαρὰν δημοκρατίαν (366—30 π. Χ.).

Α'.

Ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία, ἥτοι ἐποχὴ τῆς πάλης πατρικίων καὶ πληβείων μέχρι τῆς πολιτικῆς ἐξισώσεως αὐτῶν.

§ 13. Ἰδρυσις τῆς Δημοκρατίας. Ῥπατεία.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἰδρύθη ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία, κατωρθώθη δηλ. ἐκεῖνο τὸ ὅποσον οἱ πατρικοί ἐπεδίωκον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ῥωμύλου. Ἀντὶ ἐνὸς βασιλέως ἐξελέγοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων δύο ἄρχοντες, οἵτινες κατὰ πρῶτον μὲν ὠνομάζοντο *πραιτωρες*, βραδύτερον δὲ ὕπατοι (*consules*). Ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων ἦτο *ἐνιαυσία*. Διὰ τῆς βραχείας ταύτης διρκείας οὐ μόνον ἠλπιζεν ἕκαστος πατρικίος ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕπατον ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ οἱ νέοι ἄρχοντες τοῦ κράτους καθίσταντο ἀκίνδυνοι εἰς τὴν τάξιν τῶν πατρικίων. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑπάτων ἐνηργεῖτο ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας κατὰ πρότασιν τῆς γερουσίας, ἐπεκυροῦτο δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς φρατρικῆς ἐκκλησίας.

Οἱ ὕπατοι εἶχον κατ' ἀρχὰς βασιλικὴν ἐξουσίαν· οὗτοι συνεκάλουν τὴν γερουσίαν καὶ προήδρευον αὐτῆς· προέσταντο τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων· εἶχον τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Σύμβολον τῆς ἰσχύος αὐτῶν ἦσαν 12 *ράβδοι*, οἵτινες

προεπορεύοντο τῶν ὑπάτων κρατοῦντες δέσμους ῥάβδων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πελέκει· ἤνοιγον δὲ οἱ ῥάβδοιχοι εἰς τοὺς ὑπάτους τὴν διαβάσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους καὶ ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς αὐτῶν· οἱ ὑπατοὶ ἤρχον ἐναλλάξ ἐπὶ ἓνα μῆνα ἕκαστος, συνεκάλουν δὲ ὡσαύτως καὶ τὰς λογίτιδας ἐκκλησίας καὶ προήδρευον αὐτῶν. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς τῶν οἱ ὑπατοὶ ἐδίδον εἰθύνας ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις.

§ 14. Οἱ πρῶτοι ὑπατοί.

Ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν τοῦ νέου πολιτεύματος

Πρῶτοι ὑπατοὶ ἐξελέχθησαν ὁ *Ἰούριος Βροῦτος* καὶ ὁ *Κολλήτιος*, σύσζυγος τῆς Λουκρητίας. Μόλις ὅμως ιδρύθη τὸ νέον πολιτεῦμα, καὶ ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν αὐτοῦ. Ὁ ἐκπτωτός *Ταρκύνιος* καταφυγὼν εἰς Ἑτρουρίαν δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὥπως ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀρχήν. Κατὰ πρῶτον προσεπάθησε διὰ πανουργίας καὶ προδοσίας νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ.

Αἱ ἑτρουσικαὶ πόλεις *Ταρκύνιοι* καὶ *Θυήιοι* ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ζητοῦσαι τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ *Ταρκυνίου* εἰς τὸν θρόνον ἢ τουλάχιστον ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ περιουσία του· ἡ ἀποστολὴ ὅμως αὕτη ὑπέκρυπτε δόλον, διότι οἱ πρέσβεις κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ διχμονήν τῶν προσεπάθησαν νὰ διοργανώσωσι συνωμοσίαν ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου *Ταρκυνίου*. Καὶ ἀληθῶς, ἐν ᾧ ἐξηκολούθουν αἱ διαπραγματεύσεις, πολλοὶ γερούσιασται, οἵτινες δὲν ἔστεργον τὴν νέαν κυβέρνησιν τῆς χώρας, ἐξύψαναν συνωμοσίαν μετὰ τινων νεκρῶν πατρικίων περὶ ἐπανόδου τοῦ *Ταρκυνίου*· ἡ συνωμοσία ὅμως ἀνεκαλύφθη ἐγκαίρως ὑπὸ τινος δούλου· οἱ ἔνοχοι συνελήφθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς.

Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν ἦσαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ *Βρούτου*· ὁ *Βροῦτος* παρέχων μοναδικὸν παράδειγμα ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα, ἀπέπνιξε πᾶν αἰσθημα φιλοστοργίας καὶ ὡς ἀνώτατος δικαστὴς τῆς πολιτείας διέταξε καὶ ἐθανατώθησαν ἐνώπιόν του καὶ οἱ δύο υἱοὶ του, χωρὶς νὰ δείξῃ οὗτος τὸ ἐλάχιστον σημεῖον συγκινήσεως ἢ ταραχῆς.

Εὐθύς κατόπιν, κατὰ πρότασιν τοῦ Βρούτου, ἐξωρίσθη ἅπαν τὸ γένος τῶν Ταρκυνίων. Ἐνεκὰ τούτου καὶ ὁ *Κολλατίνος*, ὡς συγγενὴς τοῦ Ταρκυνίου, ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ρώμης. Ἀντὶ τοῦ Κολλατίνου ἐξελέχθη ὑπατος ὁ *Πόπλιος Βαλέριος*, ὅστις διὰ τοὺς ὠφελίμους εἰς τὸν λαὸν νόμους του ὠνομάσθη *Ποπλικόλας* (δημοκηδής).

Ἐν τούτοις οἱ *Οὐβενταὶ* καὶ οἱ *Ταρκύνιοι* ἐβάδιζον κατὰ τῆς Ρώμης· κατὰ τούτων ἀντεπεξῆλθον οἱ Ρωμαῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Ποπλικόλα. Μάχη αἱματηρὰ συγκροτεῖται παρὰ τὸ *Ἀρσιορ δάσος*. Ὁ Βρούτος διακρίνας τὸν υἱὸν τοῦ Ταρκυνίου *Ἀρούνταν* ἡγούμενον τῶν πολεμίων, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔπεσε πληγωθεὶς θανασίμως, ἀφοῦ ὅμως διετρώπησε διὰ τοῦ δόρατος τὸν Ἀρούνταν. Οἱ πολέμιοι ἡττηθέντες ἔφυγον· ὁ νεκρὸς τοῦ Βρούτου μετεκομίσθη εἰς Ρώμην καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς· αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναί ἐπένηθσαν ἐπὶ ἐν ἔτος τὸν ἐκδικητὴν τῆς περιυβρισθείσης γυναικειᾶς τιμῆς, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἔστησαν τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου κρατοῦντα εἰς χεῖρας τὸ ξίφος.

§ 15 Δημοτικοὶ νόμοι Βαλερίου Ποπλικόλα

Κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς δημοκρατίας ὁ Βαλέριος εἰσῆγαγε πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ σειρὰν νόμων λίαν ἐπωφελῶν· ὅθεν καὶ *Ποπλικόλας* ὠνομάσθη, ὡς προείπομεν· ἐψηφίσθη νόμος, δι' οὗ ἐπεβάλλετο θανατικὴ ποινὴ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελεν ἐπιδιώξῃ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν· ἕτερος νόμος ἦτο καὶ ὁ τῆς ἐφέσεως, δι' οὗ περιωρίζετο ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν ὑπάτων τ. ἔ. πᾶς πολίτης καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων εἰς θάνατον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ἐνώπιον τῶν λοχιτῖδων ἐκκλησιῶν· δι' ἑτέρου νόμου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ραβδούχους νὰ φέρωσι πελέκεις ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ράβδων, ἐν ὅσῳ οἱ ὑπατοὶ διέμενον ἐν τῇ πόλει.

§ 16 Πόλεμος κατὰ τοῦ Πορσένα

Ὁ Ταρκύνιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ. Κατέφυγε πρὸς τὸν

βασιλέα τοῦ Κλουσίου *Πορσήνα* καὶ ἐξήγειρεν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ὁ Πορσήνας βλέπων μὲ ζηλότυπον βλέμμα τὴν ὀσημέραι αὐξανομένην δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ· τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ παράδοσις ἐκόσμησε δι' ἡρωικῶν κατορθωμάτων.

Ὁ Πορσήνας καταλαβὼν αἰφνιδίως τὸν *Ἰαρίκολον* λόφον, τὸν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιέρεως κείμενον, ἀπώθησε τοὺς Ῥωμαίους πέραν τῆς ξυλίνης γεφύρας, ἔπειτα δὲ ὤρμησε νὰ διέλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν στρατευμάτων του καὶ οὕτω γείνῃ κύριος τῆς πόλεως. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ρώμην ὑπῆρξε μέγιστος· ἀλλ' ἐν τῇ κρίσιμωτάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ ἀνεφάνη σωτὴρ τῆς Ρώμης ὁ φιλόπατρις *Ὀράτιος Κόκλῃς*· ὁ γενναῖος οὗτος νεανίας, ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, ἔστη ξιφῆρης ἐπὶ τῆς γεφύρας καὶ ἡρωικώτατα ἀπέκρουε τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθρούς, ἐν ᾧ ὅπισθεν αὐτοῦ οἱ Ρωμαῖοι ἀπέκοπτον τὴν γέφυραν. Ἡ γέφυρα ἀπεκόπη καὶ ἡ Ρώμη διέφευγε τὸν ἄμεσον κίνδυνον· ὁ Κόκλῃς ἔνοπλος ῥίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ σώζεται κολυμβῶν, ἐν ᾧ τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν βροχηδὸν ἐρρίπτοντο κατ' αὐτοῦ. Οἱ Ρωμαῖοι περιῆγον ἀνὰ τὴν πόλιν ἐστεμμένον τὸν Κόκλῃν καὶ ἀνευφήμουν αὐτὸν ὡς ἥρωα καὶ ὡς σωτῆρα τῆς Ρώμης.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν ἀπηλλάγησαν ἐντελῶς τοῦ κινδύνου· ὁ φοβερός Πορσήνας ἐπολιόρχησε στενῶς τὴν Ρώμην καὶ περιήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Τότε ἀναφαίνεται ἕτερος ἥρως Ρωμαῖος, ὁ *Γάιος Μούκιος Σκαϊόλας*· οὗτος γνωρίζων τὴν Ἑτρουσκικὴν διάλεκτον παρεισέδυσε μετημφισμένος εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πορσήνα ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ φονεύσῃ αὐτόν. Προχωρεῖ ἀπαρτήρητος καὶ φθάνει μέχρι τῆς βασιλικῆς σκηνῆς· ἀπατηθεὶς ὅμως φονεῖται τὸν γραμματέα του, τὸν ὁποῖον ἐκ τῆς πλουσίας καὶ μεγαλοπρεποῦς περιβολῆς ὑπέλαβεν ἀντὶ τοῦ Πορσήνα. Συλληφθεὶς προσήχθη ἐνώπιον τοῦ Πορσήνα, ὅστις ἠθέλησε δι' ἀπειλῶν νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Μούκιον Σκαϊόλαν εἰς ὁμολογίας· ἀλλ' ὁ Σκαϊόλας, ἵνα δείξῃ ὅτι οὔτε τὰς ἀπειλάς οὔτε τὰ βασανιστήρια τοῦ Πορσήνα φοβεῖται, ἐξέτεινεν ἐπὶ τῆς ἐκεῖ πλησίον ἀνημμένης πυρᾶς τὴν δεξιάν του χεῖρα καὶ ἀτάραχος ἀφῆκεν αὐτὴν νὰ κατακαῇ· λέγει δὲ προσέτι εἰς τὸν Πορ-

σήναν ὅτι 300 νέοι πατρίκιοι ἔχουσιν ὀρκισθῆναι νὰ φονεύσωσι τὸν βασιλέα τῶν Ἑτρούσκων καὶ πάντες θὰ ἐπιχειρήσωσι τοῦτο, ἕως ὅτου εἰς ἐξ αὐτῶν ἐπιτύχη τοῦ σκοποῦ· ὁ Πορσῆνας ἐκπλήσσεται πρὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ ἀνδρός καὶ φοβεῖται συγχρόνως, ἀφίνει δὲ ἐλεύθερον καὶ τὸν Μούκιον, ὅστις ἔκτοτε ἐπωνομάσθη *Σκαιόλας* ἥτοι ἀριστερόχειρ, ὡς ἔχων μόνον τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.

Τέλος ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι πιεσθέντες ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην πρὸς τὸν Πορσῆναν, παρχωρήσαντες εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Τιβέρεως κειμένην χώραν, πιθκνῶς δὲ παραδῶσαντες καὶ τὰ ὅπλα· πρὸς ἀσφάλειαν δὲ ἔδωκαν καὶ ὁμήρους δέκα νέους καὶ δέκα νεάνιδας.

Μεταξὺ τῶν νεανίδων ὁμήρων ἦτο καὶ ἡ Κλοιλία. Αὕτη, κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν, μὴ ἀνεχομένη νὰ εὐρίσκηται εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος της, ἐδραπέτευσε μετὰ τῶν ἄλλων παρθένων· ἐρρίφθησαν δὲ εἰς τὸν Τίβεριν καὶ κολυμβῶσαι ἔφθασαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν Ῥώμην, ἐν ᾧ τὰ ἐχθρικά βέλη ἐρρίπτοντο κατ' αὐτῶν ὡς χάλαζα. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως φοβούμενοι τὸν Πορσῆναν ὑπεχρέωσαν τὴν Κλοιλίαν νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τῶν λοιπῶν παρθένων εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· ἀλλ' ὁ Πορσῆνας θαυμάσας τὴν τόλμην τῆς ἡρώϊδος ἀφῆκεν ἐλευθέραν αὐτὴν καὶ ὅσας ἐκ τῶν συντρόφων της ἤθελεν ἐκλέξῃ αὕτη.

Μετ' ὀλίγον ὁ Πορσῆνας ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Λατινικῆς πόλεως Ἀρικίας, ἡττήθη ὅμως καὶ τοιοιτοτρόπως κατέπεσεν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Κλουσίου· Οἱ Ῥωμαῖοι, οὔτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχύθησαν, ἀπετίναξαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κλουσίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετενάστευσαν εἰς Ῥώμην καὶ ὁ ἐπιφανὴς Σαβῖνος Ἀπλιος Κλαύδιος μετὰ 5000 πελατῶν του, ὅσους λαβὼν ἐν Ῥώμῃ ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ Πατρικίου, ἐγένετο ἀρχηγέτης γένους, ὅπερ κατέλαβε περιφανῆ θέσιν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ καὶ διεκρίθη πάντοτε ἐπὶ ἀριστοκρατικῇ ὑπεροφίᾳ.

§ 17. Μάχη παρὰ τὴν Ῥηγέλλην (496)

Θάνατος Ταρκυνίου.

Ὁ Ταρκύνιος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Πορσῆνα κατέφυγε

πρὸς τὸν γαμβρόν του *Μαμίλιον*, ἡγεμόνα τῆς Λατινικῆς πόλεως Τούσκλου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ *Μαμίλιου* ἄπασαι αἱ Λατινικαὶ πόλεις ἠνώθησαν καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ *Ταρκυνίου*. Αἱ Λατινικαὶ πόλεις εἶχον ἤδη ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν των, ὠφελοῦμεναι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν πρὸς τὸν Πορσῆναν πόλεμον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι διέτρεξαν μέγαν κίνδυνον, τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ πληθεῖοι, ὑφιστάμενοι μυρίας ὅσας πιέσεις ἐκ μέρους τῶν πατρικίων, ἠρνήθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Λατίνων, ζητοῦντες προηγουμένως *ἄφεισιν* *χρεῶν*. Οἱ Ῥωμαῖοι διέφυγον τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον κίνδυνον ἰδρύσαντες τὴν δικτατορίαν, διὰ τῆς ὁποίας κατωρθώθη, ὥστε οἱ πληθεῖοι ν' ἀντεπεξέλθωσι μετὰ τῶν πατρικίων κατὰ τῶν Λατίνων.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Λατίνων καὶ Ῥωμαίων μετὰ τινας προηγουμένους συμπλοκάς ἐκρίθη διὰ τῆς παρὰ τὴν *Ρηρίλλην* λίμνην αἱματηρὰν μάχης (496), ἣτις ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ ταύτην ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐν μονομαχίᾳ ἔπεσον νεκροὶ ἢ ἐτραυματίσθησαν. Ὁ *Μαμίλιος* ἐφονεύθη καὶ ὁ τελευταῖος υἱὸς τοῦ *Ταρκυνίου* *Σέξτος*· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ γηραιὸς βασιλεὺς *Ταρκύνιος* ἐπληγώθη διὰ λόγχης· ἀποβαλὼν δὲ πᾶσαν ἐλπίδα περὶ ἀνακτήσεως τῆς βασιλείας κατέφυγον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ *Ἀριστοδήμου*, τυράννου τῆς ἐν *Καμπανίᾳ* Ἑλληνικῆς ἀποικίας *Κύμης*, ὅπου ἀπέθανεν ἐνενηκοντούτης ἤδη τὴν ἡλικίαν (494), οἱ δὲ Λατῖνοι προσῆλθον καὶ αὐθις εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ῥωμαίων.

§ 18. Δικτατορία.

Ἡ δικτατορία ἰδρύθη, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Λατίνους πόλεμον. Ἦτο ἡ ἀρχὴ αὕτη μεγίστη καὶ ἀπεριόριστος· ὁ δικτάτωρ ἐκλεγόμενος δι' ἑνὸς τῶν ὑπάτων κατ' ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ ἀνεύθυνον, ἀνωτέραν δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἀρχαίων βασιλείαν· εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ πάντων τῶν πολιτῶν· ἡ διάρκεια ὅμως τῆς ἐξουσίας του ἦτο ἐλάχιστος· ὁ δικτάτωρ εἰς ἑνδειξιν τῆς ἀπο-

λύτου ἐξουσίας του περιεστοιχίζετο καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ Ῥώμῃ ὑπὸ 24 ῥαβδούχων, οἵτινες εἰς τὰς ῥάβδους των ἔφερον καὶ πέλεκεις. Ὑπάρχοντος δικτάτωρος, πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ αὐτοὶ οἱ ὕπατοι ὑπετάσσοντο εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Δικτάτωρ ἐξελέγετο, ὅσάκις ἡ Ῥώμῃ ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἐξωτερικοῦ πολέμου ἢ ὑπὸ ἐσωτερικῶν στάσεων. Μετὰ τοῦ δικτάτωρος ἐξελέγετο καὶ ἑπαρχος, ὅστις ὑπέκειτο εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Πρῶτος δικτάτωρ ἐξελέχθη ὁ *Τίτος Μάρκιος* καὶ μετ' αὐτὸν ὁ *Παῦλος Ποστούμιος*, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφείλετο καὶ ἡ λαμπρὰ τῶν Ῥωμαίων νίκη παρὰ τὴν *Ρηγίλλην Μιμνην*.

§ 19. Κατάστασις τῶν πληθείων ἐν Ῥώμῃ.

Πόλεμος πρὸς τοὺς Οὐόλσκους

Ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ ὠφελήθησαν μόνοι οἱ πατρίκιοι, αὐτοὶ κατεῖχον πᾶσας τὰς δημοσίας ἀρχάς· αὐτοὶ κατεῖχον τοὺς δημοσίους ἀγρούς, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὠρισμένον τινὰ φόρον· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου, ὅστις ἐπεβάρυνε μόνον τοὺς πληθεῖους.

Τοῦναντίον ἡ κατάστασις τῶν πληθείων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν ἀξιοθρήνητος· οἱ συνεχεῖς πόλεμοι, οἵτινες ἐπηκολούθησαν μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐξήντηλιν τοὺς μικροὺς πόρους των· διότι ὅχι μόνον κατὰ τὰς ἐκστρατείας ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ συντηρῶνται δι' ἰδίων ἐξόδων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροὶ ἀγροί, τοὺς ὁποίους κατεῖχον, ἔμενον ἀκαλλιέργητοι· καὶ τὸ χερίστον, οὐδὲ ἐλάβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Πρὸς συντήρησιν λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ τῶν πενομένων οἰκογενειῶν των ἠναγκάζοντο νὰ δανεῖζωνται παρὰ τῶν πλουσίων ἐπὶ βαρυτάτῳ τόκῳ· ἀλλ' ἡ ὀφειλὴ χρέους ἐν Ῥώμῃ ἦτο μέγα δυστύχημα· ἐπειδὴ οἱ πληθεῖοι συνήθως δὲν ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς υποχρεώσεις των ἐντὸς τῆς ὠρισμένης προθεσμίας, τὰ χρεῖα αὐτῶν ἠϋξάνοντο διὰ τῆς συσσωρεύσεως τῶν καθυστερουμένων τόκων· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ὠδήγει αὐτοὺς εἰς τὴν δουλείαν, καὶ εἰς αὐτὸν μάλιστα τὸν θάνατον· διότι σκληρὸς τις νόμος ἀνεγνώ-

ρίζεν εἰς τὸν δανειστὴν τὸ δικαίωμα νὰ καθιστᾷ δοῦλόν του τὸν ἀναξιδόχρεον ὀφειλέτην του· τότε δὲ ὑρίστατο οὗτος πολυειδεῖς κακώσεις καὶ βασάνους· ἐρρίπτετο εἰς τὰς φυλακὰς, ἐπωλεῖτο, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐφονεύετο. Ἐὰν ᾗσαν πλείονες οἱ δανεισταὶ του, ἠδύναντο νὰ τὸν πωλήσωσι καὶ νὰ μοιρασθῶσι τὴν ἀξίαν, ἢ νὰ τὸν φονεύσωσι καὶ νὰ διχμελίσωσι τὸ σῶμά του, λαμβάνοντες ἕκαστος ἓν τεμάχιον.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἔκαμε τοὺς πληθεῖους, ὡς εἶδομεν, ν' ἀρνηθῶσι νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Λατίνων τῶν ἐπερχομένων κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι κινδυνεύοντες συνέστησαν τὴν δικτατωρίαν. Ὡσαύτως καὶ ὅτε βραδύτερον (495) οἱ *Ουόλσκοι* ἐπῆρχοντο κατὰ τῆς Ῥώμης, οἱ πληθεῖοι ἠρνήθησαν νὰ λάβωσι κατ' αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ μόνον ἐνέδωκαν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ὑπάτου *Σερβιλίου*, ὅστις ἀνέστειλε τὸν περὶ χρεῶν νόμον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ὑπεσχέθη ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν τὰ παράπονά των.

Οἱ πληθεῖοι ἔλαβον τότε τὰ ὅπλα καὶ οἱ *Ουόλσκοι* ἠττήθησαν· ἀλλ' αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ *Σερβιλίου* ὑποσχέσεις δὲν ἐξεπληρώθησαν, διότι ἀντέστη εἰς τοῦτο ἡ Γερουσία καὶ πρὸ πάντων ὁ ὑπάτος *Ἀππιος Κλαύδιος*, ὅστις ἦτο ὁ ἀπηνθρωπότερος καὶ ἀσπλαγγχνότερος ὢλων τῶν πατρικίων. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πληθεῖοι διὰ φωνῶν καὶ κραυγῶν ἀπῆλθον τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπεσχημένων, ὁ *Ἀππιος Κλαύδιος* ἵνα καταπλήξῃ αὐτοὺς, προῦκάλεσε τὴν ἐκλογὴν δικτάτωρος. Εὐτυχῶς ὅμως ἐξελέχθη δικτάτωρ ὁ *Μάνιος Βαλέριος*, ἀδελφὸς τοῦ *Ποπλικύλα*, ὅστις ἐπανάλαβε πρὸς τοὺς πληθεῖους τὰς αὐτὰς μὲ τὸν *Σερβίλιον* ὑποσχέσεις καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τῶν ἐπερχομένων *Σαβίλων* καὶ *Αἰκοῦων*, τοὺς ὁποίους κατενίκησαν.

§ 20. Ἀποχώρησις Πληθείων εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος. Ἰδρυσις τῆς Δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ.

Δυστυχῶς καὶ τοῦ *Μανίου Βαλερίου* τὰς ὑποσχέσεις ἠρνήθη ἡ Γερουσία νὰ ἐκπληρώσῃ. Τότε ἡ ἀγανάκτησις τῶν πληθείων ἐκορυφώθη· ὅθεν ἀπεσύρθησαν οὗτοι ἔνοπλοι πέραν τοῦ Ἀνίω-

νος ποταμοῦ καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ὄρους μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐκεῖ νέαν πόλιν ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης.

Ἡ ἀποχώρησις αὕτη τῶν πληθείων κατετάραξε τοὺς πατρικίους· ὁ Μάριος Βαλέριος συνεβούλευσε αὐτοὺς νὰ δειχθῶσιν ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς πληθείους. Καὶ ἀληθῶς οἱ πατρικιοὶ ἔπεμψαν δύο πρεσβείας εἰς τοὺς πληθείους, παρακλοῦντες αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ῥώμην, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ πείσωσιν αὐτοὺς· τέλος ἐστάλη καὶ τρίτη πρεσβεία, μέλος τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ὁ Μανήνιος Ἀγρίππας, προσφιλέστατος εἰς τὸ πλῆθος· ὁ Μανήνιος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετεχειρίσθη λίαν εὐστόχως τὸν μῦθον τῶν στασιασάντων μελῶν τοῦ σώματος κατὰ τοῦ στομάχου καὶ ἔπεισε τοὺς πληθείους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν Ῥώμην ἀφ' οὗ ἐγένοντο δεκταὶ αἱ ἀπαίτησεις αὐτῶν· α) νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὅσοι ἐγένοντο δοῦλοι ἐκ χρεῶν καὶ β) ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν χρεῶν ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι ταῦτα.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν οἱ πληθεῖοι ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν ἴδρυσιν ἰδιαίτερας αὐτῶν ἀρχῆς, τῆς τῶν δημάρχων (493), ἵνα προστατεύη αὐτοὺς κατὰ πάσης ἀδικίας καὶ βιαιοπραγίας τῶν πατρικίων. Οἱ δήμαρχοι ἐξελέγοντο κατ' ἔτος καὶ ἐκ τῆς τάξεως μόνον τῶν πληθείων, κατὰ πρῶτον 2, ἔπειτα 5 καὶ τελευταῖον 10. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τῶν πληθείων δὲν ἔφερον οὐδὲν διακριτικὸν σημεῖον· μόνον εἰς κλητὴρ προηγεῖτο αὐτῶν· ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν ὑπάτων καὶ τῆς Γερουσίας, εἶχον δὲ μεγίστην δύναμιν. Καθήμενοι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ βουλευτηρίου ἠδύναντο νὰ ἀναστέλλωσι πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας καὶ τῶν ὑπάτων ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς πληθείους διὰ τῆς ἀρρησικυρίας των τ.ἑ. ἐκφωνοῦντες τὴν λέξιν *veio* (=φέρω ἔνστασιν). Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καὶ ἀπαράβιαστον. Ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν πτωχῶν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς Ῥώμης καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των· αἱ οἰκίαι των ἦσαν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀνοικταί, ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωκομένους.

Ἐφεξῆς ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς Ῥώμης θὰ εἶνε διαρκῆς

πάλη τῶν πληθείων ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἐναντίον τῶν πατρικίων, τῶν ὁποίων προΐστανται ἡ Γερουσία καὶ οἱ ὕπατοι, μέχρι τῆς τελείας πολιτικῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων.

Ἀγορανόμοι. Ταῦτοχρόνως μὲ τὴν δημαρχίαν εἰσῆχθη καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγορανόμων, οἵτινες ἦσαν ὡς βοηθοὶ τῶν δημάρχων καὶ εἶχον καθήκοντα ἀστυνομικά τ. ἔ. τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, τῶν ναῶν, τῶν ὑδραγωγείων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὠνίων.

§ 21. Κοριολανός (490).

Ἀφ' οὗ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπῆλθε προσωρινή τις ἡσυχία εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, ἐπανελήφθη καὶ πάλιν ὁ πρὸς τοὺς Οὐόλσκους πόλεμος καὶ δραστηριώτερος μάλιστα. Οἱ Ῥωμαῖοι προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς μητροπόλεως τῶν Οὐόλσκων *Κοριόλης*· κατὰ τὴν ἔλωσιν ταύτης διεκρίθη ὑπὲρ πάντας διὰ τὸ ἀτρόμητον θάρρος του νέος τις πατρίκιος, ὁ *Γάιος Μάρκιος*, εἰς τὸν ὅποτον καὶ ἀπενεμήθη τὸ ἐπώνυμον *Κοριολανός*.

Ὁ *Κοριολανός* ἔδειξεν ὑπέρμετρον μεγαλοφροσύνην διὰ τὸ κατόρθωμά του· ἐνεκα δὲ τούτου, ὅτε κατόπιν ἐζήτησε τὴν ὑπατείαν, ὁ λαὸς ἠνέχθη εἰς αὐτὸν ταύτην. Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ *Κοριολανός* συνέλαβεν ἄσπονδον μῖτος κατὰ τῶν πληθείων καὶ ἐζήτηε εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθῇ αὐτούς. Ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Κατὰ τὴν εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος ἀποχώρησιν τῶν πληθείων αἱ γαῖαι ἔμειναν πνυτελῶς ἀκαλλιέργητοι· ἐντεῦθεν ἐπῆλθε λιμὸς εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Γερουσία ἵνα προλάβῃ τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ κίνδυνον ἐκόμισεν ἐκ Σικελίας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν σῖτον, τὸν ὅποτον προὔτίθετο νὰ διανείμῃ δωρεὰν εἰς τοὺς πτωχοὺς· ἀλλ' ὁ *Κοριολανός* τότε εἶπεν αἷ σῖτον ἢ δημάρχους» τ. ἔ. τότε μόνον νὰ διανεμηθῇ σῖτος εἰς τοὺς πληθείους, ἐὰν οὗτοι συγκατεθῶσιν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημαρχίας. Ἡ αὐθάδης αὕτη πρότασις τοῦ *Κοριολανοῦ* ἐξώργισε τοὺς πληθείους εἰς μέγαν

βαθμόν, οἱ δὲ δήμαρχοι ἐκάλεσαν αὐτὸν πάραυτα νὰ ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· οὔτε αἱ παρακλήσεις οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τῶν πατρικίων ἔσχυσαν νὰ κάμψωσι τοὺς δημάρχους· ὁ Κοριολανὸς καταφρονῶν τὴν πρόσκλησιν δὲν ἐνεφανίσθη, ἵνα ἀπολογηθῇ· ὁ δὲ λαὸς ἐδίκασεν αὐτὸν ἐρήμην καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς ἐξορίαν.

Ὁ Κοριολανὸς πνέων μένεα κατὰ τοῦ λαοῦ κατέφυγε πρὸς τοὺς Οὐόλσκους, τοὺς ἀσπὸνδους ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐξήγειρεν αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του. Οἱ Οὐόλσκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κοριολανοῦ εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν χώραν τῶν Ῥωμαίων· οὐδεὶς στρατὸς καὶ οὐδεμίᾳ ὀχυρὰ θέσις ἀναχαιτίζει αὐτοὺς. Μετ' ὀλίγον φθάνουσι καὶ στρατοπεδεύουσιν εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπόστασιν· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τὴν Ῥώμην. Μάτην μετέβησαν παρὰ τῷ Κοριολανῷ οἱ σεβαστότεροι ἐκ τῶν ὑπατικῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν. ὁ Κοριολανὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς ψυχρῶς καὶ ἀπῆντησε τραχέως εἰς τὰς παρακλήσεις των. Τέλος μετέβη παρ' αὐτῷ καὶ ἡ μήτηρ του Βετουρία καὶ ἡ σύζυγός του μετὰ τῶν δύο τέκνων της καὶ πολλαὶ ἄλλαι εὐγενεῖς γυναῖκες. Ὅτε δὲ ἡ γηραιὰ μήτηρ του ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν του καὶ κλαίουσα τὸν ἰκέτευσεν ἐν ὀνόματι τοῦ ἱερωτάτου τῶν αἰσθημάτων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, ὁ ἀδυσώπητος στρατηγὸς ἐκάμφθη καὶ δακρύων καὶ αὐτὸς εἶπεν «ὦ μήτηρ, ἔσωσας μὲν τὴν πατρίδα, ἀπώλεσας ὅμως τὸν υἱόν σου»· ἀμέσως δὲ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε· καὶ κατὰ τινα μὲν παράδοσιν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Οὐόλσκων ὥς μὴ ἐκτελέσας τὴν ὑπόσχασίν του περὶ καταστροφῆς τῆς Ῥώμης, κατ' ἄλλην δὲ ἔζησε μέχρι βαθυτάτου γήρατος ἐπαναλαμβάνων συχνάκις ὅτι «ἡ ἐξορία εἶπε πολὺ σκληρὰ εἰς ἕνα πρεσβύτερον».

§ 22 α'. Κληρουχικὸς νόμος Σπορίου Κασσίου (486).

Αἱ διὰ τῶν ὅπλων κατακτώμεναι γαῖαι ἀπετέλουν τὴν λεγόμενὴν δημοσίαν ἰδιοκτησίαν τοῦ Ῥωμαικοῦ λαοῦ. Τὰς δημοσίας ταύτας γαῖας ἡ Γερουσία ἐμίσθωνεν εἰς τοὺς πλειοδοτοῦν-

τας, πάντοτε δὲ ἐλάμβανον ταύτας οἱ πατρίκιοι. Μετ' ὀλίγον ὅμως, τῇ συνενοχῇ καὶ τῆς Γερουσίας, τὸ μίσθωμα δὲν ἐπληρῶντο πλέον, αἱ δὲ δημόσιαι γαῖαι ἀπέβησαν ἀποκλειστικῇ ιδιοκτησίᾳ τῶν πατρίκίων· ἀλλ' ὁ διασημότερος τῶν πατρίκίων, ὁ Σπορίος Κάσσιος, ὅστις τρεῖς ἐτιμήθη διὰ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος, ἐσκέφθη νὰ παράσχη εἰς τοὺς πληθεῖους τὰ μέσα, ὅπως ἀποβῶσι χρήσιμοι, εἰς δὲ τὸ κράτος ν' ἀποδώσῃ τὰ εἰσοδήματά του. Ὄθεν τῷ 486, ὕπατος ὢν, προέτεινε τὸν *πρῶτον κληρουχικὸν νόμον* ἥτοι ἐκ τῶν δημοσίων γαίων ἐν μέρος νὰ διανεμηθῇ μετὰ τῶν πτωχῶν, οἱ δὲ μισθωταὶ τοῦ ἄλλου μέρους νὰ πληρῶνωσι τακτικῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸ ὠρισμένον μίσθωμα.

Αἱ προτάσεις αὗται τοῦ Σπορίου Κασσίου ἐξηρέθισαν σφόδρα τὴν Γερουσίαν· καὶ τοι δὲ αὕτη ἤθελε νὰ πολεμήσῃ τὰς προτάσεις ταύτας πάσῃ δυνάμει, ἐν τούτοις ἔβλεπε πόσον ἐπικίνδυνον ἦτο τοῦτο εἰς στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ λαὸς εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα ὕπατον. Ὄθεν ἀπεδέχθη αὐτὰς μὲ τὴν ὀπισθοβουλίαν νὰ μὴ τὰς ἐκτελέσῃ. Ἡ πρώτη ἔξαψις τοῦ πλήθους κατηνύσθη. Εὐθύς ὡς ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Κασσίου, οἱ πατρίκιοι κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς θηρεύοντα τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους, ἵνα ἀναγορευθῇ βασιλεὺς καὶ κατώρθωσεν νὰ καταδικασθῇ εἰς ῥαβδισμόν καὶ ἀποκεφαλισμόν. Οἱ δῆμαρχοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δημοτικότητα τοῦ Κασσίου ἐγκατέλιπον αὐτόν, τὸν ἐγκατέλιπε δὲ καὶ ὁ λαός, ὁ λίαν εὐκόλως ἀπατῶμενος· οὕτω λοιπὸν ὁ Κάσσιος ἔπεσε θύμα τῆς εὐγενοῦς ιδέας του.

**§ 23 Οἱ Φάβιοι. — Δικαίωμα τῶν δημάρχων
ἵνα ἐγκαλῶσι τοὺς ὑπάτους καὶ τῶν φυλετικῶν
ἐκκλησιῶν ἵνα ἐκδίδωσι ψήφισματα.**

Ὁ περὶ γαίων νόμος τοῦ Σπορίου Κασσίου, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν, διότι οἱ πατρίκιοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐφρόντισαν, ἵνα μὴ ἐκτελεσθῇ οὗτος. Ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν πατρίκίων ἔδειξε μέγαν ζῆλον ἡ κραταιὰ οἰκογένεια τῶν Φαβίων, ἥτις διὰ τοῦτο ἔσχε καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν προ-

νόμιον νὰ ἐκλέγῃ ἐπὶ ἐπταετίαν ἴδιον ὑπατον ἐκ τῶν ἐαυτῆς μελῶν. Μάτην οἱ δήμαρχοι, μάτην ὁ λαὸς διὰ φωνῶν καὶ κραυγῶν ἀπῆτει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμου.

Ἡ Γερουσία, ἵνα ἀποτρέψῃ ἀλλαχοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ, κατὰ συμβουλὴν τῶν Φαβίων, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Οὐητιῶν· γενομένης μάχης τὸ ἱππικὸν τῶν Ῥωμαίων διέρρηξε τὰς τάξεις τῶν *Οὐηεντανῶν*· οἱ πληθεῖοι ὅμως ἠρνήθησαν νὰ καταδιώξωσι τοὺς φεύγοντας Οὐηεντανοὺς καὶ συμπληρώσωσιν οὕτω τὴν νίκην, μὴ θέλοντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ὑπάτου *Καίsworth Φαβίου* (480).

Ἄλλ' οἱ Φάβιοι, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἡγοῦνται τῆς Γερουσίας, ἤδη εὐρίσκονται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ. Ἵσως ἐζήτησαν στήριγμα παρὰ τῷ λαῷ, διότι οἱ πατριῖοι φηνοῦντες τὴν μεγάλην τῶν Φαβίων δόξαν διανοοῦντο ν' ἀποσύρωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἴδιον ὑπατον.

Ὁ *Καίsworth Φάβιος* ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ παρὰ τῶν πατρικίων τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ γαιῶν νόμου· ἀποτυχάνει ὅμως καὶ ἐναγκάζεται ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὅλον τὸ πολυάριθμον γένος τῶν Φαβίων, οἵτινες ἀνῆρχοντο εἰς 306 καὶ μετὰ τῶν πελατῶν των εἰς 4306.

Οἱ Φάβιοι καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἠθέλησαν νὰ φανῶσι χρήσιμοι εἰς τὴν Ῥώμην. καταλαβόντες ὀχυρὰν θέσιν παρὰ τὸν ποταμὸν *Κρεμέραν* ἀπέναντι τῶν Οὐητιῶν, ἐπὶ ἐν ἔτος ἐποιοῦν ἐπιδρομὰς κατὰ τὰς χώρας τῶν Οὐηεντανῶν καὶ ἐπροξένουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Τέλος ὅμως ἐνέπεσον εἰς ἐνέδραν τινὰ τῶν Οὐηεντανῶν καὶ ἐφρονεύθησαν ἅπαντες (477), πλὴν ἑνὸς μικροῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον εἶχε μείνῃ ἐν Ῥώμῃ καὶ τὸ ὁποῖον ἐπέζησε, ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἔνδοξον γένος τῶν Φαβίων.

Ὁ ὑπάτος *Μενήνιος*, ὅστις εὐρίσκετο ἐκεῖ πλησίον μετὰ στρατοῦ, δὲν ἤλθεν εἰς βοήθειαν τῶν Φαβίων· ἕνεκα τούτου οἱ δήμαρχοι, ὠφελούμενοι τὴν δημοσίαν λύπην, κατηγορήσαν τὸν *Μενήνιον* ἐπὶ προδοσίᾳ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ λαὸς κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς βαρὺ πρόστιμον. Ὁ *Μενήνιος* μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν ταύτην ἀπέθανεν ἐξ ἀσιτίας.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν δημάρχων ἦτο σπουδαιοτάτη. Ἐκτοτε

ἰδιοποιήθησαν οἱ δήμαρχοι τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαλῶσι τοὺς ὑπάτους ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ.

Πέντε ἔτη βραδύτερον (471) οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχον προσέτι ἵνα αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι, ἐν αἷς ἡ ψηφοφορία ἐγένετο κατ' ἄτομον καὶ ἐπομένως τὸ πλῆθος εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, ἔχῃσι τὸ δικαίωμα νὰ συσκέπτωνται περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ νὰ ἐκδίδωσι ψηφίσματα.

§ 25. Κόϊντος Κιγκιννᾶτος (458).

Ὅσοι μὴ ἤρουν αἱ ἐσωτερικαὶ αὐταὶ ταραχαὶ τῆς Ῥώμης, καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, οἱ *Οὐνερταροὶ* ἀπὸ βορρᾶ καὶ οἱ *Οὐόλσκοι* καὶ οἱ *Αἰκουοὶ* ἀπὸ μεσημβρίας, σχεδὸν ἀδικρόπως παρηνώχλουν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἐπεχείρουν συχρὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας. Κατὰ τούτων ἐστάλη ὁ ὑπατος *Μινούκιος*. Οἱ Αἰκουοὶ ὅμως κατῴρθωσαν νὰ ἐγκλείσωσι τὸν στρατὸν τοῦ Μινουκίου εἰς τι στενὸν παρὰ τὸ ὄρος *Ἀλγιδον* καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν, ὥστε δὲν ὑπελείπετο ἄλλο ἢ νὰ παραδοθῇ αἰχμάλωτος.

Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμῇ ἡ Ῥωμαϊκὴ Γερουσία ἐστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὸν γηραιὸν *Κόϊντον Κιγκιννᾶτον*, παρὰ τοῦ ὁποῦ μόνου ἠλπιζε σωτηρίαν· ὁ *Κιγκιννᾶτος* ἀναγκασθεὶς νὰ πληρώσῃ μέγα χρηματικὸν πρόστιμον, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὸν υἱὸν τοῦ φυλακίσεως, περιῆλθεν εἰς μεγάλην πενίαν. Ἐνεκα τούτου ἀπεσύρθη εἰς μικρὸν τινα ἀγρόν, ὅστις τῷ ἀπέμεινε, καὶ καλλιεργῶν τοῦτον διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν ἐπορίζετο τὰ πρὸς συντήρησιν. Τὸν Κιγκιννᾶτον τοῦτον ἡ Γερουσία ἐξέλεξεν *δικτάτωρα*. Οἱ πρέσβεις, τοὺς ὁποῖους ἡ Γερουσία ἀπέστειλεν ἵνα ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν Κιγκιννᾶτον τὴν ἐκλογὴν του, εὗρον αὐτὸν ἀροτριῶντα τὸν ἀγρόν του· ὁ Κιγκιννᾶτος ἀκούσας ὅτι ἐξελέχθη δικτάτωρ ἀνεφώνησε «ὡ δημοκρατία λοιπὸν εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ ;». Εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς τὴν καλύβην του, ἀποθέτει τὸν γεωργικὸν χιτῶνα καὶ περιβάλλεται τὴν *τήβερρον* τοῦ πολίτου. Ἀντλαβὼν τὴν ἑρχὴν βαδίζει αὐθημερὸν κατὰ τῶν Αἰκούων, περικυκλῶνει αὐτοὺς καὶ ἀναγκάζει νὰ

διέλθωσιν ὑπὸ ζυγόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἐν θριάμβῳ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ὑπάτου, τὸν ὅποιον εἶχε σώσει, κατέθεσε τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα, τὸ ὅποιον διετήρησεν μόνον 16 ἡμέρας, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ἀγρόν του (457).

§ 26. Δικταρχία—ἀστική ἐξουσία.

Μέχρι τοῦδε τὰ διάφορα δικαστικὰ ἀξιώματα κατεῖχον οἱ πατρίκιοι· οὗτοι ἐδίκαζον τὰς μεταξὺ τῶν πολιτῶν διαφοράς καὶ ἐν γένει τὰ ἀδικήματα οὐχὶ κατὰ γραπτούς καὶ γνωστούς τοῖς πᾶσι νόμους, ἀλλὰ κατ' ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια οἱ πατρίκιοι δικασταὶ ἡρμήνευον αὐτογνωμόνως καὶ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Ἔνεκα τούτου καὶ διὰ νὰ τεθῇ ἐπὶ τέλους φραγμὸς εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν δικαστῶν, ἐν ἔτει 462 ὁ δῆμαρχος *Γάιος Τερέντιλλος Ἀρσας* προέτεινε νὰ γραφῶσι καὶ δημοσιευθῶσι νόμοι, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους νὰ ἐκδικάζωνται αἱ διαφοραὶ τῶν πολιτῶν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων.

Τὴν πρότασιν ταύτην σφοδρότατα ἐπολέμησαν οἱ πατρίκιοι, μετὰ δεκαετῇ δὲ ἀντίστασιν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσι καὶ ἡ πρότασις τοῦ Ἀρσα ἐψηφίσθη. Τρεῖς λοιπὸν γερουσιασταὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μελετήσωσι τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους καὶ ιδίως τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐξελέχθησαν δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν πατρικίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη νὰ συγγράψωσι τοὺς ἀπαιτούμενους νόμους· οἱ δέκα οὗτοι ἄνδρες ὠνομάσθησαν δέκαρχοι, προϊστάτο δὲ αὐτῶν ὁ ἐπιφανὴς πατρίκιος *Ἀππιος Κλαύδιος*.

Ἵνα μὴ πηρεμβληθῇ οὐδεμία δυσχέρεια εἰς τὸ ἔργον τῶν δεκάρχων, ἀνεστάλη προσωρινῶς τὸ ἐν ἰσχύϊ πολίτευμα, τ.ἔ. κατηργήθησαν προσωρινῶς ἡ ὑπατεία, ἡ δημαρχία καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρχαί, ἀνετέθη δὲ προσέτι εἰς τοὺς δεκάρχους καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας καὶ ἄνευ ἐκκλήσεως (451).

Τὸ πρῶτον ἔτος οἱ δέκαρχοι ἐξετέλεσαν τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτοὺς ἔργον ἐν ἄκρᾳ ὁμοφωνίᾳ· τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν μετεχει-

ρίσθησαν μετ' ἄκρας δικαιοσύνης· πρὸς πάντας ἦσαν δίκαιοι καὶ προσηνεῖς· ὅχι μόνον δὲν ὑπερέβαινον τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας των, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ περιώριζον αὐτά. Ἡ τυραννία πολ- λάκις ἔχει εὐτυχεῖς ἀπαρχάς· εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐχάραξαν τοὺς συνταχθέντας νόμους ἐπὶ 10 χαλκῶν πλακῶν, τοὺς ὁποίους ἐνέκρινε καὶ ἡ Γερουσία καὶ ὁ λαός· οἱ νόμοι οὗτοι ἀπετέλουν τὸ ἀρχαιότερον *Ῥωμαϊκὸν δίκαιον* περὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας, περὶ ἐμπορίας, περὶ ἐπιγαμίας καὶ τῶν τοιούτων.

Ἄλλ' ἡ νομοθεσία δὲν ἦτο πλήρης· ὑπελείποντο διατάξεις τινές· διὰ τοῦτο ἐνεκρίθη νὰ παραταθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν δεκάρχων ἐπὶ ἐν ἀκόμῃ ἔτος, ἀφ' οὗ ἄλλως καὶ ἡ κυβέρνησις τῶν δέκα ἐκείνων ἀνδρῶν ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν λαμπρά· ὁ ἐκ τῶν πρώτων δεκάρχων *Ἀππίος Κλαύδιος*, ὅστις κατὰ τὸ α' ἔτος κατῴρθωσε ν' ἀποκρύψῃ τὴν ἀλαζονείαν του καὶ τὴν φιλοδοξίαν διὰ προσπεποιημένης πραότητος καὶ δημοτικότητος, ὅχι μόνον κατῴρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ νέου, ἀλλ' ἐνήργησε νὰ ἐκλεχθῶσι δέκαρχοι ἐννέα ἄνδρες ἄσημοι, ἀλλ' ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν, ἐκ τῶν ὁποίων πέντε ἦσαν πληβεῖοι.

Οἱ νέοι δέκαρχοι συνεπλήρωσαν τὴν νομοθεσίαν δημοσιεύσαν- τες δύο εἰσέτι πίνακας· τοιοῦτοτρόπως ἀπηρτίσθη ἡ λεγομένη *δωδεκάδελτος* (duodecim tabulae).

Κατάλυσις τῆς δεαρχίας. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις τῶν δεκάρχων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Ἀππίου Κλαυδίου* ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀπέβη τυραννική· ἐξετράπησαν οὗτοι ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν αὐθαριεσίαν· ἡ *ζωή*, ἡ *τιμὴ* καὶ ἡ *περιουσία* τῶν πολι- τῶν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δεκάρχων· ἐνεφανίζοντο δημο- σία περιστοιχούμενοι ὑπὸ 120 ῥαβδούχων, φερόντων εἰς τὰς ῥά- βδους καὶ πελέκει· ἐφάνιντο ὡς 10 βασιλεῖς καὶ ἐπεδείκνυν ἀληθῶς βασιλικὴν ὑπεροψίαν. Ὁ λαὸς εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ φό- βου· ἡ Γερουσία, ἥτις ὤφειλεν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν νὰ προστατεύσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας, τοῦναντίον ἱκανο- ποιῶσα ἐκδικητικούς πόθους, ἔβλεπε μετὰ τινος εὐχαριστησεως τὴν τυραννίαν ταύτην, ἀπορρέουσαν ἐκ δημοτικοῦ νόμου· πολλοὶ τῶν πληβείων μετενάστευσαν, καὶ ἐκ τῶν πατρικίων οἱ χρηστό- τεροι μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαύλεις των· οἱ δέκαρχοι διετήρησαν

αὐθαιρέτως τὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ 6' ἔτους· ἀλλὰ μυσαρὸν ἔγκλημα τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπέφερε τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐπέσπευσε τὴν κατά- λυσιν τῆς δεαρχίας.

Ὁ Ἀππίος Κλαύδιος εἶχεν ἐρασθῇ τῆς ὥραίας καὶ ἐναρέτου νεάνιδος Βιργινίας, ἥτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Λευκίου Βιργινίου, ἐνὸς ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων πληθείων ἀξιωματικῶν, καὶ μνηστὴ τοῦ Ἰκίλιου, πρώην δημάρχου· ὁ Ἀππίος μετεχειρίσθη πᾶν μέσον, ἵνα ἐξαπατήσῃ τὴν νεάνίδα καὶ ἀποσπάσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς οἰογενείας τῆς· ἀποτυχὼν κατέφυγεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ἐξῆς αἰσχροτάτον μηχανήμα. Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἦσαν ἀπασχολημένοι ἐν τῷ κατὰ τῶν Σαβίνων πολέμῳ, ὁ κακῆθης καὶ διεφθαρμένος Κλαύδιος ἔπεισεν ἕνα ἐκ τῶν πελατῶν του ν' ἀπαιτήσῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τὴν Βιργινίαν ὡς δούλην του, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἄτεκνος σύζυγος τοῦ Βιργινίου ὑπέβαλε ταύτην εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ὡς ἰδίου ἐαυτῶν τέκνον. Μάτην διεμαρτυρήθη ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὁ πατὴρ τῆς κόρης Βιργίνιος, ὅστις μαθὼν τὰ συμβάντα ἔτρεξεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου εἰς Ῥώμην· μάτην πολυάριθμοι ἄλλοι μάρτυρες ἐβεβαίουν ὅτι ἡ Βιργινία ἦτο γνησία κόρη τοῦ Βιργινίου· ὁ βδελυρὸς Ἀππίος Κλαύδιος, ὅστις προῆδρευε τοῦ δικαστηρίου, ἐπεδίκασε τὴν κόρην εἰς τὸν πελάτην τον· ὁ Βιργίνιος βλέπων ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία ἐλπίς νὰ σώσῃ τὴν κόρην του, ἔπληξεν αὐτὴν διὰ μαχαίρας εἰς τὴν καρδίαν, προτιμήσας νὰ τὴν ἴδῃ νεκρὰν ἢ ἀτιμαζομένην· κρατῶν δὲ τὴν αἰμόφυρτον ἐκ τοῦ αἵματος τῆς κόρης του μάχαιραν διέσχισε τὸ πλῆθος καὶ πηδήσας ἐπὶ τοῦ ἵππου του ἔτρεξεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπου μετὰ συντετριμμένης καρδίας διηγεῖται τὸ τραγικὸν συμβάν.

Ἡ θέα τοῦ Βιργινίου, τὰ δάκρυά του, τὸ αἷμα τῆς κόρης του, καὶ ἡ διήγησις ἐξήγειρε τὸν στρατὸν, ὅστις οὐδόλως προσέχων εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ὡσαύτως καὶ ὁ λαὸς συγκινεῖται ἐκ τῆς θέας τοῦ καθμαγμένου νεκροῦ τῆς Βιργινίας, τὸ ὅποιον ἐβάσταζεν ὁ Ἰκίλιος, καὶ ἐκ τῶν θρήνων τῶν συγγενῶν, καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ στρατοῦ καταλαμβάνουσι τὸν Ἀβεντῖνον λόφον καὶ ἀπαιτοῦσι

τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημαρχίας. Ἡ Γερουσία ἀνθίσταται κατ' ἀρχάς κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κλαυδίου· ἔνεκα τούτου στρατός καὶ λαὸς ἀποχωροῦσι εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος (449). Τότε ἡ Γερουσία, κατὰ συμβουλὴν τῶν γερουσιαστῶν Βαλερίου καὶ Ὁρατίου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ προέβη εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προτέρων ἀρχῶν· ἀλλὰ τὸ χυθὲν ἄθῳον αἶμα ἐζήτει ἐκδίκησιν. Διὰ τοῦτο οἱ δέκαρχοι κατεδιώχθησαν δικαστικῶς· καὶ ὁ μὲν Ἀππίος, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, κητοκτόνησεν ἐν τῇ φυλακῇ πρὸ τῆς δίκης, ὡσαύτως καὶ ὁ μετὰ τὸν Ἀππίον μισητότερος Ὀππίος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ρώμης καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἐδημεύθη.

**§ 27. Δημοτικοὶ νόμοι Βαλερίου καὶ Ὁρατίου.
Ἐπιγαμία τῶν δύο τάξεων. — Χιλιαρχία, τεμητεία.**

Ἐπανελθόντος τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὄρους, συνήλθον αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι καὶ ἐξέλεξαν τοὺς δημάρχους· ἔπειτα ἐξελέχθησαν καὶ ὕπατοι οἱ δημοφιλεῖς γερουσιασταὶ Βαλέριος καὶ Ὁράτιος. Οἱ δύο οὗτοι ὕπατοι ἐφείλκυσαν τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ εἰσαγαγόντες πρὸς ὄφελος αὐτοῦ τοὺς ἐξῆς τρεῖς νόμους (448).

α) ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ἐγκαθίδρυσις οἰκισδίοποτε ἀρχῆς ἐχούσης ἀνέκκλητον ἐξουσίαν.

β) αἱ ἀποφάσεις ἦτοί τὰ ψηφίσματα τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν εἶχον ἰσχὺν νόμου ὅχι μόνον διὰ τοὺς πληθεῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πατρικίους· καὶ ταῦτα μὲν τὰ ψηφίσματα κατ' ἀρχάς ὑπέκειντο εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Γερουσίας· διὰ νεωτέρου ὅμως νόμου καὶ ὁ περιορισμὸς οὗτος κατηργήθη.

γ) Ἐπεκυρώνετο τὸ ἀπαρχεῖαστον τῶν δημάρχων.

Ἐπιγαμία τῶν δύο τάξεων—χιλιαρχία.

Διὰ τῆς δωδεκαδέλτου καθιερώθη ἡ ἰσότης πάντων τῶν πολιτῶν (ἀμφοτέρων τῶν τάξεων) ἐνώπιον τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἂν καὶ ἱκανὰ μέχρι τοῦδε δικαιώματα ἀπέκτησαν οἱ πληθεῖς, ὑπῆρχεν εἰσέτι μεταξὺ τῶν δύο τάξεων μέγα χάσμα· δὲν ἡδύ-

ναντο εισέτι οἱ πληθεῖοι νὰ μετὰσχῶσι τῶν μεγίστων τῆς πολιτείας ἀξιώματων, οὔτε ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχῳσιν ἐπιγὰμιν μετὰ τῶν πατρικίων· ἀλλὰ καὶ τὰς δύο ταύτας ἀπαγορεύσεις προσέβαλον ζωηρῶς οἱ πληθεῖοι, ἐπιδιώκοντες τὴν τελείαν ἰσότητά μετὰ τῶν δύο τάξεων. Ἐν ἔτει 445 ὁ δῆμαρχος *Γ. Καρουήλιος* προέτεινε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπιγαμία μετὰ τῶν δύο τάξεων (πατρικίων καὶ πληθείων), οἱ δὲ συνάδελφοί του προέτειναν νὰ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκλέγωνται ὕπατοι καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων.

Ἡ πρότασις τοῦ Καρουηλίου μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα τῶν πατρικίων ἐγένετο τέλος δεκτὴ τὴν ἐτέραν ὅμως πρότασιν οἱ πατρικιοὶ ἐπολέμησαν λυσσῶδεςτατα, καὶ ὅτε οἱ πληθεῖοι ἠρνήθησαν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, οἱ πατρικιοὶ προὔτιμησαν νὰ καταργήσωσι τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἢ νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς πληθεῖους νὰ μετέχῳσι τούτου. Ὅθεν ἀντὶ ὑπᾶτων ἐδέχθησαν νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος, ἀνευ διακρίσεως τάξεως, *χιλιάρχοι* περιβεβλημένοι ὑπατικὴν ἐξουσίαν. Ἐν τούτοις ὅμως οἱ πατρικιοὶ κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος κατῴρθωνον νὰ ἐκλέγωνται ὕπατοι ἀντὶ *χιλιάρχων*.

Τιμητεία. Βλέποντες ὅμως οἱ πατρικιοὶ ὅτι τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἔμελλε νὰ περιέλθῃ ἡμέραν τινὰ καὶ εἰς τοὺς πληθεῖους, ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς ὑπατείας μέρος τι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ ἔδρυσαν διὰ τοῦτο νέαν ὄλως ἀρχήν, τὴν *τιμητείαν* τῷ 444. Ἡ τιμητεία κατέστη ταχέως ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ῥώμης, ἀνῆρχοντο δὲ εἰς ταύτην οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες πρότερον ἐχρημάτισαν ὕπατοι. *Τιμηταὶ* ἐξελέγοντο δύο καὶ μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων· ἡ ἀρχὴ αὐτῶν διήρκει κατ' ἀρχὰς πέντε ἔτη, βραδύτερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 433) 18 μῆνας.

Οἱ τιμηταὶ εἶχον σπουδαιότατα καθήκοντα α') διενήργουν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος τὴν ἀπογραφὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀναλόγως δὲ τῆς περιουσίας κατέτασσον τοὺς πολίτας εἰς τὰς διαφόρους κλάσεις. Διὰ τοῦ δικαιώματος τούτου ἠδύναντο οἱ τιμηταὶ νὰ μεταγράφωσι τοὺς πολίτας εἰς οἶαν ἤθελον κλάσιν· β') εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων προσόδων· γ') ἐφύλαττον τοὺς καταλόγους, ἐν οἷς ἦσαν γεγραμμένα τὰ ὀνόματα πάντων τῶν πατρικίων καὶ τῶν πλη-

βείων καὶ ἐκανόνιζον τοὺς πληρωτέους εἰς τὴν πολιτείαν φόρους· δ') συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν γερουσιαστῶν, ἀπαλείφοντες ἀπ' αὐτοῦ ἐκεῖνους τοὺς γερουσιαστάς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ἀναξίους. Ἐπὶ πλέον εἶχον τὴν ἐποπτείαν τῶν δημοσίων ἡθῶν, ὥς οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐν Ἀθήναις· ὥς τοιοῦτοι ἐτιμῶρουν πᾶσαν παρεκτροπὴν, ὥφειλον ὅμως καὶ οὗτοι νὰ ἔχωσι βίον ἄμεμπτον.

§ 28 **Καταστροφή τῶν Φιδηνῶν—μισθοφορά·
ἄλωσης τῶν Οὐηῶν — κατάληψις
τοῦ Φαλερίου.**

Ἐν ἔτη 437 οἱ Φιδηναῖοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐκδιώξαντες δὲ ἐκ τῆς χώρας των τοὺς ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένους ἀποίκους Ῥωμαίους ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Οὐηίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν εἰς Φιδήνας τρεῖς πρέσβεις, ἵνα ζητήσωσι λόγον διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν των· οἱ Φιδηναῖοι ὅμως κατὰ παράβασιν τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐφόνευσαν τοὺς πρέσβεις. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες ἐπῆλθον κατὰ τῶν Φιδηνῶν, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν καὶ κατέσκαψαν· κατέσφαξαν δὲ καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑτρουσκικὸν πληθυσμὸν. Οἱ Οὐηεντανοὶ φοβηθέντες ἐζήτησαν εἰκοσαετῇ ἀνακωχὴν.

Ὅτε ἔληξεν ἡ ἀνακωχὴ αὕτη, οἱ Οὐηεντανοὶ ἐδείκνυνον ἐχθρικὰς διαθέσεις. Οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἀρχαίους τούτους ἐχθροὺς των, ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν πόλεμον· ἀλλ' εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν ἐδείκνυνεν οὐδεμίαν προθυμίαν, ὅχι μόνον διότι προσέβλεπε τὴν μακρὰν διάρκειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν ἤδη ἀπαυδήσει ἐκ τῶν συνεχῶν ἐκστρατειῶν. Τότε ἡ Γερουσία θέλουσα νὰ καταστήσῃ τοὺς πληθεῖους προθυμότερους εἰς τὸν πόλεμον εἰσήγαγε διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου στρατιωτικὴν μισθοδοσίαν. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατωρθώθη ὥστε οἱ συγχροτοῦντες τὰς λεγεῶνας νὰ παραμένωσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον ὑπὸ τὰς σημαίας, οἱ δὲ στρατηγοὶ ν' ἀπαιτῶσι παρ' αὐτῶν μείζονα ὑπακοήν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπῆλθον κατὰ τῶν Οὐηῶν (405) καὶ ἐστρατο-

πέδευσαν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῶν. Οἱ Οὐήιοι, πόλις ἀκμάζουσα καὶ πολυάνθρωπος, ἔκειτο ἐπὶ ἀποκρήνου λόφου καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο ποταμῶν. Ἡ τοποθεσία αὕτη καὶ ὁ ἰσχυρὸς τειχισμὸς καθίστων τὴν πόλιν τρύτην δυσπρόσθητον· τοῦτο λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ γενναία ἀντίστασις τῶν πολιορκουμένων ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐπιχειρήσωσι, παρὰ τὴν μέχρι τοῦδε συνήθειάν των, *τακτικὴν καὶ συνεχῆ πολιορκίαν*. Πρώτην φοράν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ 10 ἔτη, δι' ὃ καὶ παρεβλήθη πρὸς τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας· ἅπαντα τὰ πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Ῥωμαίων ἐματαιοῦντο ὑπὸ τῶν Οὐνηντανῶν. Τέλος οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθηκν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν ἱκανώτατον στρατηγὸν *Μ. Φούριον Κάμιλλον*, ἐκλέξαντες αὐτὸν δι-
κτάτωρα.

Ὁ Κάμιλλος ὥπλισε πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὕπλα, κατετρόπωσε τοὺς εἰς βοήθειαν τῶν Οὐνηντανῶν ἐρχομένους ὁμοφύλους των *Καπηναίους καὶ Φαλίσκους*, καὶ ἐπολιορκήσεν λίαν στενῶς τὴν πόλιν· κατασκευάσας δὲ ὑπόνομον μέχρι τῆς ἀκροπόλεως καὶ προσβαλὼν αἰφνιδίως τὴν πόλιν ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν ἐκυρίευσεν αὐτὴν τῷ 395· καὶ οἱ μὲν περισσότεροι τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν, ὅσοι δὲ διεσώθησαν ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα. Κατόπιν ὁ Κάμιλλος κατέλαβε καὶ τὴν πόλιν τῶν Φαλίσκων *Φαλέριον*.

Ἄλλ' ὁ Κάμιλλος ἐγένετο μισητὸς εἰς τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸν ἀλαζονικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ διότι μετὰ πρωτοφανοῦς ἐπιδεικτικότητος ἐτέλεσε θρίαμβον ἐπὶ τεθρίππου συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων, οἷος θρίαμβος ἦτο καθιερωμένος μόνον εἰς τὸν Δία καὶ εἰς τὸν Ἥλιον· κατηγορήθη λοιπὸν ὑπὸ τῶν δημάρχων ὅτι ἐσφετερίσθη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀπὸ τῶν Οὐνητῶν λείας· μὴ κατὰδεχθεὶς ὅμως ν' ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ῥώμης. Λέγεται δὲ ὅτι ἀναχωρῶν κῆ-
χήθη εἰς τοὺς θεοὺς, ἐὰν ἦτο ἀθῶος, νὰ μεταμεληθῶσι τάχιστα οἱ ἀγνώμονες Ῥωμαῖοι καὶ νὰ ποθήσωσιν αὐτόν. Πόσον ἀντίθετος καὶ συγκινητικὴ ἦτο ἡ εὐχὴ τοῦ Ἀθηναίου Ἀριστείδου ἀπερχο-
μένου εἰς τὴν ἔξοράν!

§ 29 Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν.

Πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων, ὡς εἶδομεν, οἱ *Γαλάται*, ἔθνος πολεμικώτατον, διαβάντες τὰς Ἀλπεῖς ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἣτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη *ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία*. Ἐν ἔτει 390 οἱ Γαλάται οὗτοι διαβάντες τὰ Ἀπέννινα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Βρέννου* εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑτρουρίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν πόλιν αὐτῆς *Κλουσίον*. Οἱ Κλουσίνοι ἔσπευσαν καὶ ἐπεκκλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στίφη τῶν Γαλατῶν, ἔπεμψαν τρεῖς πρέσβεις ἐκ τοῦ κραταίου οἴκου τῶν Φαβίων, ἵνα μεσολαβήσωσι μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων· οἱ τρεῖς ὅμως ἐκεῖνοι πρέσβεις ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσαν τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἀπερισκέπτως ἀνεμίχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν κατὰ τινὰ ἑξέδον τῶν Κλουσίων ἐφόνευσεν ἓνα Γαλάτην ἀξιωματικόν. Οἱ Γαλάται ἀγανακτήσαντες ἀπήτησαν παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν παράδοσιν τοῦ φονέως πρέσβεως· οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἔπραξαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πῆσμα τῶν Γαλατῶν ἐξέλεξαν τοὺς τρεῖς ἐκεῖνους πρέσβεις ὑπατικοὺς *χιμάρχους* διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Τότε ὁ *Βρέννος* λύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Κλουσίου καὶ μετὰ 70,000 Γαλατῶν βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης, παρὰ δὲ τὸν *Ἀλίας* ποταμόν, ἡμίσειαν ἡμέραν μακρὰν τῆς Ῥώμης, συναντᾷ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν. Μάχη φονικὴ συγκροτεῖται (16 Ἰουλίου 390). Οἱ Ῥωμαῖοι ταρχθέντες ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τῆς ἀγρίας ὀψews τῶν βαρβάρων διέρρηξαν τὰς τάξεις των καὶ ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν· οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσον ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς Γαλατῶν· πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν Τίβεριν· ὀλίγοι δὲ διακολυμβήσαντες αὐτὸν κατέφυγον εἰς τὰ ὄχυρά τείχη τῶν Οὐηίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν· δι' ὃ καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ἀποφράς καὶ ἐσημειοῦτο ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μὲ τὸ ὄνομα *Ἀλίας ἡμέρα* (*dies Aliensis*).

Μόνον μία μοῖρα τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὑποχωροῦσα ἐφθασεν εἰς Ῥώμην καὶ κατέλαβε τὸ Καπιτώλιον.

Ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐκλείσθησαν καὶ ἡ Γερουσία μετὰ τῶν ἀρχόντων, τῶν ἱερέων καὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ μαχίμων ἀνδρῶν· οἱ λοιποὶ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς γειτονικὰς πόλεις.

Ἀλωσις καὶ ἐμπρησμός τῆς Ῥώμης. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν ὁποίαν εὗρον ἔρημον κατοίκων. Μόνον 80 γέροντες ὑπατικοί, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, δὲν ἠθέλησαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον κατὰ τὴν κρίσιν ἐκείνην στιγμὴν, ἀλλὰ περιβεβλημένοι τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶν στολὰς ἐκάθηντο ἀτάραχοι ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ἐδρῶν των ἐν τῇ ἀγορᾷ. Οἱ βάρβαροι ἐθαύμασαν τὴν σεμνὴν αὐτῶν στάσιν καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἔβλεπον ἐνώπιόν των ὑπερφυσικά ὄντα. Εἷς ἐκ τῶν Γαλατῶν ἠθέλησε νὰ θωπεύσῃ διὰ τῆς χειρὸς του τὴν λευκὴν γενειάδα γέροντός τινος, Παπιρίου καλουμένου· ἐκεῖνος ὅμως ὑψώσας τὴν ἐλεφαντίνην ῥάβδον του ἐκτύπησε τὸν ἀσεβῆ Γαλάτην. Οἱ Γαλάται ὀργισθέντες διὰ τοῦτο ἐφόνευσαν καὶ τοὺς 80 γέροντας. Ἐπειτα δὲ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ τέλος ἐπυρπόλησαν αὐτήν.

Πολιορκία Καπιτωλίου. Μετὰ ταῦτα οἱ Γαλάται ἐδοκίμασαν νὰ κυριεύσωσι καὶ τὸ Καπιτώλιον ἐξ ἐφόδου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων· ὅθεν ἐπολιορκήσαν αὐτό, θέλοντες νὰ ἐξανγκιάσωσι διὰ τῆς πείνης τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶσι. Ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ 7 μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Γαλάται ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ῥώμης. Φθινόπωρον βροχερὸν ἐπέφερε πολλὰς ἀσθενείας εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, αἵτινες τὸ ἐδεκάτιζον· προσέτι δὲ καὶ λιμὸς ἐξηνάγκαζε τοὺς Γαλάτας κατὰ στίφη νὰ περιτρέχωσι τὰς γειτονικὰς πόλεις καὶ νὰ λεηλατῶσιν αὐτάς.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἐν Ἀρδέα εὐρισκόμενος ἐξόριστος *Κάμιλλος* συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν πολλοὺς φυγάδας, μετὰ τῶν ὁποίων ἐπέπιπτε κατὰ τῶν ληστρικῶς περιπλανωμένων Γαλατῶν καὶ ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Μετὰ τοῦ Καμίλλου ἠνώθησαν καὶ οἱ μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἀλίαν μάχην καταφυγόντες εἰς Οὐήτους Ῥωμαῖοι, οἵτινες καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν δικτάτωρα· Ὁ Κάμιλλος ὅμως δὲν ἐδέχετο τὸ δικτατωρικὸν

ἀξίωμα, ἐὰν τοῦτο δὲν ἐπεκυροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Γερουσίας· τότε νεαρός τις πληβεῖος, *Κομίνιος* ὀνόματι, διήλθεν ἐν καιρῷ νυκτὸς κολυμβῶν τὸν Τίβεριν, διέλαθε τὰς ἐχθρικὰς φρουρὰς καὶ διὰ τῆς ἀποκρήννου πλευρᾶς (Ταρπηίας πέτρας) ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· λαβὼν δὲ τὴν ἐπικύρῳσιν τῆς Γερουσίας ἐπέστρεψε εἰς τοὺς Οὐγήτους διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.

Οἱ Γαλάται, παρατηρήσαντες τὰ ἔχνη τοῦ Κομίνιου, νύκτα τινὰ σκοτεινὴν καὶ βροχεράν ἐπεχείρησαν ἔφοδον διὰ τῆς αὐτῆς ἀνόδου καὶ ἀνερριχίσθησαν μέχρι τοῦ τείχους· ἦσαν δὲ ἑτοιμοὶ ν' ἀνέλθωσι καὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων. Τὸ Καπιτώλιον μικροῦ δεῖν ἐκυριεύετο, ἐὰν αἱ ἱερὰς τῆς Ἥρας χῆνες διὰ τῶν κραυγῶν δὲν ἐξύπνιζον τὸν ὑπατικὸν *Μάρκον Μάλλιον*, ὅστις ἐφορησῆς ἀνέτρεψε τὸν πρῶτον ἀνabάντα Γαλάτην, μετ' αὐτὸν δὲ κατεκρήπνισε καὶ τὸν δεύτερον· συγχρόνως δὲ δραμόντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν πολιορκουμένων ἐματαίωσαν τὴν ἀπροσδόκητον ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ Καπιτώλιον ἐσώθη καὶ ὁ Μάλλιος ὀνομάσθη *Καπιτωλίος* ἥτοι σωτὴρ τοῦ Καπιτωλίου.

Ἄλλ' αἱ τροφαὶ τοῦ Καπιτωλίου ἐξέλειπον, ὁ δὲ Κάμιλλος δὲν ἐφάνετο. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γαλάται ἐμαστιζόντο ὑπὸ λιμοῦ καὶ διαφόρων ἐπιδημικῶν νόσων, ἔλαβον δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι οἱ Ἑνετοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν των, διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν οὗτοι νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσωσιν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι 1000 λίτρας χρυσοῦ (ἡ λίτρα = 312 $\frac{1}{2}$ δράχμια). Κατὰ τὴν ζύγισιν τοῦ χρυσοῦ οἱ Γαλάται ἠθέλησαν νὰ ἀπατήσωσι τοὺς Ῥωμαίους μεταχειριζόμενοι ψευδῇ σταθμᾷ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι παρεπονούντο διὰ τοῦτο, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν *Βρέννος* ἔριψεν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὸ βαρὺ ξίφος του ἀναφωνῶν *κοῦαὶ τοῖς ἡττημένοις* (vae victis). Οἱ Γαλάται λαβόντες τὸ χρυσίον ἀπῆλθον.

Μεταγενέστεροὶ ἱστορικοὶ λέγουσιν ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν ἐζυγίζετο τὸ χρυσίον, κατέφθασε μετὰ στρατοῦ ὁ δικτάτωρ Κάμιλλος, ὅστις ἀνεφώνησε «διὰ τοῦ σιδήρου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ χρυσοῦ εἶνε πατροπαράδοτον εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ σώζωσι τὴν πατρίδα», ἀκυρώσας δὲ τὴν συνθήκην ἐξεδίωξε τοὺς βαρβάρους,

νικήσας αὐτοὺς ὁλοσχερῶς ἐν μάχῃ. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἐπλάσθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἵνα κολακεύσῃ τὴν ἐθνικὴν περιφιλαυτίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι οἱ Γαλάται ἔλαβον τὸ χρυσίον καὶ ἀπῆλθον.

Ὑπηρεσίαι τοῦ Καμίλλου Ἡ Ῥώμη ἡλευθερώθη ἀπὸ τῶν Γαλατῶν· ἦτο ὅμως μεταβεβλημένη εἰς ἐρείπια καὶ ἡ θεὰ αὐτῆς ἐπροξένει βαθυτάτην λύπην. Ὁ λαὸς ἐζήτηε νὰ μετοικήσῃ εἰς Οὐνίτους, τῶν ὁποίων καὶ τὰ τεῖχη ἦσαν ὀχυρὰ καὶ αἱ οἰκίαι σῶαι. Ὁ Κάμιλλος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην προσέφερε μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐπιδεικνύων εἰς τοὺς Ῥωμαίους τοὺς ἐγκαταλειπομένους τάφους τῶν πατέρων τῶν καὶ τὰ ἄλλα ἱερά, ἀπευθύνων δὲ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄλλας διαφόρους πατρικὰς συμβουλὰς, τῇ συνδρομῇ καὶ τῆς Γερουσίας, κατόρθωσε ν' ἀποτρέψῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἰδέας τῆς μετοικήσεως. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἤρξατο μετὰ μεγάλης σπουδῆς ν' ἀνοικοδομῇ τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ ἀνοικοδόμησις συνετελέσθη εἰς ἓν ἔτος. Ὁ Κάμιλλος διὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην ὑπηρεσίαν του ἐπωνομάσθη «σωτὴρ τῆς πατρίδος καὶ δευτερός θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης» (*pater patriae et alter conditor urbis*).

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὸ ξίφος τῶν Γαλατῶν εἶχεν ἀνοίξῃ μεγάλᾳ κενὰ εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς Ῥώμης, πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν τούτων καὶ πρὸς ἀποσόβησιν πάτης ἐνδεχομένης στάσεως τῶν ὑπηκόων, ἐχορηγήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς τοὺς κατοίκους τῶν *Οὐνίων*, τῆς *Καπὴνης* καὶ τοῦ *Φαλερίου*, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσχηματίσθησαν τέσσαρες φυλαί.

§ 29 **Καταδίκη Μαλλίου Καπιτωλίνου**(384).

Οἱ τελευταῖοι πόλεμοι καὶ μάλιστα ὁ Γαλατικὸς ἤνοιξε πολὺς πληγὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἀποτεφρωμένων οἰκιῶν, διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐρημωθέντων ἀγρῶν καὶ διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπολεσθέντων γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ βοσκημάτων περιέπεσον καὶ πάλιν εἰς μεγάλᾳ χρεή. Αἱ καταπίσεις τῶν δανειστῶν πατρικίων ἀνενεώθησαν καὶ αἱ φυλακαὶ (*ergastula*), ὅπου οἱ ὀφειλέται ὑπεβάλλοντο εἰς

καταναγκαστικά βαρέα ἔργα, ἐπληρώθησαν· αὐτὸς ὁ Κάρμιλλος ἔδειξε μεγάλην τραχύτητα· ἀλλ' ὁ Μάλλιος Καπιτώλιος, ἀντίζηλος τοῦ Καμίλλου, τὸν ἀνέναντον κατελήφθη ὑπὸ συμπαθείας πρὸς τὰ θύματα ἐκεῖνα τῶν πλουσίων καὶ ἦλθεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν· πολλοὺς τῶν φυλακισμένων ἠλευθέρωσε πληρώσας αὐτοὺς τὰ χρέη των· ὅθεν καὶ πάτρων τῶν πενήτων ἐκλήθη. Προέτεινε προσέτι νὰ ἐκποιηθῶσιν οἱ δημόσιοι ἀγροὶ καὶ διὰ τῶν χρημάτων τούτων νὰ ἀποσβεσθῶσι τὰ χρέη. Τὸ πλῆθος περιέβαλεν αὐτὸν δι' ἀληθοῦς λατρείας· ἀλλ' οἱ πλούσιοι ἐταράχθησαν σφόδρα ἐκ τῶν γενναιοδωριῶν τούτων τοῦ Μαλλίου· ὅθεν ἐσυκοφάντησαν αὐτὸν ὅτι ἐθήρευε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐνήγαγον εἰς δίκην. Ἐμφανισθεὶς ὁ Μάλλιος ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἀντὶ πάσης ἀπολογίας ἔδειξε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας ἔφερον ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὸ Καπιτώλιον καὶ οὕτως ἀπέφυγε τὴν καταδίκην. Οἱ ἐχθροὶ του ὅμως κατηγόρησαν αὐτὸν ἐκ νέου καὶ δικασθεὶς ἐνώπιον τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν προεδρευομένων ὑπὸ τοῦ Καμίλλου καὶ εἰς μέρος, ὅποθεν δὲν ἐφαίνετο τὸ Καπιτώλιον, καταδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐκρημίσθη ἐκ τῆς Ταρπητίας πέτρας (384), ἡ δὲ οἰκία αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου κειμένη κατεσχάφη.

§ 30 **Νόμοι Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου.**—**Πολιτικὴ ἰσότης πατρικίων καὶ πληβείων.**

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μαλλίου Καπιτωλίνου ἡ οἰκονομικὴ κατὰστασις τῶν κατωτέρων τάξεων ἐν Ῥώμῃ ἀπέβαινε ὀσημέραι ἐλεινότερα. Πλὴν τούτου, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν παραχωρηθέντων εἰς τὸν λαὸν ἢ ἡμφεσθητοῦντο ἢ κατηργήθησαν· ἕνεκα τούτου γενικὴ ἀθυμία ἐπεκράτει. Ἐν τῇ μέσῃ τῆς γενικῆς ταύτης ἀθυμίας ἀνεφάνησαν δύο πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς πληβεῖοι, ἀληθεῖς ἀναμορφωταὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ Λικίνιος Στόλων καὶ ὁ Λεύκιος Σεξτίος.

Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐκλεχθέντες δῆμαρχοι τῇ 376 ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσι παντὶ σθένει τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν τῆς

τάξεώς των πρὸς τὴν τῶν πατρίκίων· ὅθεν ὑπέβαλον πρὸς ψήφισιν τὰς ἐξῆς τρεῖς προτάσεις.

α) Εἰς τὸ ἐξῆς ἀντὶ χιλιάρχων νὰ ἐκλέγωνται δύο ὕπατοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕτερος νὰ ἦνε πάντοτε πληβεῖος.

β) Πᾶς πολίτης Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλεονα τῶν 500 πλέθρων δημοσίας γῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διαιρούμενον εἰς κλήρους ἑπταπλέθρους νὰ διανεμηθῇ ὡς ἰδιοκτησίᾳ εἰς τοὺς πτωχοὺς.

γ) Ἐκ τῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων ν' ἀφαιρεθῶσιν οἱ πληρωθέντες τόκοι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ ἐξοφληθῇ εἰς τρεῖς ἔσας ἔτη· σίας δόσεις.

Ἡ ὥρα τῆς ὑπερτάτης πάλης ἐσήμανε. Οἱ πατρίκιοι προεξάρχουσας τῆς Γερουσίας ἀντέστησαν πεισματωδέστατα ἐπὶ δέκα ἔτη· ἀλλ' ὁ *Λικίνιος* καὶ ὁ *Σέξτιος*, ἐκλεγόμενοι δήμαρχοι ἐπὶ δέκα κατὰ σειράν ἔτη, ἐξηκολούθησαν μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ ἀκλονήτου ἐπιμονῆς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Γερουσίας, τῶν πατρίκίων καὶ αὐτῶν τῶν 8 ἄλλων συνδημάρχων των, οὔτινες, γενόμενοι ὄργανα τῶν πατρίκίων, προσεπάθουν νὰ παρεμβάλλωσι πλεῖστα προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Λικινίου* καὶ τοῦ *Σεξτίου*· πάντα τὰ μέσα τῆς ἀντιδράσεως ἐξηντλήθησαν· τέλος αὐτὸς ὁ *Κάμιλλος* τὸ πέμπτον ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ παρενέβη καὶ συνεβούλευσε συνδιλλαγήν· ἡ Γερουσία μετὰ δεκαετῆ πεισματώδη ἀντίστασιν ὑπεχώρησε καὶ αἱ προτάσεις τοῦ *Λικινίου* καὶ τοῦ *Σεξτίου* ἐψηφίσθησαν (366), πρῶτος δὲ *πληβεῖος ὕπατος* ἐξελέχθη ὁ ἐκ τῶν δύο ἐκείνων ἐνδόξων δημάρχων *Λεύκιος Σέξτιος*.

Πραιτωρία. Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἀντὶ τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς πληβεῖους *ὑπατείας*, οἶνοι ὡς ἀντιστήκωμα, ἱδρυσαν νέον ἀξίωμα, τὸ τοῦ *Πραιτωρος*, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσαν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἀποσπᾶσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑπάτων. Ὁ *πραίτωρ* ἐξελέγετο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρίκίων· πλὴν δὲ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἀνεπλήρου οὗτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Γερουσίᾳ τοὺς ὑπάτους κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν.

Ἰδρυσαν προσέτι οἱ πατρίκιοι καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν δύο *ἀνωτέρων ἀγορανόμων* (*aediles curules*), οὔτινες μετὰ τῶν δύο ἄλλων πληβείων ἀγορανόμων εἶχον τὴν ἐπιστασίαν τῶν διαφό-

ρων δημοσίων ἀγώνων· εἶχον τὴν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, τῶν ὑδραγωγείων, τῶν λεωφόρων καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὀνίων.

Ἀφ' οὗ ἄπαξ οἱ πληθεῖοι κατώρθωσαν νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν ὑπατείαν, εὐκόλως πλέον ἡδυνήθησαν νὰ μετὰσχωσι καὶ τῶν λοιπῶν τῆς πολιτείας ἀνωτάτων ἀξιωματίων. Οὕτω τῷ 355 μετέσχον τῆς δικτατορίας· τῷ 350 τῆς τιμητείας· τῷ 337 τῆς πραιτωρίας, τῷ δὲ 302 τῆς ἀρχιερωσύνης.

Τοιοιτοτρόπως λοιπὸν μετὰ μακροῦς καὶ λυσσώδεις ἀγῶνας ἐπῆλθε πλήρης ἰσοπολιτεία μεταξύ τῶν δύο ἐν Ῥώμῃ τάξεων. Τὰ πάντα πλέον εἶνε κοινὰ εἰς τοὺς πατρικίους καὶ εἰς τοὺς πληθεῖους. Μία εὐγενὴς ἀμιλλα εἰς τὸ ἐξῆς ἀναπτύσσεται μεταξύ αὐτῶν, τίς πλειότερον νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα· ἀπὸ τῆς ἐνώσεως ταύτης ἄρχεται τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης.

Β'.

Καθαρὰ Δημοκρατία

**ἦτοι ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῶν ὑπάτων ἐξ ἀμφοτέρων
τῶν τάξεων.**

Ἡ πολιτικὴ ἰσότης ἐπέφερε μεταξύ τῶν Ῥωμαίων τὴν ποθητὴν ὁμόνοιαν, ἥτις κατέστησεν αὐτοὺς τοσοῦτον ἰσχυροῦς, ὥστε ἡδυνήθησαν μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ὑποτάξωσιν ἅπαντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου καὶ νὰ γείνωσι κύριοι αὐτῆς· βραδύτερον δὲ νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἰδρύσαντες κοσμοκρατορίαν, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν εἶδεν ἡ ἀνθρωπότης οὔτε πρὸ αὐτῆς οὔτε μετ' αὐτήν.

§ 31 Σαμνιτικοὶ πόλεμοι

Ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου οἱ ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἀντιστάντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ Σαμνῖται. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὴν *Σαβελλικήν* φυλὴν· κατοικοῦντες δὲ τὰς ὑψηλὰς καὶ ἀποκρήμινους φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων, ἦσαν

πολεμικώτατοι καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των ἀκατά-
βλητοι. Ἡ χώρα αὐτῶν ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν
τῶν Ἀπεννίνων ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τῆς Τυρ-
ρηνικῆς. Κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ῥωμαίων,
ὥσάυτως καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς κυριαρχίας των, διότι οἱ
Σαμνῖται εἶχον καταστῆ κύριοι σχεδὸν ἀπασῆς τῆς κάτω Ἰτα-
λίας· ἦσαν ὅμως κατώτεροι τῶν Ῥωμαίων, διότι ζῶντες κατὰ
κοινότητος ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων ἐστερουῦντο τῆς πολιτι-
κῆς ἐνότητος, ἥτις ἀπετέλει οἶονεὶ τὴν βάσιν τῆς δυνάμεως τῶν
Ῥωμαίων.

Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαμνιτῶν διεξήχθησαν τρεῖς λυσώ-
δης πόλεμοι ἀπὸ τοῦ 342—290 π.χ. εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκαν ἀ-
φορμὴν αὐτοὶ οἱ Σαμνῖται.

§ 32 Πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (343—341)

Οἱ Σαμνῖται ἔκχυνον συνεχεῖς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς πλουσίας
καὶ ἐφόρου Καμπανίας καὶ κατέστρεφον τὰς ἐκτεταμένους καὶ
καρποφόρους αὐτῆς πεδιάδας· ἐν ἔτει δὲ 342 ἠπείλησαν καὶ αὐ-
τὴν τὴν Καπύην, τὴν ὠραίαν καὶ πλουσίαν πρωτεύουσάν τῆς
Καμπανίας. Οἱ μαλθακοὶ καὶ ἀπόλεμοι κάτοικοι τῆς Καμπα-
νίας καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλούτου των ὅλως ἐκτεθηλυ-
μένοι Καπυαῖοι, μὴ δυνάμενοι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ν' ἀπο-
κρούσωσι τοὺς φοβεροὺς Σαμνίτας, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν
τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς ἡρνήθησαν τὴν ζητου-
μένην βοήθειαν, μὴ θέλοντες νὰ ἔλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Σα-
μνίτας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἄλλως διὰ συνθήκης εὐρίσκοντο ἐν
σχέσει συμμαχίας ἀπὸ τοῦ 354 π.χ. Ὅτε ὅμως οἱ Καμπανοὶ
ἀπελπισθέντες παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν εἰς τοὺς Ῥω-
μαίους καὶ ἀνεγνώρισαν οὕτω τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, οἱ Ῥω-
μαῖοι ἀνέλαβον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν των καὶ προσεκά-
λεσαν τοὺς Σαμνίτας νὰ πύσωσι τοῦ νὰ πολεμῶσι πολιτεῖαν,
ἥτις ἀνήκεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ Σαμνῖται δὲν ἔ-
λαβον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων· ἐντεῦθεν
ἐξεργάχη ὁ πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (343—341).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν δύο στρατοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς ὑπὸ τὸν ὕπατον *Βαλέριον Κόρβο*ν ἐπορεύθη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καπύης, ὁ δὲ ἕτερος ὑπὸ τὸν ὕπατον *Αὔλο*ν *Κορρήλι*ον *Κόσσο*ν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαμνίτιδα· ὁ *Κορρήλιος Κόσσο*ς παγιδευθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐνεκλείσθη ἐντὸς κοιλάδος παρὰ τὰ στενὰ τὰ κατὰ *Καύδιον*· ἔσωσε δὲ αὐτὸν ὁ ἡρώϊκός χιλιάρχος *Λέκιος Μῦς*· ἀλλ' ὁ *Βαλέριος Κόρβος* ἐνίκησε δις τοὺς Σαμνίτας παρὰ τὸ ὄρος *Γαῦρον* ὅχι μακρὰν τῆς Κύμης καὶ παρὰ τὴν *Σουέσουλα*ν. Οἱ καρτερικοὶ ὕμῳς Σαμνῖται μεθ' ὅλα τὰ τραύματα, τὰ ὅποια ὑπέστησαν, ἀντεῖχον εἰσέτι καὶ ὁ ἀγὼν ἤθελε παραταθῆ, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἔνεκα τῆς ἀπειλητικῆς κατ' αὐτῶν στάσεως τῶν Λατίνων συνωμολόγησαν πρὸς τοὺς Σαμνίτας εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ τελευταῖοι ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς Καπύης.

§ 33 Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους (340—338)

Οἱ Λατῖνοι ἦσαν ὁμόφυλοι τῶν Ῥωμαίων· εἶχον τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν· ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων καὶ εἶχον συντελέσῃ σπουδαίως εἰς τὰ μέχρι τοῦδε πολεμικὰ κατορθώματα τῶν Ῥωμαίων· ἐν τούτοις δὲν μετεῖχον οὐδόλως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Ῥώμης. Μὴ ἐννοοῦντες λοιπὸν νὰ ἀναγνωρίζωσι πλέον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἀπήτησεν ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ὑπάτων καὶ τὸ ἥμισυ τῶν Γερουσιαστῶν νὰ εἶνε *Λατῖνοι*. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ὑπερηφάνεια ἐξηγέρθη καὶ ἡ αὐθάδης ἀπαίτησις ἀπερρίφθη· ὁ ὕπατος *Μάλλι*ος *Τουρκουάτος* ἀγανακτήσας διεκήρυξεν ὅτι ἤθελε διατρυπήσῃ δι' ἐγχειριδίου τὸν πρῶτον Λατῖνον, ὅστις ἤθελε παρκαθήσῃ ἐν τῇ Γερουσίᾳ.

Οὕτως ἡ συμμαχία μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Λατίνων διελύθη καὶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη πάραυτα (340—338). Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος, καθ' ὅσον ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο μάλλον ἐμφύλιος ἢ ἐξωτερικός. Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον νὰ πολεμήσωσι πρὸς ἄνδρας, οἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι εἰς τὴν πειθαρχίαν, εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς τὴν τακτικὴν τὴν Ῥωμαϊκὴν. Ὅθεν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἐλή-

φθησαν ἅπασαι αἱ προφυλάξεις. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ μὲν Καπυαῖοι καὶ τινες ἐκ τῶν Καμπανῶν ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Λατίνων, ἐν ᾧ οἱ Σαμνῖται συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Δύο Ῥωμαῖοι στρατοὶ ὑπὸ τοὺς ὑπάτους *T. Mállior Τουρκουάτου* καὶ *Π. Δέκιον Μῦν* εἰσέβαλον εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου εὐρίσκετο ἡ κυριωτέρα στρατιὰ τῶν Λατίνων. Πρὸ τῆς μάχης, ἥτις ἐγένετο εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Βεσουβίου, ὁ υἱὸς τοῦ ὑπάτου Μαλλίου Τουρκουάτου, προκληθεὶς εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τινος Λατίνου, ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν καὶ μονομαχήσας ἐφόβησε τὸν Λατῖνον· ἐμονομάχησεν ὅμως ἄνευ διαταγῆς, παραβὰς οὕτω τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, καὶ ὁ πατήρ του ὑπάτος, ἄφ' οὗ προηγουμένως τῷ ἀπένειμε τὰς ὀφειλομένας εἰς τὴν ἀνδρείαν του τιμὰς, διέταξεν ἔπειτα καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν.

Κατόπιν συνεκροτήθη ἡ μάχη. Οἱ Ἰταλοὶ ἐπίστευον ὅτι τὸ αἶμα ἐνὸς ἐκουσίου θύματος ἐξιλέωνε τοὺς θεοὺς καὶ ἔδιδε τὴν νίκην. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς μάχης ὁ ὑπάτος *Δέκιος Μῦς*, ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς στρατιώτας του κλονουμένους, ἔχων τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην δι' ὀθόνης ῥίπτεται ἔφιππος εἰς τὸ πυκνότερον μέρος τῶν Λατινικῶν λεγεώνων. (1) Οἱ Λατῖνοι ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ταράσσονται· τὸν ἀντίον οἱ Ῥωμαῖοι ἀναλαμβάνουσι τὸ θάρρος των καὶ βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς νίκης ὁρμῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νικῶσιν αὐτούς· τὰ τρία τέταρτα τοῦ στρατοῦ τῶν Λατίνων ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἡ Καμπανία ἀνεκτήθη ὁλόκληρος.

Δευτέρα νίκη τοῦ Μαλλίου Τουρκουάτου περὶ τὸ *Τρίφανον* ἐπέφερε τὴν ὁλοσχερῇ διάλυσιν τῆς *Λατινικῆς ὁμοσπονδίας*. Πολλαὶ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐδέχθησαν Ῥωμαϊκὰς φρουράς· ἡ Ῥωμαϊκὴ Γερουσία ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς κατοίκους ὅλων τῶν Λατινικῶν πόλεων νὰ συνέρχωνται τοῦ λοιποῦ εἰς γενικὰς συνελεύσεις, νὰ συνάπτωσι συμμαχίας, νὰ κηρύττωσι πόλεμον καὶ νὰ συνάπτωσι γάμους ἐκτὸς τῆς ἑαυτῶν χώρας. Αἱ ἐγγύτερον τῆς Ῥώμης πόλεις ἔλαβον πλήρη τὰ δι-

(1) Τὸ τοιοῦτον ἐλέγετο καθοσιώσις.

καιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου· ἄλλαι ἔγειναν ὑπήκοοι τῆς Ῥώμης καὶ ἄλλαι ἔμειναν ἐλεύθεραι σύμμαχοι.

§ 34 Δεύτερος Σαμνιτικὸς πόλεμος (327—305)

Οἱ Σαμνῖται ἐφθόνησαν τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν αὖξησιν τῆς κυριαρχίας των, καίτοι εἰς τοῦτο συνετέλεσαν οὐχὶ ὀλίγον αὐτοὶ οὗτοι οἱ Σαμνῖται, ἀσυνέτως φερόμενοι· ἔθεν ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἵνα λάβωσι καὶ αὖθις τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοιαύτη παρυσισθῇ.

Ἡ *Παλαίπολις* ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, τετρακισχίλιοι δὲ Σαμνῖται ἤλθον εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς· τοιοιτοτρόπως ἐξερράγη ὁ β'. *Σαμνιτικὸς πόλεμος* (327—305), ὅστις διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ μοναδικῆς λύσεως. Ὁ Τάρας καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τῇ κατὰ Ἰταλίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν φοβούμεναι τὸ αὐξανόμενον μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῶν Σαμνιτῶν, ἐν ᾧ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Ἀπουλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολιορκήσαντες τὴν *Παλαίπολιν* ἐκυρίευσαν αὐτὴν διὰ προδοσίας καὶ ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Καμπανίας τοὺς Σαμνίτας· ἔπειτα δὲ ἐκλέξαντες δικτάτωρα τὸν ἐμπειρότατον καὶ ἐπιφανέστατον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στρατηγὸν *Λ. Παπεΐριον Κούρσωρα* εἰσήλασαν εἰς τὴν Σαμνιτιδα. Ὁ Παπεΐριος ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπανέλθῃ προσωρινῶς εἰς Ῥώμην, ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἱππαρχόν του *Φάβιον Ρουλλιανόν*, ἀπαγορεύσας αὐτῷ αὐστηρῶς νὰ συνάψῃ μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του· ἀλλ' ὁ Φάβιος μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὸ θράσος τῶν Σαμνιτῶν, παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ δικτάτωρος, συγκροτεῖ μάχην καὶ νικᾷ περιφανῶς τοὺς Σαμνίτας· κινδυνεύει ὅμως νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ νεαροῦ Μαλλίου, υἱοῦ τοῦ Μαλλίου Τουρκουάτου· ὁ Παπεΐριος θέλει νὰ τιμωρήσῃ διὰ θανάτου τὸν παρὰβιάσαντα τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, μετὰ πολλῆς δὲ δυσκολίας ἐνέδωκε εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐζήτησε χάριν ὑπὲρ τοῦ Φαβίου Ῥουλλιανοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁ Παπεΐριος Κούρσωρ ἐνίκησε καὶ αὐτὸς

τοὺς Σαμνίτας καὶ ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἐνιαυσίαν ἀνακωχήν.

Ἡ ἀνακωχή ἔληξε καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη· οἱ Σαμνῖται ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν ἀνδρεῖον καὶ μεγαλόψυχον *Πόντιον Ἡρεννιον*, ὅστις διὰ τῆς πρώτης πράξεώς του ἐβεβαίωσε τὴν στρατηγικὴν εὐφυΐαν του. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸ *Καύδιον*, διέδωκεν ὅτι ἐπολιόρκει τὴν *Λουκερίαν* πόλιν τῆς Ἀπουλίας· οἱ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπατοὶ *Τίτος Βετούριος* καὶ *Σπόριος Ποστούμιος* ἔσπευσαν διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ εἰς βοήθειαν τῆς *Λουκερίας*, ἀλλ' ἐνεκλείσθησαν ὑπὸ τοῦ Ποντίου εἰς τὰ στενὰ τὰ κατὰ *Καύδιον*, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἠνυχάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν *Πόντιον* (321) ὅστις, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ γέροντος πατρός του Ἡρεννίου, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ὑπὸ *ζυγόν* (1) προσέτι δὲ οἱ ὑπατοὶ ὑπέγραψαν συνθήκην, δι' ἧς οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποχωρήσωσιν ἐξ ὅλης τῆς Σαμνιτικῆς χώρας· μέχρι δὲ τῆς ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης ἐκράτησαν οἱ Σαμνῖται 600 Ῥωμαίους ἱππεῖς ὡς ὁμήρους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέλυσαν.

Ἡ ἀγγελία τῆς συμφορᾶς ταύτας ἐθύθισε τὴν Ῥώμην εἰς πένθος· ἀλλ' ἡ Γερουσία ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν αἰσχροὺς ἐκείνην συνθήκην καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Σαμνιτῶν τοὺς δύο ὑπάτους, οἵτινες ὑπέγραψαν τοιαύτην ἀτιμωτικὴν συνθήκην· ἀλλ' ἡ ἀπιστία τῆς Γερουσίας ἦτο καταφανής, δι' ἣ καὶ ὁ Πόντιος ἔλεγε «*λύσατε τὰς συνθήκας, ἀλλὰ πέμψατε πάλιν τὰς λεγεῶνάς σας εἰς τὰ Κανδιανὰ στενά*», μεγαλόψυχος δὲ φερόμενος ἀφῆκεν ἐλευθέρους τοὺς δύο ἐκείνους ὑπάτους, ἐφείσθη δὲ καὶ τῆς ζωῆς τῶν 600 ὁμήρων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνθησαν τὴν φιλοτιμίαν των καίριως προσβεβλημένην· ὅθεν ἐξέλεξαν αὐθις *δικτάτωρα* τὸν Πάτριον *Κούρσιωρα*, ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Νικήσας τοὺς Σα-

(1) Ὁ ζυγὸς ἦτο σύμβολον ὑποδουλώσεως, συνίστατο δὲ ἐκ δύο δοράτων καθέτων καὶ ἐνὸς ὀριζοντίου ἐν σχήματι Π. ὑπὸ τοιοῦτον ζυγὸν ἠνάγκαζον οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς αἰχμαλωτιζομένους νὰ διέρχωνται πρὸς ἐξευτελισμὸν· ἀλλὰ τὸ αἶσχος τοῦτο ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς Κανδιανοῖς στενοῖς ὑπὸ τῶν Σαμνιτῶν.

μνίτας ἐν φονικωτάτῃ μάχῃ, ὥρμησεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ ἀνέκτησε τὴν *Λουκερίαν*, τὴν ὁποίαν οἱ Σαμνῖται εἶχον καταλάβῃ μετὰ τὴν ἐν Καυδίῳ νίκην. Ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν αὐτῇ φυλαττομένους 600 ὁμήρους Ῥωμαίους, προσέτι δὲ ἤχμυλῳτίσεν ἑπτακισχιλίους Σαμνίτας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν *Πορτίου* καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ὑπὸ ζυγὸν ἡμίγυμνοι καὶ ἄοπλοι (320). Ἡ Ῥώμη ἐδεικνύετο τρομερὰ κατόπιν ἀτυχιῶν. Οἱ Σαμνῖται ἐζήτησαν διετὴ ἀνακωχὴν (318). ἡ δὲ Ῥώμη εἶχεν ἤδη κατακτήσῃ δύο χώρας.

Ληξιάτης τῆς ἀνακωχῆς ὁ πόλεμος ἐπικνελήθη. Μέχρι τοῦδε οἱ Σαμνῖται ἐμάχοντο μόνοι κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἤδη καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἰταλίας, λαοί, βλέποντες περίτρομοι τὴν αὐξανόμενῃ δυνάμει τῶν Ῥωμαίων, ἤρχισαν νὰ κινῶνται. Ἐνόησαν ὅτι τὸ ζήτημα τὸ Σαμνιτικὸν ἦτο ζήτημα ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας· πολὺ βραδέως ὅμως ἐνόησαν τοῦτο· ἔπειτα διέπραξαν τὸ μέγα σφάλμα νὰ ἐνεργήσωσι μεμονωμένως· διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπερχόμενοι ὅτε μὲν κατὰ τοῦ ἐνός, ὅτε δὲ κατὰ τοῦ ἐτέρου ἐξ αὐτῶν, ἠνάγκασαν πάντας τοὺς λαοὺς, Ἑτρούσκους, Ὀμβρούς, Αἰκούους, Μαρσούς, Πελιγνοὺς κλπ. νὰ ὑποκύψωσιν ὑπὸ τὸν σιδηροῦν βραχίονα τῆς Ῥώμης.

Οἱ Σαμνῖται ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ μάτην. Αἱ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες περιέτρεχον τὴν χώραν αὐτῶν καὶ κατέστρεφον αὐτήν. Διὰ τοῦτο οἱ Σαμνῖται ἠναγκασθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην (305), διὰ τῆς ὁποίας διετήρησαν μὲν οὗτοι τὴν χώραν τῶν καὶ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν, ἀνεγνώρισαν ὅμως τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

§ 35 Τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (298 - 290)

Ἡ μετὰ τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων καὶ Σαμνιτῶν εἰρήνη ἀπεδείχθη ἀπλῆ ἀνακωχή. Οἱ Σαμνῖται βαρέως ἔφερον τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης· ὅθεν μετὰ ἐξ ἑτῆ ἀναλαβόντες ἐκ τῶν μεγάλων καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπεχείρησαν νὰ κατακτήσωσι τὴν Λευκανίαν, ἀλλ’

οὗτοι Ῥωμαῖοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν ἐξερ-
ράχη ὁ Τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, ὅστις ὑπῆρξε σκληρότερος
καὶ καταστρεπτικώτερος τῶν δύο προηγουμένων. Αἱ Ῥωμαῖκαι
λεγεῶνες καὶ πάλιν εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Σαμνιτῶν
πυρπολοῦσαι οἰκίας καὶ ἐπαύλεις, τέμνουσαι τὰ ὀπωροφόρα δέν-
δρα καὶ φονεύουσαι τὰ κτήνη.

Ἄλλ' αἱ δηώσεις αὗται ὤθησαν τοὺς Σαμνίτας εἰς ἀπελπι-
στικὴν ἀπόφασιν. Ἀφ' οὗ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν
χώραν των, κατέλιπον αὐτήν, εἰσβαλόντες δὲ εἰς τὴν Ἐτρου-
ρίαν ἐξήγειραν τὰς πόλεις αὐτῆς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥω-
μαίων· εἰς τὸ κίνημα τοῦτο παρέσυρχν καὶ τοὺς Ὀμβρους, ἐπε-
καλέσθησαν δὲ καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἀγρίων Γαλατῶν.

Τὸ κίνημα τοῦτο τῶν Σαμνιτῶν ἐνέβαλεν εἰς τρόμον τὴν
Ῥώμην· διετάχθη γενικὴ στρατολογία τῶν δυναμένων νὰ φέρω-
σιν ὕπλα, ἐξελέγησαν δὲ ὕπατοι οἱ μεγαλύτεροι στρατηγοὶ τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Φάβιος Μάξιμος Ῥουλλιανὸς καὶ ὁ Π. Δέ-
κιος Μῦς ὁ νεώτερος.

Οἱ Γαλάται παρὰ τὸ *Καμερίνον* (τῆς Ὀμβρικῆς) κατέκοψαν
ὀλόκληρον λεγεῶνα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἤνοιξαν τὴν οἴον τῶν
Ἀπεννίνων. Ἐὰν δὲ ἐπρόφθκνον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Ὀμβρων
καὶ τῶν Ἐτρούσκων, ἀνκμφιδόλως ὁ ὑπατικός τῶν Ῥωμαίων
στρατὸς θὰ κατετροποῦτο.

Εὐτυχῶς ὁ γηραιὸς Φάβιος Μάξιμος δι' ἐνὸς ἀντιπερισπασμοῦ
ἠνάγκασε τοὺς Ἐτρούσκους νὰ σπεύσωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς
ἐαυτῶν χώρας, αὐτὸς δὲ σπεύδει πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἠνωμένου
Γαλατικοῦ καὶ Σαμνιτικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον συνήνητησεν εἰς
τὰς πεδιάδας τοῦ *Σεντίνου* τῆς Ὀμβρικῆς (295). Ἡ σύγκρου-
σις ὑπῆρξε τρομερά· ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Ῥωμαίων ὑπέστη
φοβερὰν καταστροφὴν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν, οἵτινες ἤρχισαν νὰ
ψάλλωσι τὰ νικητήρια. Τότε ὁ Δέκιος Μῦς μιμηθεὶς τὸ παρά-
δειγμα τοῦ μεγαλοψύχου πετρὸς του καθωσίωθη εἰς τοὺς χθο-
νίους θεοὺς καὶ ὁ ἥρωϊκὸς αὐτοῦ θάνατος ἀνεζωπύρησε τὸ ἐκ
τῆς ἀγριότητος τῶν βαρβάρων τεταπεινωμένον φρόνημα τῶν
Ῥωμαίων· ἀλλ' οἱ Γαλάται δὲν ἦσαν ἐπιδεκτικοὶ τοιούτων

θηρσκειυτικῶν ἐκφοβίσεων, ὡς οἱ Λατῖνοι. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ὁ Φάβιος κατατροπῶσας ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι τοὺς Σαμνίτας, σπεύδει εἰς βοήθειαν τῆς ἐτέρης πτέρυγος καὶ περικυκλώσας τοὺς Γαλάτας ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἐν τάχει εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ παρὰ τὸ *Δεντῖνον* ἥττα τῶν συμμάχων ἐπέφερε τὴν διαίρεσιν αὐτῶν. Οἱ Γαλάται ἐφυγαδεύθησαν, ἀλλ' οἱ Σαμνῖται δὲν εἶχον ἐξοντωθῆ· τοὺνκντίον ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των· καὶ ἐνίκηθησαν μὲν ἀλληλοδιαδόχως καὶ μάλιστα παρὰ τὴν *Ακωλιαν* (τῆς Σαμνίτιδος), ὅπου 30000 Σαμνῖται ἔπεσον νεκροί. Ἐν τούτοις κατήρτισαν νέον στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Ποντίου*, τοῦ ἥρωος τῶν *Κανδιανῶν στενωπῶν*. Ὁ Πόντιος ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους ἐν τῇ πεδιάδι τῆς *Καμπανίας*, κατόπιν ὅμως ἠττήθη ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ *Φαβίου Μάξιμου* καὶ ἡτταλωτίσθη, ἀπήχθη δὲ δέσμιος εἰς Ῥώμην, ὅπως κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, καὶ ἔπειτα ἀπεκεφαλίσθη. Πόσον ἐπιεικέστερος ἐδείχθη πρὸ 30 ἐτῶν ὁ Πόντιος ἐν τοῖς *Κανδιανοῖς στενοῖς*!

Μετὰ ἐν ἔτος ὁ *Κούριος Δεντάτος* (1) ἔθηκε τέρμα εἰς τὸν μέγαν καὶ καταστρεπτικὸν τοῦτον πόλεμον, ἀναγκάσας τοὺς Σαμνίτας νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην (290). Διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης οἱ Σαμνῖται κατετάχθησαν μεταξὺ τῶν συμμάχων τῆς Ῥώμης· ἵνα δὲ συκρατῶσιν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπέστειλαν ἰσχυρὰν ἀποικίαν ἐξ 20 χιλ. ἀνδρῶν εἰς τὴν *Ουερωσίαν* μεταξὺ Σαμνίτιδος καὶ Τάραντος.

(1) Λέγεται ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν Σαμνιτῶν, οἵτινες ἦλθον ἵνα διαπραγματευθῶσι τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης μετὰ τοῦ *Κουρίου Δεντάτου*, εὔρον αὐτὸν ἐν πενιχρᾷ κατοικίᾳ καταγινόμενον εἰς τὸ νὰ παρασκευάζῃ μένος εὐτελὲς φαγητὸν ἐντὸς πηλίνης χύτρας. Οἱ πρέσβεις ἰδόντες τὴν πενίαν τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ ἠθέλησαν νὰ δεκάσωσιν αὐτόν, ἀλλ' ὁ χρηστὸς καὶ ἐνάρετος *Δεντάτος* ὑπερῆφάνως εἶπεν εἰς τοὺς Σαμνίτας πρέσβεις ὅτι προτιμᾷ νὰ διατάσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ χρυσίον καὶ ὄχι νὰ δέχῃται αὐτό.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς καὶ τῶν Σαρμνιτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἀδιαφιλο-
νικήτως πλέον ἐγένοντο κύριοι ὅλης τῆς Μέσης Ἰταλίας.

§ 36 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Τα-
ραντίνους καὶ πρὸς τὸν Πύρρον τὸν βασι-
λέα τῆς Ἡπείρου (280—272)

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι κύριοι τῆς Μέσης Ἰταλίας ἔστρεψαν
τὰ νικηφόρα αὐτῶν ὄπλα καὶ πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἢ κάτω Ἰ-
ταλίαν. Ἐν ταύτῃ, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐλληνικαὶ πό-
λεις, πλούσιαι καὶ ἰσχυραί, αἵτινες δυστυχῶς ἀντὶ νὰ συνενώ-
σωσι τὰς δυνάμεις τῶν πρὸς ἀπὸκρουσιν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰς
κινδύνου ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων, τοῦναντίον ἐξηντλοῦντο εἰς
αἵματηροὺς ἐναντίον ἀλλήλων πολέμους.

Ἡ διασημοτέρα καὶ πλουσιωτέρα τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ
Ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ὁ Τάρας, ἀποικία τῆς Σπάρτης, κειμέ-
νη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Ὁ Τάρας ἔνεκα τῆς
λαμπρᾶς αὐτοῦ τοποθεσίας ἦτο ὁ σταθμὸς καὶ ἡ ἀγορὰ ὅλων
τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν προϊόντων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς
καὶ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ταραντῖνοι ἦσαν λίαν ὑπερήφανοι διὰ τὸν
πλοῦτον, εἰς ἄκρον δὲ μαλθακοί· ὅλως ἐκτεθλημένοι· περιεφρό-
νουν τοὺς Ῥωμαίους ὡς βαρβάρους· βλέποντες ὅμως τὴν δύνα-
μιν αὐτῶν ὁσημέραι αὐξανομένην καταπληκτικῶς, προσεπάθουν
νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ τῶν Ῥωμαίων τοὺς μεταξὺ κατοικοῦντας
λαοὺς καὶ μάλιστα τοὺς Βρεττίους καὶ Λευκανοὺς· ἐξ ἄλλου
μέρους οἱ Ῥωμαῖοι τείνοντες εἰς συμπλήρωσιν τοῦ σχεδίου τῶν
π.ξ. εἰς τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐζήτουν ἀφορμὴν,
ἵνα καὶ τοὺς Ταραντίνους ταπεινώσωσι καὶ ἄψασαν τὴν κάτω
Ἰταλίαν ὑποτάξωσι· καὶ ἡ ἀφορμὴ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ.

Οἱ Λευκανοὶ προσέβηλον τοὺς Θουρίους, πόλιν κειμένην παρὰ
τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, οἱ δὲ Θούριοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοή-
θειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν μετὰ στρατοῦ τὸν
ὑπατον Φαβρίκιον, ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Λευκανοὺς καὶ ἐγκατέ-
στησε φρουρὰν ἐν Θουρίοις. Ἡ Γερουσία εἰς τὴν φρουρὰν ταύτην

προσέθηκε καὶ στόλον ἐκ 13 πλοίων ἐναντίον τῆς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ταρραντίνων ὑφισταμένης συνθήκης, καθ' ἣν δὲν ἐπετρέπετο εἰς Ῥωμαϊκὸν στόλον νὰ πλῆρῃ ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος. Ἡμέραν τινὰ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 282, ἐν ᾧ οἱ Ταρραντῖνοι ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς τὸ θέατρον, τὰ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα ἐφάνησαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Τάραντος δι' ἃ γνωστον αἰτίαν, ἴσως καὶ ἕνεκα τρικυμίας.

Οἱ Ταρραντῖνοι ἄμα ἰδόντες τὰ πλοῖα ὥρμησεν ἀνάθεκτοι κατ' αὐτῶν καὶ τέσσαρα μὲν ἐθύθισαν, ἐν δὲ συνέλαβον καὶ ἔσφαξαν τὸ πλήρωμα αὐτοῦ· θρασυνηθέντες δὲ ἐκ τῆς εὐκόλου ταύτης ἐπιτυχίας ἐπῆλθον κατὰ τῶν Θουρίων καὶ τὴν μὲν Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν διὰ τῆς βίας ἐξέβαλον, τὴν δὲ πόλιν κατέλαβον.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν διχωγὴν ταύτην τῶν Ταρραντίνων ἐπεμψαν ἀμέσως πρεσβεῖαν καὶ ἐζήτησαν ἱκανοποίησιν· ἀλλ' οἱ Ταρραντῖνοι ἐσπράζζοντες τότε ἀτασθάλως τὰ Διονύσια ἐδέχθησαν τὴν πρεσβεῖαν μετὰ χλευασμῶν· εἰς δὲ Ταρραντῖνος οἰνόφυλξ δὲν ἠσπύνη καὶ ἀκαταρσίας νὰ ῥίψῃ κατὰ τῆς ἑρᾶς ἐσθῆτος τοῦ Ποστούμιου, ὅστις προΐστατο τῆς πρεσβείας. Ὁ Ποστούμιος στραφεὶς πρὸς τὸν γελῶντα ὄχλον καὶ τὴν ὑβρισμένην ἐσθῆτα δεικνύων εἶπε «Γελᾶτε, ὦ Ταρραντῖνοι, ἐν ὅσῳ δύνασθε, γελᾶτε· διότι πολὺ μετὰ ταῦτα θὰ κλαύσητε· τὸ αἷμα σας θὰ ἀποπλύνῃ τὰς κηλίδας ταύτας».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ποστούμιου ἦσαν τὸ κήρυγμα τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ταρραντίνων. Οἱ Ταρραντῖνοι ἤλπιζον ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἤθελον ἐγερθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων· ἰδόντες ὅμως τὰς ἐλπίδας αὐτῶν διαψευθείσας ἔσπευσαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου.

Ὁ Πύρρος, ὅστις ἦτο εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς του, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας φίλου καὶ συμβούλου του Κινέα, ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταρραντίνων· ὁ φιλόδοξος καὶ φιλοπόλεμος Πύρρος ἤγετο ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ Δύσει πρόσωπον Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, βεβαίως μὴ ἐκτιμῶν προσηκόντως τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ῥωμαίων· ὅθεν παρασκευάσας δύναμιν ἐξ

25000 ἀνδρῶν καὶ 20 ἐλεφάντων ἀπέπλευσεν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 280.

Ὁ Πύρρος φάσας εἰς Τάραντα ἔκλεισε τοὺς λουτρῶνας καὶ τὰ θέατρα, κατέπαυσε πάσας τὰς διασκεδάσεις, ὥπλισε τοὺς Ταραντίνους καὶ ἐγύμναζεν αὐτοὺς ὡς μιθοφόρους· τοῖσι μαλθακοὶ καὶ ἐκτεθηλυμένοι Ταραντῖνοι δυσηρεστήθησαν σφόδρα διὰ τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τοῦ Πύρρου· ἐνόμιζον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου θὰ ἐμάχετο ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἄνευ αὐτῶν πολὺ ὁμῶς ἠπατῶντο.

Μάχη παρὰ τὴν Ἡράκλειαν. Ἐν Ῥώμῃ διετάχθη γενικὴ στρατολογία, ὡς συνέβαινεν εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους· στρατὸς ὑπὸ τὸν ὑπατον Βαλέριον Αἰθίριον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λευκανίαν· ὁ Πύρρος βχδίζει κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ δύο στρατοὶ συναντῶνται παρὰ τὴν *Ἡράκλειαν* (280). Μάχη σφοδρὰ συγχροεῖται· οἱ ἐλέφαντες, τοὺς ὁποῖους ἠγνόουν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐθεώρουν μάλιστα ὡς βοῦς τῆς Λευκανίας, ἐνέσπειραν τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ταραχὴν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ περ ἀνδρείως ἀγωνισθέντες ἡττῶνται καὶ 15000 νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἀλλὰ καὶ τοῦ Πύρρου αἱ ζημίαι ἦταν μέγιστα, ἀνερχόμεναι εἰς 13,000 νεκρούς· ὁ Πύρρος καὶ ἡττημένους ἐθαύμασε τοὺς Ῥωμαίους· περιερχόμενος δὲ τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ βλέπων τοὺς Ῥωμαίους νεκροὺς φέροντας τὰ τραύματα ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνέκραξεν *«ἐὰν εἶχον τοιοῦτους στρατιώτας, θὰ ἠδυνάμην νὰ κυριεύσω τὸν κόσμον ὅλον»*.

Καί τοι μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἡρακλείας οἱ Ἀπουλοὶ ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ, προσέτι δὲ καὶ οἱ Λευκαροὶ καὶ οἱ Σαμίται καὶ οἱ Βρέττιοι προθύμως προσῆλθον πρὸς αὐτόν, ἡσθάνοντο δὲ μεγίστην χαρὰν ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῶν Ῥωμαίων· καίτοι ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην ὁδὸς ἦτο ἀνοικτὴ ἤδη, ἐν τούτοις ὁ Πύρρος γνωρίζων πόσον φοβεροὶ ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ὠθήσῃ αὐτοὺς εἰς ἀπελπισμόν, ἔκρινε φρόνιμον νὰ προτείνῃ εἰρήνην· ὅθεν ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην τὸν ὑπουργόν του *Κινέαν*, οὗτινος ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ ἐπιτηδεύτης εἶχε προσελκύσῃ πρὸς τὸν Πύρρον περισσοτέρας πόλεις ἢ ἡ δύναμις τῶν

ὑπλων αὐτοῦ. Ὁ Κινέας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης μετὰ πολλῆς φρονήσεως καὶ δεξιότητος· διὰ τῆς εὐφραδείας του ἔπεισε τὴν Σύγκλητον νὰ κλίνη πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ὁ τυφλὸς γέρον συγκλητικὸς *Ἀππίος Κλαύδιος* ὁδηγηθεὶς εἰς τὸ βουλευτήριον ὑπὸ τῶν τεσσάρων υἱῶν του, οἵτινες ἐχρημάτισαν ὑπατοί, μετέβαλε τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου, ἀναφωνήσας «*ἄς ἐξέλθῃ πρότερον ἐκ τῆς Ἰταλίας ὁ Πύρρος καὶ κατόπιν δυνάμεθα νὰ ἀκούσωμεν τὰς προτάσεις του*». Ὁ Κινέας ἀποτυχὼν ἐπέστρεψε παρὰ τῷ Πύρρῳ, ἐκθέτων δὲ εἰς αὐτὴν τὰ τῆς ἀποστολῆς του ἔλεγε καὶ τὰ ἐξῆς· «*ἡ Σύγκλητος μοὶ ἐφάνη ὡς συνέδριον βασιλέων· ὁ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμος εἶνε πόλεμος κατὰ τῆς Ὑδρας· διότι ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν εἶνε ἀτελεύτητα*».

Ἀλλ' ὁ Πύρρος θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ῥωμαίους, προσέβη εἰς μέγα τόλμημα· ἀποφυγὼν τὸν Λαβίνον, ὅστις παρεφύλαττε τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Καπύην, ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης· ἀλλ' οὐδεὶς περὶ αὐτὸν κινεῖται· οὐδεμία πόλις ἀποστατεῖ· ἡ Ῥώμη δὲν ταράσσεται· τὸν ἀντιπρὸς προσέβη εἰς τοιαύτας πολεμικὰς ἐνεργείας, ὥστε ὁ Πύρρος ἰδὼν ὅτι ἡπειλεῖτο νὰ περικυκλωθῇ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Τάραντα, ἵνα διαχειμάσῃ.

Ἐν τούτοις ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ λυτρώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους· ὅθεν ἔπεμψε πρὸς τὸν Πύρρον πρεσβεῖαν, ἵνα διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς ἡ ἀπολυτρώσεως αὐτῶν· τῆς πρεσβείας προϊστάτο ὁ ἀτρόμητος καὶ ἀδιάφθορος *Γάιος Φαβρίκιος*, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς ἀρετάς του ἀπῆλκε πολλῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Τοῦτον ὁ Πύρρος ἐδοκίμασε διὰ μεγάλης χρηματικῆς ποσότητος νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν· ἀλλ' ὁ φιλόπατρις *Φαβρίκιος* διὰ τῆς ἀπαντήσεώς του ἔδωκεν εἰς τὸν Πύρρον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι δὲν εἶχεν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ Πύρρος ἠρνήθη ν' ἀπολυτρώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους Ῥωμαίους, ἀλλ' ἐξ ἐκτιμήσεως πρὸς τὸν *Φαβρίκιον* ἐπέτρεphen εἰς αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐορτάσωσι τὰ Κρόνια, ὑπὸ

τὸν ὅρον ὅμως νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ ταῦτα, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὡς λέγεται.

Μάχη παρὰ τὸ Ἀσκουλον. Ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέρριψαν πᾶσαν πρότασιν τοῦ Πύρρου περὶ εἰρήνης ὁ πόλεμος κατ' ἀνάγκην ἐξηκολούθησε. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (279) ὁ Πύρρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ παρὰ τὸ Ἀσκουλον συνεκρότησε δευτέραν μεγάλην μάχην· ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Π. Δέκιος Μῦς μιμηθεὶς τὸ παράδειγμα τοῦ πάππου του καὶ τοῦ πατρὸς του καθωσιώθη εἰς τοὺς κάτω θεούς· οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἠττήθησαν καὶ πάλιν, ἀλλὰ τὴν νίκην ἐπώλησαν πολὺ ἀκριβὰ εἰς τὸν Πύρρον· διότι καὶ οὗτος τοσαύτας ζημίας ἔπαθε, ὥστε εἰς τοὺς συγγαίροντας αὐτὸν φίλους ἔλεγε «*ἂν μίαν ἔτι μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν ἀπολούμεθα παρτελῶς*».

Ἦδη ἐδόθη καὶ πάλιν εὐκαιρία εἰς τὸν Πύρρον νὰ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Φαβρίκιου· ὁ ἱατρὸς τοῦ Πύρρου προέτεινεν εἰς τὸν Φαβρίκιον ἐπ' ἀμοιβῇ νὰ δηλητηριάσῃ τὸν βασιλέα του, ἀλλ' ὁ Φαβρίκιος ὄχι μόνον ἀπέρριψε μετ' ἀποστροφῆς τὴν πρότασιν τοῦ ἀθλίου ἐκείνου ἱατροῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Πύρρον κατέστησε ταύτην γνωστήν· ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου ἀνέκραξε τότε αὐτοκόπως εἶνε νὰ μετατρέψῃ τις τὸν ἥλιον ἐκ τῆς τροχίᾳς του παρὰ τὸν Φαβρίκιον ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς· ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπέλυσε πάντας τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων.

Ὁ Πύρρος ἐν Σικελίᾳ. Ὁ Πύρρος ἔβλεπεν ὅτι ὁ πόλεμος παρετείνετο καὶ αἱ δυνάμεις του ἐξηντλοῦντο ὑπερμέτρως· ὅθεν ἐπζήτηε εὐσχημον διέξοδον καὶ τοιχύτη τῇ παρουσιάσθῃ· οἱ Συρακούσιοι· πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες κατεῖχον σχεδὸν ἅπασαν τὴν νῆσον, ἐπεκαλέσθησαν εἰς βοήθειαν ἑαυτῶν τὸν Πύρρον· ὁ Πύρρος ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα καταλίπῃ ἐντίμως τὴν Ἰταλίαν, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 278, ἀφήσας φρουρὰν ἐν Τάραντι, διεπεραιώθη εἰς Σικελίαν· ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν καὶ ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἀπώθησε τοὺς Καρχηδονίους μέχρι τοῦ *Λιλυθαίου*, τὸ ὅποῖον ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὰς πρώτας νίκας ἐπηκολούθησε δυσχρέσκεια πρὸς τοὺς

συμμάχους καὶ στενοχωρίαί ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέκτησαν τὴν προτέραν ὑπεροχὴν των καὶ δεινῶς ἐπίζον τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῆς Ἰταλίας, οἵτινες εἶχον συμμαχίῃ μετὰ τοῦ Πύρρου.

Μάχη παρὰ τὸ Βερεθέριον. Ὁ Πύρρος κατὰ παράκλησιν τῶν πιεζομένων τούτων λαῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν· ὁ ὕπατος Κούριος Δερτάτος ἀνέμενεν αὐτόν· γενομένης δὲ μάχης παρὰ τὸ *Μαλεθέριον* τῆς Σαμνιτιδος (ὅπερ μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη *Βερεθέριον*) ὁ Πύρρος ἡττήθη ὀλοσχερῶς (275) καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα. Μετὰ τὴν ἡτταν ταύτην δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παρμένη ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπειλούμενος ἄλλως ν' ἀποκλεισθῇ ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Καρχηδονικοῦ· ὅθεν, ἀφήσας ἐν Τάραντι φρουρὰν ὑπὸ τὸν Μίλωνα, ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἠπειρον· ἀλλὰ καὶ ἐν Ἠπείρῳ ἡ ἄμετρος αὐτοῦ φιλοδοξία δὲν ἀφῆκεν αὐτόν νὰ ἡσυχάσῃ· περιεπλάκη εἰς νέους ἀγῶνας καὶ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν. Θελήσας δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν ἐν Ἀργεὶ οἰκτρῶς τὸν βίον φανευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κερκαμίδος (272).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ ἐν Τάραντι φρουρὰ ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀπῆλθε. Οἱ Ταραντῖνοι, οἵτινες ἦσαν οἱ κύριοι αἵτιοι τοῦ πολέμου, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ὡσάυτως καὶ οἱ Λευκανοὶ καὶ οἱ Βρέττιοι καὶ οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ λοιποὶ ἐπαναστατήσαντες λαοὶ ὑπετάχθησαν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἰταλικὴ Χερσόνησος ἀπὸ τοῦ Μάκρου καὶ τοῦ Ῥωβίκωνος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ῥηγίου, τῆς μεσημβρινῆς αὐτῆς ἄκρας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

§ 37. Σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν πρὸς τὴν Ῥώμην.

Μόνη ἡ πόλις Ῥώμη ἀπετέλει τὴν κυρίως Ῥωμαϊκὴν πολι-

τείαν· πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Ἰταλίας χώραι, ὅσαι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐθεωροῦντο ὡς παραρτήματα τῆς Ῥώμης. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία περιελάμβανε 35 φυλάς· διότι οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωρῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνυψώθησαν μέχρι τῆς τάξεως τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ὅπως ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Ῥώμης οἱ πληθεῖοι κατὰ μικρὸν ἐξισώθησαν πρὸς τοὺς πατριεῖους. Ἡ Ῥώμη ἡδύνατο ἤδη νὰ κρατᾷ περὶ τὰς 300,000 μαχίμων ἀνδρῶν, οἵτινες κατελέγοντο μεταξὺ τῶν γενναιοτέρων στρατιωτῶν τῆς Ἰταλίας· ὁ ὅπλισμός αὐτῶν βαθμυδὸν ἐτελειοποιήθη, διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπηξίουσαν νὰ θανεῖζονται παρὰ τῶν ἡττωμένων λαῶν τὰ ὅπλα αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐθεώρουν ταῦτα καλλίτερα τῶν ἰδικῶν των.

Ἰνα δὲ ἐξασφαλίσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ μέλλον νέας συμμαχίας, ἐχορήγησαν εἰς τοὺς ἡττημένους λαοὺς διάφορα προνόμια· ἀναλόγως δὲ τῶν χορηγηθέντων προνομίων αἱ πόλεις τῶν ὑποταγμένων λαῶν διεκρίνοντο εἰς διαφόρους κατηγορίας.

α) Εἰς *ισοπολίτας* (*municipia*), αἵτινες εἶχον *πλήρη* ἢ *ἀτελῆ* τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου· καὶ *πλήρη* μὲν ἦσαν τὰ δικαιώματα, ἂν ἐδίδοντο μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου (*cum suffragio*), ἀτελῆ δὲ ἄνευ τούτου (*sine suffragio*).

2) Εἰς πόλεις *συμμάχους* ἢ *ὁμοσπόνδους* (*sociae, foederatae*). τοιαῦται ἦσαν αἱ *Λατινικαὶ* πόλεις καὶ τινες τῆς Καμπανίας· αἱ πόλεις αὗται διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των τ. ἐ. τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς ἰδίων ἀρχόντων καὶ τοῦ νομοθετεῖν ἐπὶ ὑποθέσεων τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος· ὑπεχρεοῦντο ὅμως νὰ πέμπωσιν ἀνάλογον ἀριθμὸν στρατιωτῶν καὶ νὰ εἰσφέρωσι χρήματα, πλοῖα, σῖτον κλπ.

3) Εἰς *πολιarchίας* (*praefecturae*), εἰς τὰς ὁποίας ἀπεστέλλετο κατ' ἔτος εἰς *πολιάρχος* (*praefectus*) πρὸς ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἢ καὶ πρὸς διοίκησιν ὧν των ὑποθέσεων.

§ 38. Ἀποικίαι.

Ἀλλὰ δὲν ἤρχουν μόνα τὰ χορηγηθέντα προνόμια νὰ κρατῶσιν ἐν ὑποταγῇ τοὺς ἡττημένους λαούς· ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ἄλλα μέτρα ἐμποδίζοντα πᾶσιν ἰδιαιτέραν συνεννόησιν τῶν λαῶν τούτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐπενοήθησαν αἱ ἀποικίαι, αἵτινες ἦσαν ὅλως διάφοροι τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν· αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἀποικίαι ἦσαν ἰδρύματα καθαρῶς ἀσφαλιστικά, ἰδρυόμεναι εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν. Ἐκάστη ἀποικία περιελάμβανε δύο εἰδῶν κατοίκους α) τοὺς ἐργαζομένους, οἵτινες ἐγίνοντο ὑπῆκοοι τῶν Ῥωμαίων καὶ διετήρουν μέρος μόνον τῶν ἀγρῶν των β) τοὺς νέους ἀποίκους, οἵτινες ἐπέμποντο ἐκ Ῥώμης καὶ ἀπετελοῦντο ἐκ πληθείων πενήτων καὶ ἐξ ἀρχαίων στρατιωτῶν· οἱ νέοι οὗτοι ἀποικοί, οἵτινες ἐνέμοντο τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀγρῶν, ἐχρησίμευον ὡς μόνιμοι στρατιωτικαὶ φρουραὶ· ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἐρχοῦνται εἰς τὴν Ῥώμην χάριν ψηφοφορίας, ὥφειλον δὲ νὰ παραμένωσι πάντοτε εἰς τὰς ἀποικίας ἐπιβλέποντες τοὺς ἡττημένους καὶ προλαμβάνοντες πᾶσιν ἀποστασίαν αὐτῶν. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου τοῦ πέμπειν ἀποικίας πλείσται ἀποροὶ οἰκογένεια εὗρισκον πόρον ζωῆς, προσέτι δὲ ἀνεκουφίζετο καὶ ἡ πόλις τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος καὶ ταραχώδους ὄχλου τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἱδρυσαν πλείστας ἀποικίας, αἵτινες πέριξ τῆς Ῥώμης ἐσχηματίζον ζώνην ἀπόρθητον καὶ ἐχρησίμευον ὡς προμαχῶνες κατὰ τῶν ἔξω ἐχθρῶν. Συνεδέοντο δὲ αὗται αἱ ἀποικίαι πρὸς ἀλλήλας διὰ μεγάλων στρατιωτικῶν ὁδῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς χερσονήσου μέχρι τοῦ ἄλλου εἰς τρόπον, ὥστε καθίστατο λίαν εὐχερὲς καὶ ταχεῖα ἡ μεταφορὰ τῶν λεγεῶνων εἰς τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα.

§ 39. Ἡ δύναμις καὶ τὰ ἔθνη τῶν Ῥωμαίων
κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἶωνα.

Ἀλλ' ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἀνωτέρω ὁχυρώματα, τὸ μυστήριον τοῦ μεγαλείου τῶν Ῥωμαίων ἔκειτο ἀλλαχοῦ, ἔκειτο

εἰς τὰ ἤθη αὐτῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων πάντοτε τὴν *πειρίαν*, τὴν *πειθαρχίαν*, τὴν *αὐταπάρνησιν* καὶ τὴν *ἐκπλήρωσιν* τοῦ *καθήκοντος* ἢ *φιλοπατρία* αὐτῶν ἐνεῖχε τὴν δύναμιν θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Τρεῖς *Δέκιοι*, ὡς εἶδομεν, καθωσιώθησαν εἰς τοὺς χθονίους θεούς, ἵνα σώσωσι τὸν στρατόν των· ὁ Μάλλιος Τουρκουάτος ἀπεκεφάλισε τὸν υἱόν του χάριν τῆς πειθαρχίας· ὁ *τιμητής* Ῥουτίλιος ἀναχθεὶς καὶ αὖθις μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς του εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα (266), προσεκάλεσε τὸν λαόν καὶ ἐμέμφθη αὐτόν, διότι ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν αὐτὸν πολίτην δις κατὰ συνέχειαν τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀξίωμα.

Καὶ ἡ *ἀφιλοκέρδεια* προσέτι καὶ ἡ *περία* μεγάλων ἀνδρῶν ἦτο οὐχὶ ἀσυνήθης παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ὁ *Κικκιναῖος*, ὡς γνωρίζομεν, ἔλαβε τὴν δικτατωρίαν παρὰ τὸ ἄροτρον του. Ὁ *Ῥήγουλος*, ὅστις κατὰ τὸν Ἀ' Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἠπέλυσεν τὴν κυριεύσασα αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, εἶχεν ὡς μόνην περιουσίαν ἓνα ἀγρὸν ἐπτὰ πλέθρων. Ὅτε εὐρίσκετο ἐν Ἀφρικῇ ἐζήτησε παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου τὴν ἀνάκλησίν του, διότι ὁ ἐπιστάτης τοῦ ἀγροῦ του ἀπέθανεν, ὁ δὲ γεωργός, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναθέσει τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ του, ὠφελούμενος ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, εἶχεν ἀπέλθῃ παραλαβὼν τὸ ἄροτρον καὶ τοὺς βοῦς· ἡ Σύγκλητος τῷ ἀπήντησε ὅτι ὁ ἀγρός του θὰ καλλιεργηθῇ καὶ ἡ σύζυγός του καὶ τὰ τέκνα του θὰ τραφῶσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ὁ *Κούριος Δεντάτος* δὲν ἦτο πλουσιώτερος· εἶδομεν ὅτι Σαμνῖται πρέσβεις ἀποσταλέντες νὰ διαπραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ τὴν εἰρήνην, εὗρον αὐτὸν πλησίον τῆς πυρᾶς παρασκευάζοντα μόνον τὸ πενιχρὸν φαγητόν του ἐντὸς πηλίνης χύτρας καὶ ἐπεχείρησαν νὰ δεκάσωσιν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Δεντάτος ὑπερηφάνως εἶπεν εἰς τοὺς πρέσβεις «πηγαίνετε νὰ εἴπητε εἰς τοὺς Σαμνίτας ὅτι ὁ Κούριος προτιμᾷ νὰ διατάσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ χρυσίον παρὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸ ὁ ἴδιος». Ἀλλὰ καὶ τοῦ *Φαβρικίου*, ὃν ἐπεχείρησεν ὁ Πύρρος νὰ δεκάσῃ, εἶνε γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἡ *ἀφιλοκέρδεια*.

Ἡ ὅλη εἰκὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας κατὰ τοὺς ἀρχαίους τούτους χρόνους περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἐξῆς· «Ὁλίγα

ἢ μηδαμινὰ χρήματα· ἐπὶ πλεῖθρα μετρίως γῆς· περὶα κατ' οἶκον· κηδεῖται δαπάνῃ τῆς πολιτείας· θυγατέρες ἄνευ προικῶς· ἀλλὰ λαμπραὶ ὑπατεῖαι· θαυμασταὶ δικτατωρίαι· ἀναρίθμητοι θρίαμβοι».

§ 40. Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.

Μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων διεξήχθησαν τρεῖς μεγάλοι καὶ γαταστρεπτικώτατοι πόλεμοι, φέροντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.

Ἡ Καρχηδὼν ἔκειτο ἐπὶ τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀφρικῆς, (ἐπὶ τῆς σημερινῆς Τύνιδος χώρας). Ἦτο ἀποικία τῶν Φοινίκων· ταύτην ἱδρυσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, περὶ τὸ 860 π. Χ. ἡ Διδώ, ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Πυγμαλίωνος, φεύγουσα τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ. Ἡ Καρχηδὼν διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων τῆς προήχθη εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ κατέστη ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διὰ τοῦ κραταιοῦ στόλου τῆς ἐγένετο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ἐκτείνασα τὸ κράτος αὐτῆς ἐπὶ τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐπὶ τῆς Ἰσπανίας, τῶν Βαλεαρίδων νήσων, τῆς Σικελίας· πολλαχοῦ εἶχεν ἰδρύσῃ ἐμπορικὸς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων διασχίζοντα κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν συνεσώρευσαν ἀμύθητα πλοῦτη εἰς τὴν ὑπερήφανον αὐτῶν πρωτεύουσαν, ἥτις ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς ἀρχαιότητος· τὰ πλοῦτη ὅμως ταῦτα ἐγέννησαν παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις τὴν τρυφηλότητα καὶ τὴν ἀκολασίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι παρηκολούθουν μετὰ φθονεροῦ βλέμματος τὰς καταπληκτικὰς προόδους τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' οὐδὲν πρόσκομμα ἠδύναντο νὰ παρεμβάλωσι, ἀπησχολημένοι ὄντες εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους. Ὅτε ὅμως ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου ἤρχισαν νὰ σκέπτονται τίνι τρόπῳ θὰ ἠδύναντο νὰ ταπεινώσωσι τὴν μεγάλην ἀντίζηλον αὐτῶν Καρχηδόνα.

Ἡ σύγκρουσις τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Καρχηδονίων ἐπῆρχετο μοιραία καὶ φοβερά· κατὰ ταύτην ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ τίς ἐκ

τῶν δύο ἐκείνων μεγάλων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Πάντες οἱ προηγούμενοι πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν τρόπον τινα προγυμνάσματα παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ πηθητικώτεροι καὶ τραγικώτεροι ἐξ ὧων μνημονεύει ἡ παγκόσμιος ἱστορία.

§ 41. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (264—241).

Ὁ Πύρρος ἀπερχόμενος ἐκ τῆς Σικελίας ἀνεφώνησε πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν· *αἰῶν, ὦ φίλοι, παλαίστραν καταλείπομεν Ῥωμαίοις καὶ Καρχηδονίοις*· καὶ ἀληθῶς οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Πύρρου ἦσαν προφητικοί. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἡ μεγάλη καὶ ὠραία ἐκείνη νῆσος, ἡ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Μεσογείου κειμένη, ὑπῆρξε τὸ θέατρον κατὰ πρῶτον, ἔπειτα δὲ τὸ ἄθλον τοῦ πρώτου Καρχηδονιακοῦ πολέμου.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν α' Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἔδωκεν οἱ Μαμερτίνοι ⁽¹⁾ μισθοφόροι τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν Συρακουσῶν οἱ Μαμερτίνοι ἐπέπεσον κατὰ τῆς Μεσσήτης καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν· καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ κτήματα ἔλαβον αὐτοί· ἐγκατασταθέντες δὲ ἐν Μεσσήνῃ ἐποίουν ληστρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατέστρεφον τὰς πέριξ χώρας καὶ μάλιστα τὴν ἐπικράτειαν τῶν Συρακουσῶν. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων ὁ Β' ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατετρόπωσε τοὺς Μαμερτίνους καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μεσσήνην. Οἱ Μαμερτίνοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν καὶ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν κατέφυγον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Καρχηδονίων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κατεῖχον ἅπαν τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἤσχύνετο νὰ βοηθήσῃ

(1) Μαμερτίνοι ἐκ τοῦ Μαμέρτου (Mamers=Ἀρης) τ. ἔ. τέκνα τοῦ Ἀρεως.

ἀνθρώπους ἄρπαγας καὶ ληστές· ὁ λαὸς ὅμως, ἐνώπιον τοῦ ὀπίου οἱ ὕπατοι ἔφερον τὴν ὑπόθεσιν, ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τοῦ Μαμερτίνου, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀνηγγέλθη ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Ἱέρωνος κατέλαβον τὴν Μεσσήνην. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην προέβη ὁ Ῥωμαῖκός λαός, ἐπιθυμῶν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἀντιζήλους τοῦ Καρχηδονίου. Οὕτω λοιπὸν ἐξεργάγη ὁ α' Καρχηδονιακὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσε 23 ἔτη (264—241).

Ὁ ὕπατος Ἀππιοὺς Κλαύδιος, ὁ ἐπικαλούμενος Caudex, ἐπωφελούμενος σκοτεινὴν τινὰ νύκτα διέπλευσε τὸν Σικελικὸν πορθμὸν μετὰ 20,000 ἀνδρῶν ἐπὶ πλοίων, ἅτινα ἔλαβεν ἐκ τῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας, κυριεύσας δὲ ἐξ ἐφόδου τὴν Μεσσήνην, διεσκόρπισε τὰς ἠνωμένας δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ Ἱέρωνος καὶ κατεδίωξε τὸν Ἱέρωνα μέχρι τῶν τειχῶν τῶν Συρακουσῶν, τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ πολιορκῇ.

Οἱ κατὰ τὸ ἐπόμενονον ἔτος (263) ὕπατοι ἐξηκολούθησαν τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν καὶ ἠνάγκασεν τὸν Ἱέρωνα ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς καὶ μέρος τι τῆς ἐπικρατείας του. Καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, οἵτινες ἔμειναν μόνοι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου ἀποβαλόντες 67 πόλεις καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸν Ἀκράγαντα, τὸν ὁποῖον κατέστησαν κέντρον τῶν πολεμικῶν τῶν ἐπιχειρήσεων· ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν (262) καὶ ἐξηνδραπόδισαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς περὶ τὰς 25 000.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν κατεῖχον πλέον ἢ ὀλίγα παράλια μέρη τῆς Σικελίας· ἦσαν ὅμως κυρίαρχοι τῆς θαλάσσης καὶ διὰ τοῦ στόλου τῶν ἐδήουν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔβλεπον ὅτι, ἐν ὅσῳ ἦσαν κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων τῶν κατὰ θάλασσαν, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ καταβάλωσιν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς οὔτε νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκ τῆς Σικελίας· ὅθεν ἐνχυπήγησαν ἐκατὸν ἐξήκοντα τριήρεις, ὡς ὑπόδειγμα δὲ ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτοὺς Καρχηδονιακὴ πεντήρης, ἐξοκείλασα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας. Ἡ στρα-

τιωτική εὐφυΐα τῶν Ῥωμαίων παρέσχεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον νὰ νικήσωσι τοὺς Καρχηδονίους καὶ κατὰ θάλασσαν· ὁ ὑπατος *Γάιος Δουίλιος* τῷ 260 συναντήσας παρὰ τῆς *Μυλᾶς* τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον, πολλῶ ὑπέρτερον, κατενυμάχησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δουιλίου ἐπινοηθέντος κόρακος. Ἦτο δὲ ὁ κόραξ μηχανήμα σιδηροῦν προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ πλοίου· διὰ τοῦ μηχανήματος τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρπαζον τὰ εὐκίνητα Καρχηδονιακὰ πλοῖα, τὰ προσεῖλκυον πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ναυμαχία μετὰβάλλετο εἰς πεζομαχίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Ῥωμαῖος στρατιώτης ἐπανεύρισκε πάντα τὰ πλεονεκτήματα του.

Ἡ πρώτη αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη τῶν Ῥωμαίων διήγειρε παρ' αὐτοῖς μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ πρὸς διακρίνωσιν ταύτης ιδρύθη πρὸ τοῦ βουλευτηρίου στήλη κεκοσμημένη μὲ ἔμβολα τῶν ἐχθρῶν πλοίων (*columna rostrata*). Τὸν Δουίλιον ἐπανελθόντα εἰς Ῥώμην ὁ λαὸς ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδέστατα καὶ ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τιμὰς ἀσυνήθεις.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Ἀφρικῇ.

Ὁ πόλεμος ἐν τούτοις παρετείνετο· αἱ κυριώτεραι δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων ὑπὸ τὸν γενναῖον στρατηγὸν *Ἀννίβαν* εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸ *Δρέπανον* καὶ τὸ *Λιλύβαιον*, πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν ὁποίων ἀπῆρτετο μακροχρόνιος πολιορκία, διότι ἦσαν θέσεις ὀχυρώταται· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸν παρκατεινόμενον πόλεμον προσέβησαν εἰς τολμηροτάτην ἀπόφασιν, δηλ. νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι του. Ὅθεν στόλος ἐκ 300 πλοίων μετὰ 100 χιλ. ναυτῶν καὶ 40 χιλ. πεζῶν ὑπὸ τοῦς ὑπάτους *Βόλσωνα* καὶ *Ρήγονλον* ἐξέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Ἀφρικὴν· ἀλλὰ καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐξώπλισε πάραυτα 350 πλοῖα μετὰ 150 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ δύο στόλοι συνηντήθησαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς *Σικελίας* *Ἐκρομον*· τὸ ἐκτυλιχθὲν ἐκεῖ θέαμα ὑπῆρξε τὸ μεγαλίστερον ἐξ ὅσων εἶδε μέχρι τοῦδε ἡ Μεσόγειος.

300 χιλ. ἐμελλον νὰ συγκρουσθῶσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων αὐτῆς· ἡ ναυμαχία ἐγένετο μεγάλη καὶ φοβερά, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατετράπωσαν τοὺς Καρχηδονίους.

Ἦδη ἡ πρὸς τὴν Ἀφρικὴν ἄγουσα ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρα εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἐπισκευάσαντες τὰ βλαβέντα πλοῖα ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἀπεβιάσθησαν εἰς τὴν Καρχηδονιακὴν παραλίαν παρὰ τὴν *Κλυπέαν* (ἐλληνιστὶ *Ἀσπίδα*), πόλιν ὀχυρὰν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς πλουσίαις πεδιάδας τῆς Καρχηδόνος καὶ ἐντὸς βραχέος χρόνου ἤχμαλῶτισαν 20,000 Καρχηδονίους, ἔλαβον δὲ καὶ ἄπειρα λάφυρα.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος βεβαία οὖσα περὶ τῆς νίκης ἀνεκάλεσε μετ' ὀλίγον τὸν Βόλσωνα μετὰ τῶν λεγεόνων του, ἀφῆκε δὲ τὸν *Ρήγουλον* μετὰ 40 πλοίων, 15000 πεζῶν καὶ 500 ἵππων, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ *Ρήγουλος* προβαίνει νικητῆς, κυριεύει 300 πόλεις, καὶ φθάνει εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνος. Οἱ Καρχηδόνιοι κατὰπληκτοὶ ζητοῦσι εἰρήνην, ἀλλ' οἱ ὅροι τοῦ *Ρηγούλου* ἦσαν τοσοῦτον βαρεῖς, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γέινωσιν δεκτοί. ὁ *Ρήγουλος* μαθὼν τὴν ἀπόρριψιν τῶν ὅρων του εἶπεν ὑπερηφάνως ἀπρέπει νὰ γνωρίζῃ τις νὰ νικᾷ ἢ νὰ κύπτῃ πρὸ τοῦ νικητοῦ.

Οἱ Καρχηδόνιοι εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ ἐδέχθησαν μετὰ προθυμίας πολλῆς τὸν Σπαρτιάτην *Ξάνθιππον*, ἐλθόντα εἰς Ἀφρικὴν μετὰ μισθοφόρων Ἑλλήνων, καὶ διώρισαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον· ὁ ἐμπειροπόλεμος *Ξάνθιππος* ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἡτται τῶν Καρχηδονίων ὠφείλοντο εἰς τὸ ἀσύντακτον τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατηγῶν των. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν τῶν στρατευμάτων κατὰ πρῶτον εἰσήγαγεν εἰς αὐτὰ πειθαρχίαν, ἔπειτα κατεπόνησε τὸν ἐχθρὸν διὰ πολλῶν ἀψιμαχιῶν καὶ τέλος συγροτήσας μεγάλην μάχην (255) ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Ῥωμαίους. Ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μόνον 2,000 ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἤχμαλῶτίσθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλῶτων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ πρὸ μικροῦ ἀγέρωχος *Ρήγουλος*, ὅστις ὠδηγήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Μετάστασις τοῦ πολέμου εἰς Σικελίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ θόντες τὴν συμφορὰν ταύτην ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσιν εἰς Ἀφρικὴν νέον στόλον ἐκ 350 πλοίων, ἵνα σώσῃ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥηγούλου, ἅτινα εἶχον καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀσπίδα, ὅπερ καὶ ἐγένετο· κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ὅμως ὁ στόλος οὗτος κατελήθη ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας καὶ ἐναυάγῃος παρὰ τὴν *Καμάριραν* τῆς Σικελίας καὶ κατεστράφη σχεδὸν ὁλόκληρος. Μετὰ τινὰ δὲ ἄλλα δυστυχήματα οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον ἐν Σικελίᾳ, ὅπου αἱ ἐγθροπραξίαι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον καταπαύσῃ.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ ἀπεθάρρυναν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ἡ δὲ ἀποθάρρυνσις αὕτη μετεδόθη καὶ εἰς τὸν στρατόν, οὗτινος ἡ περὶ θαρξία κατὰ πολὺ ἐχαλάρωθη. Εὐτυχῶς ὅμως τῷ 250 ὁ δραστήριος ὕπατος Λ. *Καϊκίλιος Μέτελλος* κατετρόπωσε παρὰ τὸν *Πάνορμον* τὸν Καρχηδόνιον στρατηγὸν Ἀσδροῦδαν, κυριεύσας καὶ 100 ἐλέφαντας, τοὺς ὁποίους θριαμβευτικῶς μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην καὶ οὕτως ἀποκατέστησε τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν.

Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην ἡ Καρχηδὼν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην· ὁ ἐν Καρχηδὼνι κρατούμενος αἰχμαλώτος Ῥήγουλος ἐπέμφθη εἰς Ῥώμην, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον ἐπιστρέψῃ εἰς Καρχηδὼνα ἐν ᾗ περιπτώσει ἀπετύγχανον αἱ διαπραγματεύσεις.

Ὁ Ῥήγουλος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν προέτρεψε τὴν Γερουσίαν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ μὴ ἀνταλλάξῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Μάτην οἱ συγγενεῖς του καὶ οἱ συμπολίται του προσεπάθησαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ εἰς Καρχηδὼνα ἐπικαλούμενοι τὴν οἰκτρὰν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ κατὰστασίν του· ὁ Ῥήγουλος πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον του ἐπανεῆλθεν εἰς Καρχηδὼνα, ὅπου, ὡς λέγεται, ὑπέστη σκληρὸν θάνατον.

Ἡ παρὰ τὸν Πάνορμον ἤττα τῶν Καρχηδονίων ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ συγκεντρώσωσι πάσας τὰς δυνάμεις των εἰς τὸ *Δρέπαρον* καὶ τὸ *Λιλύβαιον*. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι

ἐξ ἐφόδου τὸ Λιλύθαιον· πᾶσαι ὅμως αἱ ἔφοδοι αὐτῶν ἀπεκρούσθησαν, διότι ἡ πόλις ἐπροστατεύετο ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, βαθείας τάφρου καὶ ὑπὸ τεναγῶν ἐκ θαλάσσης. Νέαι δὲ συμφοραὶ συνέβησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ ἐπόμενον ἔτος· ὁ ὑπάτος Π. Κλαύδιος Πούλχερος, υἱὸς τοῦ τυφλοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων ἐν τῷ λιμένι τοῦ Δρεπάνου· οἱ χρήσιμοι ἦσαν δυσμενέστατοι· αἱ ἱεραὶ ὄρνεις δὲν ἤθελον νὰ φάγωσι· ὁ Κλαύδιος ὅμως εἶπε χλευαστικῶς «ὡς πῶσι λοιπὸν, ἂν δὲν τρώγωμι» καὶ διέταξε νὰ ρίψωσι τὰς ὄρνεις εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσέβειάν του ταύτην ἐτιμωρήθη παθὼν τελείαν ἥτταν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐν Σικελίᾳ μετὰ πολλὰς ἐκατέρωθεν περιπετείας· οἱ Ῥωμαῖοι μάλιστα πολλὰ ἔπαθον ἀφ' οὗτο διωρίσθη στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ὁ ἐπιφανὴς Ἀμίλκας Βάρκας (κεραυνός), πατὴρ τοῦ Ἀννίβα· ὁ Ἀμίλκας ἀπὸ τοῦ 247-242 περιπλέων κατέστρεψε τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, καταλαβὼν δὲ ἔπειτα καὶ τὴν ὀχυρὰν πόλιν Ἐρυνκα ἐματαιοῦ πάσας τὰς προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ναυπηγήσωσιν νέον στόλον, ἀλλὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς δαπάνας· τότε ἡ φιλοπατρία τῶν Ῥωμαίων ἀνεπλήρωσε τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ ἔσωσε τὴν πατρίδα αὐτῶν. Διὰ πατριωτικῶν εἰσφορῶν ἐναυπηγήθησαν 200 τριήρεις. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (241) ὁ ὑπάτος Γ. Λουτάτιος Κάτιλος συναντήσας τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς Αἰγούσας κατέστρεψεν αὐτόν.

Ἡ νίκη αὕτη κατέστησε τοὺς Ῥωμαίους κυρίους τῆς θαλάσσης. Τὸ Δρέπανον καὶ τὸ Λιλύθαιον ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἐκ τοῦ λιμοῦ κίνδυνον· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀμίλκας ἀπεκλείσθη ἐν Ἐρυνκι. Οἱ Καρχηδόνιοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον, ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσι εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους· α) ν' ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς μικρῶν νήσων β) ν' ἀποδώσωσιν ἄνευ λύτρων πάντα τοὺς αἰχμαλώτους γ) νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐντὸς 10 ἐτῶν 3200 εὐβοικὰ τάλαντα ὡς πολέμικὴν ἀποζημίωσιν.

Τοιουτοτρόπως ἡ Σικελία, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρξε τὸ θέατρον αἱματηροτάτου πολέμου μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων, κατέστη ἡ πρώτη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, διοικουμένη ὑπὸ πράιτωρος. Μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρακουσῶν ἔμεινεν ἐλευθέρα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦρχε ὁ πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων Ἰέρων ὁ Β΄.

§ 42. **Συμβάιντα μεταξὺ τοῦ α' καὶ β' Καρχηδονιακοῦ πολέμου. Πόλεμος τῶν μισθοφόρων ἐν Καρχηδόνι**

Τὰ δεινὰ τῆς Καρχηδόνης δὲν ἔληξαν εἰσέτι. Οἱ μισθοφόροι αὐτῆς ἀπῆλθον τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς των, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβον τούτους ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης χρηματικῆς ἀπορίας, προέβησαν εἰς φοβερὰν στάσιν. Ἡ Καρχηδὼν διέτρεξε πάλιν νέον κίνδυνον μέγαν, διότι μετὰ τῶν ἀγρίων στασιαστῶν ἠνώθησαν καὶ πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι αὐτῆς. Τότε οἱ δύο μεγάλοι καὶ ἀντίθετοι πολιτικοὶ οἴκοι τοῦ Βάρκα καὶ τοῦ Ἀννωνος ἠνώθησαν καὶ ἐνήργησαν ἐκ συμφώνου, ἵνα σώσωσιν τὴν πατρίδα των ἐκ τοῦ μεγάλου τούτου κινδύνου· ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος πόλεμος διήρκεσε ἐπὶ τρία ἔτη καὶ διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ πρωτοφανοῦς λύσσης· ὁ Ἀμίλκας ἐδείχθη ἀνελεήμων· πάντα αἰχμάλωτον μισθοφόρον ἔρριπτεν εἰς τὰ θηρία· κατορθώσας δὲ νὰ περικλείσῃ αὐτοὺς ἐν τινι κλεισσωρείᾳ, ἔφερεν εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἤρχισαν οὗτοι νὰ ἀλληλοτρῶγονται· ὅτε δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μισθοφόρων ἐζήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσι, ὁ Ἀμίλκας καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης ἐφόνευσε 40,000 μισθοφόρους καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Καρχηδὼν· ὁ πόλεμος οὗτος διὰ τὰς ἐκατέρωθεν σκληρότητας ὠνομάσθη *ἀπόλεμος ἀνοικτιρμῶν* (241—238).

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Καρχηδὼν ἠγωνίζετο ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐκ τῶν μισθοφόρων αὐτῆς κινδύνου, οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῆς διὰ προδοσίας τὴν Σαρδὼ καὶ τὴν Κορσικὴν (238), τὰς ὁποίας κατέταξαν εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ διώκουν διὰ

πρακτώροσ. Τότε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πρακτώρων ηὐξήθη εἰς τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἔμενον ἐν Ῥώμῃ, εἰς διώκει τὴν Σικελίαν καὶ ὁ τέταρτος τὴν Σαρδῶ καὶ τὴν Κορσικὴν.

Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς (229—228). Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς. Οἱ Ἰλλυριοὶ κατοικοῦντες τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους διὰ τῶν φοβερῶν πειρακτειῶν τῶν ἐλυμαίνοντο τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας· πανταχόθεν διεβιάζοντο παράπονα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον διὰ τὴν κατὰστασιν ταύτην. Ἡ Σύγκλητος ὑπέκρινε εἰς τὰ παράπονα ταῦτα ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὴν τότε βασιλίσσαν τῶν Ἰλλυριῶν *Τεῦτα*, ἵνα κἀμῶσι παραστάσεις καὶ ζητήσωσιν ἀσφάλειαν εἰς τὸ μέλλον· ἡ *Τεῦτα* ὅμως διέταξε καὶ ἀπεκεφάλισαν δύο ἐκ τῶν πρέσβεων, διότι ὠμίλησάν πρὸς αὐτὴν ὑπερηφάνως. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀμέσως ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ στόλος ἐκ 200 πλοίων, καὶ 20,000 ἀνδρῶν ἔπλευσε κατ' αὐτῶν. Ἡ Κέρκυρα διὰ προσίας τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς *Δημητρίου τοῦ Φαρίου* παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλαι πόλεις πολλαί. Ἡ *Τεῦτα* περίφοβος γενομένη ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παραχωρήσασα εἰς αὐτοὺς μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ ὑποχρεωθείσα νὰ πληρῶνῃ ἐτήσιον φόρον. Μετὰ δέκα ἔτη ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν ἅπασαν τὴν χώραν αὐτῶν.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Ἕλληνες, οἵτινες σπουδαίως ἐβλάβοντο ἐκ τῶν Ἰλλυρικῶν πειρακτειῶν, ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκ τοῦ κακοῦ ἐκείνου. Ἡ Κόρινθος μάλιστα ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ μετέχωσι τῶν Ἰσθμικῶν ἀγώνων, αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἀπένειμαν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου καὶ τῆς μνήσεως εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Νέος πόλεμος κατὰ τῶν Γαλατῶν· *κατάκτησις τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας* (225—222). Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Ἰλλυρικοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Οἱ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάται, ἂν οὐ ἐπὶ

πολλὰς δεκαετηρίδας ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ, ἔλαβον πάλιν τὰ ὄπλα καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑτρουρίαν, κατέστρεψαν δὲ καὶ πραιτωρικὸν τινα στρατὸν παρὰ τὰς Φαισούλας. Ἡ εἰσβολὴ αὕτη τῶν Γαλατῶν ἐνέβαλε τὴν Ῥώμην εἰς μερίστην ἀνησυχίαν. Ὀλόκληρος ἡ Ἰταλία ἐξηγέρθη, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσάν της κατὰ τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἔφθασαν εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Ῥώμης· ἀλλὰ παρὰ τὸ *Τελαμώνιον* ἀκρωτήριον οἱ Γαλάται ἐμπεσόντες μεταξὺ δύο Ῥωμαϊκῶν στρατιῶν ἔπαθον τελείαν ἤτταν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι προχωρήσαντες ὑπέταξαν ἄπασαν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (222) καὶ ἵδρυσαν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Πάδου ποταμοῦ δύο ἀποικίας, τὴν *Πλακεντίαν* καὶ τὴν *Κρεμόναν*.

§ 43. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218 — 201).

Κατακτήσεις τῶν Καρχηδονίων ἐν Ἰσπανίᾳ. Οἱ Καρχηδόνιοι βρῆρας φέροντες τὴν ταπείνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν μισθοφόρων, ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ζητοῦντες οὕτω ν' ἀναπληρώσωσι τὰς μεγάλας ζημίας, τὰς οποίας εἶχον ὑποστῆ, καὶ νὰ πορισθῶσι τὰ μέσα ἐπιθετικοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου, τὸν ὁποῖον ἀπῆτει τὸ ἐθνικὸν μῖσος καὶ ὑπηγόρευεν αὐτὸ τὸ ἐμπορικὸν συμφέρον τῶν. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας, ὁ ἐπιφανὴς στρατηγὸς *Ἀμίλκας Βάρκας* πολεμῶν ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐπεζέτεινε τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ ἀνατολικῇ Ἰσπανίᾳ γενόμενος κύριος τῆς νῦν *Ἀνδαλουσίας*, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Καρχηδόνιοι ἐπρομηθεύοντο ἄφθονον ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ ἄλλα χρήσιμα εἰς τὸν πόλεμον, καὶ τῆς νῦν *Ἑστρομαδοῦρας*, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχον πλούσια μεταλλεῖα.

Τὸν *Ἀμίλκαν* φονευθέντα διεδέχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ *Ἀσδρούβας*, ὅστις κατατροπώσας πολλὰ ἔθνη ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Καρχηδόνος μέχρι τοῦ Ἰθρος ποταμοῦ καὶ ἔκτισε ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἰσπανίας τὴν *νεάν Καρχηδόνα* (Καρθαγένην), ἥτις κατέστη ἡ πρωτεύουσα καὶ

τὸ πρῶτον στρατόπεδον τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Καρχηδονιακῶν κτήσεων. Οἱ Ῥωμαῖοι, ζηλοτυπήσαντες πρὸς τὴν πρόοδον ταύτην τοῦ Ἀσδρούβα, ἔσπευσαν νὰ συνομολογήσωσι μετ' αὐτοῦ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐτάσσετο ὁ Ἰβηρ ποταμὸς ὡς τελευταῖον ὄριον τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Καρχηδονιακῶν κτήσεων.

Δολοφονηθέντος τοῦ Ἀσδρούβα ὑπὸ τινος δούλου, ὁ στρατὸς ἐξέλεξε στρατηγὸν τὸν μόλις εἰκοσιπενταετῆ Ἀννίβα, υἱὸν τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα. ὁ λαὸς καὶ ἡ Γερουσία τῆς Καρχηδόνος ἐπικύρωσιν τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀννίβα τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν.

Χαρακτὴρ τοῦ Ἀννίβα—πολιορκία Ζακάνθης.

Ὁ Ἀννίβας ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀνετράφη ἐν τοῖς στρατοπέδοις παρακολουθῶν τὸν πατέρα του εἰς τὰς ἐκστρατείας. Διηγοῦνται ὅτι ἐν ἡλικίᾳ μόλις ἑννέα ἐτῶν ὠδηγήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του πλησίον τοῦ βωμοῦ καὶ θέσας ἐπ' αὐτοῦ τὴν χειρὰ ὤμοσε αἰδίδιον μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν ὅρκον του τοῦτον ἐτήρησε μετ' ἀδυσωπῆτος σταθερότητος. Ὁ Ἀννίβας ἦτο πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τῶν ἐξοχωτέρων σωματικῶν καὶ ψυχικῶν προτερημάτων· ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ῥώμη καθίστα αὐτὸν ἀκατάβλητον εἰς τοὺς κόπους καὶ τὸ ψυχικὸν σθένος ἀπτόητον εἰς τοὺς κινδύνους· κατεφρόνει ἐξ ἴσου τὸ ψῦχος καὶ τὸ θάλλπος· ὑπέφερεν εὐκόλως τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν· ἀντεῖχεν εἰς τὴν αὐπνίαν καὶ εἰς πᾶσαν ἐν γένει στέρησιν· ἐτρέφετο πάντοτε λιτότατα ὡς ἄπλοῦς στρατιώτης καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἔμενεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἄσιτος καὶ ἄϋπνος· πολλάκις εὗρισκον αὐτὸν κοιμώμενον κατὰ γῆς ἐν μέσῳ τῶν προφυλακῶν, κεκαλυμμένον μὲ τὴν χλαῖναν τοῦ τυχόντος στρατιώτου· τῶν στρατιωτῶν διέφερε κατὰ τὸν ἵππον καὶ κατὰ τὰ ὅπλα μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὰ ἐνδύματα· εἰς τὴν μάχην ἐβάδιζε πρῶτος καὶ ἀπεχώρει τελευταῖος πάντοτε· ἐνὶ λόγῳ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος στρατιώτης τοῦ στρατοῦ πρὶν ἢ γείνη στρατηγὸς αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἀπήλαυε ἀληθοῦς λατρείας παρὰ τῶν στρατιωτῶν του. Ὁ Ἀννίβας ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ τε ἀρχαίου καὶ

τοῦ νεωτέρου κόσμου, κεκτημένος τὴν τὸλμην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Ὁ Ἀννίβας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ διανοήθη νὰ ἰδρῦσῃ κράτος εἰς βῆρος τῶν Ῥωμαίων. Ἵνα λοιπὸν περιπλακῇ ἀμετακλήτως εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, προσέβαλε τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ Ζακάρθην (ἀποικίαν τῶν Ζακυνθίων), ἣτις κατὰ τὰς συνθήκας ἦτο οὐδετέρα, καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὴν στενωῶς. Μετὰ ὑκτάμνητον πολιορκίαν οἱ κάτοικοι αὐτῆς κινδυνεύοντες νὰ ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης ἀπέσφαξαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν, ἐπυρπόλησαν τὴν πόλιν, ἔπειτα δὲ ποιήσαντες ἔξοδον ξιφῆρεις ἀπέθκνον πάντες ἡρώϊκῶς μαχόμενοι. Ὁ Ἀννίβας ἐγένετο κύριος τῆς Ζακάρθης μεταβεβλημένης εἰς ἄμορφον σωρὸν ἐρειπίων. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας, ἀπεστάλησαν Ῥωμαῖοι πρέσβεις καὶ εἰς Ἰσπανίαν καὶ εἰς Ἀφρικὴν, ἵνα διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν· μάτην ὅμως. Δευτέρα πρεσβεία ἐπέμψθη εἰς Καρχηδόνα, ἵνα ζητήσῃ τὴν παραδόσιν τοῦ αὐθάδους στρατηγοῦ, τοῦ παραβιάσαντος τὰς συνθήκας. Παρατεινομένης τῆς συζητήσεως, ὁ προϊστάμενος τῆς πρεσβείας Φάβιος ἤγειρε τὸ κράσπεδον τῆς τήβεννου του καὶ εἶπε «φέρω ἐνταῦθα τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον· ἐκλέξατε». «ἐκλέξατε σεῖς». ἠκούσθησαν φωναὶ πανταχόθεν· «λοιπὸν τὸν πόλεμον» ὑπέλαβεν ὁ Φάβιος καὶ ἀφῆκε τὴν τήβεννον νὰ πέσῃ, ὥς ἐὰν ἐπέσειε κατὰ τῆς Καρχηδόνης τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν. Οὕτω λοιπὸν ἐκηρύχθη ὁ δεύτερος Κορχηδονιακὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 218—201 καὶ ὅστις εἶνε εἷς ἐκ τῶν δραματικωτέρων πολέμων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Σχέδιον καὶ πορεία τοῦ Ἀννίβα.

Κηρυχθέντος ἐπισήμως τοῦ πολέμου, ὁ Ἀννίβας συνέλαβε ἐν σχέδιον παρὰτελμον. Ἀντὶ νὰ περιμένῃ τὰς Ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη τῆς Ῥώμης. Καὶ ἐπειδὴ οἱ στόλοι τῆς Καρχηδόνης δὲν

ἐδέσποζον πλέον τῆς Μεσογείου, ἀπεφάσισε ν' ἀνοίξῃ ὁδὸν διὰ ξηρᾶς. Ὅθεν τὸ ἔαρ τοῦ 218 ἀνεχώρησεν ἐκ Καρθαγένης μετὰ 100,000 ἀνδρῶν. Ὑποτάσσει πάντα τὰ μεταξὺ τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων ὁρέων κατοικοῦντα ἔθνη. Κατὰ τὴν διάβασιν ὅμως τῶν Πυρηναίων πολλοὶ Ἰσπανοὶ ἐπιτοήθησαν πρὸ τῆς ιδέας ὅτι ἐξεστράτευον τοσοῦτον μακρὰν τῆς ἐαυτῶν χώρας· ἐπτακισχίλιοι ἐλιποτάκτησαν. Τοῦτο ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον παράδειγμα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου. Ὁ Ἀννίβας ἐπέτρεψεν εἰς πάντας, ὅσοι ἤθελον, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἰσπανίαν· πλεῖστοι, ἐδέχθησαν τοῦτο. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀννίβας ἀπηλλάγη ἀνθρώπων, οἵτινες ᾤζαντο μὲν τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Εἰσελάσας εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν εἶχε μόνον 50,000 πεζοὺς καὶ 10,000 ἵππεῖς, ἄνδρας ὅμως ῥιψοκινδύνους καὶ διατεθειμένους ν' ἀκολουθήσωσι τὸν στρατηγόν των καὶ εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου· εἶχε δὲ ἐπὶ πλέον ὁ Ἀννίβας καὶ 37 ἐλέφαντας. Προχωρῶν διαβάνει τὸν Ῥοδανόν, φθάνει πρὸ τῶν αἰωνίως χιονοσκεπῶν Ἀλπεων περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν ἀξιομνημόνευτον καὶ ἀξιοθαύμαστον ἐκείνην ὑπέρβασιν τῶν Ἀλπεων, ἥτις καὶ μόνη δύναται νὰ κατατάξῃ τὸν Ἀννίβαν μετὰ τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου στρατηγῶν. Ἡ χιὼν ἐκάλυπτε ἤδη τὸ πᾶν καὶ ἡ φύσις ἐφαίνετο νεκρωμένη· ὡχρὸς ἥλιος τοῦ φθινοπώρου διέσχιζε μόνον βραδέως τὴν πυκνὴν ὁμίχλην, ἥτις ἐκάστην πρωΐαν περιέβαλλε τὸν στρατόν. Μακροὶ καὶ ψυχροὶ νύκτες διαταρασσόμεναι ὑπὸ τῶν χιονοστιβάδων καὶ τῶν χειμάρρων, τῶν κατὰ κρημνίζομένων εἰς τὸ βάθος τῶν βαράθρων, ἐπάγανε τὰ μέλη τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες πλὴν τοῦ ὅτι ἦσαν βαρέως ὠπλισμένοι καὶ κατάφορτοι ἐκ τῶν ἀποσκευῶν, ἄλλως κατήγοντο ἐκ τῆς καυστικῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς θερμῆς Ἰσπανίας. Ἐν τούτοις οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ἡ χιὼν, οὔτε οἱ κρημνοὶ ἀναστέλλουσι τὴν πορείαν· ἡ ὑπέρβασις διαρκεῖ δέκα πέντε ἡμέρας ἐν μέσφ' μυρίων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν καὶ κακουχιῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων Ἀννίβας ἀπώλεσε τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ του. Δὲν τῷ ἔμειναν ἢ μόνον 20,000 πεζοὶ καὶ 6,000 ἵππεῖς, στρατιῶται ὅμως, οἵτινες οὐδὲν πλέον ἠδύναντο νὰ φο-

δηθῶσι· μετὰ τούτων εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀννίβα ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ παρήγαγε κατὰπληξιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν ἐπερίμενον αὐτὸν ἀπὸ ξηρᾶς. Οἱ Ῥωμαῖοι φρονοῦντες ὅτι ὁ πόλεμος ἐμελλε νὰ διεξαχθῇ ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ εἶχον ἤδη πέμψῃ τὸν μὲν ὑπατον *Σεμπρόνιο* μετὰ στόλου εἰς Ἀφρικὴν, τὸν δὲ ἕτερον ὑπατον Π. Κορνήλιον Σκιπίωνα μετὰ 24,000 ἀνδρῶν εἰς Ἰσπανίαν.

Μάχαι παρὰ τὸν Τίκιρον, τὸν Τρεβίαν καὶ τὴν Τρασυμένην.
Ὁ ὑπατος Σκιπίων, ὅστις διηυθύνετο εἰς Ἰσπανίαν, φθάσας εἰς Μασσαλίαν καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Ἀννίβας προήλαυνεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, τὸν μὲν ἀδελφόν του Γναῖον Κορνήλιον Σκιπίωνα ἔπεμψεν εἰς Ἰσπανίαν μετὰ μικρᾶς δυνάμεως, αὐτὸς δὲ ἐπαλινδρόμησε καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἠλπίζεν ὅτι ἤθελε φθάσῃ ἐν καιρῷ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλπεων, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐκ τῶν κόπων καὶ τῶν στερήσεων ἐξηντημένου στρατοῦ τοῦ Ἀννίβα, μόλις οὗτος ἤθελε καταβῇ ἐκ τῶν Ἀλπεων· ἀλλ' ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του. ἔφθασε πολὺ ἄργά· ὁ Ἀννίβας, μεθ' οὗ ἡνώθησαν καὶ οἱ ἐπικινδυνότεροι Γαλάται, συνήντησε τὸν Σκιπίωνα παρὰ τὸν *Τίκιρον* (218) καὶ συνῆψε πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην μάχην, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἠττήθησαν, ἐπληρώθη δὲ καὶ ὁ Σκιπίων καὶ θὰ ἐφρονεύετο, ἐὰν ὁ δεκαεπταετής υἱός του, ὁ μετέπειτα ἔνδοξος νικητὴς τῆς *Ζάμας*, τεθεὶς ἔμπροσθεν, δὲν ἐκάλυπτεν αὐτὸν διὰ τῆς ἀσπίδος του· ὁ Σκιπίων ἀποσυρθεὶς ὀπίσθεν τοῦ Πάδου ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ ὀχυρᾷ θέσεως παρὰ τὸν *Τρεβίαν* ποταμὸν.

Μετ' ὀλίγον φθάνει καὶ ὁ *Σεμπρόνιος* μετὰ τῶν λεγεόνων του ἐρχόμενος ἐκ Σικελίας καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Σκιπίωνος· ἀμφότεροι ὅμως ἠττῶνται ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα παρὰ τὴν *Τρεβίαν* καὶ 30,000 Ῥωμαῖοι νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδίου τῆς μάχης. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ῥωμαῖοι οἱ μέχρι τοῦδε ἀήττητοι θεωρούμενοι ἔπαθον ἐντὸς βραχείας χρόνου δύο σημαντικὰς ἥττας ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα καὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν πέραν τῶν Ἀπεννίνων· ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίξ ἐξέφυγεν ἤδη τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἡ διπλῇ ἥττα τῶν Ῥωμαίων ἐνέσπειρε τὸν φόβον

καὶ τὸν τρόμον καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν· οἱ Γαλάται τῆς ἄνω Ἰταλίας ἀποσπασθέντες τελείως ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Ἀννίβα, ὅστις τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους εὕρισκετο ἐπὶ κεφαλῆς 90,000 ἀνδρῶν. Μετὰ τούτων, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ 217, διαβὰς τὰ Ἀπέννινα εἰσέβαλεν εἰς τὴν *Εἰρουρίαν* διασχίζων τὰ ἀπέραντα ἔλη τοῦ Ἄρνου· ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὁ στρατός του ἐβάδιζε ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑδάτων καὶ τῆς ἰλῦος· μέγας ἀριθμὸς στρατιωτῶν καὶ πάντα σχεδὸν τὰ κτήνη ἀπωλέσθησαν· αὐτὸς δὲ Ἀννίβας ἐπιβαίνων ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἀπομείναντος ἐλέφαντος ἀπώλεσε ἐκ φλογώσεως τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν του.

Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ὕπατον *Φλαμίνιον* ἀνέμενε τὸν Ἀννίβαν ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ἀρρητίου· ἀλλ' ὁ πανοῦργος Καρχηδόνιος στρατηγὸς παρέσυρε τὸν Φλαμίνιον εἰς τισιν μικρὰν κοιλάδα παρὰ τὴν *Τρασιμένην* λίμνην, ὅπου γενομένης μάχης ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς κατεστράφη ὀλοσχερῶς καὶ αὐτὸς ὁ Φλαμίνιος ἐφονεύθη (217). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀννίβας διὰ τῆς Ὀμβρικῆς προήλκεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν, μὴ κρίνας εἰσέτι ἑαυτὸν ἀρκούντως ἰσχυρόν, ὥστε νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐξ ἧς δὲν ἀπέχεν ἢ 150 χιλιόμετρα.

Φάβιος ὁ Μελλίτης. Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτῶν παρὰ τὴν Τρασιμένην κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου· ἡ Γερουσία ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας διεσχέπτετο· καὶ πρῶτον διέλυσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως γέφυραν, ἔπειτα δὲ ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν συνετὸν Κ. *Φάβιον Μάξιμον*, ὅστις διὰ τὴν ἐκ προνοίας καὶ περισκέψεως βραδύτητα τῶν κινήσεών του ἐκλήθη *Μελλίτης* (*cunctator*). Ὁ Φάβιος διέγραψε νέον σχέδιον ἐκστρατείας. Ἀποφεύγων ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, παρακολουθῶν δὲ βῆμα πρὸς βῆμα τὰς κινήσεις τοῦ Καρχηδονίου στρατηγοῦ καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν ἀπὸ ὑψηλῶν καὶ ἀβάτων θέσεων, προσεπάθει νὰ καταπονῇ καὶ νὰ ἐξαντλῇ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὰς ὕβρεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰ σκώμματα τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν. Ἡμέραν τινα μάλιστα ἐνέκλεισε τὸν Ἀννίβαν εἰς τινα *κλεισώρειαν* καὶ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀμυχανίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν

τῇ ἀμνηχνίᾳ ταύτῃ ἀνέλαμψε ἡ εὐφυΐα τοῦ Ἀννίβα, σωθέντος δι' εὐφυοῦς στρατηγήματος. Συνήθροισεν δηλονότι πάντας τοὺς βοῦς τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ προσέδεσε μεταξὺ τῶν κεράτων αὐτῶν φρύγανα. ὅτε δὲ ἐπῆλθε νύξ, ἤναψε τὰ φρύγανα καὶ ἀφῆκε τοὺς βοῦς, οἵτινες ἐξαγριωθέντες ὤρμησαν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατεχόμενα κρημνώδη μέρη. Οἱ Ῥωμαῖοι νομίσαντες ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐποιοῦν νυκτερινὴν ἔφοδον περιῆλθον εἰς σύγχυσιν, ὁ δὲ Ἀννίβας εὗρε καιρὸν καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς δυσχεροῦς ἐκείνης θέσεως.

Μάχη παρὰ τὰς Κάρρας (216). Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ συνετοῦ Φαβίου δὲν ἤρεσκε εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ὅστις μάλιστα ἤρχισε καὶ νὰ κατηγορῇ τὸν Φάβιον ἐπὶ προδοσίᾳ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἀννίβα ἐκ τῆς *κλεισωρείας*, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχεν ἐγκλεισθῇ. Ὅθεν ἀνεκλήθη ὁ Φάβιος καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπέμφθησαν κατὰ τοῦ Ἀννίβα οἱ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑπατοὶ *Α. Αἰμίλιος Παῦλος* καὶ *Τερέντιος Οὐάρρων* μετὰ 80,000 πεζῶν καὶ 6,000 ἵππεων, ἤρχον δὲ ἐκάτερος ἐκ διαδοχῆς καθ' ἡμέραν· καὶ ὁ μὲν Αἰμίλιος Παῦλος, μαθητὴς τοῦ Φαβίου, ἦτο τῆς γνώμης ν' ἀποφύγωσιν ἀποφασιστικὴν μάχην πρὸς τὸν Ἀννίβαν, ἀλλ' ὁ ἀσυνετός *Οὐάρρων*, ὅστις ἦτο υἱὸς κρεοπώλου, τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του, συνῆψε μάχην ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν Ἀννίβαν παρὰ τὰς *Κάρρας* (216), καθ' ἣν τοσαύτην πανωλεθρίαν ὑπέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὥστε 70,000 ἐξ αὐτῶν νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ αὐτὸς ὁ *Αἰμίλιος Παῦλος*, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι ἐφονεύθησαν 5,500 καὶ ἐκ τούτων 4,000 ἦσαν Γαλάται. Ὁ Ἀννίβας βλέπων τὴν καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης *«στρατιῶται, φείσθητε τῶν ἡττημένων»*.

Εὐστάθεια τῆς Ῥώμης. Μετὰ τὴν ἐν *Κάρραις* νίκην ὁ Ἀννίβας ἠδύνατο ἀκωλύτως πλεόν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης· εἰς ἐκ τῶν ἀξιοματικῶν τὴν ἐσπέραν τῆς μάχης ἔλεγε πρὸς αὐτὸν «ἄφες με νὰ προπορευθῶ μετὰ τοῦ ἵππικοῦ μου καὶ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν θὰ δειπνήσῃς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου». Καὶ ὅμως ὁ Ἀννίβας δὲν ἔκρινε φρόνιμον μετὰ στρατοῦ καταπεπονημένου καὶ ἐξητλημένου νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς ὀχυρωτάτης Ῥώμης, γνωρίζων

ἄλλως ὅτι λαὸς ἐλεύθερος ἐν τῷ ὑψίστῳ κινδύνῳ ἀναπτύσσει τὴν μεγίστην δραστηριότητα. Ὅθεν ἐπορεύθη πρὸς νότον, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς λαοὺς καὶ τὰς πόλεις τῆς χώρας ἐκεῖνης, ἦλθε δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Καμπανίας *Καπύην* πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ στρατοῦ του. Οἱ Καμπανοί, οἱ Σαμνίται, οἱ Βρέττιοι καὶ ἄλλα ἔθνη τῆς Ἰταλίας ἀποστατήσαντα ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἠνώθησαν μετὰ τοῦ νικητοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ μεγίστῃ ἐκείνῃ συμφορᾷ διετήρησαν τὸ ἀτάρχον καὶ γενναῖον αὐτῶν φρόνημα. Συνελθόντες ἐκ τῆς καταπλήξεως ἐξέλεξεν στρατηγούς τὸν *Φάβιον Μάξιμον*, ὅστις ἐπωνομάσθη *ἀσπίς τῆς πολιτείας* καὶ τὸν *Κλαύδιον Μάρκελλον*, τὸν ἐπικληθέντα *ξίφος τῆς δημοκρατίας*. Ὁ Φάβιος διέταξε τὰς γυναικὰς νὰ κλεισθῶσι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἵνα μὴ ἀποθαρρύνωσι τοὺς ἄνδρας διὰ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς θρήνων.

Γενικὴ στρατολογία διατάχθη ἀπὸ τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας· προσελήφθησαν ἐν τῷ στρατῷ καὶ δοῦλοι ἐθελονταί, καὶ ἐπειδὴ ἔλειπον ὅπλα, ἀφηρέθησαν ἐκ τῶν ναῶν καὶ ἐκ τῶν στοῶν τὰ τρόπαια τῶν νικῶν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη ὅλη ἡ εὐστάθεια καὶ ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἀννίβας ἔπεμψε εἰς Ῥώμην προτείνων εἰρήνην καὶ τὴν ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἀπηγόρευσεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν, ἀπαντήσασα ἀξιοπρεπῶς ὅτι «ἐν ὅσῳ καὶ εἰς ἀκόμῃ *Καρχηδόριος* ὑπάρχει ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν δύνανται νὰ σκέπτωνται περὶ εἰρήνης». Ὅτε δὲ ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ὑπατος *Οὐάρρων* σωθεὶς διὰ τῆς φυγῆς κατὰ τὴν ἐν Κάνναις τρομερὰν ἦτταν καὶ συνθροίσας ἐκ τῶν διασκορπισθέντων στρατιωτῶν περὶ τοὺς δεκαχιλιάρχους ἐπανήρχετο εἰς Ῥώμην, ἡ Σύγκλητος, ἐπιδεικνύουσα ἀξιοθαύμαστον πνεῦμα συμφιλώσεως τῶν κομμάτων, ἐξῆλθεν ἐν σώματι καὶ μεθ' ὅλου τοῦ λαοῦ εἰς προῦπάντησιν αὐτοῦ καὶ τῷ ἐξέφρασεν εὐχαριστήρια, διότι δὲν ἀπῆλπισε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος τοῦ.

Ἐκατάλειψεν τοῦ Ἀννίβα ὑπὸ τῆς *Καρχηδόρος*. Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς κρισιμωτάτας ταύτας τῆς πατρίδος στιγμὰς ἀνέπτυξαν ἔκτακτον πατριωτισμὸν καὶ εἶχον ἤδη ὑπὸ τὰ ὅπλα 200

χιλ. ἄνδρας, τοῦναντίον ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀννίβα μεσουρανήσας ἤρξατο ἤδη νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν. Οἱ νέοι σύμμαχοι αὐτοῦ μικρὰν βοήθειαν ἀνδρῶν καὶ μικροτέρων χρημάτων παρέσχον εἰς αὐτόν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του εἶχεν ἀνάγκη ἐπικουριῶν· ὅθεν ἔπεμψεν εἰς Καρχηδὸνα ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν του, ἵνα ζητήσῃ τοιαύτας· ὁ ἀδελφός του ἐκόμισεν εἰς τὴν Γερουσίαν τῆς Καρχηδόνος καὶ τρεῖς σάκκους πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων, ἀφαίρεθέντων ἐκ τῶν ἐν Κάνναις φονευθέντων Ῥωμαίων ἱππέων· ἀλλ' ἡ αἴτησις τοῦ Ἀννίβα περὶ ἀποστολῆς ἐπικουριῶν εὔρε μεγάλην ἀντίδρασιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Ἡ κραταιὰ πολιτικὴ μερὶς τοῦ Ἀννωνος ἀντίσταντο εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν Ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος καθίστατο ἀδιάλλακτος, κατὰ τοσοῦτον ὁ Ἀννων ἐτρόμαζε· «ὅπου δῆποτε καὶ ἂν κλίνη ἡ νίκη—ἔλεγε—βλέπω ἔνα δεσπότην. ἔαρ ὁ Ἀρρίβας θριαμβέσῃ, ἡ Καρχηδὼν θὰ ἀπολέσῃ τὴν ἐλευθερίαν της· ἔαρ ὁ Ἀρρίβας ἡττηθῇ, ἡ Καρχηδὼν θὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της»· ἀπατιῶν δὲ εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ παρὰ τὰς Κάννας νικητοῦ εἶπεν «ἔαρ ὁ Ἀρρίβας ἐνίκησε, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἐνισχύσεως· ἔαρ δὲ ἡττήθῃ, ἀπατᾷ τὴν δημοκρατίαν καὶ τότε δὲν εἶνε ἄξιος νὰ τύχῃ ἐνισχύσεως». Καὶ ἀπεφασίσθη μὲν ν' ἀποσταλῶσιν ἐπικουρίαι τινὲς ἀνέξιοι λόγου ὑπὸ τοῦς δύο ἀδελφοὺς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβαν καὶ Μάγωνα, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπικουρίαι αὗται δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον. διότι οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀδελφοὶ Σκιπίωνες (Πόπλιος καὶ Γναῖος) δι' ὅλων τῶν μέσων προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσωσιν τὴν ἔνωσιν τοῦ Ἀσδρούβα καὶ τοῦ Μάγωνος μετὰ τοῦ Ἀννίβα.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀννίβας ἔνεκα φθόνου ἐγκαταλείφθη ὑπὸ τῆς πατρίδος του καὶ ἀφῆθη εἰς τὰς ἰδίαις ἐαυτοῦ δυνάμεις· ἕτερον δὲ μέγα κακὸν διὰ τὸν Ἀννίβαν ἦτο ὅτι καὶ ὁ ὀλίγος στρατός του ἔνεκα τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων καὶ ἡδονῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρεδόθη ἐν τῇ πλουσίᾳ Καπύῃ, ἐξεθληλύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ὅτε ὁ Ἀννίβας τὸ ἐπόμενον ἔτος (215) ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Νώλαν τῆς Καμπανίας, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Μαρκελλοῦ.

Ἔλωσις τῶν Συρακουσῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέρωνος τοῦ Β', τοῦ πιστοῦ φίλου καὶ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων, οἱ Συρα-

κούσιοι ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ συνεμάχησαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Ὡσαύτως καὶ ὁ Φίλιππος Ε΄, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἀννίβα, ὑποσχεθεὶς νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Καὶ τὸν μὲν Φίλιππον ἀνεχαίτισαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεγείραντες κατ' αὐτοῦ ἐπιτηδεύως τοὺς Αἰτωλοὺς, κατὰ δὲ τῶν Συρακουσῶν ἔπεμψαν τὸν Μάρκελλον, ὅστις ἐπολιόρκησεν αὐτάς. Αἱ Συρακοῦσαι ὅμως ἐφαίνοντο ἀπόρητοι ἕνεκα τῶν ὀχυρῶν τειχῶν τῆς· ἐπὶ πλέον δὲ υπερήσπιζεν αὐτάς καὶ ἑτέρα μεγάλη δύναμις, ὁ μέγιστος τῶν μαθηματικῶν καὶ μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης, περὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι δι' ἰσχυρῶν φακῶν συγκεντρῶν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἔκαυσε πολλάκις τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον. Τέλος ὁ Μάρκελλος μετὰ τριετῆ πολιορκίαν διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου ἐκυρίευσεν (212) τὴν ὠραιότατην καὶ πλουσιωτάτην ἐκείνην πόλιν καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν λύσσαν τῶν στρατιωτῶν. Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιμήδης, καίτοι ὁ Μάρκελλος εἶχε δώσῃ διαταγὴν νὰ φεισθῶσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἀρχιμήδης ἀσχολούμενος εἰς τὴν λύσιν γεωμετρικῶν προβλημάτων καὶ προσηλωμένος εἰς τοὺς κύκλους, τοὺς ὁποίους εἶχε χαράξῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ σπουδαστηρίου του, δὲν ἀντελήφθη τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως· ὅτε δὲ Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰσῆλθε δρομαῖος εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους, ἵνα φονεύσῃ αὐτόν, ὁ σοφὸς ἐπιστήμων ἐκλαβὼν αὐτόν ὡς ἕνα ἐκ τῶν θεραπόντων του ἀνεβόησε «*Μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε*», ἀλλ' ἀμέσως ἔπεσε ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ ἀγροίκου στρατιώτου· ὁ Μάρκελλος ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἵδρυσε μνημεῖον. Μετὰ δύο ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν καὶ τὸν Ἀκράγαντα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἄπασα ἡ Σικελία ἐγένετο πάλιν Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Ἀλωσις τῆς Καπύης. Τὰς ἐπιτυχίας ταύτας τῶν Ῥωμαίων ἐν Σικελίᾳ ἐπηκολούθησαν ἕτεραι ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ Γερουσία ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τὴν Καπύην, ἥτις πρώτη ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποστασίας ἀνοίξασα τὰς πύλας τῆς εἰς τὸν Ἀννίβαν, καὶ ἥτις εἶχε καταστή τὸ κυριώτερον στρατόπεδον τοῦ Καρχηδονίου στρατηλάτου. Ἐν ἔτει λοιπὸν 211 Ῥωμαϊκὸς στρα-

τὸς πολιορκεῖ τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβῃ τὸν Τάραντα, ἐνεφανίσθη καὶ αὖθις ἐν Καμπανίᾳ σπεύδων νὰ σώσῃ τὴν Καπύην, ἀλλ' εὔρε τὰ χαρακώματα λίαν ἰσχυρὰ καὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ῥωμαίων λίαν προσεκτικούς. Ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν συνέλαβε τὴν τολμηροτάτην ἰδέαν νὰ ἐπιπέτῃ αἰφνιδίως κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὁρμᾷ λοιπὸν καὶ φθάσας στρατοπεδεύει πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης· φόβος καὶ τρόμος συνέσχε τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἀπελπιστικαὶ δὲ κραυγαὶ ἀντήχουν καθ' ὅλην τὴν πόλιν « ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν !!! » (Hannibal ante portas !!)· ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπὶ μακρὸν ἔπειτα ἐχρησίμευσεν εἰς τὰς Ῥωμαίας μητέρας ὡς φόβητρον πρὸς καθυστάσασιν τῶν τέκνων των.

Ἀλλὰ τὸ κτύπημα τοῦ Ἀννίβα ἀπέτυχεν· ἤλπιζεν οὗτος ὅτι αἱ Ῥωμαῖκαὶ λεγεῶνες αἱ πολιορκοῦσαι τὴν Καπύην ἐπὶ τῇ εἰδήσει, ὅτι ἡ πατρίς των κινδυνεύει, ἤθελον λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύης καὶ ἤθελον σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ἡπατήθη. Μόνον 15,000 ἐπέμφθησαν εἰς βοήθειαν τῆς Ῥώμης, ἥτις ἄλλως δὲν ἐσπερεῖτο ἀμυντικῶν μέσων. Ὁ Ἀννίβας ἀποτυχὼν εἰς τὸ τολμηρὸν διάβημά του ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ῥήγιον διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃ τὴν ἔντρομον κραυγὴν τῆς Καπύης, καλούσης αὐτὸν νὰ τὴν σώσῃ. Ἡ Καπύη τέλος παρεδόθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους (211)· ἡ τιμωρία ὑπῆρξε τρομερά· οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις μεθ' ὅλης τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἀνεκρηύχθη Ῥωμαϊκῇ ἰδιοκτησίᾳ. Τινὲς τῶν Γερουσιαστῶν ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψωσι καὶ τὸ τελευταῖον ἔχνος τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις ὠνεῖρευθῇ νὰ δεσπόσῃ τῆς Ἰταλίας.

Μαχη παρὰ τὸν Μέταυρον.

Ἡ πτώσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίβαν· ἅπαντες οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐγκατέλιπον αὐτόν· ὥστε δὲν ἤλπιζε ἄλλοθεν βοήθειαν εἰμὴ μόνον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀσθ, οὐθα, τὸν ὁποῖον καὶ προσεκάλεσε ἐξ Ἰσπανίας. Ὁ Ἀσδρούβας ἔσπευσε μετὰ 60,000 στρατοῦ, ἵνα ἐνωθῇ

μετά τοῦ Ἀννίβα. Ἐάν ἡ ἔνωσις αὕτη ἐπετύγχανεν, ὁ ἀγὼν ἐλάμβανε πέρας καὶ ἡ Ῥώμη ἡττάτο. Διὰ τοῦτο ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἔλαβε ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἀδελφῶν. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ Ἀσδρούβα, φθάσαντος εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἔπεμψε τὸν ὑπατοὶν *Λίβιον Σαλινάτωρα*, ὁ δὲ ἕτερος ὑπατοὶς *Νέρων* ἦλθε κατὰ τοῦ Ἀννίβα, ὅστις εὐρίσκετο ἐν Ἀπουλίᾳ, ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτὸν νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὁ Ἀσδρούβας ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἀγγελιοφόρους καλῶν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ὀμβρικήν καὶ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. οἱ ἀγγελιοφόροι ὅμως οὗτοι συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν προσκόπων τοῦ Νέρωνος καὶ ὠδηγήθησαν ἐνώπιον αὐτοῦ. ὁ Νέρων, μαθὼν παρὰ τῶν ἀγγελιοφόρων τὰ κατὰ τὸν Ἀσδρούβαν, προέβη εἰς τολμηροτάτην ἀπόφασιν· λαμβάνει δηλ. ἑπτακισχιλίους ἐπιλέκτους στρατιώτας· ἐγκαταλείπει τὸ στρατόπεδόν του, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο ὁ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐστρατοπεδευμένος Ἀννίβας· διασχίζει ἄπασαν τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν ἐν διαστήματι ἑξ ἡμερῶν, φθάνει δὲ καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ συναδέλφου του Σαλινάτωρος, πλησίον τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ὁ Ἀσδρούβας· ὁ Νέρων εἰσέρχεται νύκτωρ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σαλινάτωρος, ἵνα μὴ μάθῃ τὴν ἀφίξιν του ὁ Ἀσδρούβας· τὴν πρωΐαν ἐτοιμάζονται πρὸς μάχην· ὁ Ἀσδρούβας ἀντιληφθεὶς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ὑπάτων νομίζει ὅτι ὁ ἀδελφός του ἡττήθη, ἴσως καὶ ἐφονεύθη· δι' ὃ καὶ ὑποχωρεῖ· οἱ ὑπατοὶ ὅμως καταδιώκουσιν αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζουσιν νὰ πολεμήσῃ ἐν ἀκαταλλήλῳ τόπῳ παρὰ τὸν ποταμὸν *Μέταυρον* (207)· ὁ Ἀσδρούβας ἡττάται κατὰ κράτος καὶ φονεύεται· ἐκ τοῦ στρατοῦ του 56,000 νεκροὶ καλύπτουσι τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἡ παρὰ τὸν *Μέταυρον* μάχη ἦτο ἡ ἀνταπόδοσις τῆς μάχης παρὰ τὰς *Κάννας*.

Ὁ Νέρων ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀσδρούβα ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἐξεσφενδύνισεν αὐτὴν αἰμόφυρτον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα· ὁ Ἀννίβας ἰδὼν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνεστέναιζε καὶ εἶπεν «*ἡ τύχη ἐβαρύνθη πλέον νὰ μοὶ ἐπιδαιμλεύῃ τὴν εὐνοίαν της*».

Σύγχροτος ἀγὼν ἐν Ἰσπανίᾳ. Ὁ ἀγὼν ἐν Ἰσπανίᾳ ἔλαβε διαφόρους φάσεις· οἱ δύο στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀδελφοὶ Σκι-

πίωνες (Πόπλιος καὶ Γναῖος), ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβαν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀννίβας ἀναχωρῶν ἐξ Ἰσπανίας ἀφῆκεν ἐκεῖ μετὰ 15,000 ἀνδρῶν. Οἱ Καρχηδόνιοι κατέκτησαν καὶ πάλιν τὴν ἀποστατήσασαν Ἰσπανίαν, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ἔτει 210 ἔπεμψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὡς στρατηγὸν τὸν *Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα*, υἱὸν τοῦ φονευθέντος Ποπλίου Σκιπίωνος, ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν. Ἡ μετὰβασίς τοῦ νεαροῦ τούτου στρατηγοῦ ἔδωκε νέαν τροπὴν εἰς τὸν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλεμον· ὁ Σκιπίων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑπέταξε πάσας τὰς ἐκεῖ Καρχηδονιακὰς κτήσεις, προσέβαλε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν *Καρθαγένην*, ἥτις ἦτο ὁ *ναύσταθμος* καὶ τὸ *θησαυροφυλακεῖον* τῶν Καρχηδονίων. Ἡ *Καρθαγένη* προστατευομένη ὑπὸ φρουρίου καὶ ὑψηλῶν τειχῶν, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον ἡ θάλασσα καὶ ἐν ἔλῳ, ἐθεωρεῖτο ἀπόρητος· ὁ Σκιπίων ὅμως προσβαλὼν αὐτὴν ἐν πλήρει μεσημέρᾳ ἐκυρίευσεν δὴ τῆς πρώτης ἐφόδου. Ἐν αὐτῇ εὔρε ὅπλα πολλὰ καὶ χρήματα καὶ αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους περιεποιήθη καλῶς, δούς εἰς πάντα δῶρα καὶ μάλιστα εἰς τὰ παιδιὰ, καὶ ἀποστείλας αὐτοὺς ἔπειτα εἰς τοὺς συγγενεῖς των.

Ὁ Σκιπίων μετὰ ταῦτα προσέβαλε καὶ τὸν Ἀσδρούβαν, ὅστις ὅμως διέφυγεν αὐτὸν καὶ διαβάς τὰ Πυρηναιῖα ἤρχετο, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀννίβα ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ παρὰ τὸν Μέταυρον ἐφονεύθη, ὡς εἶδομεν.

Ὁ Σκιπίων ἐν Ἀφρικῇ.

Ὁ *Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων* κατὰκτῆσας ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἰσπανίας ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην τῷ 206, ὅπου ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς καὶ ἀνηγорεύθη ὕψικτος πρὸ τῆς νομίμου ἡλικίας. Ὁ Σκιπίων, ἵνα ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν φοβερὸν Καρχηδόνιον στρατηγόν, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Ἐζήτησε λοιπὸν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 204 διπεραιώθη εἰς Ἀφρικὴν μετὰ 30,000 στρατιωτῶν καὶ ἀμέσως προσέβαλε τὴν *Ιτύκην*· εὐρὼν ὅμως ἀντίστασιν δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ προσ-

έλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας *Μασσανάσην*, ἐν ᾧ ὁ τῆς δυτικῆς Νουμιδίας βασιλεὺς *Σύφαξ* ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων. Βοηθούμενος λοιπὸν ὁ Σκιπίων καὶ ὑπὸ τοῦ Μασσανάσου καὶ τὴν *Ίτύκην* ἐκυρίευσεν τῷ 205 καὶ τοὺς ἡνωμένους στρατοὺς τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ Σύφακος δις ἐνίκησε. Τότε ἡ *Καρχηδὼν* περιελθοῦσα εἰς μέγαν κίνδυνον, ἀφ' οὗ καὶ ὁ σύμμαχος αὐτῆς Σύφαξ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Μασσανάσου, ἔσπευσε νὰ ἀνγκαλέσῃ ἐξ Ἰταλίας τὸν *Ἀρρίβαρ*.

Ἡ ἐν *Ζάμα μάχη* (202). Ὁ Ἀννίβας περίλυπος κατέλιπε τὸ Ἰταλικὸν ἔδαφος, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 218 ὑπῆρξε τὸ θέατρον τῶν ἐνδόξων ἀγώνων του, καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ εἰς προσωπικὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ Σκιπίωνος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιτύχῃ ἔντιμον εἰρήνην. Ὅτε συνήλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀμφοτέροι, ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἔμειναν σιωπηλοί· ἔπειτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ἀννίβας ἐδήλωσε τὴν περὶ εἰρήνης ἐπιθυμίαν του· ἀλλ' εἰσήνῃ ἄνευ ἡττης τοῦ Ἀννίβα θὰ ἦτο ἄδοξος καὶ πρόσκαιρος· ὅθεν ὁ Σκιπίων ἀπέριψε τὴν πρότασιν τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἡ μάχη ἔμελλε ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὴν *Ζάμαν* (202) καὶ συνεκρότησαν τὴν τελευταίαν μάχην τοῦ μακροῦ τούτου ἀγῶνος. Ὁ μέχρι τοῦδε ἀήττητος Ἀννίβας μεθ' ὅλην τὴν στρατηγικὴν του μεγαλοφυΐαν, ἥτις καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ διέλαμψεν, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου καὶ τυχεροῦ Σκιπίωνος. Μετὰ τὴν ἥτταν ἔσπευσεν εἰς Καρχηδὼνα, τὴν ὁποίαν ἔβλεπε μετὰ τριάκοντα πέντε ἐτῶν ἀπουσίαν, καὶ ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν Γερουσίαν συνεβούλευσεν εἰρήνην ὡς τὸ μόνον μέσον σωτηρίας. Ἡ εἰρήνη συνωμολογήθη ὑπὸ τοὺς ἐξῆς βαρυτάτους ὅρους: 1) Νὰ παραχωρήσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τοὺς Ῥωμαίους πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των 2) νὰ παραδώσωσι τοὺς αἰχμάλωτους, τοὺς ἐλέφαντας καὶ πάντα τὰ πολεμικὰ πλοῖα, πλὴν δέκα· 3) νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους 10,000 Εὐβοϊκὰ τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐν διαστήματι 50 ἐτῶν 4) ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Μασσανάσην ἀπάσας τὰς κτήσεις αὐτοῦ καὶ

ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα ὅλης τῆς Νουμιδίας· καὶ εἰ
 νὰ μὴ κηρύττωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πόλεμον ἄνευ τῆς συναινέσως τοῦ
 'Ρωμαϊκοῦ λαοῦ.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης οἱ Καρχηδόνιοι παρέ-
 δωκαν εἰς τὸν Σκιπίωνα 500 πλοῖα, τὰ ὅποια οὗτος διέταξε
 καὶ ἔκαυσαν· κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς 'Ρώμην ἐν μέσῳ ἀπεριγρά-
 πτου ἐνθουσιασμοῦ· ὁ λαὸς τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν πέριξ πόλεων
 ἄθροος ἔτρεχε νὰ ἴδῃ τὸν δαφνοστεφῆ νικητὴν τοῦ 'Αννίβα· ὁ
 Σκιπίων ἐκόμισεν εἰς 'Ρώμην 1123 λίτρας ἀργύρου, ἀλλ' ἐκόμισε
 καὶ τι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τοῦ θησαυροῦ τούτου, τὴν κυριαρ-
 χίαν τοῦ κόσμου.

Καὶ ἀληθῶς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Καρχηδόνης καὶ τὴν ἥτταν
 τοῦ 'Αννίβα, οὐδεμία πλέον δύναμις ἦτο ἱκανὴ ν' ἀναχατίσῃ τοὺς
 'Ρωμαίους. Ὁ 'Ρωμαϊκὸς λαὸς προσέφερεν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν
 δικτατωρίαν καὶ τὴν ὑπατείαν ἰσοβίως, προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐπώνυ-
 μον 'Αφρικαρὸς, ἀλλ' ὁ Σκιπίων μόνον τὸ τελευταῖον ἐδέχθη.

§ 44 'Εξορία καὶ θάνατος τοῦ 'Αννίβα.

'Ὡς ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγας στρατηγὸς ὁ 'Αννίβας, οὕτω
 καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη μέγας πολιτικός. Ἐπανελθὼν εἰς Καρ-
 χηδόνα καὶ ἐκλεχθεὶς ἄρχων εἰσήγαγε πλείστας μεταρρυθμίσεις,
 αἵτινες ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος του.
 Ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ διὰ τῆς αὐστηρᾶς οἰκονομίας, τὴν
 ὑποίαν εἰσήγαγεν εἰς τὴν διαχείρησιν τοῦ δημοσίου πλούτου, κα-
 τώρθωσεν, ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι νὰ πληρώσωσι τὴν ἐκ 10,000
 ταλάντων πολεμικὴν ἀποζημίωσιν εἰς 10 μόνον ἔτη. Ἀλλ' ἡ τοι-
 αύτη οἰκονομία τοῦ 'Αννίβα ἀπῆρεσκεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐ-
 τοῦ, οἵτινες εἶχον συνηθίσῃ νὰ κλέπτωσι τὰ δημόσια· ὅθεν διέ-
 βαλον τοῦτον εἰς τοὺς 'Ρωμαίους ὅτι συνεννοεῖτο μυστικῶς μετὰ
 τοῦ 'Αντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας. Ἡ 'Ρωμαϊκὴ Γερουσία ἐξή-
 τησε τὴν κεφαλὴν τοῦ 'Αννίβα· οὗτος ὅμως προλαβὼν κατέφυγεν
 εἰς τὸν 'Αντίοχον τῆς Συρίας. Ὅτε ὅμως καὶ ὁ 'Αντίοχος ἐνι-
 κήθη ὑπὸ τῶν 'Ρωμαίων, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ 'Αννίβας κατέφυγεν

εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας *Προυσία*. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι· κινδυνεύων δὲ νὰ παραδοθῇ εἰς χεῖρας τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του, ἔλαβεν ἰσχυρὸν δηλητήριο καὶ ἀπέθανε τῷ 183. π.Χ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς εἰς τὰ ἐν *Καμπανίᾳ* κτήματά του, φεύγων τὴν ἀχαριστίαν τῶν συμπολιτῶν του, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀγαθῆς συμπολιτείας *Φιλοποίμην*.

§ 45. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου
τοῦ Ε'. βασιλέως τῆς Μακεδονίας
(200—197).

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμουν πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐν Ἰταλίᾳ, *Φίλιππος* ὁ Ε', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, συνεμάχησε πρὸς τὸν Ἀννίβαν ὑπὸ τὸν ὅρον αὐτὸς μὲν νὰ παράσχη εἰς τὸν Ἀννίβαν στρατὸν καὶ στόλον πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ ταῦτα ἐλθὼν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἥπειρον καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτόν. Οἱ Ῥωμαῖοι μαθόντες τὰ τῆς συμμαχίας ταύτης διήγειραν ἐπιτηδεῖας ταραχὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξήγειραν τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἠδυνήθη οὗτος ν' ἀποστείλῃ οὐδεμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Φίλιππος δὲν ἔπαυε νὰ προσβάλλῃ ἀπερισκέπτως πολλὰς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀσίᾳ πόλεις ἐλευθέρους, εἰς δὲ τὴν ἐν *Ζάμᾳ* μάχην ἔπεμψε 4,000 Μακεδόνας εἰς βοήθειαν τῶν Καρχηδόνων.

Διὰ πάντα ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἔπνεον ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Φιλίππου· ὅθεν μετὰ τὴν ταπεινώσιν τῆς Καρχηδόνος καὶ μόλις ὁ νικητὴς τῆς *Ζάμης* εἶχε καταβῇ ἐκ τοῦ θριαμβευτικοῦ τοῦ ἄρματος, ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἦτο ἐξηντλημένος· εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως· ὅτε ὅμως ἤκουσε παρὰ τοῦ ὑπάτου ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Φιλίππου ὑπάρχει κίνδυνος νὰ εὐρωσὶ νέον Ἀννίβαν, ὑπεχώρησε καὶ ἐδέχθη τὸν πόλεμον, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ οἱ

Ἀθηναῖοι καταβλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ χαλαρότητος καὶ ἀνεπιτηδεϊότητος· τὸ τρίτον ὅμως ἔτος ἐξελέχθη ὑπατος ὁ μόλις τριακονταετής Φλαμινίος, οὗτινος ἡ φήμη προηγῆθη τῶν ὑπηρεσιῶν του, καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φλαμινίος, ἐλθὼν καὶ διαχειμάσας ἐν τῇ κεντρικῇ Ἑλλάδι προσείλκυσε διὰ τῆς εὐγλωττίας του καὶ τῶν καλῶν του τρόπων τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν καὶ πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις.—ἦτο δὲ ὁ Φλαμινίος λίαν πεπαιδευμένος καὶ πρὸς πᾶσαν ἑλληνικὴν μάθησιν ἐνθουσιῶν.—Τὸ ἔαρ τοῦ 197 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ἄγων 20,000 στρατόν, ἐξ ὧν 8,000 ἦσαν Ἕλληνες. Παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς (197) συναντήσας τὸν Φίλιππον, ἄγοντα 25,000 ἀνδρῶν, συνεκρότησε μάχην καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος. Ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους 1) ν' ἀφῆσθαι ἐλευθέρως πᾶσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς πόλεις, ὅσας κατεῖχε. 2) νὰ παραδώσῃ τὸν στόλον του πλὴν 5 πλοίων. 3) νὰ ἐλαττώσῃ τὸν στρατόν του εἰς 500 ἀνδρας. 4) νὰ πληρώσῃ 1,000 τάλαντα ὡς ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ τέλος νὰ παραδώσῃ ὅμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριου.

Κατόπιν ὁ Φλαμινίος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καθ' ἣν ἐποχὴν ἐτελοῦντο τὰ Ἰσθμια καὶ ἄπασα ἡ Ἑλλὰς εἶχε συρρέυσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἑορτήν. Ἐκεῖ ὁ Φλαμινίος ἐν ὀνόματι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξεν ἐλευθέρους ἅπαντας τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ Ἕλληνας· οἱ ἐν Κορίνθῳ συνηγμένοι Ἕλληνες ἐξέλλοι ἐκ τῆς χαρᾶς τῶν ἐκάλυψαν τὸν Φλαμινίον δι' ἀνθέων καὶ στεφάνων, μὴ ἐννοοῦντες τὴν πολιτικὴν πανουργίαν τῆς Ῥώμης.

§ 46. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατ' Ἀντίοχου,
 βασιλέως τῆς Συρίας
 (191—190)

Ἀντίοχος ὁ Β', βασιλεὺς τῆς Συρίας, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας διὰ τὰ πολλὰ καὶ λαμπρὰ προτερήματά του, διενόηθη νὰ ἐπεκτείνῃ

τὸ κράτος του ἐφ' ὅλης τῆς Ἀσίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὑπέταξε τὴν *Φοινίκην* καὶ τὴν *Παλαιστίνην*, ἔπειτα δὲ τὴν *Θρακικὴν* *χερσόνησον* καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ταραχθεῖσα ἐκ τῶν πολεμικῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀντιόχου ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἀπήτησε ν' ἀφῇσιν ἐλευθέρως τὰς κατακτηθείσας Ἑλληνικὰς πόλεις, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ Φλαμινίου εἶχον ἀπονεῖμῃ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐν γένει ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς Εὐρώπης· ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπήνητησεν ὡς ἐξῆς· «ἐγὼ δὲν ἀναμιγνύομαι εἰς ὅσα πράττετε σεῖς ἐν Ἰταλίᾳ· λοιπὸν καὶ σεῖς μὴ ἀσχολῆσθε εἰς ὅσα ἐγὼ πράττω ἐν τῇ Ἀνατολῇ».

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐνόουν νὰ βλέπωσιν οὐδενὸς ἄλλου κράτους αὐξανομένην τὴν δύναμιν· δι' ὃ καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Ἀντιόχου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ ὁ Ἀννίβας, ὅστις ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀννίβα παρὰ τῷ Ἀντιόχῳ ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον· ὁ Ἀννίβας προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα ὅχι μόνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, συνεννοούμενος πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ θέατρον τοῦ πολέμου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰταλίαν· ἀδύνατον μοι, ἔλεγεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ εἰς τὸν βασιλέα, ὅτε μοι 11,000 ἄνδρας καὶ 100 πλοῖα καὶ ὄπλα καὶ ἄρματα νὰ ἐξεγείρω εἰς ἐπαράστασιν τὴν Ἰταλίαν καὶ ὅλην τὸν κόσμον». Ἀλλὰ ζηλότυποι αὐλικοὶ ἔπεισαν τὸν Ἀντίοχον νὰ δυσπιστῇ πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀννίβα.

Ὁ Ἀντίοχος λοιπὸν δὲν ἠκολούθησε τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀννίβα καὶ παρεπίσθη ὑπὸ τῶν ψευδῶν ὑποσχέσεων τῶν Αἰτωλῶν, ὅτι ἤθελον παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν μόνον ἤθελε νὰ ἐμφανισθῇ ἐν αὐτῇ.

Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ 192 μετὰ 10,000 ἀνδρῶν ἦλθεν εἰς τὴν Χελκίδα τῆς Εὐβοίας· ἀλλ' ἐκεῖ κατηνάλωσε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκίρους καὶ ἀσώτους διασκεδάσεις, δίδων τοιουτοτρόπως καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ συμπληρώσωσι τὰς παρασκευὰς των. Ἐτερον δὲ μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Ἀντίοχος ὅτι

διὰ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς του ἐξώργισε τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας, τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀννίβα, ἔπρεπε ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προσαυτερισθῇ.

Οἱ Ῥωμαῖοι συμπληρώσαντες τὰς παρσκευὰς των ἔπεμψαν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τὸν ὑπατον *Γλαυρίωνα*, ὅστις ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Φιλίππου εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἔαρ τοῦ 191. Ὁ Ἀντίοχος κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν *Θερμοπιδῶν*, ἵνα ὡς ἄλλος Λεωνίδας ἀναγκαιτῆσθαι τὸν Γλαυρίωνα· ὅτε ὁμως ὁ Κάτων, ὁ ὕπαρχος τοῦ Γλαυρίωνος, ἐπιπεσὼν ἔτρεψε εἰς φυγὴν τοὺς Αἰτωλοὺς, οἵτινες ἐφύλαττον τὴν ἀτραπὸν τοῦ Ἐφιάλτου, ὁ Ἀντίοχος ἀμέσως κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐλάτειν, ἔπειτα εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι· ὁ ὑπατος *Λεύκιος Σκιπίων*, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὑπηρετεῖ ὡς ὕπαρχος ὁ ἀδελφός του *Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός*, κατετρόπωσε τὸν Ἀντίοχον παρὰ τὸ *Σίτυλον* τῆς Μαγνησίας (190) καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὅρους α) ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκ πάσης τῶν Μικρᾶς Ἀσίας· β) νὰ παραδώσῃ ἅπαντας τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ τὸν στόλον πλὴν 10 πλοίων· γ) νὰ πληρώσῃ 15000 τάλαντα πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ὁ *Λεύκιος Σκιπίων* διὰ τὰς πράξεις ταύτας ἐπωνομάσθη *Ἀσιατικός*.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Ἀντίοχον, διεσπάρη ἡ ψευδὴς φήμη ὅτι ὁ Λεύκιος Σκιπίων κατετροπώθη ὁλοσχερῶς· τότε οἱ Αἰτωλοὶ διαρρήξαντες τὴν ἀνακωχὴν ἔλχον πάλιν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων· οἱ Ῥωμαῖοι ὁμως ἔπεμψαν κατ' αὐτῶν τὸν ὑπατον *Νουβιλῶρα*, ὅστις ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ νὰ πληρώσωσι 500 τάλαντα ὡς πρόστιμον.

§ 47. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Περσέως, βασιλέως τῆς Μακεδονίας (171 – 168)

Ὁ *Φίλιππος ὁ Ε'*, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ἠδύνατο νὰ υποφέρει τὰς παντοίας τῶν Ῥωμαίων ὑβρεῖς πρὸς αὐτόν, δι' ὃ καὶ

παρεσκευάζετο μυστικῶς· ἵνα δὲ ὑποτρέφῃ τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔχθραν του, διέταξε νὰ τῷ ἀναγινώσκωσι καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς αὐτοὺς συνθήκην του· ἐπελθὼν ὅμως ὁ θάνατος διέκοψε τὰ σχέδιά του.

Ὁ Περσεύς, ὁ διδασκθεὶς τὸν πατέρα του Φίλιππον εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, ἔτρεφε τὸ αὐτὸ μίσος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑπὲρ καὶ ὁ πατὴρ του. Ὁ Περσεύς θέλων νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, συγχρόνως δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἑλλάδι τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, ἤρχισε νὰ παροσκευάζεται κρυφίως εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐπὶ ἑξ ἔτη εἰργάζετο πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς του· κατήρτισε στρατὸν ἐκ 40,000 ἀνδρῶν· συνῆψε συμμαχίας μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἰλλυρίας· διάφοροι τῆς Ἀσίας ἄρχοντες καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥόδιοι ἠῤῥχοντο ὑπὲρ εὐδοκιμήσεως αὐτοῦ. Ἡ Γερουσία τῆς Καρχηδόνος ἐδέχθη ἐν ὥρᾳ νυκτὸς τοὺς ἐπεσταλμένους τοῦ Περσέως.

Ἄλλ' ὁ πανουργὸς βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου *Εὐμένης*, φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, ἐχθρὸς δὲ τῶν Μακεδόνων, ἔσπευσε εἰς Ῥώμην καὶ κατήγγειλε τὰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς τοῦ Περσέως· κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὅμως, ὅτε εὐρίσκετο ἐν Δελφοῖς, ἐδολοφονήθη πλησίον τοῦ ναοῦ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Περσέως ἐξηγήσεις διὰ τὸν φόνον τοῦ Εὐμένους καὶ ἐπειδὴ ὁ Περσεύς ἀπήνητησεν ὀργίλως, ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον.

Κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ὁ Περσεύς, καίτοι ἐστρεφετο πολεμικῶν προτερημάτων, ἐνίκησε τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ῥωμαίους στρατοὺς· τέλος ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι αἰσχυρόμενοι διὰ τὰς ἡττας των ἔπεμψαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν ὑπατὸν *Αἰμίλιον Παῦλον*, οὗτινος ὁ ὁμόνυμος πατὴρ ἔπεσεν ἐνδόξως ἐν Κάννις. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐφρόντισε κατὰ πρῶτον νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῷ τὴν διαταραχθεῖσαν πειθαρχίαν, ἔπειτα δὲ προσβαλὼν τὸν Περσέα παρὰ τὴν *Πύδιαν* (168) ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος. Ὁ Περσεύς δραπετεύσας ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κατέφυγεν εἰς Σαμο-

θράκην· μαθὼν ὅμως ὅτι τὰ τέχνηα του παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἑλλή-
 θροὺς ὑπὸ τινος προδότου, προσῆλθε καὶ αὐτὸς καὶ παρεδόθη εἰς
 τὸν νικητὴν, ἀπαχθεὶς δὲ εἰς Ῥώμην μετὰ τῆς οἰκογενείας του
 ἐκόσμησε τὸν μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον τοῦ Αἰμιλίου Παύλου·
 ἔπειτα δὲ βίβηθεις εἰς σκοτεινὴν εἰρηκτὴν τῆς Ἀλβας Λόγγας ἀπέ-
 θανεν ἐξ ἀσιτίας.

Ἡ Μακεδονία διετήρησεν μὲν εἰσέτι τὴν ἐλευθερίαν της, διη-
 ρέθη ὅμως εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων καὶ
 διοικουμένας ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων. Οἱ κάτοικοι τῶν τεσσάρων τού-
 των ἐπαρχιῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπιγαμίαν, οὔτε ἐμπο-
 ρικὴν ἐπικοινωνίαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ Ἰλλυρία,
 διαιρεθεῖσα εἰς τρία διαμερίσματα· πρὸς δὲ τὴν ἐπαναστατήσασαν
 Ἡπειρον ὁ Αἰμίλιος Παῦλος προσηνέχθη ἀπανθρωπότετα· ἐδο-
 μήκοντα πόλεις αὐτῆς κατέσκαψε καὶ 150,000 ἐκ τῶν κατοίκων
 της ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδα.

§ 48. Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148).

Μετά τινα χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνᾳ μάχης παρουσιάσθη
 Ἀδριανὸς τις ἐκ Μυσίας, τυχοδιώκτης, ὅστις ἀπεκάλει ἑαυτὸν
 Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως, ὅθεν καὶ Ψευδοφίλιππος κοι-
 νῶς ἐλέγετο. Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστάσεως νὰ καταλάβῃ
 τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέστειλαν κατ' αὐ-
 τοῦ τὸν *Καίχιλιον Μέτελλον*, ὅστις ἐνίκησε τὸν Ψευδοφίλιπ-
 πον καὶ συλλαβὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον ἔπεμψε δέσμιον εἰς Ῥώ-
 μην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος τότε κατέστησε τὴν Μακεδονίαν
 Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (148), μεθ' ἧς ἔπειτα ἠνώθη καὶ ἡ Ἰλ-
 λυρία· ὁ δὲ Μέτελλος ἐπωνομάσθη *Μακεδονικός*.

§ 49. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π.Χ.).

Τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρί-
 σκοντο ἐν ἀθλίᾳ κακαστάσει. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαϊκὴ

καὶ ἡ Αἰτωλική, ἐξ ἀντιζηλίας ἀντενήργουν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαγωγή τῶν Ῥωμαίων ἦτο καθ' ὅλα ἐπίβουλος. Διὰ τῆς προδοσίας καὶ τῆς συκοφαντίας οὗτοι κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσιν ἐκποδὼν τοὺς διαπρεπεστεροὺς ἄνδρας, οἵτινες ἠδύναντο νὰ γείνωσι πρόσκομμα εἰς τὰ κατακτητικὰ αὐτῶν σχέδια. Ὁ ἀχρεῖος καὶ κηκοήθης Καλλικράτης, ἀντιπολιτευόμενος τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας Λυκόρταν, κατηγοροῦσεν αὐτὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅτι δῆθεν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν Ἑλλήνων εὕρισκοντο εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν Περσέα, τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψάν πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἵτινες ἀπήτησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀπολογηθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀποδιδομένης εἰς αὐτοὺς κατηγορίας, χίλιοι ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων πολιτῶν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ διάσημος ἱστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ Λυκόρτα.

Οἱ χίλιοι οὗτοι πολῖται μεταβάντες εἰς Ῥώμην διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι ἐπὶ 17 ἔτη· μόλις δὲ μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς τῷ 151 νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' ἐκ τῶν 1000 μόνον 300 ἐπανῆλθον· οἱ λοιποὶ ἀπέθανον ἐν τῇ ἐξορίᾳ ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν.

Οἱ ἐπανελθόντες 300 Ἕλληνες διηγοῦντο μετὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰς κακουχίας καὶ τὰς ταλαιπωρίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἔμπλεοι δὲ μίσους ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ διεγείρωσιν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐν ἔτει 150, ὅτε ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἦτο ὁ Δάιος, εἷς ἐκ τῶν 300 ἐπιζησάντων Ἑλλήνων, ἡ Σπάρτη ἐζήτησε νὰ ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας· ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον, ἥτις ἀπεφάνθη ὅτι θὰ πέμψῃ πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἐπὶ τόπου. Ἡ ἀποστολὴ ὅμως τῶν πρέσβων ἀνεβόλλετο σκοπίμως, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία ἐπετέθη κατὰ τῆς Σπάρτης καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν οἱ Ῥωμαῖοι περιε-

πλάκῃσαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ψευδορίλιππον τῆς Μακεδονίας.

Τέλος τῷ 147 ἦλθεν ἡ ἀναμενομένη πρεσβεία τῶν Ῥωμαίων, ἣτις παρσταθεῖσα ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ συνελευσίᾳ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ἐδήλωσεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος καὶ ἄλλαι ἀκόμη πόλεις δύνανται ν' ἀποχωρήσωσι τῆς Ἀχαιῆς Συμπολιτείας. Ἡ δὴλώσις αὕτη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξηρέθισε σφόδρα τὴν Ἀχαικὴν Συμπολιτείαν, ὃ δὲ στρατηγὸς αὐτῆς Κριτόλαος ἔπεισε τὴν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον νὰ κηρύξῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον λόγῳ μὲν κατὰ τῆς Σπάρτης, πράγματι ὅμως κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Χαλκιδεῖς συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὃ δὲ Κριτόλαος ἔρχεται καὶ πολιορκεῖ τὴν παρὰ τὴν Οἴτην Ἡράκλειαν.

Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέταζαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον *Μέτελλον* τὸν Μακεδονικὸν νὰ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἀχαιῆς Συμπολιτείας· ὁ Μέτελλος συναντήσας τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος ἐνίκησεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς· ὁ Κριτόλαος ἐγένετο ἄφαντος, φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ πιὼν φάρμακον, εἰς δὲ τὴν στρατηγίαν διεδέχθη αὐτὸν ὁ *Δαίαιος*.

Ὁ Μέτελλος προήλασε πρὸς τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐγκαταλελειμμένας, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκ φόβου διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη. Ἐπειτα ἐγένετο κύριος τῶν Μεγάρων καὶ τέλος ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Πρὸς τοὺς προσελθόντας ἐκεῖ πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν ἐδείχθη ἐπιεικής· προέτεινεν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὅρον ἡ Ἀχαικὴ Συμπολιτεία νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς κυρίως Ἀχαικὰς πόλεις· αἱ προτάσεις του ὅμως ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Ἀχαιῶν καὶ οὕτω παρῆλθεν ἀνωφελὴς ἡ τελευταία αὕτη εὐκαιρία διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος *Μόμμιος* εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐγενοῦς Μετέλλου· Ὁ Μόμμιος κατατροπώσας παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ *Λευκόπετραν* τὸν *Δαίαιον*, ἐκυρίευσεν ἔπειτα ἀμαχητὶ τὴν *Κόρινθον*· καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἐξηνδραπόδισε· ἐλαφυραγώγησε τὰ ὠρσιότερα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τέλος παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πό-

λιν, ἥτις ὑπῆρξε τὸ κόσμημα τῆς Ἑλλάδος· τὴν δὲ ἦτο ἡ ἀγροικία τοῦ Μομμίου, ὥστε εἰς τοὺς μεταχομίζοντας εἰς Ῥώμην τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἄλλα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης ἔλεγε νὰ προσέξωσιν αὐτά, διότι ἄλλως θὰ ὑποχρεωθῶσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ νὰ κατασκευάσωσιν ἄλλα νέα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον καθήρεσε τὰ τείχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου. Μετ' ὀλίγον ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκα ἄνδρες, ὅπως διευθετήσωσι τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα· πανταχοῦ κατελύθησαν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήχθη ἡ τιμοκρατία τ. ἔ. πᾶσα ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ τῶν δυνατῶν· πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως φόρον εἰς τὴν Ῥώμην (146)· βραδύτερον δὲ, ἔσως ἐπὶ Αὐγούστου, τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος, μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα καὶ διωφεῖτο ὑπὸ ἐνὸς ἀνθυπάτου ἢ πραιτῶρος.

§ 49. Τρίτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (149—146).

Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὸν 6' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, τὸν τὸσον ὀλέθριον εἰς αὐτοὺς, ἤρχισαν πάλιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ν' ἀναλαμβάνωσι καὶ νὰ προάγωνται διὰ τῆς ἐμπορικῆς αὐτῶν δραστηριότητος καὶ διὰ τῶν συνετῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀννίβα. Διὰ τοῦτο ὅμως διήγειραν ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἐζήτουν ἀφορμὴν νὰ καταστρέψωσι τελείως τὴν ἀντίζηλον αὐτῶν Καρχηδόνα· καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ δοθῇ ἡ ἀφορμή.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης ἐσφετερίσθη γαίρας τῶν Καρχηδονίων εὐφροσυνάτας, συνορευούσας πρὸς τὸ βασίλειόν του· ἐδράττετο δὲ καὶ πάσης εὐκαιρίας νὰ παρενοχλῇ τοὺς Καρχηδόνιους λέγων συχνάκις «οἱ Καρχηδόνιοι ἐν Ἀφρικῇ εἶνε ξένοι· ἤρπασαν παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν κατέχουσι». Οἱ Καρχηδόνιοι μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τῶν συνθηκῶν νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τοῦ Μασσανάσου, ἔλαμον τὰ παράπονά των εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἐπεμψεν εἰς Καρχηδόνα πρέσβεις, ἵνα ἐξετάσωσι τὸ πρᾶγμα καὶ ἀποδώσωσιν ἐκάστῳ τὸ δίκαιον. Τῆς πρεσβείας προΐστατο ὁ Κάτωρ ὁ πρε-

σβύτερος, ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν Καρχηδονίων· ὁ Κάτων ἐξεπλάγη ἰδὼν τὴν πρόδοον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐξέδωκε δὲ μεροληπτικὴν ὑπὲρ τοῦ Μασσανάσου ἀπόφασιν· καὶ ἐπειδὴ οἱ Καρχηδόνιοι ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τόσον ἄδικον καὶ μεροληπτικὴν ἀπόφασιν, ὁ Κάτων ἐπέστρεψε πλήρης ὀργῆς εἰς Ῥώμην καὶ συνέστησε εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος, πᾶσαν δὲ ἀγόρευσίν του ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἐπεράτῳε διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων *praeterea censeo Carthaginem esse delendam* (πρὸς τούτοις φρονῶ ὅτι ἡ Καρχηδὼν πρέπει νὰ καταστραφῇ).

Οἱ Καρχηδόνιοι ἄφ' ἐνὸς μὲν βλέποντες ὅτι οὐδενίαν συνδρομὴν ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ἔπρεπε νὰ προσδοκῶσιν, ἄφ' ἑτέρου δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ Μασσανάσου, ὅστις ὁτημέραι καθίστατο θρασύτερος, ἀπεφάσισαν μόνον τὴν νὰ προστατεύωσι τὰ δικάα των· ὅθεν καὶ ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τοῦ Μασσανάσου, ἀλλ' ἠττήθησαν ὑπ' αὐτοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι θεωρήσαντες τοῦτο ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν ἡτοιμάζοντο πρὸς πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ διέταζαν τοὺς δύο ὑπάτους *Martium* καὶ *Knorr* μεθ' ἱκανοῦ στόλου καὶ 80,000 στρατοῦ νὰ περαιωθῶσιν εἰς τὴν *Ιτύκην*. Ἡ Ἰτύκη ἦτο πόλις μετὰ λιμένος καὶ φρουρίου ἰσχυροῦ, τρεῖς λεύγας μακρὰν (ἡ λεῦγα = 6445 μέτρα) τῆς Καρχηδόνος· βλέπουσα δὲ αὕτη, ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἠπειλεῖτο, παρεδόθη ἐλουσίως εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι μαθόντες τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν Ῥωμαίων κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου, ἐπεμψαν δὲ ἀμέσως πρέσβεις εἰς Ῥώμην καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ πράξωσιν πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἤθελον ζητήσῃ οὗτοι. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν προσηνέχθησαν δολίως καὶ ἀπίστως. Ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν νὰ παραδώσωσιν ὡς ἐγγύησιν περὶ τῆς εἰλικρινείας των 300 ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν· ὅτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωκαν τούτους, παρηγγέλθησαν ὑπὸ τῆς Γερουσίας νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὰς περαιτέρω διαταγὰς τῶν ὑπάτων, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀποπλευσῇ εἰς Ἰτύκην μετὰ τὴν μυστικὴν παραγγελίαν νὰ μὴ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον

πρὶν ἢ κατασκάψωσι τὴν Καρχηδόνα. Φθάσαντες οἱ ὑπατοὶ εἰς Ἰτύκην ἐξήτησαν παρὰ τῶν Καρχηδονίων νὰ παραδώσωσι εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ ὕπλα, τὰς πολεμικὰς μηχανὰς καὶ τὰ πλοῖα. Οἱ ταλαίπωροι Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσι καὶ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῶν Ῥωμαίων, τὴν ὁποίαν ἐνόμισαν τελευταίαν, καὶ εἶδον περίλυποι τὰ πλοῖά των καίόμενα. Ἀφοῦ δὲ ἀφρέθησαν παρ' αὐτῶν πάντα τὰ μέσα τῆς ἀμύνης, οἱ ὑπατοὶ ἀποβαλόντες τέλος τὸ προσωπεῖον ἀνεκοίνωσαν εἰς τοὺς Καρχηδониους τὸ τελευταῖον τοῦτο φοβερὸν πρόσταγμα *«νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν των, ἥτις ἐμελλε νὰ κατασκαφῇ, καὶ νὰ κτίσωσι ἄλλην πόλιν 80 στάδια μακρὰν τῆς θαλάσσης»*! ἄτιμος ἀπιστία, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὑπατοὶ προσέθηκαν καὶ τὸν σαρκασμὸν· ὁ Κηνωρῆνος ἐνεκωμίασεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, μακρὰν τῆς ἀπατηλῆς ταύτης θαλάσσης, τῆς ὁποίας ἡ θεὰ ὑπέτρεφε τὰς λυπηρὰς τῶν ἀναμνήσεις καὶ τὰς ἐπικινδύνους ἐλπίδας!

Οἱ Καρχηδόνιοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀκούσαντες τὸ φοβερὸν τοῦτο πρόσταγμα. Ὁργὴ καὶ ἀγανάκτησις ἀμετροσκοπέλαβε ἅπαντας· μία λέξις ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος πάντων περιτρεχόντων τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως *«ἐκδικήσεις»* κατὰ τῶν ἀπίστων Ῥωμαίων! καὶ μία ἀπόφασις ἐλήφθη, ν' ἀντισταθῶσι πάντες μέχρι θανάτου εἰς τὴν ὕβριστικὴν ταύτην ἀπαίτησιν τῶν ὁμοτάτων Ῥωμαίων ὑπερασπίζοντες τὴν ἐνδοξὴν αὐτῶν πατρίδα. Αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἐκλείσθησαν, ὁ λιμὴν ἐφράχθη, οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια καταστήματα μετεβλήθησαν εἰς ἐργοστάσια· ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος κατεγίνοντο ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς κατασκευὴν ὕλων καὶ πολεμικῶν μηχανῶν. Οὐδεὶς γογγυσμὸς ἤκούετο δι' οἰκονομικὰς θυσίας καὶ δι' οἰονομικὰς κόπον· αἱ γυναῖκες προσέφερον προθύμως τὰ κοσμήματά των εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος· καὶ αὐτὴν τὴν κόμην των ἔκοπτον καὶ ἔδιδον, ἵνα κατασκευάζωσι νευρὰς διὰ τὰ τόξα. Οἱ φυλακισμένοι προσέτι ἀπελύθησαν, οἱ δοῦλοι ἐκحرύχθησαν ἐλευθεροὶ καὶ ἐστρατολογήθησαν· ὁ Ἀσδρούβας, εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δημοκρατικοῦ

κόμματος, μετὰ 20,000 ἀνδρῶν κατεῖχε τὴν χώραν τῆς Καρχηδόνας, τὴν ὁποῖαν δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφοπλίσῃ.

Οἱ Ῥωμαῖοι φρονοῦντες ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Καρχηδόνας δὲν παρῆγε πλέον οὐδεμίαν δυσκολίαν μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐβράδυνον νὰ ἐπέλθωσι κατ' αὐτῆς· οὕτω δὲ ἔδωκαν καὶ ῥὺν εἰς τοὺς Καρχηδονίους νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἄμυναν.

Ὅτε δὲ οἱ ὕπατοι ἡγούμενοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐβάδισαν κατὰ τῆς Καρχηδόνας, ἵνα καταλάβωσιν αὐτήν, εὗρον παρά πᾶσαν προσμοχίαν τοὺς Καρχηδονίους ἐτοίμους πρὸς ἄμυναν· ἐπέχειρσαν τρεῖς ἐφόδους, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπέτυχον· ἐπὶ πλεον δὲ αἱ μηχαναὶ αὐτῶν καὶ μέρος τοῦ στόλου τῶν ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων· καὶ ὥσπερ μὴ ἤρκει ἡ ἀποτυχία αὕτη, ὅπισθεν αὐτῶν αἱ ἀγροτικαὶ πόλεις ἐξηργέθησαν καὶ ὁ Ἀσδρούβας συνήθροισεν ἐν τῷ παρὰ τὴν *Nepesin* στρατοπέδῳ τοῦ 70,000 ἀνδρας. Ὁ Ἀσδρούβας ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἡ κατεστρέφοντο οὗτοι ὁλοσχερῶς, ἐὰν δὲν εὕρισκετο ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ ὁ *Σκιπίων Αἰμιλιανός*, ὑπηρετῶν ὡς χιλιάρχος, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρείας του καὶ τῆς στρατιωτικῆς περινοίας ἔσωσε τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ σωτηρία αὕτη καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὑπηρεσίαι τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ ἠβύησαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν ἐν Ῥώμῃ φήμην του. Καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ὑπῆρξαν διόλου εὐτυχέστεροι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ· οἱ Καρχηδόνιοι ἐξηκολούθουν γενναίως ἀνθιστάμενοι καὶ προξενοῦντες εἰς αὐτοὺς πολλὰς ζημίας. Τότε τὰ βλέμματα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐστράφησαν πρὸς τὸν μνημονευθέντα χιλιάρχον *Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν*, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τοῦ Περσέως *Αἰμιλίου Παύλου*, ἀλλ' εἶχεν υἱοθετηθῆ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ· ἦτο ἐπομένως θετὸς ἑγγονος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς συνήγων ἐν ἑαυτῷ ἀπάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ θετοῦ πάππου του. Ὅτε οὗτος μετέβη εἰς Ῥώμην τῷ 147, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἀγορανομίαν, ὁ λαὸς ὁμοφώνως ἀνέδειξεν αὐτὸν ὕπατον μετὰ δικτατορικῆς σχεδὸν ἐξουσίας, καίτοι δὲν εἶχε συμπληρωμένην τὴν νόμιμον ἡλικίαν.

Ἄμα ὁ Σικιπίων ἐπέστρεψεν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν στρατευμάτων, ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄλλην τροπὴν. Εἰσῆγαγεν οὗτος κατὰ πρῶτον εἰς τὸν στρατὸν τὴν διασάλευθεῖσαν περθαρλίαν, ἔπειτα δὲ προέβη εἰς δραστήρια μέτρα κατὰ τῆς Καρχηδόνης· ἀνῆγειρε μέγα χαράκωμα ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις συνέδεε τὴν πόλιν μετὰ τῆς ἡπείρου καὶ ἔφραξε τὸ στόμιον τοῦ ἐξωτερικοῦ λιμένος δι' ἐπισωρεύσεως χώματος καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέκλεισε στενῶς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· περιήγαγε δὲ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὕτῃ ἀπογνώσει οἱ Καρχηδόνιοι ἐξηκολούθουν ἀμυνόμενοι ἥρωϊκῶς καὶ ἀπέρριψαν ὑπερφηδῶς τὰς προτάσεις τοῦ Σικιπίωνος περὶ παραδόσεως. Ἵνα δὲ καταστήσωσιν ἀδύνατον πᾶσαν εἰρηνικὴν λύσιν, ἐβασάνιζον μυριοτρόπως τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἔπειτα ἔρριπτον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν πολιορκητῶν.

Ἐν ᾧ ὁ ἀποκλεισμός τῆς πόλεως ἐξηκολούθει, ὁ Σικιπίων ἐν χειρὶ χειμῶνος ἐπετέθη κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῆς *Νεφερίδος* καὶ κατέστρεψε τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, ὅστις ἦτο ἡ μόνη ἐλπίς τῶν Καρχηδονίων· στρέφεται ἔπειτα κατὰ τῆς Καρχηδόνης καὶ δι' αἰφνιδίας ἐφόδου, τὸ ἔαρ τοῦ 146, γίνεται κύριος τοῦ τείχους, ὅπερ περιέκλειε τὸν λιμένα. Ὁ κώδων τῆς καταστροφῆς ἐσήμηνεν ἤδη· οἱ Ῥωμαῖοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν· ἐπὶ ἑξ ἡμέρας καὶ ἑξ νύκτας λυσσώδης ἀγὼν γίνεται μεταξὺ τῶν ἐφορμώντων Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἥρωϊκῶς ἀμυνόμενων Καρχηδονίων· αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν πτωμάτων· ἡ πόλις τέλος ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας· ἐκ τῶν 700,000 κατοίκων 50,000 μόνον καταφυγόντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν *Βύρσαν* ἐσώθησαν, ἐπικλεσθέντες διὰ πρεσβείας τὸν ἔλαιον τοῦ Σικιπίωνος· οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν· 900 δὲ, κατὰ τὸ πλεῖστον Ῥωμαῖοι φυγάδες, καὶ οἱ περὶ τὸν στρατηγὸν *Ἀσδρούβαν* ἐν ὧν 11,000 ἀνῆλθον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μὴ θέλοντες δὲ νὰ παραδοθῶσιν ἥναψαν πυρὰν καὶ ῥιφθέντες ἐπ' αὐτῆς ἐκάψαν.

Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Ἀσδρούβας, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεί-

νης διηύθυνε τὴν ἄμυναν μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, αἴφνης ἐλιποψύχησε καὶ ἐγκαταλιπὼν κρυφίως τοὺς οἰκείους τοῦ ἔσπευσε καὶ ἔπесε πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σκιπίωνος ζητῶν παρ' αὐτοῦ ἔλεον. Τότε ἡ σύζυγος τοῦ Ἀδρούβου ἐνδυσθεῖσα τὰ πολυτιμότερα αὐτῆς ἐνδύματα καὶ κρατοῦσα εἰς χεῖρας τὰ δύο τέκνα τῆς ἀνέβη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ναοῦ καὶ ἤλεγξεν ὡς ἐξῆς τὸν χαμερπῆ καὶ οὐτιδανὸν ἄνδρα τῆς αὐτοπατώτατος τῶν ἀνθρώπων, σὺ, ὅστις ἐπρόδωκας τὴν πατρίδα σου, τοὺς θεοὺς σου, τὴν γυναικά σου καὶ τὰ τέκνα σου, πῆγαινε καὶ κοσμήσης τὸν θράμβον τοῦ νικητοῦ σου καὶ καὶ λάβης ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἀναρδρίας σου». Ταῦτα εἰπούσα ἐρρίφθη μετὰ τῶν τέκνων τῆς εἰς τὴν πυρὰν καὶ ἐκάη μετὰ τῶν ἄλλων.

Ἐπὶ 17 ἡμέρας τὸ πῦρ κατέκαie τὴν πόλιν μεταβαλὼν αὐτὴν εἰς ἄμορφον σωρὸν ἐρείπιων. Ὁ Σκιπίων βλέπων ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀκροπόλεως τὰ καπνίζοντα ἐρείπια τῆς ἐνδόξου καὶ κραταιᾶς ἐκείνης πόλεως, ἣτις ἐπὶ 700 ἔτη ἐκυριάρχησε τῆς θαλάσσης καὶ ἐξουσίαζε κόσμον ὁλόκληρον, συνεκινήθη καὶ ἀντὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν μέθην τῆς νίκης, τοῦναντίον ἐνόησε τὴν μηδαμινότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ παρεδόθη εἰς μελαγχολικὰς σκέψεις· προμαντεύων δὲ ἴσως τὴν μέλλουσαν καταστροφὴν τῆς πατρίδος τοῦ Ῥώμης, ἀνεφώνησε μετὰ δακρύων τοὺς ὁμηρικοὺς ἐκείνους στίχους, δι' ὧν ὁ Ἑκτωρ προκνήγγειλε τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος τοῦ Τροίης.

«ἔσσεται ἤμαρ, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή

καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐυμμελίω Πριάμοιο». (Ἰλιάδ. Ζ 448).

Ὅτε ὁ Σκιπίων ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν πτώσιν τῆς Καρχηδόνης διὰ τῆς ἐξῆς λακωνικῆς βραχυλογίας «ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη· τί ποιητέον ;» ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐμέθυσεν ἐκ τῆς χαρᾶς τοῦ ἀμέσως δὲ ἐστάλησαν πρέσβεις φέροντες τὴν διαταγὴν νὰ κατασκαφῇ ἡ πόλις ἐξ ὁλοκλήρου, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται οὐδὲν ἔγχοις αὐτῆς. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα· ἡ Καρχηδονιακὴ ἐπικράτεια ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρική, ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Ἰτύκην.

Ὁ Σκιπίων ἐπνελθὼν εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον κατέλαβε τὸ ἐπώνυμον «Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος». Ἀλλ' ὁ Κάτων, ἀποθανὼν τὸ προηγούμενον ἔτος, δὲν ἠζήσθη νὰ ἰδῇ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὁποίαν αὐτὸς παρεσκεύασε.

§ 50. Πόλεμος ἐν Ἰσπανίᾳ Καταστροφή τῆς Νουμαντίας.

Οἱ Καρχηδόνιοι, ὡς εἶδομεν, εἶχον ὑποτάξῃ τὴν Ἰσπανίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος, τὸν ὅποιον ἐβοήθησαν καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ν' ἀπαλλάγῃσι τῆς Καρχηδονιακῆς κυριαρχίας. Ὅτε ὅμως μετὰ τὴν συνθήκην, ἣτις ἐπηκολούθησε τὴν ἐν Ζάμα μάχην, ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἰσπανία ἦτο χώρα Ῥωμαϊκὴ καὶ διήρесе μάλιστα αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (τὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν πέραν τοῦ Ἰβήρος), τότε οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰσπανίας ζηλωταὶ τῆς ἀνεξαρτησίας των ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τῶν πολεμικῶν τούτων λαῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν μακροὺς καὶ ἐπιμόνους πολέμους· καὶ ὁ μὲν Μ. Πόρκιος Κάτων ὑπέταξε τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβήρος Ἰσπανίαν, ὁ δὲ πραιτωρ Σεμπρόνιος Γράκχος ἠνάγκασε τοὺς πολεμικοὺς Κελτίβηρας ν' ἀναγνώρισωσι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰσπανίας πεισματωδέστατα ἀντέστησαν οἱ μαχιμώτατοι Λυσιτανοὶ (150—140 π.χ.) οἵτινες κατέκον τὴν σημερινὴν Πορτογαλίαν. Οὗτοι ἐνίκησαν κατὰ πρῶτον τὸν πραιτωρα Γάλβαν φονεύσαντες 9,000 Ῥωμαίους. Ὁ Γάλβας τότε κατέφυγεν εἰς θηριώδη τινὰ πανουργίαν· προσποιήθη δηλ. ὅτι συνωμολόγησε μετὰ τῶν Λυσιτανῶν εἰρήνην παρὰ χωρήσας εἰς αὐτοὺς εὐφορωτάτας γαίας· ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Λυσιτανοί, ἐπὶ τῇ ιδέᾳ τῆς εἰρήνης, ἀνύποπτοι ἦσαν διεσκορπισμένοι ἀνὰ τὰς διαφόρους κώμας, ὁ Γάλβας ἐπιπίπτει ὅλως ἀπροόπτως καὶ φονεύει ὑπὲρ τὰς 30,000 Λυσιτανῶν.

Ἐκ τῆς δολοφονικῆς ταύτης σφαγῆς ἐσώθη ὁ ἀνδρεῖος καὶ με-

γαλόφων *Βερίαθος*, πρῶτην ποιμὴν καὶ ληστής· οὗτος ἀνεζωπύρησε τὸ θάρρος τῶν περισθενέντων Λυσιτανῶν καὶ ἀνέφλεξεν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως καὶ διωργάνωσε κατὰ τῶν Ρωμαίων (149) τὸν τρομερώτατον τῶν ληστρικῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Πολλοὺς τῶν Ρωμαίων στρατοὺς κατέστρεψεν· ἐν ἔτει δὲ 141 περικλείσας ἐν τινι φάραγγι τὸν ὑπατον *Φάβιον Σεργιλίανον* ἠνάγκασε νὰ κάμῃ συνθήκην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγράφετο «ἀποκαθίσταται εἰρήνη μεταξὺ τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Βεριάθου»· ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Σεργιλιανοῦ, ὁ *Σεργίλιος Καίπιων*, διέρρηξε τὴν συνθήκην καὶ ἐπανελάβε τὰς ἐχθροπραξίας· ὁ Βερίαθος ὅμως κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐξεδικήθη τὴν παρασπονδίαν. Τότε ὁ Καίπιων, βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀπαιτήτου Βεριάθου, ἐνήργησε διὰ προσδοτῶν καὶ ἐδολοφύνησαν ἐν τῇ σκηνῇ του τὸν γενναῖον τοῦτον πρόμαχον τῆς ἐλευθερίας τῶν Λυσιτανῶν καὶ οἱ Λυσιτανοὶ μετὰ ταῦτα ὑπετάχθησαν (140).

Καταστροφή τῆς Νουμαντίας. Τὸν αὐτὸν ἐπίμονον πόλεμον διεξήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ κατὰ τῆς ὀχρωτάτης *Νουμαντίας*, ἣτις ἠρνήθη ν' ἀναγνώρισῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐν ᾗ ἡ λοιπὴ Ἰσπανία ἀνεγνώρισε ταύτην. Ἡ *Νουμαντία* ἤριθλει μόνον 8,000 μαχίμους ἄνδρας καὶ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἐπολέμουν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσιν αὐτήν. Τέλος ἔπεμψαν τὸν *Σκιπίωνα*, τὸν καταστροφικῆς Καρχηδόνος, μετὰ 60,000 ἀνδρῶν· ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐτόλμησε νὰ πολεμήσῃ ἐκ παρατάξεως πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς Νουμαντίνοους· περιέκλεισε τὴν πόλιν αὐτῶν διὰ τάφρων καὶ ὀρυγμάτων, ἵνα ἐξανγκάσῃ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσι· ἀλλ' οἱ Νουμαντίνοι ἀντέστησαν ἐπὶ 15 μῆνας· μάλιστα ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Σκιπίωνος μίαν μόνην μάχην, ἵνα ἀποθάνωσιν ὡς ἄνδρες γενναῖοι· ὁ Σκιπίων ἀπέφυγε· τότε οἱ Νουμαντίνοι κινδυνεύοντες ν' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης, ἔβησαν κατὰ πρῶτον πῦρ εἰς τὰς οἰκίας των, ἔπειτα ἐφόνευσαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τελευταῖον ἐσφαζαν ἀλλήλους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σκιπίων ἐγένετο κύριος τῆς

Νουμαντίας μεταβεβλημένης εἰς ἐρείπια καὶ ἄνευ κατοίκων· καὶ μόνον πεντήκοντα ἐκ τῶν ἡρώϊκων ἐκείνων ἀνδρῶν ἡδυνήθη νὰ σύρῃ ὅπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ ἄρματός του· πρὸς τῇ ἐπωνυμίᾳ δὲ τοῦ Ἀφρικανοῦ ἔλαβε καὶ τὴν τοῦ *Νουμαντίου*.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Νουμαντίας ἄπασα ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, πλὴν τῶν βορείων ὄρεινῶν μερῶν αὐτῆς.

§ 51. Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων. — Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης πρὸ τῶν Γράκων.

Ἡ Ῥώμη ἐξέτεινε τὸ κράτος της ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, τῆς δυτικῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλατίας. Τί ὅμως ἐκέρδισεν ἐκ τῶν κατακτήσεων τούτων; ἐν μὲν τῷ ἐξωτερικῷ δόξαν μεγάλην· ἀλλ' ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κακοδαμονίαν καὶ ἀθλιότητα. Τὰ ἐκ τῶν νικῶν εἰσρεύσαντα εἰς τὴν Ῥώμην ἀμύθητα πλοῦτα ἀνέτρεψαν ἐκ θεμελίων τὴν ἰσορροπίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἡ δὲ συνάρφεια καὶ ἐπιμιξία μετὰ τῆς ἐξηχρεωμένης Ἀνατολῆς ἐπέφερε τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχαίων αὐστηρῶν ἡθῶν τῶν Ῥωμαίων. Τὸ χρυσίον ἐπενήργησεν ὁλεθρίως ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων· τὴν προτέραν ἀπλότητα καὶ ἐγκράτειαν διεδέχθη ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ τρυφηλότης. Μάλιστα ὁ αὐστηρὸς τιμητὴς *Κάτων* προσεπάθει πάσῃ δυνάμει ν' ἀποτρέψῃ τὸ ἐκ τῆς πολυτελείας κακόν, ὅπερ ἡμέραν τινα ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ῥώμην εἰς τὴν καταστροφὴν.

Ὁ πλοῦτος συνεκentrώθη εἰς ὀλίγας μόνον οἰκογενείας, αἵτινες ἀνεπιφυλάκτως παρεδόθησαν εἰς τὰ νέα ἐκλελυμένα ἥθη, ἐφύροντο δὲ μετὰ βχσιλικῆς ὑπεροψίας πρὸς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν πτωχῶν. Ἡ μεσχία ἐκείνη τάξις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ῥώμη κυρίως ὤφειλε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν της, ἐξηφάνισθη· ἡ ἰσοπολιτεία, ἥτις ἐπῆλθε διὰ τῶν νόμων τοῦ Λικινίου Στόλων καὶ Λευκίου Σεξτίου, κατελύθη· ἀντὶ ἐνὸς λαοῦ ἡνωμένου, παρήχθησαν ἐν Ῥώμῃ καὶ πάλιν δύο τάξεις, μισούμεναι ἀμοι-

βαίως, οἱ πλούσιοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν ἡ δημοκρατία σπαρασσομένη καὶ ἡ ἐλευθερία ἐκπνέουσα. Οἱ πλούσιοι ἀπετέλεσαν τὴν *réar* τῆς Ρώμης *ἀριστοκρατίαν*, ἣτις μετῆρχετο πάντοτε καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα: *ἀγορανομίαν*, *πραιτωρίαν*, *ὀπατείαν* καὶ *τιμητείαν* καὶ ἐθεώρει ταῦτα ὡς *πατρώϊαν κληρονομίαν* μεταβιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ οἰκογενείας εἰς οἰκογένειαν. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο καὶ *εὐγενεῖς* (*nobiles, optimates*), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς *ἀγενεῖς* ἢ *ἀσήμους* (*ignobiles, obscuri*). τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδείξωσι προπάτορας τιμηθέντας διὰ τινος ἀνωτέρου ἀξιώματος. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν τούτων διὰ πρώτην φορὰν ἐλάβανον ἀνώτερόν τι ἀξίωμα, ἐκαλοῦντο *νέοι* ἢ *καιροὶ ἄνθρωποι* (*homines novi*).

§ 52. Ἡ ἐπὶ τῶν Γράκκων στάσις.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ πολῖται τῆς Ρώμης διεκρίθησαν εἰς *πλουσίους* ἢ *εὐγενεῖς*, *διαχειριζομένους* τὴν ὑπερτάτην τῆς πολιτείας ἐξουσίαν, καὶ εἰς *ἀνακρίθμητον* πλῆθος πτωχῶν· οἱ πλούσιοι λόγῳ δῆθεν μισθώσεως ἐσφτερίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλην σχεδὸν τὴν *δημόσιαν γῆν* (*ager publicus*). Ἡ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐλευθέρα ἀξίς τῶν χωρικῶν ἔνεκα τῆς χρηματικῆς ἀπορίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθεν ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἠναγκάσθη νὰ ἐκποιήσῃ τὰ εὐτελεῆ αὐτῆς ἀγροτικὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα οὕτω περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων· οἱ χωρικοὶ οὗτοι κατὰσπῶντες ἀκτῆμονες συνεσωρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔζων πωλοῦντες τὴν ψῆφόν των εἰς τὰς ἀρχαρχείας καὶ τὰς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια τὴν μικτυρίαν των· ἐργασίαν δὲν εὕρισκον, καθ' ὅσον οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας ἐργασίας των μετεχειρίζοντο δούλους, τοὺς ὁποίους κατὰ μυριάδας εἶχον φέρῃ ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐκ τῆς Ἀφρικῆς.

Τὴν ὑπὸ πᾶσιν ἔποψιν ἀξιοθρήνητον ταύτην κατάστασιν τῶν πτωχῶν ἀνέλαβον νὰ θεραπεύσωσι δύο ἀδελφοὶ ὁ *Τιβέριος* καὶ

ὁ Γάιος Γράκχος, υἱὸς τοῦ Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς Ὠραίας Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ ἐστερήθησαν τοῦ πατρὸς των· ἡ μήτηρ των Κορνηλία, νεαρὰ χήρα, τῆς ὁποίας ἐφημίζετο τὸ κάλλος, ἀφωσιώθη ὁλοφύχως εἰς τὴν ἐλληνοπρεπεῖ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν προσφιλῶν τῆς τέκνων, ἀπορρίψασα τὴν περὶ δευτέρου γάμου πρότασιν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου. Ἡμέραν τινὰ γυνὴ τις ἐκ Καμπανίας ἐπεδείκνυσεν εἰς τὴν Κορνηλίαν τὰ κοσμήματά της, ἐζήτει δὲ νὰ ἴδῃ καὶ τὰ ἰδικὰ της· ἡ Κορνηλία τότε κατέσχεσε τοὺς δύο υἱούς της εἰπεν «ἰδοὺ ὁ ἔμὸς κόσμος».

Ὁ Τιβέριος ὑπηρετήσεν ἐν Ἀφρικῇ καὶ διεκρίθη διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του· ὠσαύτως διεκρίθη καὶ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Νουμαντίας, περικολλουθῶν ὡς ταμίης τὸν ὑπατον Μαχκίνον. Ἀλλὰ τὸ στήθος τοῦ Τιβερίου διέφλεγεν εἰς πόθος, ὁ πόθος τοῦ νὰ δυνηθῇ ν' ἀναικουφίσῃ τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ πενόμενου λαοῦ, ἀνέμενε δὲ μετ' ἀγωνίας τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἤθελε περιβληθῇ τὸ δημαρχικὸν ἄξιωμα· τέλος συμπληρώσας τὴν νόμιμον ἡλικίαν ἐξελέχθη δῆμαρχος τῷ 133.

Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ δημαρχικά του καθήκοντα ὁ Τιβέριος, προέτεινε εἰς τὴν κατὰ φυλὰς ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμου τοῦ Λικινίου Στόλωνος τ. 3. «οὐδεὶς Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλεονα τῶν 500 πλέθρων γῆς δημοσίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πτωχῶν εἰς ἵτους κλήρους ὡς ἰδιοκτησίας». Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐψηφίσθη ὁ νόμος οὗτος τοῦ Λικινίου, συνέβησαν πολλὰ σπουδαῖα μεταβολαί, ὁ Τιβέριος, ἵνα καταστήτῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προτάσεώς του ὀλιγώτερον ἐπαχθῇ εἰς τοὺς πλουσίους, προσέθηκε καὶ τὰ ἐξῆς ἀό κάτοχος δημοσίας γῆς πλὴν τῶν 500 πλέθρων, θέλει ἀρκτήσῃ καὶ 250 πλέθρα δι' ἕκαστον ἐκ τῶν υἱῶν του».

Οἱ εὐγενεῖς ἐξεμάνησαν κατὰ τοῦ Τιβερίου καὶ ἵνα μεταιώσωσι τὰς προτάσεις αὐτοῦ, ἐδέχσαν τὸν ἕτερον δῆμαρχον Ὀκρά-

βιον καὶ μετεχειρίσθησαν ὡς ὄργανόν των. Ὁ ἑλεεινὸς οὗτος Ὀκτάβιος προέβαλε τὸ *velo* εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Τιβερίου· ἀλλ' ὁ Τιβέριος προτείνει εἰς τὸν λαὸν τὴν παῦσιν τοῦ συνάρχοντος καὶ ὁ λαὸς ἀποδέχεται αὐτήν. Οὕτω διὰ πρώτην φοράν προσεβλήθη τὸ ἀπαράβιαστον τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς. Μετὰ ταῦτα αἱ προτάσεις τοῦ Τιβερίου ἐψηφίσθησαν μεθ' ὅλην τὴν λυσσαλέαν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἀνταλός, καταλιπὼν διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ Κράτους του τὸν Ρωμαϊκὸν λαόν. Ὁ Τιβέριος προέτεινε οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀντάλου νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἵνα ἀγοράσωσιν ἐργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἅτινα διὰ τοῦ τελευταίου κληρουχικοῦ νόμου ἔμελλον νὰ λάβωσι· προσέτι δὲ περὶ τοῦ βασιλείου ν' ἀποφασίσῃ ὁ λαὸς καὶ οὐχὶ ἡ Σύγκλητος· καὶ ἡ πρότασις αὕτη λυσσωδῶς ἐπολεμήθη ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀλλ' ἐψηφίσθη.

Τὸ ἔτος τῆς δημοκρατίας τοῦ Τιβερίου ἔληγεν· ὁ Τιβέριος, ἵνα ἀποφύγῃ τὰ μῖση, ἅτινα ἐξήγειρεν ἐναντίον του, καὶ ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κληρουχικὸν νόμον του, ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δῆμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος· ἀλλ' οἱ ἀριστοκρατικοὶ μισοῦντες μέχρι θανάτου τὸν Τιβέριον, ἀπεφάσισαν πάσῃ δυνάμει ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν του ὡς δημάρχου. Ὅθεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τῶν δημάρχων, ἐν ᾧ ὁ Τιβέριος εὐρίσκετο εἰς τὸ Καπιτώλιον φροντίζων περὶ τῆς ἐκλογῆς του, οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κ. Σκιπίωνος Νασικά, μεγίστου ποντίφηκος, ἐπιτεθέντες ἔνοπλοι ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον καὶ 300 ἐκ τῶν ὁπαδῶν του. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ θίξῃ τὸν νόμον αὐτοῦ· τοῦναντίον ὁ Σκιπίων Νασικάς, ὅπουδ' ἄποτε ἐνεφανίζετο, κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ πλήθους, χλευάζοντος αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ ἐν Ρώμῃ δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ἡ Σύγκλητος ἀπεμάκρυνεν αὐτόν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα πρεσβεύσεως· ὁ δὲ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Γράκχων Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος, ὅστις

ἀναφανδὸν ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν ἀριστοκρατικῶν, εὐρέθη πρωίαν τινα νεκρὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του (129).

§ 53. Δημαρχία Γαΐου Γράκχου.

Ὁ Γαΐος Γράκχος ἦτο 21 ἐτῶν, ὅτε ἐφονεύθη ὁ ἀδελφός του Τιβέριος· ἦτο εὐγλωττότερος καὶ φιλοδοξότερος ἐκείνου· προσέτι δὲ εὐφρόντερος καὶ ὀρηκτικώτερος. Ὁ Γαΐος ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἔγχη τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ τι πλεόν, νὰ δώσῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀρξάμενον ἀγῶνα μείζονας διαστάσεις. Ὁ Τιβέριος ἠθέλησεν ἀπλῶς νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν δυστυχοῦντα λαόν, ἀλλ' ὁ Γαΐος ἐζήτησε νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸ καθεστώς· ὅθεν, ἐκλεχθεὶς δῆμαρχος τῷ 123, ἀνενέωσεν ἀμετάβλητον τὸν περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν νόμον τοῦ Λικινίου Στόλωνος· ἔπειτα εἰσήγαγε διαφόρους ἄλλους νόμους, ἐπιβλαβεῖς μὲν εἰς τοὺς πλουσίους, λίαν δ' ὠφελίμους εἰς τὸν λαόν· α') ὥρισε νὰ διανέμηται εἰς τοὺς πτωχοὺς σῆτος ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ μετρία τιμῇ· β') νὰ χορηγῶνται στρατιωτικὰ ἐνδύματα εἰς τοὺς ὑπὸ τὰς σημασίας στρατιώτας· γ') μετέβαλε τὴν τάξιν τῆς ψηφοφορίας ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις εἰς τρόπον ὥστε ἡ πλειοψηφία νὰ μὴ ἐξαρτᾶται πλέον ἐκ τῆς ψήφου τῶν πλουσίων· δ') ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς Συγκλήτου τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἀνέθηκε ταύτην εἰς τοὺς ἵππεῖς· περὶ τοῦ τελευταίου τούτου νόμου ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Γαΐος «*δι' ἐνός κτυπήματος συνέτριψα τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν*».

Ἐκλεχθεὶς καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δῆμαρχος ὁ Γαΐος προέτινε νὰ χορηγηθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους· ὁ Γαΐος εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ κατακλύφον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος του· ἔβλεπέ τις αὐτὸν ἀκαταπαύστως περιστοιχιζόμενον ὑπὸ ἀρχόντων, στρατιωτικῶν, λογίων, καλλιτεχνῶν, πρέσβειων καὶ τὸν ἐθεώρει ὡς βασιλέα ἐν Ρώμῃ· ὁ λαὸς τὸν ἠγάπα, οἱ εὐγενεῖς τὸν ἔτρεμον, οἱ δὲ ἵππεῖς καὶ οἱ σύμμηχοι τῆς Ρώμης ἡσθάνοντο εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτόν.

Εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Γαίου, ὅπως χορηγηθῶσι πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς τοὺς συμμάχους τῆς Ρώμης, ἐψύχρανέ πως τὸν λαὸν τῆς Ρώμης. Ἡ Γερουσία ἐζήτησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ψυχρότητος ταύτης· ὅθεν, ὅτε ὁ Γάιος πρότεινε νὰ σταλῇ ἀποικία εἰς Καρχηδόνά, ἡ Γερουσία ἐδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἔπεισε τὸν Γάιον νὰ γείνη αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς ἀποικίας ταύτης. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του τοσοῦτον ἐπιτηδεύως εἰργάσθη ἡ Γερουσία, μεταχειρισθεῖσα ὡς ὀργανὸν τῆς ἑα ἐκ τῶν δημάρχων, τὸν *M. Λιβιον Δροῦσον*, ἀποῦ μάλιστα ὁ Ρωμαϊκὸς λαός, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἀπαγγεῖλη κατὰ ραν κατ' ἐκείνου, ὅστις ἤθελε κτίσῃ καὶ πάλιν τὴν Καρχηδόνά, ὥστε, ὅτε ὁ Γάιος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Καρχηδόνος, εὔρε τὰ πράγματα ἐντελῶς μεταβεβλημένα· ἡ δημοτικότης του εἶχεν ἐξαφανισθῇ καὶ οἱ ἱππεῖς εἶχον μεταστῇ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του· ζητήσας δὲ καὶ τρίτην φοράν νὰ γείνη δῆμαρχος, ἀπέτυχεν, ἐνῶ ὁ ἄσπονδος καὶ βριαυοπαθὴς ἐχθρὸς του Ὀπίμιος ἐξελέχθη ὑπατος.

Τὰ πράγματα ἐχώρουν πρὸς τὴν στάσιν· ὁ Ὀπίμιος ἀναφανδὸν ὠμίλησεν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν νόμων τοῦ Γαίου· ὁ Γάιος ἡτοιμάζετο νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτούς· ἡ Γερουσία περιέβαλε τὸν Ὀπίμιον διὰ δικτατωρικῆς ἐξουσίας παραγγεῖλαισα εἰς αὐτὸν *«νὰ σώξῃ τὴν πόλιν ὅπως δύναται»*.

Ἡ στάσις ἐξεργάγη· ἐκ τῶν ὀπκῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν 3,000, αὐτὸς δὲ κτεταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τῶν Ἑρινύων πέραν τοῦ Τιβέρεως καὶ ἐκεῖ διέταξε τὸν συνοδευόμενον αὐτὸν πιστόν του δοῦλον καὶ ἐνέπηξε τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του (121), ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου του ἔπεσε καὶ ὁ δοῦλος πληγείς δι' ἐγχειριδίου ἰδίᾳ χειρί.

Ὅσοι ἐκ τῶν ὀπαδῶν δὲν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν στάσιν, ἐστραγγχλίσθησαν ἔπειτα ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις· αἱ οἰκίαι αὐτῶν κατεδαφίσθησαν· αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν· εἰς δὲ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν ἀπηγορεύθη νὰ πεινηφορήσωσι· ἐδήμευσαν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν προῖκα τῆς χήρας τοῦ Γαίου.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Γράχων ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαταλειφθέντων ὑπ' αὐ-

τοῦ. Ὁ λαὸς διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην του ταύτην ταχέως ἐτιμωρήθη διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαίου ἅπαντες οἱ ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν προταθέντες καὶ ψηφισθέντες νόμοι περιέπεσον εἰς ἀχρηστίαν, πλὴν τοῦ δικαστικοῦ· οἱ ἄγροὶ τῶν πτωχῶν ἐξηγοράσθησαν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ τοιουτοτρόπως ὁ λαὸς περιῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν καὶ πρότερον κατὰστασιν.

Βραδύτερον ὁ λαὸς ἤγειρεν ἀνδριάντας εἰς τοὺς Γράρχους καὶ ἔστησε βωμοὺς εἰς τὰς θέσεις, ὅπου ἐφονεύθησαν οὗτοι· ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐπὶ τῶν βωμῶν τούτων προσεφέροντο θυσίαι καὶ θυμιάματα· ἡ δὲ Κορνηλίη ἐδειξεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς της ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συμφορᾷ ἀφηγουμένη μετὰ ψυχικῆς ἀταραξίας τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον τῶν δύο αὐτῆς ἡρωϊκῶν τέκνων.

§ 54 Ἰουγουρθικὸς πόλεμος (112—106).

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τῶν Γράρχων ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία ἤρχισε νὰ βαίνει πρὸς τὴν καταστροφὴν της· ἡ ἀρετὴ τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων τέλεον ἐξέλιπεν· ἡ φιλοπατρία ἐξηφανίσθη· ἡ δὲ διαφθορά, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀνηθικότης ἔστησαν τὸν θρόνον τῶν ἐν Ῥώμῃ. Τὴν τοιαύτην διαφθοράν καὶ ἀνηθικότητα ἰδίᾳ τῆς ἀριστοκρατίας ἀπεκάλυψεν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἀσχημίᾳ ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νοῦμιδίας (νῦν Ἀλγερίας) *Μικίψας*, υἱὸς τοῦ *Μασσανάσου*, ἀποθνήσκων διένειμε τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο υἱούς του *Ἰέμψαλον* καὶ *Ἀδέρβαλον* καὶ εἰς τὸν ἀνεψιόν του *Ἰουγούρθαν* τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσῃ. Ὁ Ἰουγούρθας ὢν μοχθηρὸς καὶ ἄπληστος ἐφόνευσε μετ' ὀλίγον τὸν Ἰέμψαλον καὶ ἐσφετερίσθη τὸ μεριδίον του· ὁ Ἀδέρβαλος ἐπιχειρεῖ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἀλλ' ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα κατέφυγεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ἡ Γερουσία ἔπεμψε πρεσβεῖαν, τῆς ὁποίας προίστατο ὁ *Οπίμιος*, πρὸς διανομὴν τῶν μεριδίων· ὁ *Οπίμιος* ὅμως εἶχε ἤδη δωροδοκηθῇ πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ Ῥώμης, ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀφρικὴν ἀπένειμεν εἰς τὸν Ἰουγούρθαν τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον μέρος τοῦ Νομυαδικοῦ κράτους· ὁ Ἰουγούρθας ἀποθρασυνθεὶς ἐκ τούτου ἐφόνευσε καὶ τὸν Ἀδέρβαλον καὶ ἐσφετερίσθη ὅλον τὸ Νομυαδικὸν κράτος.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη αὐθάδεια ἔδει νὰ τιμωρηθῇ· ὅθεν ἐστάλη κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα μετὰ στρατοῦ ὁ ὕπατος *Καλλπούργιος Πείσων Βέστιας*· εἰς τὴν θέαν ὅμως τοῦ Νουμαδικοῦ χρυσίου ἐξέπεσον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Βεστίου τὰ ὅπλα καὶ ὁ Ἰουγούρθας συνωμολόγησεν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ δήμαρχος Γάτιος *Μέμμιος* ἐρρήξε κραυγὴν ἀγανακτήσεως καὶ ἀπήτησε νὰ κληθῇ ὁ Ἰουγούρθας εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἀλλ' ὁ Ἰουγούρθας πολεμῶν ἄλλοτε κατὰ τῶν Νουμαντίνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ ἐγνώρισε ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν διαφθοράν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν Ῥωμαίων· ἐλθὼν δὲ εἰς Ῥώμην ἐδέκασε τὸν δήμαρχον *Βαίθιον* καὶ ὅτε ὁ Μέμμιος προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀπολογηθῇ, ὁ Βαίθιος τῷ ἀπηγόρευσε ν' ἀπαντήσῃ. Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν αὐθαδείας ἐφθασεν ὁ Ἰουγούρθας, ὥστε ἐφόνευσεν ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ τὸν ἐξαδελφόν του *Μασσίβαρ*, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδερβάλου κατέφυγεν εἰς Ῥώμην, ἵνα ζητήσῃ τὸν θρόνον τῆς Νουμιδίας. Ἡ αὐθάδεια τοῦ Ἰουγούρθα ὑπερέβη πᾶν ὅριον· ἡ Σύγκλητος διέταξεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ πάραυτα· ὁ Ἰουγούρθας ἐξελθὼν ἐκ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης, ἐστράφη πρὸς αὐτὴν καὶ ῥίπτων βλέμμα καταφρονήσεως ἀνεφώνησεν «ὦ πόλις ὠνία, πόσον εὐκόλως θὰ ἐπωλεῖτο, ἐὰν εὕρισκετο ὁ δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ»!.

Ὁ ὕπατος Σ. *Ποστούμιος Ἀλβίτος* ἠκολούθησε τὸν Ἰουγούρθαν εἰς Ἀφρικὴν· ἀλλ' ὁ πανοῦργος βασιλεὺς ὅτε μὲν μαχόμενος, ὅτε δὲ ἐρχόμενος εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης παρείλκυσε τὰ πράγματα· ὁ δὲ ὕπατος ἀνακληθεὶς εἰς Ῥώμην ἀφῆκε τὸν στρατὸν εἰς τὸν ἀδελφόν του *Αὔλον*· ὁ Ἰουγούρθας ἐδέκασε τὸν Αὔλον, ἐπιτεθεὶς δὲ αἰφνιδίως ἐν ὧρα δείπνου ἐνίκησε τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ διέλθῃ ὑπὸ ζυγόν. Ἀλλὰ τὸ αἶσχος τοῦτο δὲν ἡδύνατο νὰ ὑπομείνῃ ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός· ἐξηγέρθη οὗτος κατὰ τῶν διεφθαρμένων ἀριστοκρατικῶν καὶ ἐζήτησε πλήρη ἱκανοποίησιν· ἡ Γερουσία τότε ἀνέθηκε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πολέμου εἰς τὸν ἐναρετώτατον, τιμιώτατον καὶ δραστηριώτατον *Κοίρτορ Καικίλιος Μέτελλος*.

Ὁ Μέτελλος ἐνίκησε τὸν Ἰουγούρθαν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν πενθερόν του Βόρχον, βασιλέα τῆς Μαυριτανίας· ὅτε ὅμως ὁ πόλεμος ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος, ὁ Μέτελλος ἀνεκλήθη ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου του Μαρίου, ἐκλεχθέντος ὑπάτου.

Ὁ Μάριος ἦτο υἱὸς χωρικοῦ ἐξ Ἀρπίνου, ἀγράμματος καὶ τραχύς· εἶχε σωματικὴν ρώμην καὶ ἀνδρείαν· ἀνάστημα γιγαντιαῖον, μεγίστην δραστηριότητα καὶ τόλμην ἀπιότητον. Διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων ἀνεδείχθη καὶ διεδραμάτισεν ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον σπουδαϊότατον. Κατὰ πρῶτον διέπρεψεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Νουμαντίας ὑπὸ τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀνηγορεύθη *χιλιαρχος*· ἔπειτα ἐξελέχθη *δήμαρχος*, *ἀντιστράτηγος* καὶ τέλος *ὑπατος*· ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν· «οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἔλεγε, καταφρονοῦσι τὴν καταγωγὴν μου· ἐγὼ δὲ καταφρονῶ τὰς κακίας των· λησμονοῦσιν ὅτι εὐγενέστερος εἶνε ὁ γενναϊότερος». Ὁ Μάριος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ στρατοῦ ἐνίκησε κατ'ἐπανάληψιν τὸν Ἰουγούρθαν καὶ τὸν πενθερόν του Βόρχον καὶ ἐγένετο κύριος ὁλοκλήρου τῆς Νουμιδίας· ὁ Μάριος εἶχε παρ' αὐτῷ ὡς ταμίαν τὸν νεαρόν καὶ εὐγενῆ *Σύλλα*, ὅστις διὰ τὴν γενναϊότητα, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα ταχέως ἐγένετο προσφιλέστατος εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Μάριον. Τὰ ἡνωμένα στρατεύματα τοῦ Ἰουγούρθα καὶ τοῦ Βόρχου ἠττήθησαν παρὰ τὴν *Κίτρα* καὶ ὁ Βόρχος ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ρωμαίων· ὁ Σύλλας πεμφθεὶς, ἵνα διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην, ἔπεισε τὸν Βόρχον καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουγούρθαν, τὸν ὅποιον σιδηροδέσμιον ἠνάγκασεν ὁ Σύλλας νὰ διατρέξῃ ὁλόκληρον τὸ βασίλειόν του. Ὁ Μάριος ἤγαγεν αὐτὸν χειροδέσμιον εἰς Ρώμην καὶ ἐκόσμησε τὸν θρίαμβόν του· ὁ Ἰουγούρθας ῥιφθεὶς ἔπειτα εἰς ζοφερὰν καὶ ὑγρὰν φυλακὴν ἀπέθανεν ἐκ τῆς πείνης (104). Τῆς Νουμιδίας μέρος μὲν ἐδόθη εἰς τὸν Βόρχον, τὸ δὲ λοιπὸν προσηρτήθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν.

§ 55. Εἰσβολὴ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν
Τευτόνων (113—101)

Ἐν ᾧ οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμουν ἐν Ἀφρικῇ πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν, ἕτερος κίνδυνος πολὺ σπουδαιότερος ἠπείλησε τὴν Ρώμην. Δύο ἄγρια καὶ μάχιμα ἔθνη, γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, περὶ τὰς 300 χιλ. καταλιπόντες τὴν παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώραν των, ἐνεκὰ ἐκχειρίσεως τῆς θαλάσσης, διηυθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν ζητοῦντες θερμότερας καὶ καλλιτέρας χώρας. Προχωρήσαντες ἔφθασαν εἰς τὸν Ἰστρον ποταμὸν καὶ ἤρξαντο λεηλατοῦντες τὴν Νωρηίαν (σημερινὴν Αὐστρίαν)· ὁ ὑπάτος Γ. Παπείριος Κάρβωρ ἦλθεν ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλ' ἠττήθη (113)· καὶ ἄλλοι δὲ πέντε στρατοὶ Ρωμαῖοὶ κατεκερματίσθησαν. Αἱ ὀρδαὶ τῶν βαρβάρων ἐπὶ τρία ἔτη ἐληλάτουν φρικωδῶς τὴν Νωρηίαν, τὴν Πανονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας· ἔπειτα δὲ διαβάντες τὸν Ρῆνον εἰσῆλθον εἰς τὴν χώραν τῶν ὕλβετῶν καὶ προχωροῦντες εἰσέβαλον εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ἣτις ἐπὶ ἓν ἔτος ὑπέστη φρικαλέας καταστροφάς. Εὐτυχῶς ἀντὶ τῆς διχῶσι τὰς Ἀλπεὺς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἔμειναν ἐπὶ τρία ἔτη. Ἡ βραδύτης αὕτη ἔσωσε τὴν Ρώμην.

Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ καταλαβὼν τοὺς Ρωμαίους τρόμος ἀπέναντι τῶν πελωρίων καὶ ἀγρίων ἐκείνων σιφῶν τοῦ Βορρᾶ, ὥστε κατὰ τὸ ἔτος 104 οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπατεῖαν. Τότε οἱ Ρωμαῖοι ἐκάλεσαν ἐξ Ἀφρικῆς τὸν νικητὴν τοῦ Ἰουγούρθα Μάριον, ἐξέλεξαν αὐτὸν ὑπάτον καὶ τὸν ἐπεμψαν ἵνα φυλάττῃ τὰς εἰσόδους τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ πέντε συνεχῆ ἔτη (104—100) ἐξελέγετο ὑπάτος ὁ Μάριος, ἐνῶ κατὰ τὸν νόμον οὐδεὶς ἠδύνατο ἀπὼν νὰ ἐκλεχθῇ ὑπάτος, οὐδὲ δις, ἐὰν δὲν παρήρχετο δεκαετία ἀπὸ τῆς α' ὑπατείας.

Τέλος οἱ βάρβαροι ἐπανῆλθον μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ μὲν Κίμβροι διηυθύνθησαν πρὸς τὰ ἀριστερά, ἵνα διὰ τῶν κεντρικῶν (Τυρολίων) Ἀλπεων εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, οἱ δὲ Τεύτονες διηυ-

θύνηθησαν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἵνα εἰσβάλωσι διὰ τῶν δυτικῶν Ἕαλπεων, ἐβάδισαν δὲ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Μάριον, ὅστις ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸν Ροδανόν. Ὁ Μάριος προσβαλὼν τοὺς παρὰ τὰ Σέξτια ὕδατα τῆς Προβιγκίας τῷ 102 κατετρόπωσεν ὁλοσχερῶς, συλλαβὼν αἰχμάλωτον καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε τρομερά, ὥπως συνέβαινε πάντοτε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὅποτε αἱ μάχαι ἐγίνοντο ἐκ τοῦ συστάδην στῆθος πρὸς στῆθος. Κατόπιν ὁ Μάριος ἐστράφη κατὰ τῶν Κίμβρων, οἵτινες διαβάντες τὰς Ἕαλπεις εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν πεδιάδων τοῦ Πάδου, σκοποῦντες νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Τευτόνων, τῶν ὁποίων ἡ τύχη ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτούς. Ὁ Μάριος προσβαλὼν καὶ τούτους ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Βερκελλῶν κατέστρεψεν ἐξ ὁλοκλήρου· κατὰ τινὰς μὲν 90 χιλ., κατ' ἄλλους δὲ 140 χιλ. Κίμβρων ἐξωλοθρεύθησαν.

Ὁ Μάριος διὰ τῶν δύο τούτων νικῶν ἔσωσε τὴν πατρίδα του, ἐπανῆλθε δ' ἐν θριάμβῳ εἰς Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκτιμῶντες τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ὠνόμασαν αὐτὸν *«τρίτον θεμελιωτὴν τῆς Ρώμης»*.

§ 56. Ταραχαὶ ἐν Ρώμῃ. — Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ Σύλλα.

Εἴπομεν ὅτι ὁ Μάριος ἐμίσει θανασίμως τοὺς ἀριστοκρατικούς· καταστὰς δὲ διὰ τῶν ἐκτάκτων πολεμικῶν κατορθωμάτων του ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, διενοήθη νὰ γείνη ἀπόλυτος κύριος τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ· ὅθεν συνεδέθη με τοὺς βιαιοτέρους καὶ μᾶλλον ἐπικινδύνους δημαγωγούς, τὸν δὲ μαρχον *Λεύκιον Σατουρνίνον* καὶ τὸν πρῶτον *Σερβίλιον Γλαυκίαν*, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τούτων ἐξελέχθη τὸ ἔκτον ἤδη ὑπατος τῷ 100 π. Χ. μεθ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι ἀρκετὰς τιμὰς ἔλαβεν ὁ ἀγρότης τοῦ Ἀρπίνου. Ὁ Μάριος, ἵνα προσελκύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω δυνήθῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς φιλοδόξους σκο-

πούς του, συνενόηθη μετὰ τοῦ Σατουρνίνου καὶ προέτεινεν οὗτος α') νὰ παραχωρηθῶσιν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Μαρίου, τοὺς ἀγωνισθέντας κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων, γαίαι ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ· β') νὰ δοθῇ εἰς τὸν λαὸν σῆτος ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ τιμῇ κατωτέρᾳ τῆς τρεχούσης· γ') νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὸν Μάριον τὸ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα νὰ ποιῇ τοὺς ξένους Ρωμαίους πολίτας ἐν ἐκάστῃ τῶν ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας ἔκτισεν οὗτος.

Αἱ προτάσεις αὗται προὐκάλεσαν θύελλαν ἐκ μέρους τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀλλ' ὅμως ἐψηφίσθησαν· οἱ δὲ γερουσιασταὶ ἐπὶ ποινῇ ἀπολείας τοῦ ἀξιώματός των ἠναγκάσθησαν νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι θὰ ἐκτελέσωσιν αὐτάς. Μόνος ὁ *Μέτελλος*, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἠρνήθη νὰ ὀρκισθῇ καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ ἐξόριστος ἐκ τῆς Ρώμης μεταβὰς εἰς Ρόδον.

Ὁ θρασυτάτος *Σατουρνῖνος*, ἐκλεχθεὶς ἐκ δευτέρου δήμαρχος, ἠθέλησε νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα τὸν φίλον του *Γλαυκίαν*· ἀποτυχὼν ὅμως ἐτόλμησε νὰ φονεύσῃ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ τὸν ὑποψήφιον τῆς ἀντιπάλου μερίδος *Γάϊον Μέμμιον*· ἡ αὐθάδης ὅμως πράξις του προσέκαλεσε στάσιν ἐν Ρώμῃ, οἱ δὲ δημαγωγοὶ φοβηθέντες τὸν κίνδυνον κατέφυγον μετὰ τῶν ὁπαδῶν των εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Μάριος ὡς ὑπάτος παρεγγέλθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα, ἵνα μὴ πάθῃ κακὸν τι ἡ πόλις· ἠναγκάσθη δὲ τότε ἅκων νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Καπιτωλίου· οἱ πολιορκούμενοι στενοχωρηθέντες παρεδόθησαν εἰς τὸν Μάριον, ἀλλὰ τὸ ἐξηγριωμένον πλῆθος ἐπιπεσὼν ἐφόνευσε τὸν Σατουρνῖνον καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ὁπαδῶν του.

Ἡ ἀσύνητος αὕτη πράξις τοῦ Μαρίου αὐτὸν μὲν ἐταπείνωσε καὶ ἡλάνττωσε τὴν ὑπόληψίν του, τὴν δὲ ἀριστοκρατικὴν μερίδα κατὰ πολὺ ἐνίσχυσεν· ὅθεν μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας του μετέβη ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναμμένων εὐνοϊκωτέρων περιστάσιν διὰ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του (99). Ἐν τῷ μεταξύ δὲ νηῶν ἀνεῖτο ὁσημέραι ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ἐπιρροή τοῦ πανούργου

Σύλλα, ὅστις γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου.

§ 57. Συμμαχικὸς πόλεμος. (91—88)

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμφυλίων τούτων στάσεων καὶ ταραχῶν ἐν Ρώμῃ ἕτερος μέγας κίνδυνος παρουσιάσθη ἀπειλήσας τοὺς Ρωμαίους. Οἱ ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων, οἱ συντελέσαντες διὰ τῆς στρατιωτικῆς τῶν δυνάμεως οὐχὶ ὀλίγον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ρώμης, ἐζήτουν ἀπὸ πολλοῦ νὰ μετάρχωσι τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ νὰ θεωρῶνται ὡς ὑπήκοοι τῆς Ρώμης. Τὴν δικαίαν αὐτὴν ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων ὑπεστήριξεν ἐκθύμως ὁ δῆμαρχος Μ. Λίβιος Δροῦσος, ἀνὴρ διακρινόμενος διὰ τὰ γενναῖα αἰσθηματὰ του καὶ διὰ τὴν φιλοπατρίαν του, ὅστις καὶ ἄλλας πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰσήγαγεν εἰς Ρώμην ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ παρδείγμα τῶν Γράκκων· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν συμμάχων ὑποστήριξίν του ἐδόλοφονήθη πρὸ τῆς οἰκίας του. (91).

Ὁ βίαιος ὅμως θάνατος τοῦ Δροῦσου διήγειρε γενικὸν ἀναβρασμὸν κατ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Οἱ σύμμαχοι Ἰταλοί, ἡγουμένων τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν Μάρσων, ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῆς Ρώμης καὶ ἱδρύσαν ἀνεξάρτητον ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰταλικὴ ὁμοσπονδία, τῆς ὁποίας πρωτεύουσιν ἀνέδειξαν τὸ Κερφνίνιον καὶ ἐξέλεξαν 2 ὑπάτους 12 πραιτόρας καὶ βουλὴν ἐκ 500 μελῶν.

Οἱ Ρωμαῖοι ᾗσθάνθησαν τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις προήρχετο ἐκ τῆς ἱδρύσεως νέας δημοκρατίας ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς τῆς Ρώμης· ὅθεν ἔθεσαν εἰς κίνησιν ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν ἐνωθέντων ἐκείνων λαῶν· ἐντεῦθεν ἐξεργάγη ὁ λεγόμενος *συμμαχικὸς ἢ Μαρσικὸς πόλεμος* (ἐκ τῶν Μάρσων, ἐνὸς τῶν μαχημωτέρων λαῶν τῆς ὁμοσπονδίας), ὅστις διήρκεσε ἀπὸ τοῦ 91—88 π.χ. Ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ πείσματος μεγάλου καὶ σκληρότητος· ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι, καίτοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν, τοῦ Γαίου Μαρίου (ἐπανελθόντος ἐκ τῆς

Ἀσίας), τοῦ *Λ. Πορκίου Κάτωρος*, τοῦ *Μετέλλου*, τοῦ *Κορνηλίου Σύλλα* καὶ ἄλλων, οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι· τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ καταπαύσωσιν τὸν ὀλέθριον τοῦτον πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30 μυριάδας ἀνδρῶν, καὶ νὰ χορηγήσωσι τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς Ἰταλοὺς τοὺς μὴ ἐξεγερθέντας καὶ εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν ἐξεγερθέντων, οἵτινες κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Οὕτως οἱ Ἰταλοὶ ἐπέτυχον ἐκεῖνο· τὸ ὁποῖον ἐζήτησαν, τ. ἔ. τὴν πολιτικὴν ἰσότητά πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

§ 58. Πρῶτος Μιθριδατικός πόλεμος (88—84)

Μιθριδάτης ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὁ ἐπικαλούμενος *Μέγας*, ἦτο εἰς ἐκ τῶν διασημοτέρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας· οὗτος μετὰ τὸν Ἀνίβαν ἦτο ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ *Μιθιδράτης* ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του κυριεύσας τὴν *Καππαδοκίαν*, τὴν *Παφλαγονίαν*, τὴν *Φρυγίαν* καὶ τὴν *Βιθυνίαν*· νικῆσας δὲ καὶ τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ῥωμαίους στρατηγούς ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἔπειτα δὲ μεταθέσας τὴν ἑδρὰν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Σινώπης εἰς τὴν *Πέργαμον*, ἣτις ἕως τότε ἦτο ἑδρὰ τοῦ Ῥωμαίου Διοικητοῦ, διέταξε καὶ ἐφόνευσαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καθ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν 80,000 Ῥωμαίων (88)· κατόπιν θέλων νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων εἰς μὲν τὴν *Θράκην*, τὴν *Μακεδονίαν* καὶ τὴν *Θεσσαλίαν* ἔπεμψε τὸν υἱόν του *Ἀριαράθην*, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα τὸν *Ἀρχέλαον* μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου. Ὁ Ἀρχέλαος ἔλθων εἰς Ἀθήνας ἐζήγειρε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τινος δημαγωγοῦ *Ἀριστίωνος* εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

§ 59. Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος Μαρίου καὶ Σύλλα.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἅμα ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, εὐθὺς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ *Μιθριδάτου* καὶ ἀνέστηκαν

τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν, τὸν ὁποῖον ὁμοθυμῶς ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Σύλλας εὐρίσκειτο ἐν Καμπανίᾳ παρασκευαζόμενος, ὁ δῆμαρχος Π. Σουλπίκιος Ρούφος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ σωματοφυλακῆς 600 νέων, τοὺς ὁποίους ἀπεκάλει ἀντισύγκλητόν του, καὶ 3,000 μαχαιροφόρων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπελευθέρων, κατέρωθωσεν ἐν τινι θουρυβώδει συνεδριάσει τοῦ λαοῦ ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ Σύλλα ἡ στρατηγία τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ ν' ἀνατεθῇ εἰς τὸν Μάριον· ὅτε ὅμως ἐστάλη εἰς τὸν Σύλλαν ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσῃ τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Μάριον, τοσοῦτον ἐξωργίσθη οὗτος, ὥστε παραλαβὼν τὸν στρατὸν του ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης. Φεβερὰ ῥῆξις ἐπῆλθε μεταξύ τῶν δύο μερίδων πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἄφθονον αἷμα ἔρρευσεν· ὁ Σύλλας ὑπερισχύει καὶ εἰσέρχεται νικητῆς εἰς τὴν πόλιν ἐνσπείρων τὸν τρόμον· ὁ Σουλπίκιος φονεύεται καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μαρίου, ὁ δὲ Μάριος σώζεται διὰ τῆς φυγῆς· ἡ κεφαλὴ τοῦ Σουλπικίου ἀποκαπεῖσα ἐστήθη ὡς φόβητρον πρὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς· ἡ κεφαλὴ τοῦ Μαρίου ἐπεκηρύχθη καὶ ἱππεῖς ἐστάλησαν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Γάιος Μάριος μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ περιπετείας ἔφθασεν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀπεβιβάσθη περὶ τὴν Καρχηδόναν. Μόλις ὅμως ἀπεβιβάσθη, εἰς βαβδούχου ἐξ ὀνόματος τοῦ Διοικητοῦ προσῆλθε καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐπιβιβάσθῃ πάλιν ἀμέσως καὶ νὰ ἀπέλθῃ· ὁ Μάριος ἔρριψε κατὰ τοῦ βαβδούχου τρομερὸν βλέμμα καὶ ἔστη ἐπὶ τινες στιγμὰς σιωπηλός· ἔπειτα δὲ εἶπε ἀπῆγγαινε νὰ εἴπῃς εἰς τὸν Διοικητὴν σου ὅτι εἶδες τὸν Μάριον καθήμενον ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῆς Καρχηδόνας».

§ 60. Ἐκστρατεία τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Ὁ Σύλλας τακτοποιήσας τὰ πράγματα τῆς Ῥώμης κατὰ τὸ συμφέρον του καὶ ἐκλέξας ὑπάτους τὸν Γναῖον Ὀκτάβιον καὶ τὸν Λεύκιον Κορνήλιον Κένναν, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Καὶ πρῶτον ἦλθε κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀντιπάλων. Συλήσας τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ ναὸν τοῦ Διὸς καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον, προέβη ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. ὁ αἰσχρὸς δημαγωγὸς Ἀριστίων, ἄφ' οὗ ἐπυρπόλησε τὸ Ὠδεῖον, ἐκλείσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ὃ δὲ Ἀρχέλαος ὠχυρώθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Μετὰ ὀκτάμηνον στενὴν πολιορκίαν ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας (86 π.χ.). Ἀγρία σφαγὴ ἐπηκολούθησε· τὸ αἷμα τῶν κατοίκων κατέκλυσε τὸν Κεραμεικόν, ἐξεχείλισε μέχρι τῶν πυλῶν καὶ ἔρρευσε καὶ εἰς τὰ προάστεια· ὀλίγους δὲ τινὰς ἄφηκε μόνον εἰπὼν εἰς αὐτοὺς ὅτι τοῖς χαρίζει τὴν ζωὴν χάριν τῶν προγόνων των!

Ἡ μαγία τοῦ Σύλλας ὑπερέβη πᾶν ὄριον· δὲν ἐφείσθη οὐδὲ τῶν ὠραίων οἰκοδομῶν, οὔτε τῶν ἱερῶν μνημείων· τὰ πάντα παρέδωκεν εἰς τὴν καταστροφὴν· καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα ἄλση τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Λυκείου, ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν ὁποίων ἐδίδασκον ἄλλοτε οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ αὐτὰ κατεκόπησαν, ἵνα κατασκευασθῶσιν πολιορκηταὶ μαχηταί.

Ὁ Σύλλας ἐξ Ἀθηνῶν ὤρμησε κατὰ τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον ἐκυρίευσε καὶ ἔκαυσε τὰ νεώρια καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ καταδιώξας τὸν φεύγοντα Ἀρχέλαον κατετρόπωσε τοὺς πολυαριθμοὺς αὐτοῦ στρατοὺς παρὰ τὴν Χαϊρώνειαν (86) καὶ παρὰ τὸν Ὀρχομενὸν (85) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐστερέωσεν ἐν Ἑλλάδι τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἐν ᾧ ὁ Σύλλας ἐν Ἑλλάδι κατῆγε λαμπρὰς νίκας, ἕτερος στρατηγός, ὁ Φιλάκκος ἐπέμφθη ἐκ Ῥώμης κατὰ τοῦ Μιθριδάτου· τὸν Φιλάκκον ἐφόνευσεν ὁ ὑποστράτηγος Φιμβρίας, ὅστις καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου· ὁ Σύλλας διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν ἠνάγκασε τὸν Μιθριδάτην νὰ συνθηκολογήσῃ ἐν Δαρδάνῳ (84 π.χ.) ὑπὸ τοὺς ὅρους α') νὰ παραδῶσῃ 70 πλοῖα· β') νὰ πληρώσῃ 2,000 τάλαντα δι' ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ γ') νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ βασιλείου. Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας καταδιώξας τὸν Φιμβρίαν ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' αὐτοκτονήσῃ.

§ 61. Ἐπάνοδος τοῦ Μαρίου εἰς Ῥώμην·
προγραφὰ καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σύλλας ἐπολέμει ἐν Ἑλλάδι καὶ ἔπειτα ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, ἀγριαὶ σκηναὶ διεδραματίζοντο ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Κίννας εὐθύς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα ζητήσας τὴν ἀνατρέψῃ τὰς διατάξεις αὐτοῦ καὶ ἐν γένει νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων περιῆλθε εἰς ῤῆξιν πρὸς τὸν συνύπατον τοῦ Ὀκτάβιον. Ἐνεκα τούτου λυσσώδης ἀγὼν συνήφθη ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ 10,000. ἐφονεύθησαν. Ὁ Κίννας ἡττηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς τὸν φυγάδα Μάριον, τὸ τέκνον αὐτοῦ τῆς τύχης. Ἐκ Καμπανίας δὲ ἀμφότεροι οὗτοι μετὰ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον στρατολογήσῃ, ὤρμησαν κατὰ τῆς Ῥώμης, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Κοῖντου Σερτωρίου καὶ Παπειρίου Κάρδωνος, καὶ μετὰ στενὴν πολιορκίαν ἠνάγκασεν τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ. Ὁ Μάριος προέβη ἀμέσως εἰς τὰς φοβεράς ἐκείνας προγραφάς, καθ' ἃς χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπκῶν τοῦ Σύλλα ἐφονεύθησαν· ἐπὶ 5 ἡμέρας καὶ 5 νύκτας στίφη στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς ἀρπάζοντες, σφάζοντες καὶ τὸ πᾶν πληροῦντες φόβου καὶ τρόμου· ἡ σφαγὴ ἐπεξετάθη καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν· ἐπεὶ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῇ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ταφή, τὰ πτώματα κατὰ σωροὺς ἕμενον ἄταφα, ἐν ᾗ θέσει ἔπιπτον, ἐν τοῖς ὁδοῖς καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων.

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκόρεσαν τὴν δίψαν των οἱ ἀπαίσιμοι ἐκεῖνοι δύο τύραννοι, ὁ Μάριος καὶ ὁ Κίννας, οἵτινες τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 86 ἀνέλαβον τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν ἀνευ ἐκλογῆς. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ τέλος ὑπῆρξεν οἰκτρόν. ὁ Μάριος ταρασσόμενος ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας ἐκ μέρους τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὰ κατωρθώματα ἐμάνθκαν, παρεδόθη εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ ποιῶν κατὰχρησιν πνευματωδῶν ποτῶν ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐν ἡλικίᾳ 70 ἐτῶν ἐπὶ τῆς ἐβδόμης ὑπατείας του.

ὁ δὲ Κίννας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν, θελήσας νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἐπερχομένου Σύλλα.

§ 62. Ἑπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς Ῥώμην.
Δικτατορία καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλας περατώσας τὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην ἀκολουθούμενος ὑπὸ 40,000 μαχίμων ἀνδρῶν, πλουσίων ἐκ τῶν λαφύρων καὶ ἀφωσιωμένων εἰς αὐτόν. Καθ' ὁδὸν ὁ στρατὸς του οὗτος ἠρξήθη διὰ νέων προσθηκῶν καὶ τοιοιτοτρόπως ἀπετελέσθη στρατὸς ἐκ 200,000 ἀνδρῶν. Ἀρ' οὗ δὲ ἐνίκησε πάντας τοὺς ἀντισταθέντας κατ' αὐτοῦ, ἐπολιόρκησεν ἔπειτα τὴν ὀχυρὰν Πραικεστόν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγῃ ὁ Μάριος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ Γαίου Μαρίου, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του ἐν τῇ ὑπατείᾳ. Ἡ Πραινεστός ἐκυριεύθη καὶ ὁ Μάριος, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κῆτοκτόνησεν. ἔπειτα ὁ Σύλλας ὥρμησε θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Ῥώμης· ἔξωθεν αὐτῆς καὶ παρὰ τὴν Κολλίνην πύλιν συνήφθη λυσώδης μάχη· ὁ Σύλλας νίκησας τοὺς ἀντιπάλους του εἰσήλασε πλήρως ὀργῆς εἰς τὴν πόλιν (82)· τὴν ἐπαύριον τῆς παρὰ τὴν Κολλίνην πύλιν μάχης ὁ Σύλλας διέταξε νὰ φονεύσωσιν ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ὀκτακισχιλίους Σαμνίτας καὶ Λευκανοὺς αἰχμαλώτας. Καθ' ἣν ὥραν συνεδρίαζεν ἡ Γερουσία, ὁ δὲ Σύλλας ἡγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἠκούσθησαν σπαρακτικαὶ φωναὶ τῶν σφαζομένων καὶ ὁ κρῶτος τῶν ξιφῶν· οἱ γερουσιασταὶ ἐγένοντο ὠχρότατοι ἐκ τοῦ φόβου· μόνον ὁ Σύλλας δὲν ἐταράχθη, ἀλλ' εἶπεν εἰς τοὺς γερουσιαστὰς «δὲν εἶνε τίποτε· διέταξα νὰ τιμωρηθῶσι μερικοὶ στασιασταί», καὶ ἐξηκολούθησε ἀπαθέςτατα τὴν ἀγόρευσίν του.

Ἐπειτα ὁ Σύλλας προέβη εἰς φοβικαῖς προγραφὰς κατὰ τῶν ἀντιπάλων του Μαριανῶν, διατάξας νὰ φονεύσωσιν αὐτοὺς, ὅπου καὶ ἂν τοὺς συναντῶσι, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Ὁ νεκρὸς τοῦ νικητοῦ τῶν Κίμβρων ἐξετάφη, περιυβρίσθη καὶ ἐρ-

ρίφθη εἰς τὸν Ἀνίωνα ποταμόν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ· τοῦτο μόνον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπὶ ἑξ μῆνας ἕκαστος ἠδύνατο νὰ φονεύῃ ἀτιμωρητί. Κατὰ τὸν φοβερόν τοῦτον ἐμφύλιον σπαραγμὸν διεκρίθη ὁ νεαρὸς *Γραῖος Πομπήιος*, καταδιώξας τοὺς Μαριαννοὺς ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ. Τὸν Πομπήιον τοῦτον δὲν ἐδίστασε καὶ αὐτὸς ὁ Σύλλας νὰ ὀνομάσῃ *Μέγαρον*.

Ὁ Σύλλας, ἀφ' οὗ ἐκορέσθη ἀνθρωπίνου αἵματος, ἐξελέχθη ἔπειτα δικτάτωρ διὰ βίου καὶ ἐπωνομάσθη *εὐτυχεύς*. ἔλαβε τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἄνευ δίκης, τὸ δικαίωμα τῆς δημεύσεως κτημάτων, διανομῆς γαιῶν, κτίσεως καὶ καταδαφίσεως πόλεων, καταλύσεως ἢ συστάσεως βασιλείων. Ἐξέδωκε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κληθέντας *Κορνηλίους νόμους*, διὰ τῶν ὁποίων ἐνίσχυσε τὴν γερούσιαν καὶ συνέτριψε τὴν ἀρχὴν τῶν δημάρχων· διένειμεν εἰς τοὺς παλαιοὺς αὐτοῦ στρατιώτας γαίαν ἐν *Τυρρηνίᾳ* καὶ *Σαυνίτιδι*. τέλος δὲ μετὰ διετῇ κυβέρνησιν ἀπέθετο τὴν δικτατωρίαν καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐν Κύμῃ τῆς *Καμπανίας* λαμπρὰν ἔπαυλίν του, ὅπου μετὰ ἐν ἔτος ἀσθενήσας ἀπέθανεν (78). ἔγραψε δὲ ὁ ἴδιος τὸν ἐπιτάφιόν του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεγράφετο τὸ ἑξῆς· «οὐδεὶς εὐεργέτησε περισσότερον τοὺς φίλους του· οὐδεὶς ἐβλάψεν περισσότερον τοὺς ἐχθρούς του.»

§ 63. Ταραχὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλας.

Πομπήιος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλας ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἀνεδείχθη ὁ *Πομπήιος*, ὅστις, ὡς προείπομεν, διεκρίθη ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Ὁ Πομπήιος εἰκοσαετής ὢν ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ ὁλόκληρον στρατιάν καὶ νὰ μένῃ ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ὡδήγει τὰ στρατεύματα πανταχοῦ, ὅπου ᾔθελεν ὁ δικτάτωρ, καὶ πανταχοῦ νικῶν ἐπεβάλλετο εἰς πάντας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σύλλαν. Περμφεῖς εἰς Ἀφρικὴν ἤρατο λαμπρὰς νίκας· ὅτε δὲ ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην, ὁ Σύλλας ἐξῆλθε μεθ' ὅλου τοῦ λαοῦ εἰς προὔπαντήσιν αὐτοῦ, τὸν ἐχαίρετις καὶ τὸν ἀπεκάλεσε *Μέ-*

γαρ. Ἄλλ' ὁ Πομπήιος ἐζήτει νὰ τελέσῃ θρίαμβον, ἐν ᾧ δὲν ἦτο οὐδὲ συγκλητικός· ὁ Σύλλας ἠρνήθη· «ἄς προσέξῃ» —εἶπε μετὰ τόλμης ὁ ὀρμητικός νεανίας, —«ὁ ἀνατέλλων ἥλιος ἔχει περισσότερους θαυμιστὰς ἢ ὁ δύων». Ὁ δικτάτωρ ἐμβρόντητος ὑπέκυψεν ἀνακράζας δις αἶς θριαμβεύσῃ, ἄς θριαμβεύσῃ.»

Ὁ Πομπήιος λοιπὸν ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν Μαριανῶν λειψάνων ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς ν' ἀναλάβῃ ὁ Μάρκος Λέπιδος. Ἐπειδὴ οὗτος ὡς ἐπαρχὸς τῆς Σικελίας εἶχε διαπράξῃ φοβεράς καταχρήσεις, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ἐκλεχθεὶς ὑπατος τῷ 78, προσεπάθησε ν' ἀνατρέψῃ πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Σύλλας· ἐναντιωθείσης ὅμως εἰς τοῦτο τῆς Γερουσίας, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, καὶ στρατολογήσας ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης· ἐπελθὼν ὅμως κατ' αὐτοῦ ὁ Πομπήιος τὸν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαρδώ, ὅπου ἀπέθανε (77 π. χ.).

§ 64 Πόλεμος κατὰ Σερτώριου (82—71).

Ὁ μόνος ἄξιος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Μάριον ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῶν δημοκρατικῶν ἦτο ὁ Κόϊντος Σερτώριος, ἐπαρχὸς τῆς Ἰσπανίας. Ὁ Σερτώριος ἦτο ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Πεπρωτισμένος διὰ σπανίων ἀρετῶν καὶ φύσει φιλόανθρωπος ὢν, εἶχε προσελκύσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην πάντων τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ λαῶν, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἄλλον Ἀρρίβαρ.

Πρὸς τὸν Σερτώριον τοῦτον εἶχε καταφύγῃ ὁ ὑποστράτηγος τοῦ Λεπίδου Περπέννας μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του καὶ πάντες οἱ ἐκ Ῥώμης φυγάδες Μαριανοί. Ὁ Σερτώριος ἀποτελέσας στρατὸν ἀξιόμαχον ἐκ δημοκρατικῶν καὶ ἐκ Λυσιτανῶν, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων, ἐνίκησε πάντας τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας στρατηγούς καὶ αὐτὸν τὸν Μέτελλον καὶ ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἰσπανίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρει τὴν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατίαν καταλυθεῖσαν ἤδη διὰ τοῦ

Σύλλα, ἔδρυσε τοιαύτην ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ συνεκρότησε Γερουσίαν ἐκ 300 μελῶν, ἧτις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὰ κατορθώματα τοῦ Σερτωρίου ἐτάραξεν τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἀριστοκρατικούς καὶ ἐνέβαλον εἰς αὐτοὺς φόβον. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἠναγκάσθη τότε νὰ πέμψῃ κατὰ τοῦ Σερτωρίου τὸν *Πομπήιον*, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠττήθη. Ὁ ἀήττητος ὅμως Σερτώριος ἔπεσε θῦμα συνωμοσίας, τὴν ὁποίαν ἐξύφανε κατ' αὐτοῦ ὁ στρατηγὸς τοῦ Περπέννας εἴτε ἐκ φθόνου πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ εἴτε ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου προκηρυχθεῖσαν διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Σερτωρίου ἀμοιβὴν ἐξ 100 τάλάντων καὶ 20,000 πλέθρων γῆς.

Ὁ Πομπήιος μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Σερτωρίου ὤρμησεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Περπέννα, τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ συλλαβὼν ἀπικεφάλισε, τὸν δὲ στρατὸν του διεσκόρπισε.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος.

§ 64 Πόλεμος τῶν δούλων (73—71). Σπάρτακος.

Δὲν εἶχε λήξῃ εἰσέτι ὁ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος, καὶ νέος κίνδυνος φοβερὸς ἠπείλησε τὴν Ῥώμην, ὁ πόλεμος τῶν δούλων.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον μεταφέρει ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἄλλων μερῶν μυριάδας δούλων, τοὺς ὁποίους διεσκόρπισαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς διαφόρους βραρείας ἐργασίας τῆς πολιτείας, ἄλλοι δὲ ἐπωλοῦντο εἰς πλουσίους ιδιώτας, οἵτινες μεταχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν ἐργασίας. Οἱ δούλοι ὅμως οὗτοι ὡς ξένοι καὶ ἀπροστάτευτοι ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· ἐνεκα τούτου πολλάκις οὗτοι ἀπειράθησαν δι' ἐπαναστάσεων νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλιὰν αὐτῶν κατάστασιν· καὶ ἔφερον μὲν τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀμηχανίαν καὶ στενοχωρίαν οὐχὶ μικράν, ἀλλ' ἐν τέλει αἱ ἀπέπειραι αὐτῶν

ἐμακταιοῦντο. Ἡ σπουδαιότερα ὅμως πικρῶν τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, ἥτις ἐνέβαλεν εἰς μέγιστον κίνδυνον ὅχι μόνον τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἦτο ἡ κατὰ τὸ ἔτος 73 ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις τῶν καλυμμένων *μονομάχων*.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ πολλοῦ ἠρέσκοντο καθ' ὑπερβολὴν εἰς μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Πρὸς τέρψιν λοιπὸν ἑαυτῶν μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασι κατ' ἀρχάς μὲν κακούργους καταδεδικασμένους εἰς θάνατον, οἵτινες ὤφειλον νὰ μονομαχῶσι κατ' ἀλλήλων ἢ κατ' ἀγρίων θηρίων μέχρι θανάτου. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπετάθη ἡ κλίσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἀπάνθρωπα καὶ φοικιλέα ταῦτα θεάματα, ὥστε ὀλόκληρα στίφη δούλων ἠγοράζοντο ὑπὸ κερδοσκοπῶν καὶ ἐγυμνάζοντο ἐν διαφόροις σχολείοις εἰς τὴν ξιφομαχίαν· ὤφειλον δὲ τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα, ἅτινα ἐκαλοῦντο *μονομάχοι* (*gladiatores*), νὰ μανθάνωσι νὰ φονεύωνται ἐν τοῖς δημοσίοις θεάμασι τῶν Ῥωμαίων μετὰ περισσῆς χάριτος ἢ μεταξὺ τῶν ἢ ὑπὸ τῶν θηρίων, ἵνα οὕτω παρέχωσι μεγαλειτέραν τέρψιν εἰς τὸν θεώμενον Ῥωμαϊκὸν λαόν. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος βίαις ἦτο ὅλως ἀνυπόφορος, δι' ὃ καὶ οἱ μονομάχοι πάσης ἐδράττοντο εὐκλείας, ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡμέραν τινα (75 π. χ.) 78 μονομάχοι ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς ἐν Καπύῃ φυλακῆς των, ἀναδείξαντες δὲ ἀρχηγὸν τὸν ἐκ Θράκης γενεῶν σύντροφόν των Σπάρτακον ἐσώθησαν εἰς τὸ ὄρος Βεσσούβιον· τρισχίλιοι Ῥωμαῖοι ἐστάλησαν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Σπάρτακος καταβάς ἐκ τῶν ἀπορρώγων βράχων προσέβαλεν ἀπροσδοκῆτως τοὺς Ῥωμαίους καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Σπαρτάκου εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν μέγαν ἀριθμὸν ποιμένων καὶ βουκόλων καὶ ἄλλων μονομάχων ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας· ἐντὸς μικροῦ χρόνου 70,000 εἶχον συρρεῦσθαι περὶ τὸν Σπάρτακον, ὅστις ἔχων ἐκ φύσεως προτερήματα στρατηγοῦ ὥργανωσε τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στίφη εἰς στρατὸν καὶ ἐνίκησεν ἐκ παρτάξεως δύο προαίτωρας καὶ δύο ὑπάτους.

Ὁ Σπάρτακος ἠθέλησε νὰ ὀδηγήσῃ τὸν στρατὸν του πρὸς τὰς Ἀλπεῖς, ὅπως ἀποστείλῃ ἕκαστον δούλον εἰς τὴν πατρίδα

του, ἀλλ' οἱ ὁπαδοὶ κινούμενοι ὑπὸ ἀπληστίας καὶ ἐκδικήσεως προέβησαν εἰς φοβεράς δηρώσεις καὶ λεηλασίας καὶ ἐνέσπειραν κατ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν φόβον καὶ τρόμον· ὑπεχρέωσαν δὲ τὸν ἀρχηγόντων νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἡ Σύγκλητος τότε ἀνέθηκε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν εἰς τὸν *Λικίνιον Κράσσον*, ἓνα ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων Ῥωμαίων· ὁ Κράσσος ἐπελθὼν προσέβαλε τοὺς δούλους (71) παρὰ τὸν Σίλαρον ποταμὸν τῆς Λευκανίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς· 60,000 δούλων λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῶν *Σπάρτακος*, ὅστις ἐπέδειξε μέγαν ἡρωϊσμόν· ἐξακισχίλιοι δὲ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐκ Ῥώμης εἰς Καπύνην.

Τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατοῦ τῶν δούλων ἀνερχόμενα εἰς 5000 περίπου διηυθύνθησαν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἓνα διὰ τῶν Ἀλπεων ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας τῶν· συναντήσας ὅμως αὐτὰ ὁ ἐξ Ἰσπνίας ἐπανερχόμενος Πομπήιος κατέστρεψεν ὀλοτελῶς. Τὸ κατόρθωμα τοῦ Πομπηίου ἦτο ἀσήμενον· καὶ ὅμως ὁ Πομπήιος μεγαλαυχῶν, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ἔγραψεν εἰς τὴν Σύγκλητον· «ὁ Κράσσος κατετρόπωσε τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέσπασα τὰς ρίζας τοῦ πολέμου τούτου».

Ἡ πόλις ἄπασα ἐξῆλθε εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἀητήτου ἥρωος, προσέφερε δὲ εἰς αὐτὸν πλείονα τῶν ὅσα ἐζήτηι. Οὐ μόνον μεγαλοπρεπῇ θρίαμβον ἐτέλεσεν οὗτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπατείαν ἔλαβε (70), καίτοι οὐδεμίαν πρότερον ἀρχὴν ἤρξεν· ὁ δὲ Κράσσος, ὅστις ἦτο ὁ πραγματικὸς νικητὴς τῶν δούλων ἐτέλεσε τὸν μικρὸν λεγόμενον θρίαμβον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο παρ' ὀλίγον νὰ προκαλέσῃ νέον ἐμφύλιον πόλεμον, ἀλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς Συγκλήτου ἀπεσοβήθη οὗτος, ὁ δὲ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος συμφιλιωθέντες κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελέχθησαν ἀμφοτέροι ὑπατοὶ (70).

Ἀλλ' ὁ Πομπήιος ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ· ὅθεν κολακεύων οὗτος τὸν λαὸν εἰσήγαγε νόμον, δι' οὗ ἀπεδόθησαν εἰς τὴν δημαρχίαν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀφαιρεθέντα ἀρχαῖα δικαιώματα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος,

ὅστις ὑπῆρξεν ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Σύλλα ἐν τῇ καταδιώξει τῶν δημοκρατικῶν, ἤδη χάριν τοῦ πολιτικοῦ του συμφέροντος δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν τῶν νόμων τοῦ Σύλλα.

§ 66. Πόλεμος κατὰ τῶν Πειρατῶν (67).

Ἀνέκαθεν εἰ πειραταὶ ἐμάστιζον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, πολ-
λαπλασιασθέντες καταπληκτικῶς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ἰδίως
τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου. Οἱ πειραταὶ, καταρτίσαντες
στόλον ἐκ 1000 πλοίων θαυμαζόμενον διὰ τὴν ταχύτητα αὐτοῦ
καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν πληρωμάτων, ἐξώρμων ἐκ τῆς Κρή-
της καὶ τῆς Κιλικίας καὶ περιπλέοντες κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν
τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐνέσπειρον τὸν τρόπον καὶ ἐλεηλάτουν
τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Εἶχον φόρου ὑποτελεῖς περὶ τὰς
400 πόλεις ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν
δὲν ἠδύνατο νὰ πλεύσῃ πλοῖον, χωρὶς νὰ πληρώσῃ φόρον. Τὸ
Ῥωμαϊκὸν ὄνομα ὀλίγον ἐνδιέφερον αὐτούς· τοῦναντίον τοσαύτη
ἦτο ἡ τόλμη των, ὥστε ἐπέπλεον καὶ μέχρι τῶν προθύρων τῆς
Ῥώμης· καὶ αὕτη ἡ ὥστια διηρπάγη ὑπ' αὐτῶν.

Κατὰ τῶν πειρατῶν ἐστάλησαν πολλοὶ ὑπατικοὶ στρατοί,
ἀλλὰ πάντες ἡττήθησαν, καὶ αὐτὸς ὁ Μέττελος· ἐν ἔτει 67 ὁ
δήμαρχος *Γαβίνιος* προέτεινε νὰ ἀνατεθῇ εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὑπα-
τικῶν μὲ ἐξουσίαν ἀπόλυτον καὶ ἀνεύθυνον ἐπὶ τρία ἔτη ἡ ἀρ-
χηγία τῶν θαλασσῶν καὶ ὅλων τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου. Οἱ
ἀριστοκρατικοὶ ἐταράχθησαν ἐκ τῆς ἀσυνήθους ταύτης ἐξουσίας,
ἣτις προωρίζετο διὰ τὸν Πομπήϊον, τὸν ὅποιον ἄλλως καὶ ἐμί-
σουν ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων.
Ὅθεν ἐπολέμησαν μετὰ σφοδρότητος τὴν πρότασιν τοῦ Γαβίνιου·
ἀλλ' ὁ λαὸς ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν, ὁ δὲ Πομπήϊος ἐδικαίωσε
πληρέστατα τὰς προσδοκίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ.

Παραλαβὼν 500 πλοῖα, 120,000 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππους
μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος ἐνήργησεν, ὥστε ἐν διαστή-
τῃματι τριῶν μηνῶν μόνον ἐκαθάρισεν ἅπασαν τὴν Μεσόγειον
θάλασσαν ἀπὸ τῶν πειρατῶν, καταλαβὼν ἅπαντα τὰ ὀχυρὰ αἰ-

τῶν μέρη. 1300 πειρατικά πλοῖα κατέστρεψε, 400 δὲ ἄλλα καὶ 20,000 ἄνδρας ἠχμαλώτισε, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰς πολλὰς ἐκ τῶν ἐρημωθεισῶν πόλεων καὶ ἰδίως εἰς τὴν πόλιν τῆς Κιλικίας *Σόλους*, μετονομασθεῖσαν ἔκτοτε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ *Πομπηϊοπολιν*.

§ 67. **Δεύτερος Μιθριδατικὸς Πόλεμος**
(74—64).

Ὁ Μιθριδάτης ὠρελούμενος ἐκ τῶν διαφορῶν πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν περιπεπλεγμένοι οἱ Ῥωμαῖοι, ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Καππαδοκίαν συμφώνως μὲ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποῖαν ἐν Δαρδάνῳ εἶχε συνολογήσῃ πρὸς τὸν Σύλλαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας Νικοδήμου εἰσέβηκεν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Πιφλαγονίαν· νικήσας δὲ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα ὑπατον *Μάρκον Ἀνρήλιον Κότταν* προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν τότε κατ' αὐτοῦ τὸν ἱκανώτατον στρατηγὸν *Λικίνιον Λούκουλλον* (74), ὅστις ἠνάγκασεν τὸν Μιθριδάτην νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ κράτος του· εἰσβλῶν δὲ κατόπιν ὁ Λούκουλλος εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου ἐγένετο κύριος αὐτοῦ, ὁ δὲ Μιθριδάτης καταδιωκόμενος κατῴρθωσε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πορείαν τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν Ῥωμαίων διασπείρων κατ' ὁδὸν τοὺς θησαυροὺς του· Ἡ ἀπληστία τῶν Ῥωμαίων ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Μιθριδάτην καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν γαμβρὸν του *Τιγράνην*, βασιλέα τῆς Ἀρμενίας. Ἐπειδὴ ὁ Τιγράνης ἠρνήθη νὰ παραδώτῃ τὸν πενθερόν του, ὁ Λούκουλλος διαβάς τὸν Εὐφράτην ποταμὸν μετὰ 12,000 πεζῶν καὶ 2000 περίπου ἵππῶν προσέβαλε παρὰ τὴν πρωτὴ τῆς Ἀρμενίας *Τιγρανόκερτα* τὸν εἰκοσάπλάσιον στρατὸν τοῦ Τιγράνου καὶ Μιθριδάτου (67) καὶ κατετρόπωσε αὐτὸν, φονεύσας περὶ τὰς 100 χιλ. ἐκυρίευσεν δὲ καὶ τὰ *Τιγρανόκερτα*, εἰς τὰ ὁποῖα εὗρε 8000 τάλαντα ἀργύρου καὶ εἰς νομίσματα.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Λούκουλλος ἐβάδισε κατὰ τῶν Ἀρταξά-

των, ἐν οἷς ἦσαν ἐγκαλεισμένοι αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ βασιλέως· ὁ Τιγράνης ἔσπευσε νὰ σώσῃ τὴν δευτέραν πρωτεύουσάν του, ἀλλ' ἠττήθη καὶ πάλιν παρ' αὐτὴν ὀλοσχερῶς.

Ὁ Λούκουλλος ἐσχέπτετο ἤδη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ νικηφόρα στρατεύματά του εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' οἱ στρατιωταὶ του ἀποκαμώντες ἐκ τῶν μακρῶν ὁδοποριῶν, συγχρόνως δὲ καὶ δυσηρεστημένοι ὄντες κατὰ τοῦ στρατηγοῦ των ἔνεκα τῆς αὐστηρᾶς αὐτοῦ πειθαρχίας, ἐστασίασαν καὶ ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσωσι. Τότε ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὴν πορείαν του· ἐπειδὴ δὲ ἐσυκοφνητήθη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δημοσιωνῶν, τῶν ὁποίων κατὰ πολὺ εἶχε περιορίσῃ τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς καταπιέσεις, ἀνεκλήθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐστάλῃ ὁ *Γλαυρίων*· ἀλλ' ἡ ἀνικνότης αὐτοῦ ἐδείχθη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ· τότε, τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου *Γαίου Μαρκελλοῦ*, ἀνετέθη ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου εἰς τὸν ἐν Κιλικίᾳ εἰσέτι εὕρισκόμενον *Πομπήιον*.

Ὁ Λούκουλλος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἔγχανακτίσας ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ λαοῦ, ἀπεσύρθη εἰς τὰς ἐπαύλεις του, ἵνα ζήσῃ ἐκ τῶν θησαυρῶν, τοὺς ὑποίους τόσον ἐνδόξως ἀπέκτησε· ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ βίου του κατέστη πχροιμιώδης, ὅθεν καὶ Ῥωμαῖος *Ἑέρξης* ἐπωνομάσθη.

Ἀρχηγία Πομπηίου. Ὁ Πομπήιος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐνίκησεν αὐτὸν ἐν νυκτερινῇ μάχῃ παρὰ τὸν Εὐφράτην (66) καὶ τὸν ἠνάγκασεν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Κολχίδαν· εἰς δὲ τὸν Τιγράνην, ὅστις ὑπετάχθη ἀμαχητί, ἐπέτρεψεν ὁ Πομπήιος νὰ ἀρχῇ τοῦ παλαιοῦ κράτους τοῦ, ἀπ' οὗ παραδῶσῃ τὰς κατακτηθείσας χώρας καὶ πληρώσῃ 6000 τάλαντα ὡς ἔξοδον τοῦ πολέμου. Μετὰ ταῦτα ὁ Πομπήιος προέβη νικητὴς μέχρι τοῦ Φάσιος ποταμοῦ, ἔπειτα δὲ ἐστράφη καὶ ὑπέταξε τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην.

Ὁ Μιθριδάτης φεύγων ἐπολιορκήθη ἐν τινι φρουρίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατήσαντος υἱοῦ τοῦ *Φαρνάκου*· ἵνα δὲ μὴ παραδοθῇ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβε δηλητήριο· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο

δὲν ἐνήργησεν, διέταξε Γαλάτην τινὰ καὶ ἐφόνευσεν αὐτόν. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀμισόν (τοῦ Πόντου), ὅπου ὁ Φαρνάκης ἐπεμψεν εἰς αὐτὸν μετὰ βαρυτίμων δώρων τὸ σῶμα τοῦ πατρός του. Ὁ Πομπήιος τότε διέθεσε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος· τὸν μὲν *Φαρνάκην* κατέστησε βασιλέα τοῦ Βοσπόρου· τὴν *Βιθυνίαν*, τὸν *Πόντον*, τὴν *Συρίαν* καὶ τὴν *Φοινίκην* Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν *Παλαιστίνην* φόρου ὑποτελῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ἔπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην τῷ 61 π. χ. κομίζων ἄπειρα καὶ πολυτελέστατα λάφυρα.

§ 68 Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Πομπήιος νικητὴς περιῆγε τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν, ἡ Ῥώμη διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον ἔκ τινος στυγεραῆς συνωμοσίας, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κατιλίνας.

Ὁ *Λεύκιος Σέργιος Κατιλίνας* κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας· ἐκέκμητο πολλὰ προτερήματα πνευματικά, ἀλλ' ἦτο εἰς ἄκρον ἀνήθικος καὶ ἀκόλαστος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα διεκρίθη ὡς εἰς ἐκ τῶν ὠμοτέρων σφαγέων· διέπραξε ἀνήκουστα κακουργήματα κατὰ τῶν ξένων καὶ τῶν συγγενῶν του. Ἐφόνευσε τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του, ἔσφαξε τὴν σύζυγόν του καὶ τὸν υἱόν του, ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του καὶ παρεκάλεσε τὸν Σύλλαν νὰ τὸν συμπεριλάβῃ, καίπερ ἀποθάνοντα, εἰς τὸν κατάλογον τῶν προγραφέντων.

Κατασπαταλήσας ἅπασαν τὴν πατρικὴν περιουσίαν του εἰς διαφόρους ἀσωτείας καὶ ἀκολασίας περιέπεσεν ἔπειτα εἰς μεγάλα χρέη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐζήτησε ν' ἀπαλλαγῇ δι' ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας. Καὶ πρῶτον ἀποσταλεῖς ὡς ἀντιπραίτωρ εἰς Ἀφρικὴν ἐνέργησε ἐκεῖ φρικώδη ἀργυρολγίαν, ἐπανελθὼν δὲ ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὴν ὑπατεῖαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως πρέσβεις ἐλθόντες ἐξ Ἀφρικῆς κατήγγειλαν τὰς φρικτάς αὐτοῦ παρανομίας καὶ ἡ Σύγκλητος διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ κα-

ταλόγου τῶν ὑποψηφίων. Ὁ Κατιλίνας ἐξεμάνη· ἐσχεδίασε τὴν ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας· συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς φαυλοβίους, τοὺς κακούργους καὶ τοὺς βυθισμένους εἰς χρέη· ἀπεφάσισε μετ' αὐτῶν νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ῥώμην, νὰ φονεύσῃ τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς συγκλητικούς καὶ ἄφ' οὗ ἀνανεώσῃ τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα, νὰ κορέσῃ τοιοιτοτρόπως ἄπασαν τὴν χρυσομανίαν του. Εὐτυχῶς τὸ κακούργον, τὸ τερατῶδες αὐτὸ σχέδιον δὲν ἐξετελέσθη. Κατὰ τὸ 63 ἔτος ὑπάτος ἦτο ὁ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων, ἀνὴρ δραστηριώτατος καὶ φιλόπατρις. Ὁ Κικέρων ἀνκαλύψας τὴν συνωμοσίαν κατήγγειλε ταύτην εἰς τὴν Γερουσίαν διὰ κεραυνοβόλων λόγων. Ὁ Κατιλίνας σπεύδει τότε εἰς τὸ ἐν Ἐτρουρίᾳ στρατόπεδον τῶν συνωμοτῶν μὲ σκοπὸν νὰ βεβιάσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης· ὁ Κικέρων ἐπιτυχάνει παρὰ τῆς Γερουσίας τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν συνωμοτῶν καὶ συλλαβὼν τοὺς ἐν Ῥώμῃ τοιούτους φονεῦει αὐτούς· κατὰ δὲ τοῦ Κατιλίνα πέμπεται στρατός· γενομένης μάχης παρὰ τὴν Πιστουρίαν ὁ Κατιλίνας φονεύεται γενναίως μαχόμενος (62) καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς Ῥώμην.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Ῥώμη ἐσώθη ἐκ βεβαιοτάτου κινδύνου, ὁ δὲ Κικέρων ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πατρίδος (*pater patriae*).

§ 69 Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ὁ ὑπὸ τῆς τύχης προωρισμένος νὰ διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἡ φύσις ἐφιλοτιμήθη νὰ προικίσῃ αὐτὸν μὲ τὰ σπανιώτατα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα· ὑπῆρξεν ἐν ταυτῷ ῥήτωρ ἔξοχος, πολιτικὸς μέγας καὶ στρατηγὸς μεγαλοφυέστατος· ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου καὶ γαμβρὸς τοῦ Κίνα. Ὅτε ὁ Σύλλας προέβη εἰς τὰς φοβεράς ἐκεῖνας προγραφὰς, ἀπήτησε περὶ τοῦ νεαροῦ Καίσαρος, δεκαοκταετοῦς τότε τὴν ἡλικίαν, νὰ διαζευχθῇ τὴν γυναῖκά του, ἐὰν ᾔθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν προγραφὴν· ἀλλ' ὁ Καῖσαρ προὔτιμήσε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ φοβεροῦ δικτάτω-

ρος. Τὰ δάκρυα ὅμως τῆς οἰκογενείας του καὶ αἱ ἱεσίδαι τῶν ἐστιάδων κατώρθωσαν νὰ κάμψωσι τὸν ἄκαμπτον Σύλλαν καὶ νὰ δώσῃ χάριν εἰς τὸν Καίσαρα· «σὰς τὸν χαρίζω, εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ παιδίῳ τοῦτ' διαβλέπω πολλοὺς Μαρτίους».

Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διεραίνετο ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Καίσαρος. Ὅτε ποτὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐν Γαδείροις τῆς Ἰσπανίας ναὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ εἶδε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔστη πρὸ αὐτοῦ κλαίων καὶ εἶπεν «οἶμοι! εἰς τὴν ἡλικίαν μου οὗτος εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ οὐδὲν ἀκόμη ἔπραξα!» Ἀλλοτε πάλιν εἶπε «προτιμῶ νὰ εἶμαι πρῶτος ἐν τινὶ μικρῷ χωρίῳ ἢ δεύτερος ἐν Ῥώμῃ.» Ὁ Καῖσαρ εἶχε μεγίστην δύναμιν ἐν Ῥώμῃ, δι' ἃ καὶ ὁ Πομπήϊος περιποιεῖτο αὐτόν. Ἡ δύναμις τοῦ Καίσαρος δὲν προήρχετο ἐκ τῶν ἀξιωματίων, εἰς τὰ ὅποια ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναχθῆ, οὔτε ἐκ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων του, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη στρατηγήσῃ· ἡ δύναμίς του προήρχετο ἐκ τῶν παροδόσεων, δι' ὧν ἐφέρετο ὡς ἔγγονος τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχιτοῦ, ἐκ τῶν ἀναμνήσεων, τὰς ὁποίας διηγείρεν ὁ γαμβρὸς τοῦ Κίννα καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μαρτίου, καὶ ἐκ τοῦ ἀρρήτου θελγήτρου, τὸ ὅποτον ἦτο ἐπιχευμένον ἐπὶ τοῦ προσώπου του. Ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐλευθέριος ὥς ἐν ἡδύνατο νὰ διχθέσῃ τοὺς θησαυροὺς ὅλου τοῦ κόσμου· διεσκόρπιζε τὸν χρυσὸν ὅχι τόσον πρὸς ἰδίαν του τέρψειν, ὅσον χάριν τῶν φίλων του καὶ τοῦ λαοῦ. Ἐνεκα τῆς ἐλευθεριότητός του εἶχε περιπέσῃ εἰς μεγάλα χρέη, δι' ὃ ἔλεγεν εἰς φίλους του «ἔχω ἀνάγκην 15 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἵνα δυνηθῶ νὰ εἰπῶ οὐδὲν ἔχω»· ἦτο ὑπερήφανος καὶ δραστήριος καὶ ἐκέκτητο τὸ δαιμόνιον τοῦ ἄρχεῖν. Ὁ Καῖσαρ ἔλαβε κατὰ σειράν τὰ ἐξῆς ἀξιώματα· τῷ 68 π. Χ. ἀπεστάλη ταμίης εἰς Λυσιτανίαν· τῷ 65 ἐγένετο *κουρούλιος ἀγορανόμος*, ὅτε ἔδωκεν εἰς τὸν φιλοθεάμονα λαὸν τοσοῦτον πολυτελεῖς ἀγῶνας, ὥστε τὰ χρέη του ἐξαγκώθησαν καταπληκτικῶς· τῷ 63 ἐγένετο μέγιστος ἀρχιερεὺς (*maximus pontifex*)· τῷ 62 πραιτώρ καὶ τῷ 61 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπραίτωρ εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου συνέλεξεν ἀπείρους θησαυροὺς.

§ 70. Πρώτη Τριανδρία (60).

Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ὁ Πομπήιος, καίτοι ἡδύνατο νὰ καταλάβῃ εὐκόλως τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ὅμως πρὸς ἐκπληξιν πάντων διέλυσε τὸν στρατὸν του καὶ ἤρκεσθαι νὰ τελέσῃ ὡς ιδιώτης θρίαμβον, ὅστις ἦτο μεγαλοπρεπέστατος. Ἀλλ' ὁ Πομπήιος, ὡς εἴπομεν, πρὸ μικροῦ διεδραματίσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ πρόσωπον βασιλέως τῶν βασιλέων· διέθεσε στέμματα, διέλυσε βασιλεις, ἴδρυσεν πόλεις καὶ ἐν γένει ἐκανόνισε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἡ διάλυσις τοῦ στρατοῦ του κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ῥώμην ὑπῆρξε μέγα πολιτικὸν σφάλμα. Διότι ὅχι μόνον ἡ Γερουσία, ἥτις ἄλλοτε ἐξηρτᾶτο ἐξ ἐνὸς βλέμματος τοῦ Πομπηίου, βλέπουσα ἤδη αὐτὸν ἀνίσχυρον, ἡρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ πάσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις του καὶ τὴν πρότασίν του περὶ διανομῆς γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του ἀπέρριψε, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἀντιπάλους ἔσχεν: τὸν *Μέτελλον*, τὸν *Κάτωρα*, τὸν *Κράσσον* καὶ πρὸ πάντων τὸν *Γάϊον Ἰούλιον Καίσαρα*.

Ὁ Πομπήιος βλέπων τὰ πράγματα οὐχὶ εὐχάριστα δι' ἑαυτὸν προσήγγισεν πρὸς τὸν Καίσαρα, οὗτινος ἔλαβε καὶ τὴν ἀδελφὴν σύζυγον, καὶ πρὸς τὸν Κράσσον, ὅστις ἦτο ὁ πλουσιώτατος τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον φιλάργυρος καὶ πλεονέκτης. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες συνεκρότησαν μυστικὸν πολιτικὸν δεσμόν, τὴν καλουμένην *πρώτην τριανδρίαν* (60). Ὁ Καίσαρ τότε ἐξελέχθη ὑπάτος καὶ μετ' ἔλην τὴν ἀντίπραξιν τῆς Γερουσίας ἐπεκύρωσε διὰ τοῦ λαοῦ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις τοῦ Πομπηίου. Ὅτε ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Καίσαρος, ὁ λαὸς παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ 5 ἔτη τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας· ἡ Σύγκλητος τρέμουσα προσέθηκεν αὐθορμήτως εἰς τὸ δῶρον τοῦτο καὶ τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπέκειτο πόλεμος. Ἠλπίζεν ἡ Σύγκλητος ὅτι ὁ Καίσαρ ἔχων ἕτερον εὐρὺ στάδιον ἐνεργείας θὰ ἀπέστρεφε τὰ βλέμματα ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἢ ὅτι τὸ ξίφος βαρβάρου τινὸς θ' ἀπήλλασσε τὴν Ῥώμην τοῦ φιλοδόξου τούτου ἀνδρός, τοῦ λίαν ἐπικινδύνου.

Ἀπὸ τοῦδε κυρίως ἄρχεται τὸ ἐνδοξον στάδιον τοῦ Καίσαρος. Πορευθεὶς οὗτος εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν μετὰ 40,000 στρατοῦ, ὅστις διὰ νέας στρατολογίας ἐτριπλασιάσθη, κατεπολέμησε τοὺς Ἑλβετοὺς, τοὺς Βέλγους, τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἄλλα ἔθνη καὶ ἐν διαστήματι ὀκτὼ ἐτῶν (58—50) ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Γαλατίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ταραχαὶ ἐν Ῥώμῃ. Ἐνῷ ὁ Καῖσαρ ἐνδόξως ἐπολέμει ἐν Γαλατίᾳ καὶ καθυπέτασσε χώρας, ἐν Ῥώμῃ συνέβαινον ταραχαί, αἵτινες συνετέλουν εἰς τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης τοῦ Πομπηίου. Ὁ ἀχρεὺς καὶ ἀναιδὴς δήμαρχος Κλωδίος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ στίφους δούλων καὶ ὑπὸ διεφθαρμένων καὶ ἀκολάστων πολιτῶν, ἐτάρασσε διηνεκῶς τὴν πολιτείαν. οὗτος ἐπέτεθη καὶ κατὰ τοῦ Κικέρωνος κατηγορήσας αὐτὸν ὅτι ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπῆται ὁ νόμος, συνέλαβε καὶ ἐθανάτωσε τοὺς συνωμότες τοῦ Κατιλίνα, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐξορισθῇ ὁ Κικέρων. ἐπὶ πλεον δὲ ἵνα κορέσῃ τὸ ἐκδικητικὸν πάθος του κατέσκαψε τὴν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου οἰκίαν τοῦ Κικέρωνος καὶ καθιέρωσε τὸν χώρον αὐτῆς εἰς τὴν θεὰν τῆς ἐλευθερίας. τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος ὁ Κικέρων ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομπηίου. Ἐν τούτοις αἱ ταραχαὶ ἐξηκολούθουν ἐν Ῥώμῃ ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ ἀχρείου Κλωδίου, ἕως ὅτου οὗτος ἡμέραν τινα ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μίλωνος.

Ἀναγέωσις τῆς τριαυδρίας. Τὸ 56 ἔτος οἱ τρίαυδροι συνῆλθον ἐν Λούκῃ τῆς Ἑτρουρίας, ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ παρατάσεως τῆς τριαυδρίας. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην συνεφώνησαν ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ νὰ παραταθῇ ἐπὶ 5 ἔτη ἀκόμη, ὁ δὲ Πομπηίος καὶ ὁ Κράσσος νὰ γείνωσιν ὑπατοὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (55) καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας ὁ μὲν Πομπηίος νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας, ὁ δὲ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔγειναν ταῦτα, ὁ μὲν Κράσσος μεταβὰς εἰς Συρίαν ἐφονεύθη πολεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους, ὁ δὲ Πομπηίος ἐπεμφεν ἀντιπρόσωπόν του εἰς Ἰσπανίαν, αὐτὸς δὲ ἔμεινε

ἐν Ῥώμῃ κηραδοκῶν τὴν κατάλληλον στιγμὴν ν' ἀρπάσῃ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν.

§ 71. Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ Καίσαρος καὶ Πομπηίου. (49—48)

Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ ἐκίνησαν τὸν φθόνον τοῦ Πομπηίου καὶ τῆς Γερουσίας. Διὰ τοῦτο πρὶν ἢ λήξῃ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Καίσαρος, ἡ Γερουσία τῇ ὑποκινήσει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀπεφάσισε νὰ προσκαλέσῃ αὐτὸν νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. Ὅτε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰσήχθη εἰς τὴν Γερουσίαν συνεδριάζουσιν, ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δήμαρχος *Κουρίων* προσέβαλεν ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ συμφέρον ἀπήτην νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ διὰ τὸν Πομπήϊον, ἄλλως θὰ ἀντέτασσε τὴν ἀρρησικυρίαν (*veto*)· ὁ Πομπήϊος ὑποκρινόμενος ἐδήλωσεν εἰς τὴν Γερουσίαν, ὅτι ἤτο πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχήν· ὅτε ὅμως ὁ Κουρίων ἐπίσεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν δήλωσίν του, εὗρε προφάσεις καὶ ἀναβολάς.

Τὰ πράγματα ἐφέροντο μοιραίως πρὸς τὴν σύγκρουσιν· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Καῖσαρ εἶχε στρατὸν πολυάριθμον, γεγυμνασμένον καὶ ἀφωσιμένον εἰς αὐτόν, ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων οὐδεμία προετοιμασία ἐγίνετο, οὐδὲν μέτρον ἀμυντικὸν ἐλαμβάνετο. Ἐρωτηθεὶς ὁ Πομπήϊος διὰ τίνος στρατοῦ θὰ ἀνεχαιτίζε τὸν ἀντίπαλόν του, ἐὰν οὗτος ὑπερέβαινε τὰ ὄρη, ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς «ὁποῦνδήποτε τῆς *Ἰταλίας* καὶ ἂν πλήξω διὰ τοῦ ποδοῦ τὴν γῆν, θὰ ἐξέλθωσι *λεγεῶνες*». Πόσον ἐπλανᾶτο! Ὁ ὕπατος Μάρκελλος ὑπέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Γερουσίαν τὴν πρότασιν περὶ ἀνκαλήσεως τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' ὁ Κουρίων ἐτροποποίησεν αὐτὴν ὡς ἐξῆς «οἱ δύο στρατηγοὶ ὀφείλουσι νὰ καταθέσωσι συγχρόνως τὴν ἀρχήν». Ἡ πρότασις τοῦ Κουρίωνος ἐψηφίσθη· ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Γαλατίας διέβη τὰς Ἀλπεῖς. Ἀληθῶς ὁ Καῖσαρ μετὰ τοῦ στρατοῦ του διαβάς τὰς Ἀλπεῖς ἦλθεν εἰς τὴν Ῥαβένναν, ἵνα παρακολουθῇ ἐκεῖθεν τὰ ἐν Ῥώμῃ συμβαί-

νοντα. Ἡ Σύγκλητος τότε παρὰ τὴν ἀρνησικυρίαν τῶν δημάρχων ἐξέδωκε ψήφισμα, καθ' ὃ ὁ Καῖσαρ ἐκηρύσσετο ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, ἐὰν ἐν ὀρισμένη ἡμέρᾳ δὲν διέλυε τὸν στρατὸν καὶ δὲν ἐπανήρχετο εἰς Ῥώμην. Οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος δὴμαρχοὶ *Κουρίων*, *Ἀρτώνιος* καὶ *Κάσσιος* μὴ ὄντες ἀσφαλεῖς ἐν Ῥώμῃ ἔφυγον μετρηφισμένοι καὶ ἤλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος, παρακινοῦντες αὐτὸν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ.

Τότε ὁ Καῖσαρ τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ καὶ προχωρήσας φθάνει εἰς τὸν Ῥουβίκωνα ποταμόν, ὅστις ἦτο τὸ τελευταῖον ὄριον τῆς ἐπαρχίας του· ἐκεῖ ἔστη ἐπὶ πολὺ διστάζων· ἐσυλλογίζετο ὅτι, ἐὰν διέβαινε τὸν Ῥουβίκωνα ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Γερουσίας, ἐκήρυττε πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποχώρησις ἦτο ὀλεθρία δι' αὐτόν· ἐπὶ τέλους ἀνέκραξεν «*ἐρρίφθω ὁ κύβος*» (*alea jacta est*) καὶ διαβάς τὸν Ῥουβίκωνα ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπήνεγκεν ἀναστάτῳσιν ἐν αὐτῇ· ὁ Πομπήιος καταλινθεὶς ἀνέτοιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν ὁμοφρονούντων συγκλητικῶν· ἤλθεν εἰς Βρινδήσιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεκρότησε στρατὸν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Καῖσαρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν ᾧ πάντες περιέμενον νὰ ἴδωσιν ἐπαναλαμβάνομένους τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα, ὁ Καῖσαρ προσηνέχθη πολὺ ἡπίως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐν διαστήματι 60 ἡμερῶν ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐπῆλθεν ἔπειτα κατὰ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ στρατευμάτων τοῦ Πομπηίου λέγων «*ἄς προσβάλωμεν πρῶτον τὸ σῶμα ἄνευ κεφαλῆς καὶ κατόπιν τὴν κεφαλὴν ἄνευ σώματος*». Ἐλθὼν εἰς Ἰσπανίαν ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Πομπηίου· ἔπειτα ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην ἐξελέχθη δικτάτωρ καὶ μετὰ 11 ἡμέρας παραιτήσας τὴν δικτατορίαν, ἐγένετο ὑπάτος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ, κατεδίωξεν ἔπειτα τὸν Πομπηίου καὶ ἠττήθη μὲν ἐν Δυρραχίῳ ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ἐπειδὴ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος εἰς ἀκατάλληλον μέρος, ὀλίγον ὅμως μετὰ ταῦτα γενομένης πεισματώδους καὶ φονικωτά-

της μάχης παρὰ τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας (48 π.χ) κατετρόπωσε τὸν Πομπήιον καὶ διεσκόρπισε τὸν στρατὸν αὐτοῦ, φονεύσας 15,000 καὶ αἰχμαλωτίσας 24,000.

Ὁ Πομπήιος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον· ἐν ᾧ ὅμως ἡτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ξηρὴν, ἐδολοφονήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι τοιοῦτοπρόπως ἡυχαρίσκει τὸν Καῖσαρα. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Καῖσαρ, εἰς τὸν ὁποῖον παρουσίασαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Πομπηίου· ὁ Καῖσαρ ἐδάκρυσε διὰ τὴν τύχην τοῦπρώην γαμβροῦ του καὶ τελευταίου ἀντιπάλου του, διέταξε δὲ νὰ θάψωσιν εὐλαβῶς αὐτήν.

§ 72. Πόλεμος ἐν Αἰγύπτῳ.—πόλεμος κατὰ Φαρνάκου. — ἡ ἐν Θάψῳ μάχη.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἤριζον περὶ τοῦ θρόνου ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Κλεοπάτρα, οἵτινες κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς των ἔπρεπε νὰ συμβαλεύωσι. Ἡ Κλεοπάτρα ἐκβληθεῖσα ἐκ τοῦ θρόνου ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Καίσαρος· ὁ δὲ Καῖσαρ δολεσθεὶς ἐκ τῶν θελγῆτρων τῆς Κλεοπάτρας διεκήρυξεν ὅτι ὁ ἀδελφὸς καὶ ἡ ἀδελφὴ θὰ ἐβασίλευον ὁμοῦ. Τοῦτο ὅμως ἐπὶνέγκε φοβερὸν πόλεμον. Ὁ Καῖσαρ μὴ ἔχων εἰμὴ μόνον 4,000 ἄνδρας εὐρέθη πολιορκημένος ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Πτολεμαίδων· ἐκεῖθεν ἀπέκρουσε πᾶσας τὰς προσβολὰς τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἔκαυσεν ἐν τῷ λιμένι καὶ τὸν στόλον αὐτῶν· δυστυχῶς ὅμως τὸ πῦρ μετεδίδθη εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ ἐπυρπολήθη ἡ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμένη μεγίστη βιβλιοθήκη. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν ἐπικουρία εἰς τὸν Καῖσαρα. Τότε οὗτος ἐξελθὼν ἐκ τῶν ἀνακτόρων συνεκρότησε μεγάλην μάχην καὶ ἐνίκησε ὁλοσχερῶς τοὺς Αἰγυπτίους· ὁ νεαρὸς Πτολεμαῖος φεύγων ἐπνίγη ἐν τῷ Νείλῳ, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἀνεβιδάσθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου.

Μετὰ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Φαρνάκου, τοῦ βασιλέως τοῦ Βοσπόρου, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ῥωμαίων ἐκυρίευσεν τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Καππα-

δοκίαν. Τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Καῖσαρ ἐπεράτωσεν εἰς πέντε ἡμέρας, ἀνήγγειλε δὲ τοῦτο εἰς Ῥώμην διὰ τῶν ἐξῆς τριῶν λέξεων *αἴθλορ, εἶδορ, ἐρίκησαν* (*veni, vidi, vici*).

Ἀφ' οὗ ἐτακτοποίησε τὰ πάγματα τῆς Ἀσίας ὁ Καῖσαρ, ἐπαῆλθεν εἰς Ῥώμην ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐξελέχθη τὸ δεύτερον ἤδη δικτάτωρ, ὕπατος διὰ μίαν πενταετίαν καὶ δήμαρχος ἰσοβίως· ἐπειδὴ δὲ τὰ λείψανα τῶν Πομπηϊανῶν στρατευμάτων συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σέξτου, υἱοῦ τοῦ Πομπηίου, Κάτωνος τοῦ νεωτέρου, Σκιπίωνος, πενθεροῦ τοῦ Σέξτου, καὶ ἄλλων, βοηθούμενα καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Ἰόβα, ὁ Καῖσαρ ἐστράτευσεν κατ' αὐτῶν· γενομένης μάχης παρὰ τὴν Θάψον τῷ 46 π.Χ. οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Καίσαρος ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς· 50,000 ἐφονεύθησαν· πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν ἠτοκτόνησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰόβας καὶ ὁ Κάτων, ὅστις διέσχισε τὴν κοιλίαν του διὰ ξίφους.

§ 73. Μάχη παρὰ τὴν Μοῦνδαν (45)· ἀποθώσις τοῦ Καίσαρος καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐπανελθὼν ὁ Καῖσαρ εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε τέσσαρας μεγαλοπρεπεστάτους θριάμβους διὰ τὰς ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ, κατὰ Φαρνάκου καὶ κατὰ Ἰόβα νίκας του· περὶ Φαρσάλων καὶ Θάψου οὐδεὶς λόγος· μετὰ τῶν αἰχμαλώτων οὐδεὶς Ῥωμαῖος. Μετὰ τοὺς θριάμβους ἔτερψε τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν διὰ πολυτελῶν ἐστιάσεων ἐπὶ 23,000 τραπεζῶν καὶ διὰ πκντοσιδῶν θεαμάτων, εἰς δὲ τοὺς στρατιώτας του διένειμε χρήματα καὶ γαίας. Ἄλλ' ὁ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του πόλεμος δὲν εἶχε λήξῃ εἰσέτι· τὰ Πομπηϊανὰ λείψανα συνηθροίσθησαν καὶ πάλιν ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πομπηίου Γραϊὸρ καὶ Σέξτον. Ὁ Καῖσαρ ἐντὸς 27 ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἰσπανίαν, συγκροτεῖ αἱματηρὰν μάχην παρὰ τὴν Μοῦνδαν (45) καὶ κατατροπώνει τοὺς ἀντιπάλους του· 30,000 ἐκ τῶν Πομπηϊανῶν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γναῖος, ὁ Σέξτος ὁμοῦς διέφυγεν εἰς τὰ Πυρηναιῶ ὄρη καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Καῖσαρ ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἐγένετο ἀπόλυτος κύριος τῶν πραγμάτων. Πᾶσαι αἱ τιμαὶ καὶ πάντα τὰ ἀξιώματα ἐδόθησαν εἰς αὐτόν· ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ διὰ βίου, ὑπατος διὰ δέκα ἔτη, ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν, δήμαρχος· προσωνομάσθη αὐτοκράτωρ (imperator). Ἡ Γερουσία κατέστη εὐπειθὲς ὄργανον τοῦ Καίσαρος· ἐψήφισεν αὕτη νὰ φορῇ ὁ Καῖσαρ πορφύραν καὶ στέφανον ἐκ δάφνης· ἐκήρυξεν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἀπαρχβίαστον· ἐπέτρεψε νὰ κόπῃ νομίσματα φέροντα τὴν προτομὴν του, τὸν δὲ πέμπτον μῆνα πρὸς τιμὴν του ὠνόμασεν *Ἰούλιον*. Μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην εἶχεν ἀνακηρύξῃ αὐτὸν *ἡμίθεον*, μετὰ δὲ τὴν παρὰ Μοῦνδαν *τέλειον θεόν*. Τὸ ἄγαλμά του ἰδρύθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*τῷ ἀηττήτῳ θεῷ*».

Ὁ Καῖσαρ ὡς διδάκτωρ καὶ ὑπατος εἶχεν ἅπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ λαμβάνῃ χρήματα ἐκ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ· ὡς imperator εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων· ὡς δήμαρχος εἶχε τὴν ἀρνησικυρίαν κατὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας· ὡς ἐπιστάτης τῶν ἡθῶν συνεκρότει τὴν Σύγκλητον κατ' ἀρέσκειαν· ὡς μέγιστος ποντιφίς ἐχρησιμοποιοίει τὴν θρησκείαν κατὰ τὸ συμφέρον του. Ὅθεν κατὰ τύπους ὑφίστατο δημοκρατία, πράγματι δὲ ἦτο μοναρχία.

Ὁ Καῖσαρ πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν νὰ θεραπεύσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους· ἔθηκε νόμους πολλοὺς καὶ καλοὺς· διὰ τοῦ μαθηματικοῦ καὶ ἀστρονόμου Ἀλεξανδρίνου Σωσιγέτους διώκθῃσε τὸ ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἀπ' αὐτοῦ ὀνομάζεται *Ἰουλιανὸν* καὶ εἶνε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις.

Ὁ Καῖσαρ ἦτο πράγματι βασιλεὺς· ἠθέλησεν ὅμως καὶ κατὰ τύπους νὰ προσλάβῃ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Κατὰ τινὰ ἑορτὴν ὁ φίλος του Ἀντώνιος ἐπέθηκε δημοσίᾳ τὸ βασιλικὸν διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Καίσαρος καὶ προσηγόρευσε αὐτὸν βασιλέα· παρὰ τῷ λαῷ ἠκούσθη ψίθυρος· ὁ Καῖσαρ ἐνόησας τὴν δυσἀρεσκείαν τοῦ λαοῦ ἀπώθησε τὸ τόσον μισητὸν ἐκ τοῦς Ῥωμαίους βασιλικὸν διάδημα εἰπὼν «*δὲν ὀνομάζομαι βασιλεὺς, ἀλλὰ Καῖσαρ*» καὶ ὁ λαὸς ἐξεργάγῃ ἀμέσως εἰς ἐπιδοκιμασίας.

Ὁ δικτάτωρ ἐνόησεν ὅτι, ὥπως λησμονηθῇ τὸ ὄνομα τῆς Δη-

μοκρατίας, ἔπρεπε νὰ θαμβώσῃ τὰ πνεύματα διὰ νέαν νικῶν. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Πάρθων ἐκδικούμενος τὴν ἥτταν τοῦ Κράσσου. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο διὰ τὸν μέγαν τοῦτον πόλεμον, διεδόθη φήμη ὅτι ἀνεκαλύφθη *Σιθόλλειος* χρυσός, καθ' ὃν μόνον ὑπὸ βασιλέως ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ εὐτυχῶς ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Πάρθων. Οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος τότε ἐζήτησαν τὴν ἀναγόμευσιν αὐτοῦ ὡς βασιλέως μόνον διὰ τὰς ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἐπαρχίας καὶ ὥρισαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἡ πρότασις αὕτη. Ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν μνηνῶν διωργανοῦτο συνωμοσία κατὰ τοῦ Καίσαρος ὑπὸ πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας, ἀρχηγοὶ δὲ τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ *Δέκιμος Βροῦτος*, ὁ *Κάσσιος Λογγίνος* καὶ ὁ *Μάρκος Ἰούλιος Βροῦτος*, ἀνεψιὸς τοῦ Κάτωνος, ὅστις ἐφάνετο ὅτι εἶχε κληρονομήσῃ τὸν αὐστηρὸν καὶ ἀκαμπτὸν χαρακτῆρα τοῦ θεοῦ του.

Τῇ 15 Μαρτίου 44 π. χ. ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Γερουσίᾳ τὸ ζήτημα τῆς βασιλείας, ὁ δὲ Καῖσαρ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συνεδρίαν. Οἱ μάντες ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ ὡσαύτως καὶ ἡ σύζυγός του *Καλπουρνία* ταρασσομένη ὑπὸ ἐνυπνίων προσεπάθησε ν' ἀποτρέψῃ τὸν Καίσαρα ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γερουσίαν· ἀλλ' ὁ Καῖσαρ παραινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Δεκίμου Βρούτου ἐξῆλθε καὶ μετέβη εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὅπου οἱ συνωμόται ἐνωρὶς εἶχον συναθροισθῇ. Ἀμα εἰσῆλθεν ὁ Καῖσαρ, ἅπαντες οἱ Γερουσιασταὶ ἠγέρθησαν τιμῆς ἕνεκεν· οἱ συνωμόται περιεκύκλωσαν αὐτὸν δῆθεν διὰ νὰ τῷ ὀμιλήσωσι καὶ ἐπιτεθέντες δι' ἐγχειριδίων τῷ κατήνεγκον 24 πληγὰς. Ὁ Καῖσαρ διακρίνας μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν προσφιλέστατον του *Μάρκον Ἰούλιον Βροῦτον* ἀνεφώνησε μετὰ βαθείας θλίψεως «καὶ σὺ τέκνον Βροῦτε»· καὶ καλύψας τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς τηβέννου ἔπεσε νεκρὸς πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου.

§ 74. Ἀποτελέσματα δολοφονίας τοῦ Καίσαρος.

Ὁ ἄγριος φόνος τοῦ Καίσαρος συνετάραξε τὴν Ῥώμην. Οἱ συνωμόται φεύγοντες τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ

Καπιτώλιον· ἀλλ' ἡ Γερουσία παρεμβάσα προέλαβε τὴν σύγκρουσιν τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων. Συνελθούσα αὕτη, κατὰ πρότασιν τοῦ Κικέρωνος, τὰς μὲν πράξεις τοῦ Καίσαρος πάσας ἐπεκύρωσεν, εἰς δὲ τοὺς δολοφόνους ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν. Οἱ δολοφόνοι τότε κατῆλθον ἐκ τοῦ Καπιτωλίου. Ἀλλ' ἡ συμφιλίωσις ὑπῆρξε πρόσκαιρος. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγένετο δημοσίᾳ ἡ κηδεία τοῦ Καίσαρος. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀντώνιος διὰ τεχνικωτάτου λόγου ἀνέμνησε τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην αὐτοῦ, δι' ἧς καθίστα γενικὸν κληρονόμον τὸν ἀνεψιὸν καὶ θετὸν υἱὸν τοῦ Ὀκταβιανῶν, εἰς δὲ τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν ἐκληροδοτεῖ τοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Τιβέρεως κήπους τοῦ καὶ εἰς ἕνα ἑκάστον πολίτην χρηματικὸν τι ποσόν. Ἡ ἐλευθεριότης αὕτη τοῦ Καίσαρος εἶχε συγκινήσῃ τὸν λαόν. Στριφόμενος ἔπειτα πρὸς τὴν σορὸν τοῦ νεκροῦ ὁ Ἀντώνιος μετὰ ζωνῆος φωνῆς ἀνεφώνησε «ὦ σὺ, ἀήττητε ἥρωε, ἐσώθης ἐκ τοσοῦτων μαχῶν, ἵνα ἔλθῃς καὶ πέσῃς ἐν μέσῳ ἡμῶν»· καὶ ἀφαιρέσας τὴν καλύπτουσαν τὸν νεκρὸν διχάτρητον καὶ αἰμόφυρτον τήβεννον ἐπέδειξεν αὐτὴν εἰς τὸν λαόν· τελευταῖον ἀνῆγειραν τὸ πτώμα, ὅπερ ἔφερε 23 πληγὰς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὸ στήθος, ἐν ᾧ ὁ χορὸς ἐψάλλε συγχρόνως «ἔσωσα αὐτοὺς, ἵνα ἀποθάνω ὑπ' αὐτῶν». Ὁ λαὸς νομίσας ὅτι εἶδεν αὐτὸν τὸν Καίσαρα ἀνεγειρόμενον ἐκ τῆς νεκρικῆς κλίνης τοῦ καὶ ζητοῦντα ἐκδίκησιν, κατελήφθη ὑπὸ ἀκρατήτου ὀργῆς· τρέχει εἰς τὸ βουλευτήριον, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Καίσαρ, καὶ πυρπολεῖ αὐτό· θραύει βήματα καὶ ἔδρας καὶ ἀνάπτει δι' αὐτῶν πυρὰν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, ὅπου διήλθεν ὅλην τὴν νύκτα. Οἱ συνωμῶται ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς Ῥώμης, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Καίσαρ εἶχε παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς, ἥτοι ὁ μὲν Δέκιμος Βροῦτος εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὁ Μάρκος Ιούλιος Βροῦτος εἰς τὴν Μκεδονίαν καὶ ὁ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν.

§ 75 Παντοδυναμίξ Ἀντωνίου — Ὀκταβιανός.

Ἡ Γερουσίξ, ὡς εἵπομεν, ἐπεκύρωσε πάσας τὰς πράξεις τοῦ

Καίσαρος· ἄλλ' ὁ Ἀντώνιος ἐξέτεινε τὸ κύρος αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ὑπὸ μελέτην πράξεις τοῦ δικτάτωρος· γενόμενος δὲ κάτοχος τῶν ἐγγράφων τοῦ Καίσαρος παρεποίησε ταῦτα κατ' ἀρέσκειαν· ἐπώλησε θέσεις, τιμὰς καὶ ἐπαρχίας ὡς διατάξεις δῆθεν τοῦ Καίσαρος. Διὰ τῶν αἰσχυρῶν τούτων κερδοσκοπιῶν ἐν διαστήματι ἐνὸς μηνὸς ἐθησαύρισεν 135 ἑκατομύρια, δι' ὧν ἡγόρασε στρατιώτας, γερουσιαστὰς καὶ τὸν λαόν, οὕτω δὲ κατέστη παντοδύναμος.

Ἐν τῇ μεταξὺ ἔρχεται ἐξ Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, ὁ Ὀκταβιανὸς ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος καὶ γενικὸς κληρονόμος αὐτοῦ. Ὁ Ὀκταβιανὸς ἦτο νεανίας 19 ἐτῶν, ὥραίος φυσιογνωμίας, συνετὸς ἀπὸ χαρακτήρος, ἀλλὰ τολμηρός, ὅσον καὶ ὁ θετὸς πατήρ του. Εὐθύς ὡς ἔφθασεν εἰς Ῥώμην ὁ Ὀκταβιανὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ κατὰ γράμμα τὴν διαθήκην τοῦ θετοῦ πατρὸς του· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀντώνιος ἡρνεῖτο νὰ παραδῶσῃ εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ Καίσαρος, ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπώλησε πάσας τὰς γαίας τοῦ Καίσαρος καὶ τὰς ἰδικὰς του καὶ οὕτω διένειμε εἰς τὸν λαὸν πάντα τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ του ἀναφερόμενα κληροδοτήματα· διὰ τῆς γενναιοδωρίας του δὲ ταύτας ἀπέκτησεν μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ λαῷ.

Ὁ Ἀντώνιος θέλων νὰ ἔχῃ στρατόν καὶ ἐπαρχίαν πλησίον τῆς Ῥώμης, ὅπως ἄλλοτε ὁ Καίσαρ, κατώρθωσε καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ λαὸς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὸν ὁποῖον τότε κατεῖχε ὁ Δέκιμος Βροῦτος· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βροῦτος ἡρνήθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ ψήφισμα τοῦ λαοῦ, ὅπερ εἶχεν ἐπικυρώσῃ καὶ ἡ Γερουσία, ὁ Ἀντώνιος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Βρούτου, καὶ ἐπολιορκῆσεν αὐτὸν Μουτίνῃ (νῦν Μοδένᾳ)· ἡ Γερουσία ὅμως κατὰ προτροπὴν τοῦ Κικέρωνος, ὅστις τότε ἦγε καὶ ἔφερεν αὐτήν, ἐκήρυξε τὸν Ἀντώνιον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τοὺς δύο ὑπάτους Ἰρτίαν καὶ Πάρσαρ, τοὺς ὁποῖους συνώδευσε καὶ ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανὸς ὡς ἀντιστράτηγος. Γενομένης μάχης πρὸς τὴν Μουτίνην (43) ὁ Ἀντώνιος ἡττήθη καὶ κατέφυγεν παρὰ τὸν Λέπιδον, διοικητὴν τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, ἐφονεύθησαν ὅμως καὶ οἱ δύο ὑπᾶτοι καὶ οὕτως ἔμεινε κύριος τῶν νικηφόρων στρατευμάτων μόνος ὁ Ὀκταβιανός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ

Γερουσία ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατ' Ἀντωνίου πολέμου εἰς τὸν *Δέκιμορ Βροῦτορ* καὶ ἐν γένει ἐδείκνυνεν αὕτη πολλὴν εὐμένειαν πρὸς τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος, ὀργισθεὶς ἔσπευσε ὁ Ὀκταβιανὸς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐξηνάγκασε τὴν Γερουσίαν καὶ τὸν λαὸν ν' ἀνακηρεύσωσιν αὐτὸν ὑπατον, καίτοι ἦτο εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν.

§ 76 Δευτέρα τριανδρία (43).

Ὁ Ὀκταβιανὸς βλέπων ὅτι τὸ μεγαλείτερον πρόσκομμα εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του ἦσαν οἱ δημοκρατικοί, ἐξῆλθε πάλιν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἵνα πολεμήσῃ δῆθεν τὸν Λέπιδον καὶ τὸν Ἀντώνιον, πράγματι ὅμως ἔλαβε μετ' αὐτῶν συνέντευξιν ἐν τινι νησιδίῳ παρὰ τὴν Βολωνίαν καὶ ἐκεῖ συνεκρότησαν καὶ οἱ τρεῖς τὴν *δευτέραν τριανδρίαν* (43).

Κατὰ ταύτην ἀνέλαβον οἰκοθεν τὴν *ὑπατικὴν ἐξουσίαν* διὰ μίαν πενταετίαν μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ διαθέτωσιν αὐτοὶ πάντα τὰ ἀξιώματα, τὰ δὲ διατάγματα αὐτῶν νὰ μὴ ὑπόκηνται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ λαοῦ· διένειμαν δὲ προσέτι πρὸς ἀλλήλους τὰς λεγεῶνας καὶ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας· ἔπειτα δὲ ἐλθόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἠνάγκασαν τὸν δῆμον καὶ τὴν Γερουσίαν ν' ἀνακηρύξωσιν ὡς νόμους τὰ παρ' αὐτῶν ἀποφασισθέντα.

Μετὰ ταῦτα οἱ τριανδοὶ ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Λέπιδος νὰ μείνῃ ἐν Ῥώμῃ, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξωσι τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος· ἐπειδὴ ὅμως εἶχον ἀνάγκην χρημάτων, ἤθελον δὲ καὶ νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐπιφανεστέρων ἐν Ῥώμῃ ἀντιπάλων των, ἵνα μὴ οὗτοι κατὰ τὴν ἀπουσίαν των προσκαλέσωσι τὸν ἐν Σικελίᾳ διαμένοντα καὶ μεγάλην ἰσχὺν ἔχοντα Σέξτιον Πομπήτιον, διὰ τοῦτο προέβησαν εἰς φρικαλέας προγραφάς, κατὰ πολὺ ἀνωτέρας τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μαρτίου. Ἐφόνευσαν 300 γερουσιαστάς, 2000 ἵππεῖς καὶ πλείστους ἄλλους πλουσίους καὶ ἤρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν· δὲν φείσθησαν δὲ οὐδὲ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Ὁ Ἀντώνιος προ-

έγραψε τὸν θεῖόν του Λούκιον, ὁ Λέπιδος τὸν ἀδελφόν του Παῦλον, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς τὸν εὐεργέτην του Κικέρωνα, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἀντωνίου. Τὸν Κικέρωνα φεύγοντα κατεδίωξε καὶ ἐφόνευσε ὁ ἐκατόνταρχος Ἡρέννιος, ὅστις ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα καὶ ἔφερεν αὐτὰ εἰς τὸν Ἀντώνιον καθ' ἣν ὥραν ἐγευματίζεν οὗτος. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ὁ Ἀντώνιος ἐξεδήλωσε θηριώδη χαρὰν, ἥ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Φουλβία ἐκέντησε διὰ βελόνης τὴν γλῶσσαν τοῦ μεγίστου τῶν ῥητόρων τῆς Ῥώμης.

Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ τριάνδρoι ὑπεχρέωσαν πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας ἀδικηρίτως τάξεως καὶ προσώπων νὰ δανείσωσιν εἰς αὐτοὺς τὸ δέκατον τῆς περιουσίας των καὶ νὰ δώσωσι ἐνὸς ἔτους εἰσόδημα.

§ 77. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη (42).

Μετὰ ταῦτα ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κάσσιου, οἵτινες προβλέποντες τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον συνέλεξαν 80 χιλ. πεζοὺς καὶ 20 χιλ. ἵππεῖς καὶ εὕρισκοντο ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνηνητήθησαν ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ δύο λόφων ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων τρισχίλια μίλια. Κατὰ τοῦ Κάσσιου ἀντιπαρετάχθη ὁ Ἀντώνιος, κατὰ δὲ τοῦ Βρούτου ὁ Ὀκταβιανός. Δύο μάχαι ἐγένοντο· κατὰ τὴν πρώτην ὁ Βρούτος ὑπέρισχυσε τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος ἐνίκησε τὸν Κάσσιον, ὅστις ἐξ ἀπάτης ὑπολαβὼν τὴν ἦτταν ὀλοσχερῇ ἠυτοκτόνησε. Κατὰ τὴν δευτέραν μάχην, ἣτις ἐγένετο μετὰ 20 ἡμέρας, ὁ Βρούτος ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀπελπισθεὶς δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ξίφους του καὶ ἠυτοκτόνησε καὶ οὗτος, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐξεφράσθη μετὰ πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως κατὰ τῆς ἀρετῆς εἰπὼν τοὺς ἑλληνικοὺς στίχους :

«ὦ τλῆμον ἀρετῇ, λόγος ἂρ' ἦσθ'· ἐγὼ δέ σε
ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ».

Οὕτω λοιπὸν ἡ Ῥωμικὴ δημοκρατία ἐτάφη ἐν Φιλίπποις. Οἱ δύο νικηταὶ προέβησαν εἰς νέαν διανομὴν τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος ἔλαβε τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Νομιδίαν· ὁ Λέπιδος ἀπεκλείσθη τῆς διανομῆς· καὶ οἱ μὲν ἀρχηγοὶ ἔλαβον τὸ μερίδιόν των· ἤρχετο δὲ ἤδη ἡ σειρὰ τῶν στρατιωτῶν· ὅθεν ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα διανείμῃ γαίαν εἰς τοὺς στρατιώτας του, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποσχεθῆ 18 πόλεις μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῶν· ὁ δὲ Ἀντώνιος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα συλλέξῃ χρήματα διὰ τὸν στρατὸν του καὶ ἵνα τιμωρήσῃ πάντας, ὅσοι παρέσχον βοήθειαν εἰς τοὺς δημοκρατικούς· Ἀλλ' ἐν Ἀσίᾳ ὁ πολεμιστὴς ἐλησμόνησεν ἑαυτὸν καὶ παρεδόθη ὅλος εἰς τὰς ἀπολύσεις καὶ τὰς ἡδονάς. Ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας εὐρισκόμενος ἐζήτησε παρὰ τῆς Κλεοπάτρας λόγον διὰ τὴν συνδρομὴν, τὴν ὁποίαν αὕτη παρέσχεν εἰς τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Κάσσιον. Ἡ Κλεοπάτρα μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς Ταρσὸν ἐλπίζουσα νὰ σαγηνεύσῃ διὰ τῶν θελγῆτρων τῆς τὸν Ἀντώνιον, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα· καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ἐγοητεύθη οὗτος ἐκ τῶν θελγῆτρων τῆς Αἰγυπτίας ἐκείνης σειρήνος, ὥστε ἠκολούθησεν αὐτὴν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν λησμονήσας καὶ Ῥώμην καὶ Φουλβίαν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπῆντησεν ἐν Ἰταλίᾳ πολλὰς δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του· οἱ μέχρι τοῦδε κάτοχοι τῶν γαιῶν ἐζήτουν ἀποζημίωσιν, οἱ δὲ στρατιῶται δὲν ἤρκοῦντο εἰς ὅσα ἔλαβον· ἡ Φουλβία, σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λεύκιος Ἀρτώνιος, ὧν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπκτος, κινούμενος ἐκ φόβου πρὸς τὸν νεαρὸν Ὀκταβιανόν, ὅστις εἶχε καταστῆ κύριος τῆς Ῥώμης καὶ τῆς ἄλλης Ἰταλίας, διήγειραν κατ' αὐτοῦ στάσιν, ἣτις ὀνομάζεται *Περουσιανὸς πόλεμος*, ἐκ τῆς πόλεως Περουσίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ κυρίως ἐγένετο ἡ στάσις. Ὁ Λεύκιος Ἀντώνιος παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν δυσηρεστημένων, ἀποκλεισθεὶς ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐν Περουσίᾳ, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ λιμοῦ νὰ παραδοθῇ.

Ὁ Ἀντώνιος ἀνένηψεν ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀπραξίας· ἤλ-

θεν εἰς Βρινδῆσιον μετὰ στόλου ἐκ 300 πλοίων· ἐξ ἄλλου μέρους ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ ὁ Ὀκταβιανός. ἐπέκειτο δὲ ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο τῶς φίλων· οἱ στρατιῶται ὅμως ἐκατέρωθεν ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγούς των νὰ εἰρηνεύσωσι· οὕτω δὲ ἐγένετο νέα διανομή τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανός ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ Λέπιδον ἔδωκαν τὴν Ἀφρικὴν. Πρὸς στερέωσιν δὲ τῆς συμφιλίωσης ταύτης, ἀποθανούσης τῆς Φουλβίας, ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε σύζυγον τὴν σεμνὴν Ὀκταβίαν, ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἐπιέζετο ὑπὸ λιμοῦ, διότι ὁ Σέξτος Πομπήιος, διὰ τοῦ στόλου του ἐκώλυε τὴν σιταγωγίαν εἰς Ἰταλίαν, ὁ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὸν Σέξτον ὡς ἐπαρχίας του τὴν Σικελίαν, τὴν Κορσικὴν, τὴν Σαρδὴν καὶ τὴν Ἀχαΐαν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελεν ἐπιτρέπη τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Σέξτου καὶ Ὀκταβιανοῦ καὶ ὁ Σέξτος ἠττηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν διαταγὴν ἴσως τοῦ Ἀντωνίου. Τὰ περὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Σέξτου ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Λεπίδου, ὅστις ἡγούμενος 20 λεγεόνων ἤγειρεν ἀξιώσεις κατοχῆς τῆς Σικελίας· ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανός διαφθείρας τὰ στρατεύματα τοῦ Λεπίδου ἀπεγύμνωσεν αὐτὸν πάσης δυνάμεως καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ πέσῃ πρὸ τῶν ποδῶν του ζητῶν χάριν διὰ τὴν ζωὴν του. Ὁ Ὀκταβιανός θεωρῶν τὸν Λέπιδον ἀκίνδυνον ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν Ῥώμῃ ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ποντίφικος.

§ 78 Πόλεμος Ὀκταβιανοῦ ν. ἱ. Ἀντωνίου.

Ὁ Ἀντώνιος ἐπαγγελθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἀκόλαστον βίον· κατέστη ἀληθὴς δεσμώτης τῆς πολυμηχάνου ἐκείνης βασιλείσης. Μέχρι τοσούτου δὲ κακοηθείας ἔφθασεν, ὥστε λησμονῶν ὅτι ἦτο Ῥωμαῖος ἐδῶρσεν εἰς τὴν βάρβαρον ἐκείνην βασιλίσσαν καὶ εἰς τοὺς ἐξ

αὐτοῦ δύο υἱούς της 'Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας· εἰς δὲ τοὺς υἱούς της ἀπένευμε καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως· μετ' ὀλίγον δὲ ἐπεμφε καὶ τὸ διαζύγιον εἰς τὴν σεμνὴν καὶ ἐνάρετον σύζυγόν του 'Οκταβίαν. 'Ο 'Οκταβιανὸς ἤλεγξε πικρῶς τὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ πολιτείαν τοῦ 'Αντωνίου· οὗτος δὲ ἐκδικούμενος τὸν 'Οκταβιανὸν ἀνεγνώρισε τὸν ἐκ τοῦ Καίσαρος υἱὸν τῆς Κλεοπάτρας Καισαρίωνα ὡς νόμιμον υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ Καίσαρος· ἐπομένως ὁ 'Οκταβιανὸς λαμβάνων τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ πατρὸς του ἦτο ἀπλοῦς σφετεριστὴς ἄλλοτρίων δικαιωμάτων, πᾶσαι δὲ αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀπὸ δωδεκαετίας ἦσαν ἄκυροι καὶ παράνομοι.

'Η θρασυτής καὶ ἡ κακοήθεια τοῦ 'Αντωνίου ἐχώρησε καὶ παραιτέρω, ἐζήτησε παρὰ τῆς 'Ρωμαϊκῆς Γερουσίας τὴν ἐπικύρωσιν τῶν δωρεῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ πρὸς τοὺς υἱούς της. Τότε πλέον ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ 'Αντώνιος ἦτο ἕτοιμος νὰ δωρήσῃ, ἐὰν ἡδύνατο καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τῆς 'Ρώμης.

'Ο 'Αντώνιος εἶχεν 100,000 πεζοὺς καὶ 12,000 ἵππεις, στόλον δὲ ἐκ 500 μεγάλων πλοίων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ σπύσῃ εἰς τὴν 'Ιταλίαν καὶ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του 'Οκταβιανοῦ, ὅστις ἦτο εἰσέτι ἀπαρασκευος, διηυθύνθη μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ διαχειρίμασεν ἐν Πάτραις ἐν μέσῳ ἐορτῶν καὶ διασκεδάσεων· οὕτω δὲ ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν 'Οκταβιανὸν νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ. 'Η δύναμις τοῦ 'Οκταβιανοῦ ἀνῆρχετο εἰς 80 χιλ. πεζοὺς, 12,000 ἵππεις καὶ 250 πλοῖα. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνητηθήσαν ἐν τῷ 'Αμβρακικῷ κόλπῳ (31 π. χ.)· οἱ στρατηγοὶ τοῦ 'Αντωνίου ἐγνωμοδοτοῦν ὑπὲρ τῆς κατὰ ξηρὰν μάχης, ἣτις ἡγγυᾶτο τὴν νίκην· ἀλλ' ὁ 'Αντώνιος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Κλεοπάτρας προέκρινε τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Κατὰ Σεπτέμβριον λοιπὸν τοῦ 31 π. χ. παρὰ τὸ ἀκρωτήριον 'Ακτιον συνήθη κρατερὰ ναυμαχία. Πρὶν ὅμως κριθῇ ὁ ἀγὼν ἡ Κλεοπάτρα μετὰ 60 τριήρων ἐτράπη εἰς φυγὴν· ταύτην ἠκολούθησεν καὶ ὁ 'Αντώνιος ἐγκαταλείπων τὸν στόλον του καὶ τὸν

στρατόν του· ἀμφότεροι δὲ διηυθύνθησαν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου παρεδόθη ἐπὶ τέλους καὶ ἐπυρπολήθη. Ὁ πεζικὸς στρατὸς αὐτοῦ ἦτο ἀνέπαφος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν τοσαύτην ἀνανδρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ του· ὅτε ὅμως ἐδεβαιώθη περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ἀντωνίου μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας, παρεδόθη εἰς τὸν νικητὴν, ὅστις εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη μακρόθυμος. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ὁ Ὀκταβιανὸς ἔκτισε τὴν *Νικόπολιν* (νῦν Πρέβεζαν). Ὁ νικητὴς κατεδίωξε τοὺς φυγάδας μέχρι Αἰγύπτου· ὁ Ἀντώνιος περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ του ἠτοκτόνησεν, ἂν οὐ προηγουμένως τῷ ἀνήγγειλαν ψευδῶς ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἀπέθανε. Ἡ Κλεοπάτρα ἐπεχείρησε νὰ σαγανεύσῃ καὶ τὸν Ὀκταβιανόν, ἀλλ' οὗτος ἐδείχθη ἀδιάφορος καὶ ψυχρὸς πρὸς τὰ θέλητρα αὐτῆς. Μὴ θέλουσα δὲ νὰ ἀκολουθήσῃ ἀλυσίδετος τὸ θριαμβευτικὸν ἄρμα τοῦ νικητοῦ, εὗρέθη πρῶϊαν τινὰ ἐπὶ χρυσῆς κλίνης νεκρά, ἐνδεδυμένη τὰ βασιλικὰ αὐτῆς ἐνδύματα· ἠτοκτόνησε δι' ὀφθαλμοῦ, ἀσπίδος καλουμένου, τὸν ὅποιον ἐφύλαττον ἐν κανίστρῳ φέροντι ὀπώρας (30).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ,

ΑΠΟ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

(30 π.Χ.—306 μ.Χ.)

§ 79. **Ὁκταδιανὸς Αὐγούστος** (30 π.Χ.—14 μ.Χ.)

Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, ὁ Ὁκταδιανὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου μετέβη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἡσχολήθη ἐκεῖ εἰς τὸ νὰ ρυθμίσῃ τὰ τῆς διοικήσεως τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἐξήσκει τὴν ἐξουσίαν τοῦ μακρὰν τῆς Ῥώμης καὶ δὲν ἠπείγετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτὴν, θέλων οὕτω νὰ δώσῃ καιρὸν καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν ιδέαν ἑνὸς κυρίου. Κατ' Αὐγούστον τοῦ 29 ἔτους ἐπανῆλθε διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐτέλεσε τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς θριάμβους διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Δαλματίας καὶ Παννονίας, διὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην καὶ διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Ὁκταδιανός, ἵνα ἀναγγεῖλῃ πανηγυρικῶς τὴν ἀρχὴν νέας χρονικῆς περιόδου, ἔκλεισεν αὐτοπροσώπως τὸν ναὸν τοῦ Ἰαννοῦ, ὅστις ἀπὸ δύο αἰώνων ἦτο ἀνοικτός, μετὰ τινὰς δὲ μῆνας κατήργησε πάντα τὰ διατάγματα τῆς 6' τριανδρίας, θέλων οὕτω νὰ δείξῃ ὅτι διέρρηξε τὰς μετὰ τοῦ παρελθόντος σχέσεις του. Ἦτο ἤδη ἀρχοῦντως ἰσχυρός, ὥστε ν' ἀνατρέψῃ βιαίως τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἀναφανδὸν τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ἀνεμι-

μνήσκετο τὸ πάθημα τοῦ θετοῦ πατρὸς του Καίσαρος· δι' ὃ ἀπεφάσισε δι' ἐλιγμῶν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν· οὕτω κατῴρθε νὰ τῷ δοθῶσι ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάντα τὰ ὑπουργήματα καὶ πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ἐπεζήτει αὐτάς.

Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐπικνώσεως τοῦ ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος (imperator)· ὡς τοιοῦτος εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ἐφ' ὧν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων· οὕτως οἱ στρατηγοὶ ἐγένοντο ὑπαρχοὶ του καὶ οἱ στρατιῶται ὠρκίσθησαν εἰς αὐτὸν πίστιν· ἥκει δὲ τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ παντός, ὅστις ἔφερε ξίφος.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐγένετο πρόεδρος τῆς Γερουσίας (princeps senatus) καὶ ὡς τοιοῦτος διηύθυνε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς· τῷ 23 περιεβλήθη ἰσοβίως τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα, ὅπερ καθίστα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἱερὸν καὶ ἀπαράβιαστον· τῷ 19 ἔλαβε διὰ βίου τὴν ὑπατείαν, δι' ἧς καθίστατο ὁ ἐπίσημος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ εἶχε νομίμως πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο τιμητής (censor) ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπιμελητῆς τῶν ἠθῶν (magister morum)· ὡς τοιοῦτος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταρτίζῃ τὴν Γερουσίαν κατὰ τὸ δοκοῦν· ἡλάττωσε λοιπὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν Γερουσιαστῶν ἐξ 900 εἰς 600 ἀποβαλὼν ἐξ αὐτῆς τοὺς δῆθεν ἀναξίους, πράγματι ὅμως ἐχθροὺς του· οὕτω δὲ κατέστησε τὴν Γερουσίαν πειθήνιον ὄργανόν του· ἐν ἔτει 13 ἐγένετο μέγιστος ἀρχιερεὺς (maximus pontifex), τ. ἔ. ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας.

Οὕτω λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ Ὀκταβιανὸς συνεχέντρωσεν εἰς χεῖράς του πᾶσαν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ ἱερατικὴν ἐξουσίαν, καίτοι προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ πάντας τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας· πανοῦργος ὅμως ὢν καὶ πονηρὸς ἐφάνετο ὅτι δὲν ἐπεζήτει, ὡς εἴπομεν, τὰ διάφορα ἀξιώματα, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅτι ἀπεδέχετο ταῦτα μετὰ τινος στενοχωρίας καὶ οἰονεὶ πιεζόμενος· ὑποκρινόμενος δὲ ἐδήλωσε πολλάκις εἰς τὴν Γερουσίαν ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ καταθέσῃ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀπετράπη ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ἀλλ' ἐξ ὧν τῶν τίτλων, τοὺς

οποίους ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν ἡ Γερουσία, μετ' εὐχαριστήσεως πολλῆς ἀπεδέχθη τὸν τοῦ *Αὐγούστου* (*Augustus*=θεός, Σεβαστός), τίτλον, ὅστις μόνον εἰς τοὺς θεοὺς ἐδίδετο· ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε γνωστός ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ἐπὶ πλέον δὲ ἡ Γερουσία παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνομολογεῖν εἰρήνην.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος κατώρθωσεν ὁ Ὀκταβιανὸς νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἐξουσίαν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης. Οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς δημοκρατίας, ὡς εἵπομεν, δὲν κατηργήθησαν· ὑπῆρχον δῆμαρχοι· ὁ λαὸς συνήρχετο εἰς τὰς φυλετικὰς καὶ λοχίτιδας ἐκκλησίας· πάντα ταῦτα ὅμως ὑπῆρχον κατὰ τύπους μόνον καὶ μόνῃ ἡ θέλησις τοῦ Ὀκταβιανοῦ διεύθυνε τὰ πάντα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡπία καὶ φιλάνθρωπος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν οὗτος ὡς τριανδὸς ἐπέδειξεν. Ἀνέπτυσεν ὁ Αὐγούστος ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ σύνεσιν καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν· ἐξέδωκε πλείστους νόμους, δι' ὧν ἐπεδίωξε τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς πολυτελείας, δοὺς πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς λιτότητος· ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἔχων πρὸς τοῦτο βοηθοὺς καὶ συμπράκτορας τὸν φιλομουσάτατον πρωθυπουργόν του *Μαικήναν* καὶ τὸν ἑνδοξον νικητὴν τῆς ἐν Ἀκτίφ ναυμαχίας *Ἀγρίππαν*· δι' ὃ καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου ὠνομάσθη χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Ἡ εὐεργετικὴ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου δὲν περιορίσθη εἰς μόνῃν τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐξετάθη καὶ ἐφ' ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Γνωρίζομεν ὅτι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἶχον ἀποβῆ θύματα φοβερῶν καταχρήσεων, τὰς ὁποίας διέπραττον οἱ κατ' ἔτος πεμπόμενοι ἑπαρχοί. Τὸ κακὸν τοῦτο κατέπαυσεν ὁ Αὐγούστος, διορίζων ἐπάρχους ἐμμίσθους, ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ὁποίων ἡγρῦπνει ὁ ἴδιος καὶ ἐτιμώρει πᾶσαν παρεκτροπὴν αὐτῶν· ἐκανόνισε προσέτι τὰ τῆς φορολογίας καὶ συνέδεσε τὰς διαφόρους ἐπαρχίας μετὰ τῆς Ῥώμης διὰ μεγάλων ὁδῶν.

Ὁ Αὐγούστος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους, ἅτινα ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ἵδρυσε *μόνιμα στρατοπέδα* (*castra stativa*) εἰς διάφορα μέρη καὶ μάλιστα παρὰ τὸν *Ῥήνον*, τὸν *Δούναβιν* καὶ τὸν *Εὐφράτην*. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ συνέστησε δύο νέα ἀξιώματα, τὸ τοῦ *πολιάρχου* (*prae-fectus urbi*) καὶ τὸ τῶν δύο *ἐπαρχῶν τῆς φρουρᾶς* (*prae-fecti praetorio*). καὶ ὁ μὲν *πολιάρχος* εἶχε τὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, οἱ δὲ *ἐπαρχοὶ τῆς φρουρᾶς* προϊστάμενοι τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀποτελουμένης ἐκ 10 κοόρτεων (*cohortes praetorianae*). Οἱ δύο οὗτοι ἐπαρχοὶ κατ' ἀρχὰς ἦσαν κατώτεροι τοῦ *πολιάρχου*. ἔπειτα ὅμως ἀπέβησαν ισχυρότατοι καὶ σχεδὸν ἦσαν τὰ πρῶτα πρόσωπα μετὰ τὸν αὐτοκράτορα· διότι πλὴν τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον, ἔνεκα τῆς συχνῆς ἀπουσίας τῶν αὐτοκρατόρων ἔλαβον καὶ τὴν προεδρίαν ἐν τῷ μυστικῷ συμβουλίῳ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἄπασαν τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν.

Κράτος τοσοῦτον ἀχανές, ὡς τὸ Ῥωμαϊκόν, καὶ περιστοιχιζόμενον πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ διαρκῆ εἰρήνην· ἔνεκα τούτου ὁ Αὐγούστος, καίτοι εἶχε κλείσῃ, ὡς εἶδομεν, τὸν ναὸν τοῦ Ἰαννοῦ αὐτοπροσώπως, ἠναγκάσθη καὶ πάλιν ν' ἀνοίξῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νέους πολέμους, ὅχι ὅμως πλέον πρὸς νέας κατακτήσεις, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους· πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐταπείνωσε διὰ τοῦ Ἀγρίππα τοὺς Ἀστουρίους καὶ Καντάβρους ἐν Ἰσπανίᾳ· πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων ἐπεχείρησεν ἐκστρατείας κατὰ τῶν Πάρθων. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Πάρθων *Φραάτης* μαθὼν τὴν ἄφιξιν τοῦ Αὐγούστου εἰς Συρίαν, ἐπεμφεν αὐθορμήτως πρὸς αὐτὸν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Κράσσου. Ἀλλ' οἱ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξαν ἀτυχεῖς· καὶ κατάρθωσε μὲν ὁ προγονὸς αὐτοῦ *Δροῦσος* καὶ ἔπειτα ὁ ἀδελφὸς τοῦ *Δρούσου* *Τιβέριος* νὰ ὑποτάξωσι τὴν δυτικὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταβάλωσι τὴν μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίου χώραν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἵδρυσαν φρουρία καὶ εἰσέγαγον τὴν Ῥωμαϊκὴν γλῶσ-

σαν καὶ τοὺς νόμους· ἀλλ' ὁ ἀγέρωχος καὶ δεσποτικὸς τρόπος τοῦ Ῥωμαίου ἐπάρχου Βάρου διήγειρεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Γερμανῶν, ὥστε οὗτοι ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ ἡγεμόνος τῶν Χερούσκων *Ερμάρου* καὶ ἐνεδρεύσαντες κατέστρεψαν τρεῖς Ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἐν τινὶ δάσει, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Βάρου. Ὁ Αὐγούστος μαθὼν τὴν πανωλεθρίαν τοῦ στρατοῦ του ἀνέκραξε περίλυπος «*Bāre, Bāre, ἀπόδος μοι τὰς Λεγεῶνας*». Ἐκτοτε ἡ μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἀλβίου Γερμανία ἔμεινεν ἐλευθέρα.

Οἰκιακαὶ συμφοραὶ καὶ θά. ατος τοῦ Αὐγούστου. Πολὺ περισσότερο τοῦ ἀνωτέρω δυστυχήματος ἐπὶκράναν τὸν Αὐγούστου αἱ οἰκιακαὶ συμφοραί, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ ἀσωτεῖαι καὶ αἱ ἀκολασίαι τῆς μόνης θυγατρὸς του *Ιουλίας*, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ μοχθηρία καὶ αἱ ῥαδιουργίαι τῆς τρίτης αὐτοῦ συζύγου *Λιδίας*, ἥτις πάντα λίθον ἐκίνησεν, ἵνα περιποιήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν τῆς *Τιβέριου*. Ὁ Αὐγούστος ἐγνώριζε τὴν κακὴν ψυχὴν τοῦ Τιβέριου, ἐπειδὴ ὅμως ἀπέθανον πάντες ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους εἶχε προορίσῃ ὡς διαδόχους του, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἕτερος πλησιέστερος συγγενής, ἠναγκάσθη νὰ υἱοθετήσῃ τὸν Τιβέριον καὶ νὰ προσλάβῃ αὐτὸν ὡς συνάρχοντα κατὰ τὸ ἔτος 13 μ. Χ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (14 μ. Χ.) ὁ Αὐγούστος περιοδεύων ἡσθένησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Νώλῃ τῆς Καμπανίας ἐν ἡλικίᾳ 76 ἐτῶν. Τὸ σῶμα αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Ρώμην καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῷ τάφῳ, τὸν ὅποιον εἶχεν ἐγείρῃ ὁ ἴδιος ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτος, διότι κατ' αὐτὴν ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

§ 80. Τέσσαρες αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου· (14-68)

α) Τιβέριος (14-37 μ. Χ.)

Τὸν Αὐγούστου ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ προγονὸς αὐτοῦ Τιβέριος ἐν ἡλικίᾳ 56 ἐτῶν. Ὁ Τιβέριος ἦτο ἐκ φύσεως κακός, φθο

νερός, δύσπιστος, ὑποκριτής καὶ ὠμός, ὑπῆρξε δὲ ὁ πρόδρομος τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων τεράτων, τὰ ὅποια ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης καὶ τὰ ὅποια ἡ ἱστορία ὀνομάζει ἐστεμμένους κακούργους. Ὅτε ἡ Σύγκλητος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου, ἔσπευσε νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Τιβέριον τὴν ἀρχήν, ὁ πονηρὸς οὗτος ἀπέκρουσε μετὰ πρωτοφανοῦς προσποιήσεως τὸ προστενεχθὲν στέμμα, κατεπείσθη δὲ νὰ τὸ δεχθῇ κατὸ πιν πολλῶν παρὰ κλήσεων τῆς Συγκλήτου.

Ὁ Τιβέριος κατ' αἵτησιν τῆς μητρὸς του Λιβίας υἱοθέτησεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Γερμανικόν, υἱὸν τοῦ Δρούσου, καὶ ἐπέφórτισεν αὐτὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὰς λεγεῶνας πέραν τοῦ Ῥήνου. Ὁ Γερμανικὸς προχωρήσας μέχρι τοῦ Γευτοβουργείου δάσους, ὅπου κατεκόπησαν αἱ τρεῖς λεγεῶνες τοῦ Βάρου, κατετρόπωσεν τὸν ἡγεμόνα τῶν Χερούσκων *Ερμάρρον*, διενεοῖτο δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἐν Γερμανίᾳ ἰδρυθεῖσαν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν· στρατὸς καὶ λαὸς περιέβαλε δι' ἀληθεῦς λατρείας τὸν Γερμανικὸν διὰ τὰς λαμπρὰς αὐτοῦ νίκας· ἀλλὰ τὸν Τιβέριον ἐβασάνιζε τὸ ἀκοίμητον πάθος τῆς δυσπιστίας του. Δι' ὃ καὶ ἀνεκάλεσεν οὗτος ἐξαίφνης τὸν Γερμανικὸν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ δῆθεν τὴν διασκαυθεῖσαν ἐκεῖ τάξιν· μόλις ὅμως ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας *Πείσων*, κατὰ μυστικὴν παρρηγελίαν τοῦ Τιβερίου ἐδηλητηρίασε τὸν ἡρωϊκὸν ἐκεῖνον νέον.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Γερμανικὸς, ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ ἐκ φόβου ὑπεκρίνετο τὸν πρᾶον καὶ εὐπροσθήγορον καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης πανταχοῦ τοῦ κράτους. Ἀφ' οὗ ὅμως ἀπηλλάγη τοῦ Γερμανικοῦ, ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀγρίαν αὐτοῦ φύσιν. Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ τυραννικώτατα καθ' ἐκάστην ἐξετελοῦντο θανατώσεις οἰκείων, συγγενῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν· συμβοηθὸν δὲ εἰς τὰς κακούργους τχύτας πράξεις του εἶχε τὸν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν Σηϊκνόν, τὸν ὅποιον εἶχε περιβάλῃ διὰ μεγάλης εὐνοίας καὶ ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης. Πρῶτος ὁ Τιβέριος ἐχαρακτήρισεν ὡς *ἐγκλημα καθοσιώσεως* (*crimen majestatis*)

πᾶσαν κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ἡγεμόνος προσβολὴν καὶ ἐτιμώ-
ρει αὐτὴν διὰ θανάτου· τότεν δὲ φιλύποπος ἦτο, ὥστε παρεξ-
ήγει καὶ ἐτιμώρει καὶ τὴν ἔνδειξιν τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης.
Ὁ φαῦλος Σηϊανὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς φυσικῆς δυσπιστίας τοῦ
Τιβερίου ἔπεισεν αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν ἀσφαλείας νὰ
καταλίπη τὴν Ῥώμην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Νεα-
πόλεως τερπνοτάτην νῆσον *Καπρέαν*. Ἐκεῖ ὁ Τιβέριος διῆγεν
ἐπὶ 9 ὅλα ἔτη ἑκδοτος εἰς παντοειδεῖς ἀκολασίας, ἐν ᾧ ὁ Σηϊα-
νὸς ἐν Ῥώμῃ ἐκυβέρνηα μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος καὶ αὐ-
θαιρεσίας· πλείστας οἰκογενείας εὐγενῶν ἐξωλόθρευσε, τὰς δὲ
περιουσίας αὐτῶν ἐσφετερίσθη· ἀληθὲς τρομοκρατία ἐδασίλευε
τότε ἐν Ῥώμῃ, πάντες δὲ χάριν τῆς σωτηρίας των ἠναγκάζοντο
διαφοροτρόπως νὰ κολακεύωσι τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον ἀντιπρόσωπον
τοῦ αὐτοκράτορος· ἡ θρασύτης τοῦ Σηϊανοῦ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον
βαθμὸν, ὥστε ἐτόλμησεν οὗτος νὰ δηλητηριάσῃ καὶ αὐτὸν τὸν
υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Δροῦσον καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν δῆμιον
τὴν χήραν καὶ τὰ δύο τέκνα τοῦ Γερμανικοῦ. Τότε ὁ Τιβέριος
ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἶδε τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν
ἐκ τοῦ εὐνοουμένου του· ἔπαυσε λοιπὸν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀξιώ-
ματος, τὸ ὁποῖον κατεῖχε, καὶ διέταξε τὴν Σύγκλητον νὰ τὸν
φονεύσῃ μετὰ πάντων τῶν οἰκείων καὶ ὁπαδῶν του. Ἀλλὰ
καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σηϊανοῦ ὁ Τιβέριος γενόμενος
ἐπὶ μᾶλλον ὑποπτος καὶ ὠμότερος δὲν ἔπαυε διατάσσωσιν σφαγὰς
καὶ δημεύσεις ἐπὶ ἐλαχίστη ὑπονοίᾳ, πολλάκις δὲ καὶ ἐπὶ ἀπλῇ
χρηματολογίᾳ· τέλος δὲ ὁ ἀπάνθρωπος οὗτος αὐτοκράτωρ ἀπέ-
θανε ἐν τῷ παρὰ τὸ Μισσηνὸν τῆς Καμπανίας ἀγροκηπίῳ του τῷ
37 μ. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ
τῶν Προκτωριανῶν *Μάκρωνος* κατὰ διαταγὴν τοῦ Καλιγόλα,
ὅστις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Τιβερίου εἶχεν ἀνακηρυχθῇ
διάδοχος αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡ-
μῶν Ἰησοῦς Χριστός.

β'.) *Γάιος Καίσαρ Καλιγόλας* (37—41 μ. Χ.).

Ὁ *Γάιος Καίσαρ Καλιγόλας* ἦτο υἱὸς τοῦ ἐνδόξου Γερμανικοῦ, ἐπωνομάσθη δὲ ἀστείως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν *Καλιγόλας*, διότι παῖς ἔτι διατρίβων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ πατρὸς του ἐφόρει στρατιωτικὰ ὑποδήματα (*caliga*). ὄθεν *Caligula* = ὑποδηματάκος. Ἡ Ῥώμη ἐχαιρέτισε δι' ἐπευφημιῶν τὴν ἀνάρρησιν τοῦ *Καλιγόλα* εἰς τὸν θρόνον, ἐλπίζουσα ὅτι ἤθελεν ἀπαλλαγῆ τῶν ἐπὶ τοῦ *Τιβερίου* δεινῶν. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας ἡ κυβέρνησις τοῦ *Καλιγόλα* ὑπῆρξε λαμπρά· ἡλευθέρωσεν οὗτος τοὺς φυλακισμένους, ἀνεκάλεσε τοὺς ἐξορίστους καὶ διέταξε νὰ παύσῃ πᾶσα καταδίωξις διὰ τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως· ἐπέζητήσῃ δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς Γερουσίας, διὰ τοῦτο καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἡσθένησεν ὁ *Καλιγόλας*, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀνέπεμψε δημοσίᾳ δεήσεις πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ ἀναρρώσεως τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ θεὸς ἐφάνη δυστυχῶς ὅτι ἤκουσε τὰς δεήσεις τοῦ λαοῦ καὶ ὁ *Καλιγόλας* ἔζησε, διὰ νὰ καταστῇ μετὰ ταῦτα ἡ φρίκη καὶ τρόμος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὁ *Καλιγόλας* μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του κατέστη παντελῶς ἀγνώριστος εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις· δὲν ἦτο πλέον αὐτοκράτωρ, ἀλλ' εἷς παράφρων· ἡ σκληρότης αὐτοῦ, ἡ πλεονεξία, ἡ σπατάλη καὶ ἡ ματαιότης ὑπερέβη πᾶν ὄριον· καθ' ἐκάστην διέτασεν ἀποκεφαλίσαι καὶ ἡσθάνετο μεγίστην τέρψιν παριστάμενος ὁ ἴδιος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Εἰς τὰς θηριομαχίας, ἂν ὑπῆρχεν ἔλλειψις κακούργων, συνελαμβάνοντο κατὰ διαταγὴν τουθεαταὶ καὶ ἐρρίπτοντο πρὸ τῶν θηρίων, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐκόπτοντο αἱ γλῶσσαι αὐτῶν διὰ νὰ μὴ παραπονῶνται ἐπὶ τῷ διαπραχθέντι εἰς αὐτοὺς ἀδικήματι· κατὰ τὴν ἐγκαινίᾳσιν γεφύρας τινὸς ἔριψεν εἰς τὴν θάλασσαν μέγαν ἀριθμὸν θεατῶν καὶ διέταξεν νὰ φονεύσωσιν αὐτοὺς διὰ τῶν κωπῶν θραύοντες τὰς κεφαλὰς τῶν ἀποπειρωμένων νὰ ἀναρριχηθῶσιν εἰς τὰς λέμβους. Τὰ ἐν τοῖς θηριοτροφείοις θηρία ἔτρεφε δι' ἀνθρωπίνης σαρκός· μετέβαινεν ὁ ἴδιος εἰς τὰς φυλκὰς· διέτασσε

παρέλασιν τῶν φυλακισμένων καὶ ἀπεχώριζεν ἀδιακρίτως τινὰς ἐξ αὐτῶν ὡς βορὰν τῶν θηρίων· κατεβασάνιζε τὰ θύρατά του διὰ βασιανιστηρίων διαφόρων, διὰ πεφυρακτωμένου σιδήρου, διὰ πρίονος κλπ. Ἐν γένει· διέπραξε μυρία ὅσα φρικώδη κακουργήματα ὁ αἰμοβόρος οὗτος αὐτοκράτωρ· πολλάκις δὲ ἔλεγε τὸ ἀνθρωπόμορφον τοῦτο τέρας ὅτι ἐστενοχωρεῖτο, διότι ὁ Ῥωμαῖκός λαὸς δὲν εἶχε μίαν μόνην κεφαλὴν, οὐκ ἔτι τὴν κόψην διὰ μιᾶς! Καὶ ἡ πλεονεξία του δὲν εἶχεν ὅρια· κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κυβερνήσεώς του ἐδαπάνησεν εἰς πολυειδεῖς θεατρικὰς παραστάσεις, εἰς θηριομαχίας καὶ μονομαχίας καὶ εἰς ἀσκόπους οἰκοδομὰς περὶ τὰ 500 ἑκατομ. δραχμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε καταλίπη ἐν τῷ ταμείῳ ὁ Τιβέριος· ἐτόλμησε ἔτι μεταβάλλει εἰς χρήματα καὶ ἐκεῖνα ἀκόμῃ τὰ πρᾶγματα, πρὸς τὰ ὅποια τὸ υἱικὸν καθήκον ἔπρεπε ἔτι ἐμπνεύσει σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν, τ. ἔ. ἐπώλησεν ἐν δημοσίῳ πληστηριασμῷ τὰ ἔπιπλα τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ πάντα τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐφόρουσαν ἢ ἰδιαζόντως ἡγάπων οἱ πρόγονοί του.

Ὁ τρελλὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε καὶ δύο ἐκστρατείας, τὴν μίαν κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ τὴν ἄλλην κατὰ τῶν Βρετανῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ διέταξε ἵνα κρύψωσι πέραν τοῦ Ῥήνου ὁλίγους τινὰς στρατιώτας ἐκ τῶν τῆς γερμανικῆς σωματοφυλακῆς του καὶ ἔπειτα ἐφορμήσας ἤχμαλῶτισεν αὐτούς! Ἐν τῇ δευτέρᾳ φθάσας εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ὠκεανοῦ, διέταξε ἵνα σημάνωσιν ἔφοδον καὶ ἔπειτα διέταξε τοὺς ἐκπλήκτους στρατιώτας του ἵνα συλλέξωσι τὰ ὀστράκια τῆς ἀκτῆς!

Ἀλλὰ μήπως ἡ μωρία του δὲν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν ὀμότητα αὐτοῦ; Ἐπιθυμῶν ἵνα ἀπολαύῃ θείων τιμῶν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεφανίζετο πολλάκις ἐνώπιον αὐτῶν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἄλλοτε μὲν ὡς Ζεὺς μετὰ κεραυνοῦ, ἄλλοτε ὡς Ποσειδῶν μετὰ τῆς τρικίνης, ἄλλοτε ὡς Ἀπόλλων μετὰ τῆς λύρας καὶ ἄλλοτε ὡς Ἡρακλῆς μετὰ ῥοπάλου καὶ λεοντῆς. Καὶ δὲν ἐπεζῆται μόνον δι' ἑαυτὸν τιμὰς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἵππον του, τὸν καλούμενον Ἰγκιτᾶτον· εἰς τοῦτον εἶχε κατασκευάσῃ μεγαλοπρεπὲς ἐκ μαρμάρου ἀνάκτορον μετὰ φάτνης ἐξ ἐλεφαντίνου

ὁστοῦ· διώρισε φύλακας καὶ μαγείρους αὐτοῦ, προσέτι δὲ ἀνηγόρευσεν αὐτὸν καὶ ὕπατον !

Τέσσαρα ἔτη ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ὑπέμεινε τὸ ἀποτρόπαιον αὐτὸ τέρας· τέλος ὅμως εἰς χιλιάρχος τῶν Πραιτωριανῶν, ὁ Χαϊρέας, ἔσφαξεν αὐτὸν ἐν τῷ λουτρῷ (41) καὶ ἀπήλλαξεν οὕτω τὴν Ῥώμην τοῦ ἐστεμμένου ἐκείνου κακούργου.

γ'). *Κλαύδιος* (41—54 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα ἡ Γερουσία ἐθεώρησεν εὐθετον τὴν περίστασιν ν' ἀνιδρύσῃ καὶ πάλιν τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' οἱ πραιτωριανοί, οἵτινες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐνόουν ν' ἀπολέσωσι τὴν μεγίστην αὐτῶν δύναμιν, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ καὶ θεῖον τοῦ Καλιγόλα, τὸν πεντηκονταετῆ *Κλαύδιον*, εὐρόντες αὐτὸν κεκρυμμένον ἐκ φόβου ἐν τινὶ γωνίᾳ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ Κλαύδιος ὠδηγήθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ στρατοπέδον των· ἐκεῖ συνελθὼν ἐκ τοῦ φόβου ὠμίλησε πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς χρήματα ἀντὶ τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποῖαν προσέφερον εἰς αὐτόν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κλαύδιος πρῶτος ὥρισε τὸ τίμημα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, τὸν νεωτερισμὸν δὲ τοῦτον οἱ πραιτωριανοὶ μετὰ ταῦτα ἀνήγαγον εἰς νόμον.

Ὁ Κλαύδιος ἦτο ἀσθενικὸς τὸν τε νοῦν τὸ τε σῶμα· παιδίον ὦν παρηγκωνίζετο πάντοτε ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐχρησίμευεν ὥς ἀντικείμενον χλευασμοῦ μεταξὺ τῶν αὐλικῶν· καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ του τόσον ταπεινὴν ἰδέαν εἶχε περὶ αὐτοῦ, ὥστε πάντα βλάβαν καὶ ἡλίθιον παρωμοίαζε πρὸς τὸν υἱὸν τῆς. Ἐν τούτοις ὁ Κλαύδιος εἶχεν ἀγαθὰς διαθέσεις· αἱ ἀπαρχαὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ὑπῆρξαν καλαί· ἀπένειμεν οὗτος ἀμνηστίαν εἰς τὰ τετελεσμένα ἐγκλήματα, ἐξαίρεσας μόνον τοὺς φονεῖς τοῦ Καλιγόλα· ἀπηγόρευσε νὰ τῷ ἀπονέμωσι θείας τιμὰς· φιλόανθρωπος ὦν ἐπεσκέπτετο τοὺς ἀσθενοῦντας φίλους του· ἐφέρετο φιλοφρόνως πρὸς τοὺς ὑπάτους καὶ πρὸς τὴν Σύγκλητον, τὴν ὁποῖαν συνεδουλείετο πάντοτε ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσῃ σπουδαῖόν τι.

Δυστυχῶς ὅμως ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν ἡ καλὴ κυβέρνησις αὐτοῦ· ἀσθενὴς ὢν καὶ ἀνεξίκακος μέχρι βλακίας, ἀφῆθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν εἰς τρόπον ὥστε ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπ' αὐτῶν. ἅπασα ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν δύο εὐνοουμένων τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν διεφθαρμένων *Πάλλατος* καὶ *Ναρκίσσου*, ἀπελευθέρων. Οἱ δύο οὗτοι διέπραξαν μυρίας ἀτιμίας καὶ ἐγκλήματα· κατεχρῶντο ἀσυνειδήτως τῆς εὐνοίας τοῦ Κλαυδίου καὶ μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ἐξέδιδον ἄνευ προηγουμένης ἀδείας αὐτοῦ θανατικὰς ἀποφάσεις κατὰ πάντων, ὅσων ἤθελον ν' ἀρπάσωσι τὰς περιουσίας, καὶ κατ' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δι' οἰονδήποτε λόγον ἐμίσουν· ἐπώλουν κατ' ἀρέσκειαν τὰς ὑψηλὰς θέσεις ἀντὶ ἀδροτάτης ἀμοιβῆς· διὰ τῶν αἰσχυρῶν δὲ καὶ κακοήθων τούτων μέσων οἱ δύο οὗτοι ἀπελεύθεροι συνεσώρευσαν ὀλοκλήρους θησαυρούς.

Ἀλλὰ μήπως ἐζητεῖλλον τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον αὐτοκράτορα μόνον οἱ δύο οὗτοι εὐνοούμενοί του ; τὸ μεγαλῆτερον στίγμα δι' αὐτὸν ἦτο ἡ διαβόητος σύζυγός του *Μεσσαλίνα*, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παρέμεινεν ὡς συνώνυμον τῆς ἀναιδестέρως ἀκολασίας· ἡ Μεσσαλίνα ὑπῆρξεν αὐτὸ τοῦτο, ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀκολασίας· πάντα νομὸν ἠθικῆς κατεπάτησεν αὕτη· καὶ προσεπάθει μὲν αὕτη νὰ ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τοῦ Κλαυδίου τὰς ἀνηκούστους ἀκολασίας τῆς, ὅτε ὅμως οὗτος ἔλαβε γνῶσιν τῆς αἰσχροτάτης διαγωγῆς αὐτῆς, διέταξε καὶ τὴν ἐφόνευσαν. — Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς δευτέρας συζύγου του, τῆς *Ἀгриππίνης*, θυγατρὸς τοῦ Γερμανικοῦ καὶ ἀδελφῆς τοῦ Καλιγούλα. Ἡ Ἀгриππίνη ἦτο εἰς ἄκρον φίλαρχος, καὶ δοξομανῆς· ἔχουσα υἱὸν ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου τὸν *Νέρωνα* προσεπάθησε διὰ παντός μέσου καὶ ἔπεισε τὸν Κλαύδιον νὰ συζεύξῃ αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ *Ὀκταβίαν* καὶ νὰ ὀρίσῃ αὐτὸν ὡς κληρονόμον τοῦ θρόνου, παραγκωνίζων τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν, τὸν *Βρεττανικόν*· ἐν τούτοις ὁ Βρεττανικὸς ἠυξάνετο· ἡ Ἀгриππίνη βλέπουσα ὅτι ἡ πατρικὴ στοργὴ τοῦ Κλαυδίου πρὸς τὸν Βρεττανικὸν ἐξηγεῖτο καὶ φοβουμένη μήπως ἅπασαι αἱ φροντίδες αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ Νέρωνος

ἀποβῶσι μάταιαι, προέβη εἰς τὴν δηλητηρίασιν τοῦ Κλαυδίου, παρασκευάσασα εἰς αὐτὸν προσφιλές τι ἔδσμα διὰ τινος φαρμακευτρίας· ὁ Βρεττανικὸς ἀπεμακρύνθη καὶ ὁ Νέρων ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπέσχεθη οὗτος τὴν αὐτὴν ἀμοιβήν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Κλαύδιος· ἡ Σύγκλητος καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐλησμόνησαν τὸν Βρεττανικὸν καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Νέρωνος ἐπεκυρώθη.

δ) *Νέρων* (54-68).

Ὁ Νέρων ἦτο υἱὸς τοῦ Δομιτίου, ἀνδρὸς ἔχοντος κακούργους ὀρμάς, καὶ τῆς Ἀγριππίνης. Ὅτε οἱ οἰκεῖοι συνέχαιρον τὸν Δομίτιον διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Νέρωνος, οὗτος εἶπε τοὺς ἐξῆς χαρακτηριστικούς λόγους ἀπὸ τῆς Ἀγριππίνης καὶ ἐμοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰ μὴ ἐν τέρας, μία μάλιστα τῆς ἀνθρωπότητος· οἱ λόγοι τοῦ Δομιτίου ἐπληθήτευσαν κατὰ γράμμα.

Ὁ Νέρων ἐπαυδεύθη ὑπὸ τοῦ διασήμεου φιλοσόφου *Σενέκα*, δεκαεπταετῆς δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὑπὸ τὰς διηγεκεῖς συμβουλὰς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου του ἐκυβέρνησε μετὰ μεγάλης ἡπιότητος· ἡλάττωσε τοὺς φόρους τῶν ἐπαρχιῶν· ἐπολέμησε τὴν πολυτέλειαν· «εἴθε νὰ μὴ ἐγνώριζον νὰ γράφω» εἶπεν ἡμέραν τινά, ὅτε τῷ ἔφερον νὰ ὑπογράψῃ καταδικαστικὴν τινα ἀπόφασιν ἐπιβάλλουσαν θάνατον. Ἀλλοτε πάλιν ἡ Σύγκλητος ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ εἰς αὐτὸν εὐχαριστήριον, ἀλλ' ὁ Νέρων ἐκώλυσε αὐτὴν λέγων· «*περιμένετε νὰ φανῶ πρῶτον ἄξιος αὐτῶν*». Καὶ ὅμως τίς θὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ ἡπιοὺς καὶ φιλόανθρωπος αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἀπέβη μετ' ὀλίγον ὁ αἰμοδορώτατος καὶ θηριωδέστατος πάντων τῶν τυράννων τῆς ὑψηλείου, ἀληθῆς μάλιστα τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ πατρὸς του. Ὁ Νέρων εἶνε ὁ μέγιστος τῶν ἐστειμένων κακοῦργων, διαπράξας τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα κακούργηματα, πρὸ τῶν ὁποίων ὑποχωροῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ αἰμοδορώτεροι τῶν κοινῶν ἐγκληματιῶν· ἐμαίνετο οὗτος ὅχι μόνον κατὰ τῶν ξένων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν του· ἡ πρώτη ὅμως ὠθήσασα τὸν

Νέρωνα εἰς τὸ ἔγκλημα ἦτο αὐτὴ ἡ μήτηρ του Ἀγριππίνη, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Νέρων ἦντλησεν ἀφθόνως τὸ δηλητηριώδες σπέρμα τῆς ἐκφυλίσεως.

Ἡ φίλαρχος καὶ δεσποτικὴ αὕτη γυνὴ ἤθελε νὰ ἐξασκῇ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ της τὴν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου ἐπιρροήν, ἢ μᾶλλον ἤθελε νὰ ἄρχῃ αὐτὴ ἀντὶ τοῦ υἱοῦ της· μὴ κατορθώσασα ὅμως τοῦτο, ἠπέιλησε τὸν Νέρωνα ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ τὸν Βρεττανικὸν εἰς τοὺς Πραιτωριανούς καὶ θ' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον, ὅστις καὶ τῷ ἀνῆκεν· ὁ Νέρων ὅμως προέλαβεν αὐτὴν καὶ ἐδηλητηρίασε τὸν δεκατετραετῆ Βρεττανικὸν ἐν συμποσίῳ. Μετὰ ξηροῦ βλέμματος εἶδε τὸν ἀξιόλογον ἐκεῖνον νεανίαν ἐκπνέοντα ἐπὶ τῆς τραπέζης του καὶ μετ' ἀπαθείας εἶπε· «δὲν εἶρε τίποτε· ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ὑπόκειται εἰς τὰς λιποθυμίας ταύτας!»

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βρεττανικοῦ προοιμιάσεν ὁ Νέρων τὰ ἀνήκουστα κακουργήματά του· οὐδὲν πλέον ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ αὐτόν· περίεστοιχίσθη ὑπὸ φαυλοβίων καὶ χυδαίων προσώπων καὶ μετ' αὐτῶν ἐκυλίστο διηνεκῶς εἰς παντοσιδεῖς ἀκολασίας. Ἐξήρχετο τὴν νύκτα, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετημφισμένος ὡς δούλος, εἰσήρχετο εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ ἔτυπτε τοὺς ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένους, παρὰ τῶν ἐπείων ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ὅχι ὀλίγα κτυπήματα· τὴν ἡμέραν διήρχετο εἰς τὸ θέατρον· ἔδιδε τὸ σύνθημα εἰς τὰς ἐπευφημίας ἢ τὰς ἀποδοκιμασίας· προσεκάλει τὸν θόρυβον· ἠρέσκετο νὰ βλέπῃ τὸν λαὸν νὰ συντρίβῃ τὰ θρανία, νὰ συνάπτῃ μάχας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεμιγνύετο καὶ αὐτός, ἐκτοξεύων ἐκ τῆς θέσεώς του βέλη ἀδιαφορῶν τίνα θὰ πλήξῃ.

Ἄλλ' οὐδὲ ἡ Ἀγριππίνη εὗρε χάριν παρὰ τῷ υἱῷ της. Ἐπειδὴ αὕτη ἠνώχλει ἀδιακόπως τὸν Νέρωνα διὰ τῶν συμβουλῶν της ἢ διὰ τῶν ἐπιπλήξεων, συχνάκις δὲ ἀνεμίμησκεν ὅτι εἰς αὐτὴν ὤφειλε τὸν θρόνον του, καὶ τὸν ἀπεκάλει ἀχάριστον, καὶ ἐπειδὴ προσέτι ἀνθίστατο αὕτη καὶ εἰς τὸν μετὰ τῆς ἀκολάστου ἐρωμένης του Ποππαίας Σαβίρης γάμον του, ὁ Νέρων δὲν ἐδίστασε ν' ἀποστείλῃ εἰς τὸν Ἄδην καὶ τὴν μητέρα του κατὰ τὸν ἐξῆς

μάλιστα τρόπον. Ὑπεκρίθη οὗτος συμφιλίωσιν μετ' αὐτῆς καὶ διὰ τρυφερωτάτων καὶ περιπλοῶν ἐπιστολῶν προσεκάλεσεν αὐτὴν νὰ μεταβῇ εἰς παραλίαν τινὰ πόλιν καὶ μετὰσχῃ μετ' αὐτοῦ ἑορτῆς τινος τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ Ἀγριππίνη πεισθεῖσα ἐπεβιάσθη ἐπὶ πλοίου, ἵνα μεταβῇ· ἀλλὰ τὸ πλοῖον ἦτο οὕτω κατεσκευασμένον, ὥστε, μόλις ἐξῆλθεν εἰς τὸ πέλαγος, ἐχωρίσθη εἰς δύο καὶ ἡ Ἀγριππίνη εὗρέθη εἰς τὴν θάλασσαν· κολυμβῶσα ὅμως ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν· ἀλλ' ὁ Νέρων μαθὼν τοῦτο ἔπεμψεν ἀνθρώπους καὶ ἐφόνευσεν αὐτήν. Μετὰ ταῦτα ἐφόνευσε καὶ τὴν σύζυγόν του, τὴν ἐνάρετον Ὀκταβίαν, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἐταίραν Ποππαίαν Σαβίναν, ἀλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον ὑπέστη τὴν τύχην τῆς Ὀκταβίας.

Οἱ φόνοι οὗτοι καὶ μάλιστα ὁ τῆς μητρὸς του ἐνεποίησε φρίκην εἰς πάντας· εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Νέρων ἐπεχείρησε νὰ δικαιολογήσῃ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του, ἰσχυρισθεὶς ὅτι αὕτη ἀνεκαλύφθη ἀρχηγὸς συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ Σενέκα ἀνεπέμφθησαν δεήσεις πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος· ἡ ἐντύπωσις ὅμως παρὰ τῷ λαῷ παρέμεινεν ἡ αὐτή. Ἡμέραν τινὰ μάλιστα εὗρέθη ἓν τινι ὁδῷ πτώμα παιδός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τεμάχιον χάρτου μὲ τὰς ἐξῆς λέξεις «δὲν σὲ ἀνατρέφω, διότι φοβοῦμαι μήπως φοιτήσης τὴν μητέρα σου»· τοῦτο κατέπληξε τὸν Νέρωνα, ὅστις ἐζήτηι παντοτρόπως ν' ἀποφεύγῃ τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἱ ἔλεγχοι τῆς συνειδήσεως ἤρχισαν νὰ ταράττωσιν αὐτόν. Ἐκτοτε χρονολογοῦνται αἱ ἐξευτελιστικώτεροι παρεκτροπὴ αὐτοῦ· οἱ Ῥωμαῖοι ἐβλεπον αὐτόν ὁδηγοῦντα ἄρματα εἰς τὴν κονίστραν καὶ ἀναβαίνοντα ἐπὶ τῆς σκηνῆς διὰ νὰ ψάλλῃ ἢ διὰ νὰ κρούσῃ τὴν λύραν. Ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεβιάζετο εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἐν στιγμαῖς παραφροσύνης ὁ Νέρων, θέλων νὰ λάβῃ ἰδέαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας, δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὴν πυρπόλησιν τῆς Ῥώμης· ἐν ᾧ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι μετ' ἀπελπισμοῦ ἐβλεπον τὰς οἰκίας των καιομένας, ὁ ἀπαίσιος τύραννος, ἐθεῖατο ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Μαικήνα τὴν φοβεράν καταστροφὴν ἐνδεδυμένος ὡς ἡθοποιὸς καὶ ψάλλων πρὸς λύραν τὸν ἐμπρησμόν τῆς

Τροίας· βλέπων δὲ μετὰ ταῦτα τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ κορυφουμένην, ἀπέδωκε τὴν πυρπόλησιν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ διέταξε τρομερὸν κατ' αὐτῶν διωγμὸν· τὰ βασανιστήρια ἦσαν ἀπάνθρωπα· περιέβαλλον τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς μὲ δολὰς ζώων καὶ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τοὺς κύνας διὰ νὰ τοὺς κατασπαράξωσι, ἢ ἐθανάτωνον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἢ ἤλειπον τὰ σώματα αὐτῶν διὰ ῥητίνης καὶ τοὺς ἔκκαιον· διὰ τοιούτων μάλιστα καιομένων σωμάτων ἐφώτισε νύκτα τινὰ τοὺς κήπους τοῦ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐορτῆς, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν εἰς τὸν λαόν. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ πυρποληθεῖσα πόλις ἀνεκαίνισθη καὶ πάλιν ἐπὶ νέου σχεδίου· ὠραιότεροι ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν· ἐγκατέλιπεν ὁ Νέρων τὴν μετρίαν κατοικίαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ὥκοδόμησε νέον ἀνάκτορον μεγαλοπρεπέστατον, ὕπερ ἐκαλεῖτο χρυσοῦς οἶκος (domus aurea) καὶ περιεῖχε λίμνας καὶ δάση· ἵνα ὅμως καλύψῃ τὰς ἀμέτρους δαπάνας τῶν ἀλογίστων οἰκοδομῶν, τῶν πολυτελεστάτων ἐπίπλων, τῶν ἐνδυμάτων του, ἅτινα καθ' ἐκάστην ἀνενέωνε, τῶν συμποσίων κλπ. ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐξορίας καὶ τὰς δημεύσεις καὶ ἔθεσε τὰ διάφορα ἀξιώματα εἰς πλειστηριασμὸν.

Ἡ αἰμοδιψία τοῦ αἰμοδόρου τούτου τέρατος ἐτρέφετο καθ' ἐκάστην διὰ πολλῶν θυμάτων· ἕνεκα τούτου ἐξυφάνθη κατ' αὐτοῦ φοβερὰ συνωμοσία, ἣτις ὅμως ἀνεκαλύφθη καὶ πλεῖστοι διακεκριμένοι Ῥωμαῖοι ἔπесαν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου· μετὰξὺ τῶν θανατωθέντων ἦτο καὶ ὁ Σενέκας, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του νὰ φλεβοτομηθῇ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν του.

Ὁ Νέρων δὲν ἤρκεϊτο νὰ θεωρῇται μέγας καὶ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἤθελε νὰ ὀνομάζεται καὶ ἔξοχος καλλιτέχνης· διὰ τοῦτο δὲν ἤσχύνετο νὰ παρίσταται δημοσίᾳ ὡς κιθαρωδὸς καὶ ὡς αἰοιδὸς, ὡς ὑποκριτής καὶ ὡς ἀρματηλάτης· εἶχε δὲ παρ' ἑαυτοῦ μισθωτοὺς ἀνθρώπους, ἵνα χειροκροτῶσι κατὰ τοὺς διαφόρους ἀγῶνας αὐτοῦ· οἶκοθεν δὲ ἐννοεῖται ὅτι ἀνεκηρύσσετο πάντοτε νικητὴς καὶ ἐστεφανοῦτο· ἵνα μάλιστα ἐκτιμηθῇ περισσότερον τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ τάλαντον, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν τῆς καλλιτεχνίας, καὶ παρέστη κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῆς

ἀγῶνας ὡς καθαρθὸς καὶ ὡς ἀρματηλάτης, πανταχοῦ δέ, ὅπου διαγωνίσθη, ἀνεκηρύχθη νικητὴς καὶ ἐστεφανώθη. Διὰ τὰς παρασχεθείσας εἰς αὐτὸν ταύτας τιμὰς, ὁ Νέρων ἀνεκήρυξε τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους κατὰ τοὺς ἐν Κορίνθῳ τελουμένους Ἰσθμικοὺς ἀγῶνας, ἀπεγύμνωσεν ὅμως πάντας τοὺς ναοὺς ἀπὸ τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων, ἵνα κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὰ ἀνάκτορά του, καὶ τὴν χώραν ἐλεηλάτησε καὶ πολλοὺς φόνους διέπραξε διὰ τὰ σφετερισθῆ τὰς περιουσίας τῶν φονευθέντων.

Ἐν Ἑλλάδι εὐρισκόμενος ὁ Νέρων δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐλευσίνος, ὁπόθεν ἡ φωνὴ τοῦ κήρυκος ἀπεμάκρυνε τοὺς μητροκτόνους, οὔτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἦλθεν, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐκεῖ ἐδικάσθη ὁ μητροκτόνος Ὁρέστης.

Ἐπὶ 14 ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέμενον τὴν ἀποτροπαίαν καὶ ἀπάνθρωπον αὐτοῦ κυβέρνησιν· τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὸν ἐστεμμένον αὐτὸν κακοῦργον ἦτο ἀπερίγραπτον, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ κινηθῇ κατὰ τούτου· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐσημάνεν ἡ τελευταία ὥρα καὶ τοῦ θηριώδους τούτου τυράννου. Αἱ ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες ἐπαναστατήσασαι ἀνεκήρυζαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν αὐτῆς *Σουλπίκιον Γάλβαν*· ὅτε οὗτος ἐπῆρχετο κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ αἱ ἐν Ἰταλίᾳ λεγεῶνες καὶ οἱ προκιτωριανοὶ τῆς Ῥώμης, τέλος δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Σύγκλητος, ἥτις ἐκήρυξε τὸν Νέρωνα *ἐχθρὸν τῆς πατρίδος*. Ὁ ἀπαίσιος ἐκείνος τύραννος ἐγκατελείφθη ἤδη ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πιστῶν του ἐταίρων· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ καταλίπῃ διὰ παντὸς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμπλήσῃ τοσούτων θρήνων καὶ στεναγμῶν· ἔφυγεν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ζητῶν πανταχοῦ ἄσυλον, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκε τοιοῦτον· γνωρίζων δὲ ὅτι ὁ κηρυσσόμενος *προδότης τῆς πατρίδος* συλλαμβανόμενος προσεδένετο εἰς πάσσαλον καὶ ἐμαστιγοῦτο μέχρι θανάτου, κατέφυγεν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν ἐνὸς ἀπελευθέρου του, ἀλλ' οἱ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἀποσταλέντες ἱππεῖς πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ ἀνεκάλυψαν τὰ ἔχνη του· ἰδὼν δὲ αὐτοὺς προσεγγίζοντας ὠχρίασεν ἐκ τοῦ φόβου του καὶ μὴ βλέπων ἐλπίδα σωτηρίας ἐνέπηξε τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὸν λαϊμόν του φωνάζων *«οἶον καλλιτέχνην ἀποστε-*

ρεῖται ὁ κόσμος !» (68). Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ἐσβέσθη ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου.

§ 81. Τρεῖς αὐτοκράτορες ἀναγορευθέντες ὑπὸ
τῶν λεγεῶνων. — Σουλπίκιος Γάλλος,
"Οἰων, Βιτέλλιος.

α') Σουλπίκιος Γάλλος (Ἰούν. 68—Ἰαν. 69). Οὗτος εἶχεν ὑπερβῆ τὸ 72 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν λεγεῶνων αὐτοκράτωρ, δι' ὃ καὶ ἡ ἀναγόρευσις αὐτοῦ δὲν ἀπῆν-
τησε σπουδαῖόν τι πρόσκομμα. Μικρὸν ὅμως μετὰ τὴν εἰς Ῥώ-
μην ἀφίξιν του διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ μίση. Οἱ αὐλικοὶ ἐμίση-
σαν αὐτὸν ἕνεκα τῆς αὐστηρότητός του, οἱ δὲ πραιτωριανοὶ ἕνεκα
τῆς φιλαργυρίας του, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον συνειθίσῃ αὐτοῦς
οἱ προκατοχοὶ του· ὅτε οἱ Πραιτωρινοὶ ἀπῆρτησαν τὴν εἰς αὐτοῦς
ὑποσχεθεῖσαν ἐξ ὀνόματός του χρηματικὴν δωρεάν (donativum),
ὁ Γάλλος ἀπεκρίθη «τοὺς στρατιώτας μου ἐκλέγω, ἀλλὰ δὲν
ἀγοράζω»· ἕνεκα τούτου ὅμως ἐξυφάνθη κατ' αὐτοῦ συνωμοσία,
ἐν ᾗ ἐπρωτοστάτει ὁ "Οἰων, διοικητὴς τῆς Λυσιτανίας, καὶ μετὰ
ἐπτάμηνον ἀρχὴν ἐφονεύθη.

β') "Οἰων (Ἰαν.—Ἀπρίλ. 69). Ἡ Ῥώμη ἅπασα ἐταράχθη
ἐκ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ "Οἰωνος εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον,
διότι οὗτος ἦτο φίλος ἀρχαῖος τοῦ Νέρωνος. Ἐν τούτοις ὅμως ὁ
"Οἰων ἐδείχθη ἐπιεικὴς καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὴν διοίκησιν· ἀλλ' αἱ
λεγεῶνες τοῦ Ῥήνου δὲν ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα καὶ
ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν ἀρχηγὸν των Βιτέλλιον· ὁ Βιτέλλιος
ἐπελθὼν κατὰ τοῦ "Οἰωνος κατετρόπωσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἄνῳ Ἰτα-
λίᾳ παρὰ τὴν Κρεμόνην· ὁ "Οἰων μετὰ τινὰς ἡμέρας κητοκτό-
νησεν, ὁ δὲ Βιτέλλιος κατέλαβε τὸν θρόνον.

γ) Βιτέλλιος (Ἀπρίλ. — Δεκεμβ. 69). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο
σκληρὸς καὶ σπάταλος ἕνεκα τῆς πρωτοφανοῦς ἀδηφαγίας του· τὰ
πάντα ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας, περὶ δὲ τοῦ κράτους του
οὐδὲν ἐμερίμνα. Ἡ κυριωτέρα φροντίς του ἦτο νὰ παραγγέλλῃ
νὰ φέρωσιν εἰς αὐτὸν ἐκ πάσης χώρας καὶ τῆς πλέον ἀπομεμα-

κρυμμένης ἐδέσματα ἄγνωστα καὶ ἀλλόκοτα. Ἐνεκα τῆς ἀθλίας αὐτοῦ διοικήσεως ἐξεργάγησαν πανταχοῦ στάσεις. Αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς φιλοτιμούμεναι καὶ αὐταὶ νὰ δώσωσι τὸν αὐτοκράτορά των ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν στρατηγὸν *Βεσπασιανόν*, ὅστις τότε εὕρισκετο ἐν Ἰουδαίᾳ πολεμῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἰουδαίων. Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Βεσπασιανοῦ εἰς Ῥώμην φοβεραὶ ταραχαὶ συνέβησαν ἐν αὐτῇ. Τὸ Καπιτώλιον ἐπυρπολήθη· ὁ ἄθλιος Βιτέλλιος συρθείς ἐκ τῶν ἀνακτόρων περιήχθη ἀνὰ τὴν πόλιν μὲ τὰς χεῖρας δεδεδεμέναις ὀπίσω καὶ μὲ τὸ ξίφος ὑπὸ τὴν σιαγὸν. Μετὰ πολλὰς καὶ ποικίλας ὕβρεις ἐφανεύθη καὶ τὸ πτώμα αὐτοῦ συρθὲν διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἐρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν.

§82 Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων.

α) *Βεσπασιανός* (69-79 μ. Χ.).

Ἡ Ῥώμη μετὰ τοιοῦτους κλονισμοὺς εἶχεν ἀνάγκην αὐτοκράτορος δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ καταπεπτωκὸς κράτος καὶ τοιοῦτον εὔρεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ὁ Βεσπασιανός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ ἐν Ῥώμῃ γένος τῶν Φλαβίων αὐτοκρατόρων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος λαμπρὸς αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν Αὐγουστον· ἦτο ἀνὴρ συνετός, ἐπεικὴς καὶ δραστήριος· ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον· κατὰ πρῶτον ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ· ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ διὰ συνετῆς φειδοῦς καὶ σώφρονος διοικήσεως· ἐκαθάρισε τὴν Γερουσίαν ἀποβαλὼν ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀναξίους· κατήργησε τὸν περὶ καθοσιώσεως νόμον, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἶνε ἀσφαλής· ἐπροστάτευσεν καὶ προήγαγεν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ πρῶτος εἰσήγαγεν τὴν πληρωμὴν τῶν διδασκάλων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου· ἐπεδίωξε τὴν ἡθικὴν βελτίωσιν τῆς διεφθαρμένης καὶ ἐκτεθηλυμένης ἀνωτάτης Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας οὐχὶ διὰ νόμων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος· ὅλος ὁ βίος τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο παράδειγμα ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος καὶ λιτότητος. Καὶ τὴν πόλιν ἐξωράισε διὰ

διαφόρων οικόδομῶν· ἀνικοδόμησε τὸ πυρποληθὲν Καπιτώλιον· ἀνήγειρε τὸν μέγιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Εἰρήνης· κατεσκεύασε τὸ περίφημον *κολοσσαῖον*, πλατύτατον ἀμφιθέατρον, ὅπερ ἐχώρει ὑπὲρ τοὺς 60,000 θεατὰς· τὰ ἐρείπια τοῦτου ἀκόμη καὶ σήμερον διεγείρουσι τὸν γενικὸν θαυμασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν θλιβεράν ἀνάμνησιν ὅτι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο βραδύτερον χιλιάδες χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον σπαραχθέντες ὑπὸ τῶν ἀγριωτέρων θηρίων.

Ἡ βασιλεία τοῦ Βεσπασιανοῦ ἐλαμπρύνθη καὶ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων· καὶ πρῶτον κατεστάλη ἡ ἐπὶ Βιτελλίου ἐκργεῖσα ἐπανάστασις τῶν Βαταυῶν, τῆς ὁποίας εἶχον συμμετάσχη καὶ πολλὰ Γερμανικὰ καὶ Γαλατικὰ φύλα. Ὑπετάγη ἡ Βρετανία διὰ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Ἰουλίου Ἀγρικόλα, πενθεροῦ τοῦ περιφήμου ἱστορικοῦ Τακίτου. Ὁ Ἀγρικόλας διὰ τῆς πραότητος καὶ δικαιοσύνης του κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ παρὰ τοῖς Βρεττανοῖς τὸν *Ῥωμαϊκὸν πολιτισμόν*. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βεσπασιανοῦ ἦτο ἡ ἄλωσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς *Ἰερουσαλῆμ* ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου.

Οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν οὐ ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, ἐδοκίμασαν πολλάκις ν' ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τοῦτο· ἐπὶ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Νέρωνος, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνωσι τὰς πολυειδεῖς καταπιέσεις τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν ἐπανελάβον καὶ πάλιν ἡρωϊκῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ξενικῆς δεσποτείας· Ἐνόμιζον ὅτι ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ *Μεσσία*, περὶ οὗ ἔγραφον τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία, καὶ ἀρνούμενοι ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς τοιοῦτον τὸ ἅγιον θῦμα, τὸ ὁποῖον προσηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπίστευον ὅτι ὁ Μεσσίας ἐμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἔνδοξος καὶ ἰσχυρὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων.

Κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἰουδαίων ἀπεστάλη ὁ τότε στρατηγὸς Βεσπασιανὸς παρκαλῶν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱὸν του Τίτον ὁ Βεσπασιανὸς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ προὔξενεσε μεγίστην φθορὰν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας· κατόπιν δὲ προέβη καὶ εἰς τὴν πο-

λιορκίαν τῆς πρωτευούσης τῶν Ἰουδαίων Ἱερουσαλήμ· τότε ὅμως ἀνεκηρύχθη, ὡς εἶδομεν, αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀναγκάζομενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν τελείαν ὑποταγὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν υἱόν του Τίτον.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐπέδειξαν πρωτοφανῆ καὶ ἀξιοθαύμαστον ἡρώϊσμόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ γενναίου ἐκείνου στρατηγοῦ. Ἡ Ἱερουσαλήμ τέλος ἐκυριεύθη (70 μ.Χ.)· ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐπυρπολήθη· ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη πόλις μετεβλήθη εἰς ἐρείπια καὶ τὸ ἄροτρον διήλθε διὰ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς. 1,100,000 Ἰουδαίων ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ἡ διασπορὰ αὕτη τὴν Ἑβραϊκῆς φυλῆς ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον. Ὅτε παρὰ τοῦ Πιλάτου ἀπήτουν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνέκραζον «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔοι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν»· ἡ κατάρρα αὕτη, τὴν ὁποίαν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, ἐπληρώθη κατὰ τρόπον φοβερόν· ὥσάυτως δὲ ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ «ἤξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σὲ καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι καὶ περικυκλώσουσί σε καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν καὶ ἐδαφιοῦσι σὲ καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοὶ καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ» (Λουκ. 19.43).

Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε μετὰ δεκαετῇ ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν βασιλείαν. Μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τοῦ βίου του εἰργάζετο πάντοτε καὶ εἰς τοὺς παραινούντας αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ ἔλεγεν «ὁ αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ ἀποθνήσκῃ ὄρθιος»· αἱ λέξεις αὗται εἰκονίζουσιν αὐτὸν λαμπρῶς.

6') Τίτος (79—81 μ.Χ.).

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος, ὅστις εἶχε διακριθῇ εἰς τοὺς κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Βρεττανίας πο-

λέμους καὶ μάλιστα ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶδον ἄνευ φόβου τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Τίτου εἰς τὸν θρόνον· πολλὰ ἐλέγοντο περὶ τῆς φαυλότητος τοῦ βίου του καὶ περὶ τῶν σκληροτήτων, τὰς ὁποίας εἶχε διαπράξῃ· ἐφοβοῦντο ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ νέον Νέρωνα. Καὶ ὅμως ὁ ἀνὴρ οὗτος γενόμενος αὐτοκράτωρ μετεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀφιερώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κράτους του· διὰ τὸν μειλίχιον χαρακτήρα του, τὴν πρωτοφανῆ ἀγαθότητα καὶ τοὺς προσηνεῖς τρόπους του ἐπωνομάσθη *χάρμα καὶ ἐντρυφήμα τοῦ ἀνθρώπινου γένους* (*amor et deliciae generis humani*). Πρὸς τοὺς κακολογούντας αὐτὸν ἐδείκνυεν ἀξιοθαύμαστον μεγαλοψυχίαν καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν· «ἐὰν μὲ κακολογῶσιν ἀδίκως, ἔλεγεν, ἡ συνείδησίς των θὰ ἐλέγχῃ αὐτούς· ἐὰν ὅμως δικαίως, θὰ εἶνε ἄδικον νὰ τιμωρήσω ἀνθρώπους λέγοντας τὴν ἀλήθειαν». Δύο συγκλητικοὶ συνώμοσαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Τίτος συνεχώρησεν αὐτοὺς καὶ ἐζήτησε νὰ γείνωσι φίλοι του. Ἦτο πρὸς πάντας εὐεργετικός· ἡμέραν τινὰ συνέπεσε νὰ μὴ εὐεργετήσῃ οὐδένα· τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ δεῖπνον μετὰ βαρυθυμίας ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν «*ἀπώλεσα μίαν ἡμέραν, ὧ φίλοι*» (*amici, diem peridi*).

Φρικαλέαι θεομηνίαι ἐπισυνέβησαν εἰς τὸ κράτος κατὰ τὴν βραχεῖαν τοῦ Τίτου βασιλείαν· πυρκαϊὰ διαρκέσασα τρεῖς ἡμέρας κατέστρεψε μέγα μέρος τῆς Ρώμης· ἀπετέφρωσε τὸ Καπιτώλιον, τὸ Πάνθειον καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα οἰκοδομήματα· εὐθὺς κατόπιν πανώλης ἐνσκήψασα ἀπεδεκάτισεν ἀμειλίκτως τὴν Ἰταλίαν. Ἐτέρα μάστιξ φοβερὰ κκτετρόμαξε τὴν Καμπανίαν· ἐπῆλθε δηλονότι αἰφνιδία ἔκρηξις τοῦ Βεσουβίου ἐν μέσῳ φοβερῶν σεισμῶν· τρεῖς δὲ πόλεις ἐγγὺς κείμεναι ἡ *Ἡράκλεια*, ἡ *Πομπηία* καὶ αἱ *Σταβίαι* κατεχώσθησαν ὑπὸ τῆς ἀνατιναχθείσης ἐκ τοῦ ἡφαιστείου τέφρας καὶ λάβας καὶ ἅπασα ἡ περὶ τὴν σημερινὴν Νεάπολιν χώρα ἐντελῶς ἠρημώθη· καὶ ὥς νὰ μὴ ἤρουν τὰ δυστυχήματα ταῦτα, συνέβησαν προσέτι αἰτοδεία καὶ κκταστρεπτικαὶ πλημμυραὶ τοῦ Τιβέρεως.

Ἄλλ' ἦτο μέγα εὐτύχημα ὅτι ἐν ἡμέραις τηλικούτων συμφο-

ρῶν ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Τίτος. Ὁ Τίτος ὅσον ἡδύνατο προσ-
επάθει ν' ἀνακουφίσῃ τὰς δυστυχίας. Ἐσπευδε προθύμως εἰς
βοήθειαν τῶν παθόντων· εὐηργέτει καὶ παρηγόρει αὐτοὺς· το-
σοῦτον δὲ φιλόανθρωπος ἐδείχθη, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ κοσμή-
ματὰ τῶν ἀνακτόρων ἐπώλησεν, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας
τῶν δυστυχισάντων. Ἀλλ' ἡ μεγαλειτέρα, ἡ ἀνεπανόρθωτος συμ-
φορὰ διὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν ἦτο ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ λαμ-
προῦ τούτου αὐτοκράτορος. Μετὰ διετῇ εὐεργετικῇ καὶ ἀγαθο-
ποιῶν κυβέρνησιν ἀσθενήσας αἰφνιδίως ἀπέθανε (81), φαίνεται
δὲ ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τοῦ πανούργου ἐτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ
του Δομιτιανοῦ, ὅστις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου.

γ') Δομιτιανός (81—96 μ. Χ.)

Ὁ Δομιτιανὸς κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησεν ἡπίως καὶ δικαίως
καὶ πρὸ πάντων ἐβελτίωσε τὴν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τιμω-
ρῶν αὐστηρῶς πᾶσαν παρεκτροπὴν ἢ πίεσιν τῶν ὑπαλλήλων.
Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπεκαλύφθη ὅλη ἡ ἀγρία αὐτοῦ φύσις καὶ ἡ
αἰμοδόρος καὶ χαμερπὴς ψυχὴ του. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνε-
ωώθησαν ἄπασαι αἱ βδελυραὶ καὶ ἀπαίσιαι ἐκεῖναι πράξεις, αἵ-
τινες χαρακτηρίζουσι τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τιβερίου, τοῦ Νέρωνος
καὶ τοῦ Καλιγόλα. Ὁ Δομιτιανὸς συνήνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ὀμό-
τητα καὶ τὴν αἰμοδιψίαν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τὴν
ματαιοδοξίαν τοῦ Καλιγόλα καὶ τὴν δειλίαν τοῦ Κλαυδίου. Πᾶν
αἶσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀπεσβέσθη καὶ πᾶσα αἰματηρὰ πρᾶ-
ξις παρεῖχεν εἰς αὐτὸν μεγίστην τέρψιν. Καθ' ἐκάστην διέ-
τασσε πολυαριθμοὺς φόνους δι' ἀσημάντους αἰτίαι· ἐφόνευσε τὸν
ἐξάδελφόν του *Σαβίνον*, διότι ὁ κήρυξ, ὅστις ἔμελλε νὰ ὠνο-
μάσῃ αὐτὸν ὑπατορ, ἐκ παρὰδρομῆς τὸν ὠνόμασεν αὐτοκράτορα.
Ὡσαύτως ἐφόνευσε πλείστους γερουσιχτάς καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς
καὶ πλουσίους πολίτας, εἴτε ἐξ ἀπλῆς ὑποψίας εἴτε διὰ νὰ ἀρ-
πάσῃ τὰς περιουσίας αὐτῶν καὶ οὕτως ἐπαρκῇ εἰς τὰς δαπάνας,
εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλετο ἕνεκα τῆς πρωτοφανοῦς ἀσωτείας
καὶ ἀκολασίας του.

Καὶ δὲν ἦτο μόνον αἰμοδόρος ὁ Δομιτιανός, ἀλλὰ καὶ ματαιόδοξος· ἔνεκα τῆς ματαιοδοξίας του διέταξε νὰ ἀνεγείρωσι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους ἀνδριάντας αὐτοῦ καὶ νὰ προσαγορεύωσιν αὐτὸν ὡς θεόν· ἐπεὶ δὲ οἱ χριστιανοὶ ἤρουντο νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὸν θεόν, ὁ Δομιτιανὸς διέταξε κατ' αὐτῶν φοβερὸν διωγμὸν, παρίστατο δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὰ βασανιστήρια τῶν χριστιανῶν. Πρὸς τὴν Γερουσίαν ἐδείκνυε πολλὴν περιφρόνησιν. Ἡρέσκετο νὰ ἐξευτελίῃ τοὺς γερουσιαστὰς ἢ νὰ ἐμποῖῃ εἰς αὐτοὺς τρόμον· πολλάκις συνεκάλει αὐτοὺς εἰς συνεδρίασιν καὶ προσέβαλλε πρὸς συζήτησιν γελοῖα ζητήματα, οἷον πῶς πρέπει νὰ μαγειρεύωνται οἱ ἰχθύες κλπ. Ἡμέραν τινα ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς δεῖπνον· οἱ γερουσιασταὶ εἰσελθόντες εἰς τὰ ἀνάκτορα ὠδηγήθησαν εἰς αἶθουσαν πενθίμως διεσκευασμένην· ταῦτοχρόνως δι' ἄλλης θύρας εἰσῆλθον δοῦλοι μετρηφισμένοι εἰς δαίμονας τοῦ Ἄδου· ἡ τράπεζα ἦτο ἐστρωμένη ὡς τὰ ἐπικήδεια δεῖπνα, πλησίον δὲ ἐκάστης ἑδρας ἦτο τοποθετημένον καὶ ἓν φέρετρον. Δι' ἀνθρώπους γνωρίζοντας τὰς αἰμοδόρους δικηέσεις τοῦ ἀθλίου ἐκείνου αὐτοκράτορος τοῦτο ἦτο προμήνυμα θανάτου. Ὁ Δομιτιανὸς ἤρχιτε νὰ ὀμιλῇ εἰς αὐτοὺς περὶ θανάτου καὶ περὶ βασάνων· ἡ ἀγωνία διπλασιάζεται· καὶ ἐν τούτοις ἔπρεπε νὰ φάγωσι καὶ νὰ γελάσωσιν· ἀφ' οὗ τοιούτοτρόπως διεσκεδάσαν μὲ τὴν φρίκην των ἀνεχώρησαν ἔπειτα.

Ὁ ἐστεμμένος οὗτος κακοῦργος ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται περίφημος τοξότης· καὶ ἀληθῶς τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του διήρχετο ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοξεύων μίας ἢ καὶ διακρυπῶν αὐτὰς διὰ βελόνης· ὅθεν καὶ πολὺ εὐφυῶς ἔσκωψεν αὐτὸν ὑπηρέτης τις· ἐρωτηθεὶς οὗτος ὑπὸ τινος, ἂν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἦτο τις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπεκρίθη «Οὐδὲ μὴτα»· ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφυολογίαν του ταῦτην ἀπεκεφαλίσθη.

Ὁ Δομιτιανὸς ἐφιλοδόχησε νὰ δρέψῃ ἰδίαις χερσὶ πολεμικὰς δάφνας καὶ νὰ δικαιολογήσῃ οὕτω τὸ ἐπώνυμον τοῦ Γερμανικοῦ, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀναρρήτεως του ἔφερεν· ὅθεν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν πέραν τοῦ Ῥήνου οἰκούντων λαῶν καὶ χωρὶς κλῆν νὰ εἶδῃ πολέμιον, ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην καὶ κατήγαγε θρίαμβον,

σύρων ὕπισθεν τοῦ ἄρματός του δούλους ἐνδεδυμένους γερμανικὰ ἐνδύματα, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τούτῳ ἡγόρασεν ἢ ἐμίσθωσεν. Ἐτέραν ἐκστρατεῖαν ἐπεχείρησε κατὰ τῶν Δακῶν, οἵτινες διαβά-
τες τὸν Δούναβιν εἰσέβαλον εἰς τὴν Μυσίαν· ἥττηθεις ὅμως
ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Δακῶν *Δεκεβάλου* ἠναγκάσθη διὰ χρη-
μάτων νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην. Ἡ μόνη πολεμικὴ δόξα, ἣτις
ἐλάμπρυνε τὴν ἀρχὴν τοῦ Δομιτιανοῦ, ἦτο ἡ τοῦ ἐξόχου στρα-
τηγοῦ *Ἀγρικόλα*· ὁ Ἀγρικόλας συνεπλήρωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Κλαυ-
δίου ἀρξαμένην κατάρκτησιν τῆς Βρεττανίας καὶ τῶν μεσημβρι-
νῶν μερῶν τῆς Σκωτίας καὶ ἐπαγίωσαν ἐν αὐτῇ τὴν Ῥωμαϊκὴν
κυριαρχίαν· ἀλλ' ὁ Δομιτιανὸς φθονήσας τὴν δόξαν τοῦ Ἀγρι-
κόλα ἀνεκάλεσεν αὐτόν, ὅστις ἔκτοτε ἔζη ἰδιωτεύων.

Ὁ Δομιτιανὸς ἐξηκολούθει τυραννῶν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν
κατὰ τρόπον ἀπανθρωπώτατον· αἱ θανατώσεις καὶ τὰ βασανι-
στήρια δὲν ἔπαυσον· καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι του καὶ οἱ συγγενεῖς του
δὲν ἦσαν ἀπῆλλαγμένοι τοῦ κινδύνου· τέλος ὅμως ἡ σύζυγος αὐ-
τοῦ Δομιτία μετ' ἄλλων προσώπων ἐξύφηναν συνωμοσίαν καὶ
ἀπῆλλαξαν τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ ἀπαισίου τούτου τέρατος (96).

Αἰὼν τῶν Ἀρτωρίων (96—192).

§ 83. **Νέρβας** (96—98 μ. Χ.).

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δομιτιανοῦ ἐσβέσθη ὁ οἶκος τῶν Φλα-
βίων, ἡ δὲ Γερουσία ἔσπευσε νὰ ἀναγορεύσῃ αὐτοκράτορα τὸν
γέροντα ὑπατικὸν *Κοκκήιον Νέρβα*. Μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος
τούτου ἄρχεται νέα περίοδος ὀγδοήκοντα ἔτη διαρκέσασα, ἣτις
ὑπῆρξεν ἡ εὐδαιμονεστέρα περίοδος τῆς ἱστορίας· ἡ περίοδος
αὕτη ὠνομάσθη *αἰὼν τῶν Ἀρτωρίων* ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ
λαμπροτέρου ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς περιόδου ταύτης.

Οἱ πραιτωριανοὶ ἐξεδήλωσαν μεγάλην δυσἀρέσκειαν ἐκ τῆς
ἀναρρήσεως τοῦ Νέρβα καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ προβῶσιν εἰς ταρα-
χάς, ἀλλ' ὁ Νέρβας προέλαβε ταύτας ὑποσχεθεὶς εἰς τοὺς πραι-
τωρικνοὺς χρηματικὴν δωρεάν.

Ὁ Νέρβας ἐδειξεν ἀμέσως ἀγαθὰς διαθέσεις ἐν τῇ κυβερνή-

σει· ἀνεκάλεσε τοὺς ἐξορίστους, ἡλάττωσε τοὺς φόρους, κατήργησε τοὺς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ διωγμούς, διένειμε γαίας εἰς τοὺς πτωχοὺς· τὰ δημόσια ἀξιώματα προσέφερεν εἰς τοὺς χρηστοὺς πολίτας. Ὡς ὁ Τίτος, οὕτω καὶ ὁ Νέρβας περὶ πάντων τῶν δημοσίων πραγμάτων συνεσκέπτετο μετὰ τῆς Γερουσίας· γερουσιαστὴν δέ τινα συνομόσαντα κατ' αὐτοῦ ἀντὶ νὰ τὸν φονεύσῃ ἤρκεσθαι μόνον νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς οὗτος γέρων ἐσπερεῖτο χαρακτηρὸς ἰσχυροῦ· ἐπειδὴ δὲ οἱ πραιτωριανοί, οἵτινες ἐν ἀρχῇ ἡσύχασαν, ἤρχισεν ἔπειτα νὰ παρεμβάλλωσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ πλείστα προσκόμματα, ὁ Νέρβας συναισθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν του ἀντὶ παντὸς οἰκείου του υἱοθέτησε καὶ προσέλαβε ὡς συνάρχοντα τὸν ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενον διάσημον στρατηγὸν *Τραιανόν*, ὅστις τότε ἤρχε τῶν λεγεόνων τοῦ Ῥήνου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Νέρβας ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ *Τραιανός*.

§ 84. Μάρκος Οὐλπιος Τραιανός (98—117 μ.Χ.).

Ὁ *Τραιανός* ἦτο ὁ πρῶτος ἄλλοεθνὴς αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρβα ἀναγνωρισθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου παρέμεινεν ἀκόμῃ ἐν ἔτος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν εἰρήνευσιν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πειθαρχίας. Μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην πεζῇ. Τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα τοῦ νέου αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἀρειμάνιον αὐτοῦ ὕψος ἐνέπνεον φόβον καὶ σεβασμόν, ἀλλ' ἡ προσήειά του ταχέως κατέκτησε τὰς καρδίας πάντων· ἡ ὅλη διαγωγὴ του ἀπέδειξεν αὐτὸν ὡς τὸν κάλλιστον τῶν μέχρι τοῦδε ἡγεμόνων τῆς Ῥώμης, δι' ὃ καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς ὁμοθυμῶς ἀπένειμκεν εἰς αὐτὸν τὴν προσωνομίαν τοῦ ἀρίστου (optimus). Ὁ *Τραιανός* ὁλόκληρον τὸν βίον του καὶ τὴν δραστηριότητά του ἀφιέρωσεν εἰς τὸ νὰ δειχθῇ καθ' ὅλα ἄξιος τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς αὐτὸν προσωνομίας.

Πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ αὐτοκράτορες περιεστοιχίζοντο ἐκ φόβου

ὑπὸ στρατιωτικῆς φρουρᾶς· ὁ Τραϊανὸς ὅμως περιστοιχίζετο ὑπὸ φρουρᾶς πολὺ ἰσχυροτέρας, ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ του. Οἱ προκατόχοί του εἶχον πληρώσῃ τὴν Ῥώμην καὶ ἄλλας τοῦ κράτους πόλεις ἐκ τῶν ἀνδριάντων των· ὁ Τραϊανὸς ὅμως ἐν καὶ μόνον μνημεῖον ἱδρύσεν, ἀλλὰ διαρκὲς καὶ μόνιμον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ὑπηκόων του. Ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο προσιτὸς εἰς πάντας τοὺς πολίτας· πρὸς πάντας ἐφέρετο μετὰ μεγάλης οἰκειότητος, εἰς δὲ τοὺς κάμνοντας εἰς αὐτὸν παρατηρήσεις ὅτι τοιοῦτοτρόπως μειοῖ τὸν ὀφειλόμενον εἰς τοὺς ἡγεμόνας σεβασμὸν, ἔλεγεν «θὰ φέρωμαι πρὸς τοὺς ἄλλους τοιοῦτοτρόπως, ὅπως θὰ ἐπεθύμουν νὰ φέρονται οἱ αὐτοκράτορες πρὸς με, ἐὰν ἤμην ἰδιώτης». Ὡς ὁ Αὐγούστος, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπεσκέπτετο ὡς ἄπλοος ἰδιώτης τοὺς παλαιούς φίλους του καὶ παρευρίσκετο εἰς τὰς οἰκογενειακὰς αὐτῶν ἐορτάς.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ὁ Τραϊανὸς ἠκολούθησε καθ' ὅλον τὸν προκατόχον του προσπαθήσας νὰ συνδέσῃ τὸ μοναρχικὸν πολιτεύμα μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Πρῶτος αὐτὸς ὑπέκυψεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους· ἐγχειρίζων εἰς τὸν ἔπαρχον τοῦ πραιτωρίου τὸ ξίφος, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἀρχῆς του, εἶπεν· «σοὶ ἐμπιστεύομαι τὸ ξίφος τοῦτο διὰ τὰ μὲ ὑπερασπίσης, ἐὰν διοικῶ καλῶς, ἢ διὰ μεταχειρισθῆς αὐτὸ κατ' ἐμοῦ, ἐὰν διοικῶ κακῶς». Ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ἡ Γερουσία εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσεν ἢ μὴ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὸ θέλημα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους· ὁ Τραϊανὸς ὅμως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν ἐλευθερίαν συζήτησιν ἐπὶ τῶν δημοσίων υποθέσεων καὶ οὐδέποτε ἠκούσθησαν ἐν αὐτῇ λόγοι κολακευτικοὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· ὅσοι ὠμίλουν ἀνομολογοῦντες καὶ ἐκθειάζοντες τὰς ἀρετὰς τοῦ αὐτοκράτορος, ἔπραττον τοῦτο οὐχὶ πρὸς κολακείαν, ἀλλ' ἐξ ἐγκαρδίου ἀγάπης· ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν λαὸν ἐπέτρεψεν ὁ Τραϊανὸς τὸ ἀρχαῖον δικαίωμα τῶν ἐκλογικῶν συνελεύσεων· ἡ δικαιοσύνη του ἦτο μᾶλλον ἐπιεικὴς ἢ αὐστηρά· προετίμα νὰ ἀφίνῃ ἀτιμώρητον ἓνα ἔνοχον ἢ νὰ κατὰδικάζῃ ἓνα ἀθῶον.

Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ του βίῃ ὁ Τραϊανὸς ἦτο λιτότατος, τοῦ δὲ δημοσίου πλούτου λίαν φειδωλός· οὕτω κατάρθωσε νὰ ἐλατ-

τώσῃ τοὺς φόρους, ἐν ᾧ συγχρόνως ἠύξησε τὰς δημοσίας προσόδους· διηκολύνη σημαντικῶς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, γεφυρῶν, ὑπονόμων καὶ λιμένων· ἐξωράϊσε τὴν Ῥώμην διὰ νῶν, θριαμβευτικῶν τόξων, στοῶν καὶ μιᾶς νέας ἀγορᾶς (forum Trajani)· προήγαγεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν Ῥωμαϊκὴν τέχνην, ὥστε αὕτη ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν τῆς τελειότητος· ἵδρυσε χάριν τῶν ὀρφανῶν φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα καὶ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ βιβλιοθήκην, ἥτις ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὠνομάσθη *Οὐλίπιδιος*. Δυστυχῶς ὅμως ὁ μέγας οὗτος ἡγεμὼν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὰς πλάνας τῶν συγχρόνων του, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διέταξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀρχῆς τοῦ Τραϊανοῦ πληροῦσιν οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνενέωσεν οὗτος τὴν πολεμικὴν λάμψιν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Καὶ πρῶτον μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐπονείδιστον συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἄθλιον Δριμιτιανὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν Δακῶν Δεκέβαλος, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Δακῶν μετὰ 60,000 στρατοῦ, διαβὰς δὲ τὸν Δούναβιν ποταμὸν ἐνίκησε τὸν Δεκέβαλον εἰς τρεῖς μάχας καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (103). τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος οἱ Δακοὶ ἔλαβον καὶ πάλιν τὰ ὅπλα· ὁ Τραϊανὸς ἐπὶ χειρὶ δευτέραν ἐκστρατείαν, εἰσχωρεῖ εἰς τὴν Δακίαν καὶ ἀναγκάζει τὸν Δεκέβαλον νὰ αὐτοκτονήτῃ, τὴν δὲ Δακίαν ὑπεβίβασεν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας *Δακικός*. Ἡ κατάκτησις τῆς Δακίας ἐπληγυρίσθη διὰ θριαμβῶν καὶ ἐορτῶν, αἵτινες διήρκεσαν 123 ἡμέρας, πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου κατορθώματος ἀνηγέρθη ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπὴς μαρμαρίνη στήλη φερώνυμος τοῦ Τραϊανοῦ (columna Trajana), ἥτις σώζεται μέχρι σήμερον· ὁ κορμὸς τῆς στήλης ἐκοσμεῖτο δι' ἀναγλύφων παριστάντων διαφόρους σκηνὰς τοῦ Δακικοῦ πολέμου, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ἵστατο ὁ ἐπίχρυσος ἀνδριὰς τοῦ αὐτοκράτορος κρατοῦντος ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ξίφος, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στήλης ἦτο

κοῖλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἑλικοειδὲς κλίμαξ 182 βαθμίδων φωτιζομένη ὑπὸ 43 θυρίδων.

Καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐνδοξα καὶ θαυμαστά· ἐπειδὴ οἱ Πάρθοι ἠπειλοῦν τὰ μεθόρια τοῦ κράτους ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν *Βαβυλῶνα*, τὴν *Σελεύκειαν*, τὴν *Κτησιφῶντα*, πρωτ. τῶν Πάρθων, καὶ τὰ *Σοῦσα*, ὅπου εὔρε τον ὀλόχρυσον θρόνον τῶν βασιλέων τῆς Περσίας· μετέτρεψε δὲ εἰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τὴν *Ἀρμενίαν*, τὴν *Μεσοποταμίαν* καὶ τὴν *Ἀσσυρίαν* καὶ κατέβη νικητὴς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. «*Εἰὰν ἡμῖν νεώτερος*, ἔλεγεν, *ἢ ὁ ἑλὸν πορευθῇ πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἰνδιῶν*». Καὶ δὲν ἡδυνήθη μὲν νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἔγνη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἦτο ὁ λατρευτὸς του ἥρωας, παρηγορήθη ὅμως ὅτι προσήρτησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μέρος τῆς Ἀραβίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Μακεδὼν δορυκτῆτωρ δὲν εἶχεν εἰσέλθῃ. Ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε λάβῃ τὴν μεγίστην ἔκτασιν.

Ἄλλ' αἱ ταχεῖαι αὐταὶ καὶ λαμπραὶ κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ δὲν ὑπῆρξαν διαρκεῖς. Μόλις οὗτος ἀπεμακρύνθη καὶ πανταχοῦ οἱ ἡττημένοι ἐξηγέρθησαν, ποταμοὶ δὲ αἵματος ἔρρευσαν. Ὁ Τραϊανὸς δὲν ἡδυνήθη νὰ καταπνίξῃ ὅλοσχερῶς τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, διότι ἀσθενήσας ἀπέθανεν (117) ἐν τῇ πόλει τῆς Κιλικίας *Σελιούρτι*, ἥτις πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μετωνομάσθη *Τραϊανοπόλις*· ἡ τέφρα αὐτοῦ μετεκομίσθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Πλωτίνης εἰς Ῥώμην καὶ ἐτέθη παρὰ τὴν βάσιν τῆς σερωνύμου αὐτοῦ στήλης. Ἡ Γερουσία ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐτίμησε περιφανῶς τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου τούτου αὐτοκράτορος εὐχομένη εἰς ἕκαστον νέον αὐτοκράτορα νὰ εἶνε «*εὐτυχεστέρος τοῦ Αὐγούστου καὶ καλλίτερος τοῦ Τραϊανοῦ*» (*felicior sis Augusto, melior Trajano*).

§ 85. Αἴλιος Ἀδριανὸς (117—138 μ.Χ.).

Ὁ Τραϊανὸς δὲν κατέλιπε τέκνα, οὔτε διάδοχον ὥρισεν· ἡ χήρα ὅμως αὐτοῦ Πλωτίνη ἐδήλωσεν ὅτι κατὰ τὰς τε-

λευταίας στιγμᾶς τοῦ βίου του υιοθέτησε τὸν ἐξάδελφόν του *Αἰλίον Ἀδριανόν*. τοῦτον ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα, ἡ δὲ Γερουσία ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Τραϊανοῦ ἦτο βεβαίως πολὺ δύσκολος, ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ νέος αὐτοκράτωρ περιεκοσμεῖτο ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀρετῶν καὶ ἐδείχθη ἄξιος διάδοχος τοῦ προκατόχου του.

Κατ'ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πολεμικώτατον Τραϊανόν, ὁ Ἀδριανὸς ἦτο εἰρηνικώτατος· φρονῶν ὅτι τὸ κράτος του ἦτο ἀρκούντως ἐκτεταμένον, δὲν ἐπεζήτησε νέας κατακτήσεις, ἀλλ' ἐπέστησεν ἅπασαν τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους· ἵνα δὲ μᾶλλον ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πάρθους τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου κατακτηθείσας ὑπὸ τοῦ προκατόχου του χώρας *Ἀσσυρίαν* καὶ *Μεσοποταμίαν* καὶ κατέστησεν εἰς τὸ ἐξῆς νοτιοανατολικὸν ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸν ποταμὸν τοῦτον· εἰς δὲ τοὺς Ἀρμενίους ἔδωκεν ἐγγύριον βασιλέα, ἀναγνωρίζοντα τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως κατέλιπε καὶ τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ ἀνήγειρε τεῖχος, φέρον τὸ ὄνομά του (*vallum Adrianum*), πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βρετανίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ τῶν Σκώτων· ἵνα δὲ καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους εἰς ὅσα μέρη τοῦτο ἐστερεῖτο ὀχυρῶν φυσικῶν ὁρίων, συνεπλήρωσε τὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου καὶ τὰ παρὰ τὸν Δούναβιν ὀχυρώματα.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μόνος πόλεμος ἐγένετο, ἀλλ' ἀγριώτατος καὶ αἱματηρότατος, ὁ κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἀδριανὸς θέλων νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὸ τελευταῖον μνημεῖον τῆς παλαιᾶς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἰουδαίων, ἵνα παύσωσιν οὗτοι περιμένοντες τὸν ἐπηγγελεγμένον εἰς αὐτοὺς ἐκδικητὴν, ἀπεφάσισε νὰ ὑδρῶσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλὴμ Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Αἰλία Καπιτωλίνα* (*Aelia Capitolina*), ἐπὶ δὲ τοῦ μέρους, ὅπου ἄλλοτε ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ν' ἀνεγείρῃ ναὸν τοῦ *Καπιτωλίου Διός*. Οἱ Ἰουδαῖοι, βλέποντες ὅτι ἐπεδιώκετο διὰ τούτου ἡ θρησκευτικὴ αὐτῶν ἐξόντωσις, ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν φαριζαικοῦ τινος Σίμωνος, ὅστις

ἐπωνομάζετο *Βαρκοχεβάρ* ἦτοι υἱὸς τῶν ἀστέρων, καὶ ὅστις παρίστα ἑαυτὸν ὡς τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν. Ἐπὶ τριετίαν (132-135) ἐπολέμησαν μετὰ λυσσώδους φανατισμοῦ, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. 600,000 περίπου Ἰουδαῖοι ἐσφάγησαν, ὁλόκληρος ἡ Ἰουδαία ἠρημώθη, οἱ ὑπολειπόμενοι ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπηγορεύθη εἰς αὐτοὺς ἡ μετάβασις εἰς Ἱερουσαλήμ. Μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἔρχονται καὶ νὰ ψάλλωσι τοὺς θρήνους τῶν προφητῶν των ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀγίας πόλεως.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ἐπέδειξε ὁ Ἀδριανὸς μέγαν διοργανωτικὸν νοῦν· κατήργησε τοὺς δημοκρατικοὺς τύπους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμενοί ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους μορφήν μᾶλλον μοναρχικὴν· ἰδιαιτέρως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν δικαστικῶν πραγμάτων. Ἰδρύσας παρ' ἑαυτῷ πολιτικὸν Συμβούλιον ἐκ τῶν διασημοτέρων νομομαθῶν, ὅπερ περιεβλήθη ἅπασαν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν οὕτως, ὥστε τὰ δόγματα τῆς Γερουσίας ἤρχισαν νὰ περιπίπτωσιν εἰς ἀχρησίαν. Συνέλεξε διὰ τοῦ ἐξόχου νομομαθοῦς *Σαλλίου Ἰουλιανοῦ* τὰ ἀρχαῖα διατάγματα τῶν πραιτέρων, συνηρολόγησε τὰς διατάξεις αὐτῶν καὶ κατήρτισε δι' αὐτῶν κώδικα, ὅστις ὠνομάσθη *αἰδίων διάταγμα* (*edictum perpetuum*) καὶ ἐχρησίμευεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὡς ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῶν δικαστηρίων.

Τὸν στρατὸν ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν· πρῶτος δ' αὐτὸς ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς λιτότητος καὶ τῆς περὶ τοὺς κόπους καρτερίας, πορευόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν του ὁδὸν 20 μιλίων πεζὸς καὶ ἀσκεπὴς τὴν κεφαλὴν καὶ τρεφόμενος μὲ τὴν τροφὴν τῶν στρατιωτῶν του. Ἦτο εἰρηνικός, ἀλλ' ἔνα διατηρῆ τὴν εἰρήνην, εἶχε πάντοτε τὸν στρατὸν του ἑτοιμον πρὸς πόλεμον ἀκολουθῶν τὸ ἀξίωμα «*si vis pacem, para bellum*» (ἂν θέλῃς εἰρήνην, παρασκευάζε πόλεμον).

Ἡ ἀκούρατος δραστηριότης τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν περιορίζετο μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας· ἐπεθυμῶν δὲ ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ν' ἀντιληφθῇ τὰς ἀνάγκας τοῦ κρά-

τους ἐπεχείρησε μακροχρόνιους περιοδείας ἀνά τὰς ἐπαρχίας, ἐπισκεφθεὶς πάσας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην· ἐπορεύετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεζῇ καὶ ἀνευ πομπῆς· διήρκεσαν δὲ αἱ περιοδείαι του αὐταὶ ἑνδεκα ἔτη (121-132). Τοιουτοτρόπως βλέπων τὰ πάντα ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, νὰ ἐπιφέρῃ τὰς προσηκούσας θεραπείας εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους· προσέτι δὲ ἡλάττωσε τοὺς φόρους καὶ ἐν γένει εἰς πολλὰ πράγματα ἐπέφερε σημαντικὴν βελτίωσιν.

Αἱ περιοδεῖαι αὐταὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπεβάρυναν οἰκονομικῶς τὰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ τοῦναντίον πανταχοῦ, ὁπόθεν διήρχετο, κατέλειπεν ὁ Ἀδριανὸς πολυειδῆ μνημεῖα τῆς ἐκτάκτου ἐλευθεριότητος του· ἰδιαίτεράν δὲ ἀγάπην ἐπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, αἵτινες ἀμφοτέραι ὑπῆρξαν ἀρχαῖα κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκ νέου ἤκμαζον ὡς πνευματικαὶ ἐστίαι. Τὰς Ἀθήνας πρὸ πάντων τρίς ἐπεσκέφθη καὶ διέμεινεν ἐν αὐταῖς ἐπιμακρὸν χρόνον ζῶν οὐχὶ ὡς δυνάστης, ἀλλ' ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ διαφόρων ἰδρυμάτων, οἷα ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Ἥρας καὶ τοῦ πανελληνίου Διός, ἱερὸν εἰς εἰς πάντας τοὺς θεοὺς, γυμνάσιον καὶ Στοὰ μεγαλοπρεπῆς ἐξ 120 κιόνων περιλαμβάνουσα καὶ βιβλιοθήκην. Ὁ Ἀδριανὸς ἐπεράττωσε καὶ τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποῦ τοῦ θεμέλιον εἶχε θέσῃ ὁ Πεισίστρατος· κατεσκεύασε τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον· προσέτι δὲ ἀνήγειρε πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ νέαν πόλιν, φέρουσαν τὸ ὄνομά του, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς σωζομένου μέχρι σήμερον ἐπωνύμου αὐτοῦ ὄρου (κοινῶς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ). Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πύλης ταύτης ὑπάρχει ἐπιγραφή.

«Αἶ δ' εἰς' Ἀδριανοῦ οὐχὶ Θησέως πόλις»

ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς

«Αἶ δ' εἰς' Ἀθηναί Θησέως ἢ πρὶν πόλις».

Οἱ Ἀθηναῖται δικροτρόπως ἐξεδήλωσαν τὴν εὐγνωμοσύνην

των πρὸς τὸν Ἀδριανόν, τὸν ἐξαιρετικῶς ἀγαπήσαντα τὴν πόλιν των καὶ πολυειδῶς εὐεργετήσαντα αὐτούς· ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνδριάντα· ἀπεκάλεσαν αὐτὸν *Σωτῆρα* καὶ *Ὁλύμπιον* καὶ ἱδρυσαν ἰδίαν φυλὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ· τὸν ἐξέλεξαν δὲ καὶ ἐπώνυμον ἔχοντα. Καὶ ὅχι μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις ἔτυχον τῆς μεγαλοδωροῦ εὐνοίας τοῦ λαμπροῦ τούτου ἡγεμόνος, τὸν ὅποιον ὡσαύτως ἐτίμησαν δι' ἀνδριάντων.

Ὁ Ἀδριανὸς ἐπροστάτευσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· ἐβελτίωσε τὴν τύχην τῶν δούλων ὑπαγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν δικαστηρίων καὶ ἀπαλλάξας οὕτως αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῆς ὀργῆς τῶν δεσποτῶν των, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρεσε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐπὶ τῶν δούλων. Ἦτο ἀνεξίθρησκος, δι' ὃ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα ἀπαγορεύον πάντα διωγμὸν λόγῳ θρησκείας. Ἐκαλλώπισε τὴν Ῥώμην διὰ διαφόρων μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, ὧν ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ *Ἀθήραιον*, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχε μεγάλη βιβλιοθήκη καὶ ἐτρέφοντο πολυάριθμοι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς γραμματικῆς, καὶ τὸ παρὰ τὸν Τίβεριν *Μαυσωλεῖον*, ὅπερ ἀνηγέρθη χάριν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ σώζεται μέχρι σήμερον γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πύργου τοῦ Ἀργέλου*.

Ἐν γένει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐβασίλευε καθ' ὅλον τὸ κράτος ἡ εἰρήνη, ἡ τάξις καὶ ἡ εὐημερία. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τῆς κυβερνήσεώς του ὁ Ἀδριανὸς ἔπαθε σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, δι' ὃ καὶ προέβη εἰς πολλὰς βιαίας πράξεις. Ἐνεκα τούτου, ὅτε ἀπέθανεν (138), ἡ Γερουσία ἡρνεῖτο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀποθέωσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος, ἐνέδωκεν ὅμως εἰς τὰς εὐλαβεῖς παρὰ κλήσεις τοῦ *Ἀρτωτίνου*, τὸν ὅποιον ὁ Ἀδριανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ ὀρίσῃ ὡς διάδοχόν του.

§ 86. **Τῆτος Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβὴς** (138—161 μ. Χ.).

Τὸν Ἀδριανόν διεδέχθη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς *Τῆτος Ἀρτωτίνος*, ὅστις ἔνεκα τῆς μεγάλης του εὐσεβείας

ἐπωνομάσθη εὐσεβής (pius). Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀντωνίνου ὑπῆρξεν αὐτόχρημα πατρική, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη τὴν εὐδαιμονοεστέραν περίοδον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἐπὶ 25 ἔτη, καθ' ἃ ἐκυβέρνησεν ὁ Ἀντωνῖνος, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπῆλαυσεν ἀδιατάρακτου εἰρήνης, ἥ δὲ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ἀντωνίνου φήμη τοσοῦτον διεδόθη, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Ὑρκανίας καὶ τῆς Βακτριανῆς ἐξέλεξαν αὐτὸν ὡς διαιτητὴν τῶν διαφορῶν των· καὶ πρέσβεις διαφόρων βαρβάρων λαῶν ἤλθον εἰς Ῥώμην ζητοῦντες νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸ κράτος του ὡς ὑπῆκοι.

Ὁ Ἀντωνῖνος ἐσεβάσθη τὰ δικαιώματα τῆς Γερουσίας καὶ ἐξέδωκε νόμους καλοῦς· τὰ δημόσια ἀξιώματα ἔδιδεν εἰς ἀνδρας πεπειραμένους καὶ δικαίους· ἐνῷ αὐτὸς ἔζη λιτότατα καὶ ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης, πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἦτο λίαν ἐλευθερίως δαπανῶν ἐκ τῶν ἐαυτοῦ· εἰς τὴν σύζυγόν του Φαυστίνην συνιστῶσαν αὐτῷ οἰκονομίαν ἔλεγε «δὲν ἔχομεν ἰδίαν περιουσίαν, ἀφ' οὔτου ἀνῆλθομεν εἰς τὴν ἀρχήν· περιουσία τοῦ ἡγεμόνος εἶνε ἡ εὐδαιμονία τοῦ λαοῦ του». Δύο συνωμοσίαι ἀνεκαλύφθησαν ἐναντίον του καὶ μόνον οἱ δύο ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· τὰς περαιτέρω ἐρεύνας ἀπηγόρευσε ὁ Ἀντωνῖνος λέγων «οἷα συμφορὰ δι' ἐμέ, ἐὰν ἀνεκαλύπτετο ὅτι μισοῦμαι ὑπὸ πολλῶν συμπολιτῶν μου». Ὁ Ἀντωνῖνος ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον· ἀπροτιμῶ, ἔλεγεν, νὰ σώσω τὴν ζωὴν ἐνὸς πολλοῦ ἢ νὰ φονεύσω χίλους ἐχθροὺς». Ἐν τούτοις ὅμως ἡναγκάσθη πολλάκις νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἀποκρούσῃ ἐχθροὺς προσβαλόντας τὰ ὅρια τοῦ κράτους του.

Πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπέδειξεν ἀνεξιθρησκείαν. Οἱ χριστιανοὶ, κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ῥωμαίων, ἐθεωροῦντο ὡς καταφρονηταὶ τῆς θρησκείας τοῦ κράτους καὶ ὡς στασιασταὶ κατὰ τοῦ νόμου. Ὁ Ἀντωνῖνος ὅμως βεβαιωθείς ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἀπηγόρευσε πάντα διωγμὸν κατ' αὐτῶν.

Οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀντωνίνου εὐγνώμονοῦντες διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, τὰ ὅποια ἀπῆλαυσεν ὑπὸ τὴν πατρικὴν κυβέρνησιν

αὐτοῦ, ἀπένειμον εἰς αὐτὸν τὸ ὥραϊον ἐπώνυμον τοῦ πατρὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

§ 87. **Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῆνος** (161 – 180μ.Χ.).

Τὸν Ἀντωνῆνον διεδέχθη ὁ θετὸς αὐτοῦ υἱὸς **Μάρκος Αὐρήλιος**, ὁ ἐπονομαζόμενος *φιλόσοφος*. οὗτος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν θετὸν ἀδελφόν του *Λεύκιον Οὐῆρον*, ὅστις ὅμως παραδεδωμένος εἰς τὰς ἡδονὰς δὲν παρέσχεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην συνδρομήν. Ὁ Οὐῆρος ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἀνατολήν κατὰ τῶν Πάρθων, οἵτινες εἶχον κατακόψη τὰς λεγεῶνας τῆς Ἀρμενίας· ἐκεῖ ὅμως ἀφῆκεν ἀξιωματικὸν τινα γὰρ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμον, αὐτὸς δὲ παρεδόθη εἰς ἐπονειδίστους ἀσωτείας· εὐτυχῶς ὅμως πρόωρος θάνατος ἀπῆλλαξε τὸν Μάρκον Αὐρήλιον τοῦ ἐλεεινοῦ τούτου συνάρχοντος.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος εἶχε τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιланθρωπίαν τοῦ Ἀντωνίνου, ἐδικαίωσε δὲ πληρέστατα τὸν Πλάτωνα εἰπόντα ὅτι «τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐτυχήσωσιν, ὅταν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν». Καὶ ἀληθῶς τόση λαμπρά καὶ εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὥστε ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς δὲν ἡσθάνετο ὅτι διετέλει ὑπὸ σκῆπτρον μοναρχικόν. Ἐθαυμάζετο κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγαθότης, μεθ' ἧς ἐφέρετο πρὸς πάντας· ἀπρέπει γὰρ ὑποφέρωμεν τοὺς ἀνθρώπους, ἔλεγεν, ὅπως ἔχουσι, γὰρ ζητῶμεν δὲ πάντοτε τὴν βελτίωσιν αὐτῶν». Εἰς τὴν Γερουσίαν μετέβαινε πρῶτος καὶ δὲν ἀπῆρχετο πρὶν ἢ ὁ πρόεδρος κηρύξῃ τὴν λήξιν τῆς συνεδριάσεως. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν ἄλλο εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν εἰμὴ μόνον πῶς γὰρ καταστάσῃ εὐτυχεῖς τοὺς ὑπηκόους του. Ὡς ἐπὶ τοῦ Τίτου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου πολλὰ καὶ φοβερά δυστυχήματα συνέβησαν εἰς τὸ κράτος. *Λιμοί, πλῆμνυραι, σεισμοί, σιτοδεία*· ἀλλ' ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἐπτοήθη, ἀλλὰ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως περιορίσῃ τὰ κακὰ ταῦτα. Πρὸς τὴν ἀνεγνωρισμένην ὅμως ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀντίκειται μόνον ὁ ὑπ' αὐτοῦ διαταχθεὶς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν· τοῦτο ὅμως ἐξηγῆται, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἔχων πρὸ

ὀφθαλμῶν μόνον τὸ συμφέρον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του παρέρυθη ἐκ τῆς γενικῆς πλάνης ὅτι τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ἦτο ἐπιβλαβὲς εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὡς φιλόσοφος ἐθεώρει τὸν πόλεμον ὄνειδος καὶ συμφορὰν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὅμως ὡς αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἐπέβλαπτεν εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα πρὸς ἀμυναν τοῦ κράτους, ἔδειξε ψυχικὸν σθένος ὑπέροχον. Καὶ πρῶτον διὰ τῶν γενναίων στρατηγῶν του ἀπέκρουσε τοὺς Πάρθους, οἵτινες ἐπεχείρουν συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιρῶντα (162—165).

Βραδύτερον τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντα βάρβαρα Γερμανικὰ φύλα καὶ ἰδίως οἱ *Μαρκομάνοι* ὁρμώμενοι ἐκ τῆς σημερινῆς Βοημίας καὶ οἱ *Κονάδοι* ἐκ τῆς νῦν Οὐγγαρίας προσέβηκον τὴν Δακίαν· τὴν προσβολὴν ταύτην ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι καὶ ὅλοι, ὁ βαρβαρικὸς κόσμος ἐτέθη εἰς κίνησιν. Αἰφνης ἐγνώσθη ἐν Ῥώμῃ ὅτι οἱ βάρβαροι εἶχον διχθῆ τὸν Δούναϊν καὶ λεηλατήσαντες τὴν Πανονίαν καὶ Ἰλλυρίαν προχώρησαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἀκυλητίας ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀντεπεξῆλθεν αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ μετὰ διχφόρους τροπὰς τοῦ πολέμου ἀπέκρουσεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως. Μετ' ὀλίγον ὅμως οὗτοι ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς· ὁ δυστυχὲς αὐτοκράτωρ, ὁ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης νὰ διέλθῃ τὸν βίον του ἐν τοῖς στρατοπέδοις, καὶ τοι, ὡς εἴπομεν, ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἐθεώρει τοῦτον ὡς συμφορὰν, ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ βαδίτῃ κατ' αὐτῶν· οἱ βάρβαροι ἀντέταξαν κραταιὰν ἀντίστασιν· ὁ Μάρκος Αὐρήλιος βαρέως φέρων τὴν κατὰστασιν ταύτην ἠθύνθητε καὶ ἀπέθανε ἐν Βιέννῃ (180), χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ υποτάξῃ ὁλοσχερῶς τὰ Γερμανικὰ στίφη.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος διαμένων ἐν ταῖς παρὰ τὸν Δούναϊν στρατοπέδοις καὶ πολεμῶν κατὰ τῶν Πάρθων κατεγίνετο εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας συγγράψας τὰ «*εἰς ἑαυτόν*», φιλοσοφικὸν σύγγραμμα περιέχον τὰ θαυμάσια ἡθικάματα τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὑπῆρξεν ἀνὴρ καθ' ὅλα ἄμεμπτος καὶ

πολὺ ἀνώτερος τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ἐζήσεν· ἀξίᾳ κατακρίσεως μόνον εἶνε ἡ τυφλὴ αὐτοῦ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀνάξιον υἱὸν τοῦ Κόμμοδου, τὸν ὁποῖον ἀφῆκε καὶ διὰδοχόν του.

§ 88. Κόμμοδος (180—192 μ.Χ.).

Ὅσον αὐστηρὸς ἦτο πρὸς ἑαυτὸν ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, τόσον πρὸς τοὺς ἄλλους ἐδεικνύετο ἐπιεικὴς μέχρι ἀδυναμίας μάλιστα. Ἔνεκα τούτου ἐπέτρεψε νὰ ριζωθῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κομμόδου ἀκόλαστα πάθη, ἅτινα ἀνέδειξαν αὐτὸν τὸν χυδαϊότερον καὶ ἀγριώτερον τύραννον. Ὁ ἄθλιος οὗτος ἡγεμὼν, ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, παρεδόθη εἰς τὴν παχυλὴν καὶ κτηνώδη ἀπόλαυσιν, τὸ δὲ κράτος ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν τύχην του· ἡσθάνετο ἀχαλίνωτον κλίσιν πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαβε μέρος 735 φορὰς· πολλάκις ἐξετέλεσεν ἔργα ἡνίοχου ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἢ ὑπεδύθη τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡρακλέους φέρον λεοντὴν καὶ ῥόπαλον. Ὅλη ἡ φιλοδοξία του ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν Ἡρακλῆα, τὸν ἥρωα ἐκείνον τῆς κτηνώδους ῥώμης, δι' ὃ καὶ ἡγάπα νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς. Ἔνεκα τῶν κακούργων καὶ βδελυρῶν πράξεων του διάφοροι συνωμοσίαι ἐξυφάνθησαν κατ' αὐτοῦ, αἵτινες ὅμως ἀπέτυχον· ἀλλ' ἐκ τῶν συνωμοσιῶν τούτων ἐξαπτομένη ἡ ὁμότης του δὲν εἶχε πλέον ὄριον· ἐξέδιδε κατ' ἐκάστην θανατικὰς ἀποφάσεις κατὰ χρηστοτάτων ἀνδρῶν, κατὰ συγγενῶν, κατὰ συγκλητικῶν· καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν νομοδιδάσκalon Σάλβιον Ἰουλιανὸν ἐφόνευσεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τέλος ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τινος τῶν παλακιδῶν τοῦ Μαρκίας καλουμένης, συνεργούντων καὶ ἄλλων· καὶ ἐπειδὴ τὸ δηλητήριον ἐνήργει βραδέως, ἐστραγγαλίσθη ὑπὸ τοῦ ῥωμαλέου ἀθλητοῦ Ναρκίσσου, τὸ δὲ σῶμά του κατὰ διαταγὴν τῆς Γερουσίας ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἐστιγματίσθη ἡ μνήμη του.

Αἰὼν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας (193—305 μ.Χ.)

Παρακμὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἄρχεται σειρά αὐτοκρατόρων

κατὰ τὸ πλεῖστον ὤμων καὶ ἀσπλάγχων, οἵτινες ἐγένοντο παρτίτιοι ἐμφυλίων καὶ ὀλεθρίων πολέμων· τοὺς αὐτοκράτορας τούτους ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον οἱ πραιτωριανοὶ καὶ αὐτοὶ πάλιν τοὺς κατεκρήμνιζον· οἱ πλεῖστοι τούτων ἀπέθκνον βίαιον θάνατον, ὀλίγοι δὲ φυσικόν.

§ 89. **Περτίναξ καὶ Δίδιος Ἰουλιανὸς** (193).

Οἱ δολοφόνοι τοῦ Κομμόδου ἔσπευσαν ν' ἀναβιβάσωσι ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν γηραιὸν πολίτην *Περτίνακα*. Οὗτος ἐδέχθη τὴν ἀρχὴν μετὰ δυσκολίας, ἐν τούτοις πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος καὶ εἰς τὰ οἰκονομικά, τὰ ὅποια εἶχον διαταραχθῇ ὑπὸ τῆς μανιώδους σπατάλης τοῦ προκατόχου του, καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν στρατιωτικὴν ἀναρχίαν· τοῦτο ὅμως δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἔσφαξαν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις μετὰ τρίμηνον ἀρχὴν.

Τότε διεδραματίσθησαν ἐν Ῥώμῃ σκηναὶ ἀκατονόμαστοι καὶ πρωτοφανεῖς. Ἡ ἀποθρασυνθεῖσα στρατοκρατορία ἐξέθηκε κατὰ γράμμα εἰς πλειστηριασμὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ κατεκυρώθη τοῦτο εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν *Δίδιον Ἰουλιανόν*, ἀντὶ 6250 δραχ., πληρωτέων εἰς ἕκαστον στρατιώτην ἥτοι ἐν ὅλῳ ἀντὶ 75,000,000. Ὅτε ἐγνώσθη εἰς τὰς ἐπαρχίας ὁ τηλικούτος ἐξευτελισμὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, ἐπέφερε γενικὴν ταραχὴν καὶ ἐπανάστασιν· αἱ λεγεῶνες τῆς Βρεττανίας ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγὸν τῶν *Ἀλβιόν*, αἱ τῆς Συρίας τὸν *Νίγρον* καὶ αἱ τῆς Ἰλλυρίας τὸν *Σεπτίμιον Σεβήρον*· ἀλλ' ὁ τελευταῖος ὡς ἐγγύτερον εὐρισκόμενος ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης· ὁ Δίδιος Ἰουλιανὸς ἐφρονεύθη κατὰ διαταγὴν τῆς Γερουσίας καὶ ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ.

§ 89. **Σεπτίμιος Σεβήρος** (193—211 μ. Χ.).

Ὅτε ἔφθασεν εἰς μικράν τινα ἀπόστασιν ὁ Σεβήρος ἐκάλεσε παρ' ἐαυτοῦ τοὺς πραιτωριανούς, οἵτινες καὶ προσήλθον κατὰ τὰ

εἰθισμένα ἄνευ ὅπλων· τότε αἱ Ἰλλυρικαὶ λεγεῶνες ἀθορύβως περιεκύκλωσαν αὐτούς· ὁ Σεβήρως διέταξε ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ στρατιωτικὰ σύμβολα, διέλυσε τὰ τάγματα αὐτῶν καὶ διώκων αὐτούς ἐκ τῆς Ῥώμης διέταξε ν' ἀπέχωσιν ἀπ' αὐτῆς 100 μίλια. Οὕτω κατέπεσεν ἡ θορυβοποιὸς ἐκείνη φρουρά, ἣτις ἀνήχθη τελευταῖον εἰς τοιούτην δύναμιν, ὥστε διέθετεν ἀναιρέτως καὶ ἀνευθύνως τὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Σεβήρως ἀντικατέστησε τοὺς πραιτωριανοὺς δι' ἄλλης φρουρᾶς ἐκ 50,000 ἀνδρῶν ἀφωσιωμένων εἰς αὐτόν, γενόμενος οὕτως ἰδρυτὴς τῆς στρατιωτικῆς αὐταρχίας.

Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Σεβήρου ἦτο νὰ καταβάλλῃ τοὺς δύο ἀντιπάλους τοῦ Νίγρον καὶ Ἀλβίνου, οἵτινες, ὡς εἴρηται, εἶχον ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτορες ὑπὸ τῶν λεγεῶνων των. Καὶ τὸν μὲν Νίγρον ἐνίκησε κατὰ πρῶτον παρὰ τὴν Κύζικον καὶ ἔπειτα παρὰ τὴν Ἰσπὸν καὶ τὸν ἐφόνευσε (195)· τὸν δὲ Ἀλβίνον παρὰ τὸ Λούθδουνον (Λυών) τῆς Γαλλίας. Ὁ Σεβήρως φρονῶν ὅτι ἡ Γερουσία διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὸν Ἀλβίνον ἀπέστειλε πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπιστρέψας δὲ ἔπειτα εἰς Ῥώμην ἔδειξε ἀμείλικτον σκληρότητα φονεύσας 21 συγχλητικὰς οἰκογενείας. Ἐπειτα ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Παρθῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφήρесе τὴν Σελεύκειν καὶ τὴν Κτησιφῶντα (198) χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς ἐπὶ πολὺ.

Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρως ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη καλῶς· εἰσήγαγε νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐκλελυμένων ἡθῶν· ἐπροστάτευσε τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν καταπιέσεων· διεχειρίσθη τὰ οἰκονομικὰ μετὰ μεγάλης χρηστότητος, καὶ φειδούς· ἰδίως δὲ προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὸν δικαστικὸν κλάδον ἔχων πρὸς τοῦτο συμβούλους τοὺς διασήμεους νομομαθεῖς Παυτιανόν, Παῦλον καὶ Οὐλπιανόν.

Ὁ Σεβήρως προθεβηκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ὀρεινῶν Σιῶτων καὶ Πίκτων, οἵτινες διαρρήζαντες τὸ τεῖχος τοῦ Ἀδριανοῦ προσέβαλλον τὰ ὄρια τοῦ κράτους· συνωδεύετο δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην καὶ ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Βλασσιανοῦ Καρακάλλα καὶ Γέτα· καὶ εἰσέδυσεν μὲν

μέχρι τῶν ἀπωτάτων μερῶν τῆς ὀρεινῆς Σικωτίας, ἀλλὰ τὸ μὲν ἕνεκα τῆς γεννικίας ἀντιστάσεως, τῶν Σκώτων, τὸ δὲ ἕνεκα τοῦ τραχείου κλίματος τῆς χώρας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ θέσῃ πάλιν ὡς ὄριον τοῦ κράτους του τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνεγερθὲν τεῖχος, ὅπερ ἐπεσκεύασε.

Κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ὁ Σεβῆρος ἦτο διαρκῶς ἀσθενής· ὁ ἄθλιος αὐτοῦ υἱὸς Καρακάλλας, μὴ δυνάμενος νὰ περιμένῃ τὸ ἄλλως ἐγγίζον τέλος τοῦ πατρὸς του ἐπειράθη νὰ δολοφονήσῃ αὐτόν· καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως ὕψωσε τὸ ξίφος διὰ νὰ τὸν πλήξῃ ἀπετραπή ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ πατρὸς του· ἐκ τούτου ἡ κτὰστάσις τοῦ Σεβήρου ἐτραπή ἐπὶ τὰ χεῖρω καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐξέπνευσεν οὗτος ἐν Ἐβοράκῳ (Ἰόρκῃ) τῷ 211. Ἐκπνέων δὲ εἶπεν *αὐπῆρξα τὸ πᾶν καὶ οὐδὲν ὠφελεῖ*· τὸ τελευταῖον δὲ σύνθημά του ἦτο *laboremus* (ἐργασθῶμεν).

§ 90. ΒΑΣΣΙΑΝὸς ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211—217 μ.Χ.).

Ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Βασσιανόν, ὅστις ἐπωνομάζετο *Καρακάλλας* ἐκ τινος γαλατικοῦ ἐνδύματος, ὅπερ διαρκῶς ἐφόρει, καὶ τὸν *Γέταν*. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐζήτουν νὰ διανεμηθῶσι τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὁ φύσει αἰμοβόρος Καρακάλλας ἐφόνευσε τὸν Γέταν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς του καὶ ἐσφετερίσθη ἅπασαν τὴν ἀρχήν, διέταξε δὲ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του εἰπὼν *ἔστω θεός, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ζῇ*· εἰς δὲ τὴν Γερουσίαν ὑπέμνησεν ὅτι καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ρώμης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του. Ἐζήτησεν ἐν τούτοις παρὰ τοῦ νομοδιδασκάλου Παπινιανοῦ νὰ κάμῃ δημοσίαν ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς ἀδελφοκτονίας· ἀλλ' ὁ ἔντιμος ἐκεῖνος ἀνὴρ εἶπεν ὅτι *«εἶνε εὐκολώτερον νὰ διαπράξῃ τις τὸ ἐγκλημα ἢ νὰ δικαιολογίῃ αὐτό»* ἕνεκα ὅμως τῆς ἀνῆσσεως ταύτης ἐφονεύθη, μετ' αὐτοῦ δὲ ἐφονεύθησαν καὶ 20,000 ὁπαδοὶ τοῦ Γέτα.

Τὰ φρικώδη ἐγκλήματα τοῦ ἀνθρωπομόρφου τούτου τέρατος δὲν περιωρίσθησαν μόνον ἐν Ρώμῃ· ἀλλ' ἐξετέθησαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἕνεκα δὲ τῆς μκνιώδους σπατάλης του ἐζήντησε

τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἵνα συλλέξῃ χρήματα, ὅπως ἀκολασταίνῃ, ἀπένειμε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας. Ἐπεχείρησε περιηγήσεις ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας, ἀλλ' αἱ περιηγήσεις αὗται δὲν ἦσαν ἄλλο τι εἰμὴ ἀρπαγαὶ καὶ λεηλασίαι· ὑπεκρίνετο τὸν Ἀχιλλέα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροίας καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἐν Μακεδονίᾳ· ἐκδικούμενος δὲ διὰ τινος λιθέλλους ἐναντίον του διέταξε γενικὴν σφαγὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τέλος ὅμως ἐφονεύθη ἔν τινι κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατεία τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν σωματοφυλάκων του *Μακρίνου*, ὅστις καὶ ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ.

Μακρίνος (217). Οὗτος θελήσας δι' αὐστηρῶν μέτρων ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν τῷ στρατῷ τὴν πειθαρχίαν, ἀπεξέκρινεν ἀφ' ἐκυτοῦ τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἀνηγόρευσαν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν *Ἡλιογάβαλον*, τὸν ὁποῖον παρέστησαν ὡς υἱὸν τοῦ Καρκαλάλλα. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ Μακρίνος, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐφονεύθη.

§ 91 Ἡλιογάβαλος (218—222 μ. Χ.).

Οὗτος πρότερον ἦτο ἱερεὺς τοῦ ἐν Ἐμέσῃ τῆς Συρίας ναοῦ τοῦ Ἥλιου. δεκατετραετῆς δὲ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἡλιογάβαλος ὑπῆρξεν ὁ βδελυρώτερος καὶ ὁ αἰσχρότερος πάντων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἦτο τύπος Ἀσιανοῦ μονάρχου, μετέφερε δὲ εἰς τὴν Ῥώμην τὰ αἰσχρότερα πάθη τῆς Ἀνατολῆς· ἦτο πρωτοφανὴς ἐν Ῥώμῃ ἡ φιληδονία αὐτοῦ, ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ διαφθορά, πρὸ τῆς ὁποίας θὰ κατησχύνετο καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων. Τὰ ἐνδύματα, αἱ ἄμαξι, τὰ ὅπλα καὶ αἱ κλῖναι αὐτοῦ ἦσαν χρυσοκέντητοι καὶ πεποικιλμένοι διὰ πολυτίμων λίθων· τοὺς λουτήρας του ἐπλήρου ῥοδοστάγματος, ἵνα λουσθῇ· συνεκρότει ναυμαχίας ἐντὸς λιμνῶν οἴνου· παρέδωκε τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους εἰς κουρεῖς καὶ χορευτάς, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεστρέφετο· ἐπὶ πλέον δὲ εἰσήγαγε καὶ τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τοῦ *Βήλου* μετὰ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν.

Καὶ δὲν ἤρκουσαν αἱ πολυειδεῖς αὗται μωρίαι του, ἀλλὰ συνέ-

στησε καὶ Σύγκλητον ἐκ γυναικῶν χάριν τῆς μητρὸς καὶ τῆς μάμμης του· σκοπὸς δὲ τῆς Συγκλήτου ταύτης ἦτο νὰ βουλευῇται καὶ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ γυναικείων συρμῶν, κοσμημάτων, ἐπισκέψεων κλπ. τὸν δὲ ἔπνον τοῦ ὠνόμασεν ὕπατον. Λέγεται δὲ ὅτι, φοβούμενος βίαιον θάνατον, εἶχε παρασκευάσῃ κατάλληλα μέσα αὐτοκτονίας, σχοινία ἐκ μετὰξης καὶ πολυτίμους μαχαίρας· κατεσκεύασε δὲ καὶ πύργον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πολυτίμων λίθων, ὥστε, ἐάν ποτε ἡναγκάζετο νὰ πέσῃ ἐπ' αὐτοῦ, τοῦλάχιστον νὰ ἔχῃ τὴν παρηγορίαν ὅτι ἔθραυσε τὴν κεφαλὴν του καὶ συνέτριψε τὰ μέλη του μεγαλοπρεπῶς. Τέλος ὅμως καὶ αὐτοὶ οἱ πραιτωριανοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ φρίκης πρὸς τὴν κτηνώδη φύσιν τοῦ ἀνθρωπομόρφου αὐτοῦ τέρατος καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν, ἀνεβίβασαν δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ *Ἀλέξανδρον Σεβήρον* δεκαετραετῇ τὴν ἡλικίαν.

§ 92. Ἀλέξανδρος Σεβήρος (222—235 μ.Χ.)

Ὁ νέος οὗτος ἡγεμὼν ὑπῆρξεν ὁ ἄριστος ἡγεμὼν τῆς ἀξιοθρηνητοῦ ταύτης περιόδου, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο βλέπει τις εἰμὴ ἐπαναστάσεις στρατιωτῶν, ἐγκλήματα αὐτοκρατόρων, ἐπιδρομὰς βαρβάρων καὶ ἐν γένει τὴν παρακμὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· ὁ Ἀλέξανδρος Σεβήρος ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως ἦτο πεπρωτισμένος ὑπὸ ἐξόχων ἀρετῶν, ἀλλ' ἔτυχε καὶ ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἐξαιρέτου ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συνετῆς αὐτοῦ μητρὸς *Μαμμαίας*.

Γενόμενος αὐτοκράτωρ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπαναφέρῃ τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν· εἰς τὸ δυσχερές δὲ τοῦτο ἔργον ἐβοήθει αὐτὸν καὶ δεκαεξαμελὲς συμβούλιον ἐκ πεπειραμένων ἀνδρῶν, οὗτινος προΐστατο ὁ δικηπρεπὴς νομομαθὴς *Οὐλπιανός*. Ἐπὶ τῆς προύψεως τῶν ἀνακτόρων του ἐπέγραψε τὸ «*πρᾶττε εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι θέλεις καὶ πράττωσιν καὶ εἰς σὲ οἱ ἄλλοι*», ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς.

Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ ἔζῃ μεθ' ἀπλόγητος καὶ αἰδοῦς, ἡγωνίσθη δὲ παντριοτρόπως νὰ περιορίσῃ τὰ ἀκόλαστα ἤθη τῶν συγχρόνων τοῦ καὶ τὰς παρεκτροπὰς τῆς πολυτελείας. Δυστυχῶς ὁμως οὔτε αἱ ἀρεταὶ τοῦ χρηστοῦ τούτου ἡγεμόνος, οὔτε τὰ φῶτα τοῦ Οὐλπιανοῦ ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὰ κακά, ἅτινα ἐλυμαίνοντο τὸ κράτος, οὔτε τὴν πειθαρχίαν νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς πραιτωριανούς· ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν τὸν πιστόν του *Οὐλπιανόν*, οἱ πραιτωριανοὶ στασιασcentes ἐνέπλησαν τὴν πόλιν αἱμάτων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ λύσσα αὐτῶν, ὥστε εἰσώρμησαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ νεκροῦ αὐτοκράτορος ἐφόνευσαν τὸν ἀρχηγὸν τῶν *Οὐλπιανόν*, τὸν ὅποτον θεωροῦν αἴτιον τῶν αὐστηροτάτων μεταρρυθμίσεων.

Ἐν ἔτει 26 ὁ Πέρσης *Ἀρταξέρξης* ἀνατρέψας τὸ πέρην τοῦ Τίγρητος βασιλείον τῶν Πάρθων ἱδρυσεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ *νέον Περσικὸν βασίλειον* ἢ τῶν *Σασσανιδῶν* (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Σασσάν πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου). θεωρῶν δὲ ἐκυτὸν ἀπόγονον τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας ἡξίου νὰ καταλάβῃ πάσας τὰς χώρας, ὅσαι ἄλλοτε ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Δαρείου, ἦτοι ὁλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ἀλλ' ὁ Σεβήρος ἀπήντησεν εἰς τὰς αὐθάδεις ταύτας ἀξιώσεις τοῦ Πέρσου ἡγεμόνος διὰ προσβολῆς ἐκ τριῶν σημείων καὶ κατέβλεπε τὸν ἐπικίνδυνον ἐκεῖνον ἐχθρόν. Ἡ εἰδησις ὁμως ὅτι οἱ Γερμανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλκίαν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιταχύνη τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Ῥώμην καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥήνον κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἀλλ' ἐφρονεύθη μετὰ τῆς μητρὸς του ἐν ἡλικίᾳ 26 ἐτῶν (235) ὑπὸ τοῦ ἐκ Θράκης χιλιάρχου *Μαξιμίρου* ἐν τινὶ ὁχλαγωγίᾳ ὑποκινήθεισῃ ὑπ' αὐτοῦ.

§ 93. — Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβήρον ἐννέα αὐτοκράτορες

Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβήρον ἤρξαν ἐννέα αὐτοκράτορες, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν διὰ συνωμοσιῶν.

1) *Μαξιμίλος*, ὅστις ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του ποιμὴν Θράξ, Γότθος τὴν καταγωγὴν. Εἶχεν ἀνάστημα γιγαντιαῖον καὶ βῶμην Ἡράκλειον, ἔτρωγε δὲ καθ' ἑκάστην 40 λίτρας κρέατος (!) καὶ ἔπινε ὀλόκληρον ἀμφορέα οἶνον (26 λίτρας). Καὶ τοι οὗτος κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ἐν τούτοις τοιχῶται ἦσαν αἱ αὐθαιρεσίαι καὶ αἱ παρανομίαι αὐτοῦ, ὥστε ἐφαίνετο μᾶλλον ὡς κατακτητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ οὐχὶ ὡς ἡγεμὼν· ἀπεγύμνωσε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ναοὺς καὶ δὲν ἐτόλμησεν οὐδὲ ἅπαξ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην. Ὅτε δὲ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ κατ' αὐτῆς, ἵνα τιμωρήσῃ τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν του.

Τοσαύτη δὲ τότε ἐπεκράτει σύγχυσις καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τοσαύτην ἀνωμαλίαν καὶ ἀποσύνθεσιν περιῆλθε τὸ κράτος, ὥστε καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἀνεκήρυξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, ἀλλ' ὑπερίσχυεν ὁ ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν ἀνακηρυχθεὶς.

2) *Γορδιανὸς ὁ Γ'* (238—244). Ὁ νεαρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐδίωξεν αὐτοπροσώπως τοὺς Γότθους ἐκ τῆς Μοισίας καὶ τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς Συρίας, ὁ δὲ στρατηγὸς του Αὐρηλιανὸς ἐνίκησε παρὰ τὴν Μαγεντίαν (241) τοὺς τὸ πρῶτον ἤδη ἐμφανισθέντας Φράγκους· ἀλλ' ὁ ἑπάρχος τοῦ Πραιτωρίου *Ἀραψ Φίλιππος* ἐφόνευσεν τὸν Γορδιανὸν καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν θέσιν του.

3) Ὁ *Ἀραψ Φίλιππος* (244—249) ἐώρτασε μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος τὴν χιλιετηρίδα τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης 248 μ. Χ. Μετὰ 5 ὅμως ἔτη οἱ στρατιῶται εὗρον ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Φιλίππου διήρκεσε πολὺ καὶ ἐξ ὧν τῶν μερῶν ἀνηγγέλησαν στάσεις· συγχρόνως οἱ βάρβαροι διέβησαν τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ συγκλητικὸς *Δέκιος*, ὅστις ἐστάλη, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Γότθους ἐκ τῆς Παννονίας, ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του αὐτοκράτωρ· πρὸς τοῦτον ὁ Φίλιππος συνεκρότησε μάχην ἐν Βερόνῃ (249), ἐν ᾗ ἐφονεύθη.

4) Ὁ *Δέκιος* ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως καλὸς ἡγεμὼν· ἐζήτησε

νά θεραπεύσῃ τὰ κακὰ τοῦ κράτους ἐπαναφέρον τὰ αὐστηρά ἦθη τῆς Δημοκρατίας· ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρει τοὺς ὁσημέραι αὐξανομένους χριστιανούς ὡς ἐπικινδύνους εἰς τὴν πολιτείαν διέταξε φοβερὸν διωγμὸν κατ' αὐτῶν· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους ἀπέβησαν μάταιαι ἔνεκα τῆς γενικῆς διαφθορᾶς τῶν Ῥωμαίων, ἔπεσε δὲ μαχόμενος πρὸς τοὺς Γότθους, οἵτινες εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θράκην (251).

5) Ὁ *Γάλλος* διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον (251—253) ἐξήγούρῃσεν τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν Γότθων διὰ συνθήκης ἐπαισχύνου. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ὁ διοικητὴς τῆς Μοισίας *Αἰμιλιανὸς* νικῆσας τοὺς Γότθους ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ αὐτοκράτωρ. Ὁ Γάλλος ἐβάδισε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στασιασάντων στρατιωτῶν τοῦ (253).

6) Ὁ *Αἰμιλιανὸς* (253) τέσσαρς μόνον μῆνας ἐπέζησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γάλλου, ἐφονεύθη δὲ καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ.

7) Ὁ *Βαλεριανὸς* (253—260) διαδεχθεὶς τὸν Αἰμιλιανὸν εἶχε μὲν ἔξοχα στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ προτερήματα, ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους τοῦ· τὸ κράτος διετέλει ἐν φρικῶδει ἀνωμαλίᾳ· οἱ Ἀλαμανοὶ εἶχον διαβῆ τὸν Ῥῆνον, οἱ Γότθοι τὸν Δούναβιν καὶ οἱ Πέρσαι τὸν Εὐφράτην· ὁ Βαλεριανὸς προσεπάθησε ν' ἀνακόψῃ τὴν ἐπικειμένην διάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ καὶ κατὰ μὲν τῶν Ἀλαμανῶν καὶ Γότθων ἀπέστειλε τὸν υἱὸν τοῦ Γαλλικηνόν, τὸν ὅποσον προσέλαβε καὶ συνάρχοντα, αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην διὰ προδοσίας συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπώρη τοῦ Α'. Τρία ἔτη ἔμεινεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὑποστὰς μυρίους ἐξευτελισμούς. Λέγεται ὅτι ὁ Σαπώρης μετεχειρίζετο αὐτὸν ὡς βῆθρον, ἵνα ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ καὶ τέλος ἐξέδειρεν αὐτὸν ζῶντα.

8) *Γαλλικηνὸς* (260—268). Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ πατρὸς τοῦ οὗτος ἐκυβέρνα μόνος τὸ κράτος ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, καθ' ἃ ἀδικοκῶπως ἐπάλαψε κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατὰ τῶν σφετερι-

στῶν τοῦ θρόνου· 19 ἢ 20 ἄλλοι ἀνηγορεύθησαν αὐτοκράτορες, ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἐκλήθη ἐποχὴ τῶν 30 τυράννων· οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἐφονεύθησαν ὑπ' ἑλλήλων ἢ ὑπὸ τοῦ Γαλλιανοῦ. Τότε οἱ Γότθοι ὠφελοῦμενοι ἐκ τῶν τρομερῶν τούτων ἀνωμαλιῶν ἐπέδραμον καὶ κατέστρεψαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς Γότθος ἠθέλησε νὰ πυρπολήσῃ ἐν Ἀθήναις τὰς βιβλιοθήκας, ἕτερος ὅμως ἐκράτησεν αὐτὸν λέγων «ἄς ἀφήσωμεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν τὰ βιβλία ταῦτα, ἅτινα ἀφαιροῦσι τὴν πρὸς τὰ ὀπλὰ κλίσιμ». Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ ἱστορικοῦ Δεξιππου ἠδυνήθησαν νὰ ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς βαρβάρους. Ὁ Γαλλιανὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς λεηλασίας τῶν Γότθων εἰμὴ πληρώσας εἰς αὐτοὺς μεγάλην ποσότητα χρημάτων. Ἐν ἔτει δὲ 268 ἐδολοφονήθη ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεδιολάνου, πολιρχῶν ἐν αὐτῷ τὸν ὑπὸ τῶν Ἰλλυρικῶν λεγεῶνων ἀναγορευθέντα αὐτοκράτορα Αὐρέολον.

9) *Κλαύδιος ὁ Β΄*. (268). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαλλιανοῦ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου αὐτοκράτωρ ὁ ἐξ Ἰλλυρίας καταγόμενος Κλαύδιος, ὁ διασημότερος τῶν στρατηγῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ Κλαύδιος ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Αὐρέολον, ἔπειτα δὲ ἐπελθὼν κατὰ τῶν Γότθων ἐνίκησε μεγάλην νίκην παρὰ τὴν σημερινὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας καὶ κατεδίωξε τὰ λείψανα αὐτῶν εἰς τὴν Μοισίαν· προσβληθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος τότε λοιμοῦ ἀπέθανε (270) ἐν Σιρμίῳ τῆς Παννονίας, συστήσας ὡς διάδοχόν του τὸν ἑξοχον στρατηγὸν *Αὐρηλιανόν*.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἡ μὲν Σύγκλητος καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκυληίας ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κλαυδίου *Κοϊντίλιον*· μαθὼν ὅμως οὗτος ὅτι αἱ παρὰ τὸν Δούναβιν λεγεῶνες ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Κλαυδίου τὸν *Αὐρηλιανόν* ἤνοιξε τὰς φλέβας του καὶ ἀπέθανεν, ἡ δὲ Σύγκλητος ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτοκράτορα τὸν Αὐρηλιανόν.

§ 94. *Αὐρηλιανὸς* (270 — 275 μ. Χ.)

Ὁ νέος οὗτος αὐτοκράτωρ ἐκ Παννονίας καταγόμενος ἀνῆκεν

εἰς ταπεινότητα γένος, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὕψιστον τοῦ αὐτοκράτορος ἀξίωμα διὰ τοῦ θρόνου του καὶ τῶν πολλῶν ἀνδραγαθημάτων του· δραστηριώτατος καὶ ἰσχυρὸς τὸν χαρκατῆρα ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῶν περιστάσεων καὶ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγορῶτο τοῦ κράτους (restitutor orbis). Οὗτος κατετρόπωσε μεγάλην βερβαρικὴν στρατικὴν Σκυθῶν, Μαρκομάνων, Βυνδάλων ἐν Παννονίᾳ· ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς Ἀλαμανοὺς καὶ ἠνάγκασε τοὺς Γότθους νὰ υποχωρήσωσι πέραν τοῦ Δουνάβεως· ἀλλ' ὅμως βλέπων πόσον ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Γότθοι καὶ ὅτι ἡ Δακία ἦτο πάντοτε ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ κράτους συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Γότθους συνθήκην, δι' ἧς πρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, μέρος δὲ τῶν κατοικίων αὐτῇ· μετόπισεν εἰς τὴν Μοισίαν, ἣτις ἔκτοτε ὠνομάσθη Δακία τοῦ Αὐρηλιανοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ Αὐρηλιανὸς ἐπορεύθη κατὰ τῆς βασιλείσης τῆς Παλμύρας Ζηνοβίας, ἣτις, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Ὀδενάθου, ἀποτινάξασα τὴν Ῥωμαικὴν κυριαρχίαν εἶχε καταλάβῃ ὁλόκληρον τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ πλεῖστον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐσκέπτετο δὲ νὰ ἰδρῦσῃ μέγα ἀνατολικὸν κράτος· ὁ Αὐρηλιανὸς νικήσας τὴν Ζηνοβίαν εἰς δύο μάχας πρὸς τὴν Ἀντιόχειν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν της Παλμύραν, ὅπου ὁ Αὐρηλιανὸς ἐλθὼν τὴν ἐπολιόρκησεν. Ὅτε αἱ τροφαὶ ἐξηντλήθησαν, ἡ Ζηνοβία ἐπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ συλληφθεῖσα ἤλθη ἐνώπιον τοῦ Αὐρηλιανοῦ, κατόπιν δὲ ἀπῆχθη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐλάμπρυνε τὸν μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐρηλιανὸς μετὰ ταῦτα παρσκευάζεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτοὺς διὰ τὸ αἶσχος, τὸ ὅποιον ἐνεκόλαψεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διὰ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Βαλεριανοῦ, ἀλλ' ὁ γραμματεὺς του Μνησθεὺς κατηγορούμενος ἐπὶ καταχρήσεσι καὶ φοβούμενος τὴν τιμωρίαν ἐνήργησε καὶ ἐδολοφονήθη οὗτος· ὁ Αὐρηλιανὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡγεμὼν ἱκανὸς καὶ ἐν ἔξῃ, ἤθελεν ἴσως σώσῃ τὸ καταρρέον Ῥωμαϊκὸν κράτος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐρηλιανοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκρά-

τωρ ὁ *Τάκιτος* καὶ τούτου φονευθέντος ὁ ἀδελφός του *Φλωριανός* ἀλλὰ καὶ τοῦτον μετ' ὀλίγον διεδέχθη ὁ *Πρόβος*.

§ 95. **Πρόβος** (276-282). **Κᾶρος** (282-283).

Ὁ *Πρόβος* ὑπῆρξε διακεκριμένος αὐτοκράτωρ· ἐπανάφερε τὴν τάξιν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐταπείνωσε τοὺς διεκδικοῦντας τὸν θρόνον· ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Γαλατίας τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσβαλόντας *Φράγκους*, *Ἀλαμανοὺς* καὶ *Βανδάλους* καὶ διέβη τὸν Ῥῆνον καταδιώκων αὐτούς· θελήσας ὅμως νὰ συνειθίσῃ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς διαφόρους δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅσον εἰς κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, καὶ φύτευσιν ἀμπελώνων, καὶ ἀποξήρανσιν ἐλῶν κλπ. τοῦτο ὅμως τόσον πολὺ ἐξώργισε τοὺς στρατιώτας, ὥστε προέβησαν εἰς στάσιν, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ *Πρόβος*, ἀνεκηρύχθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων *Κᾶρος*.

Ὁ *Κᾶρος* προσέλαβεν ὡς συνάρχοντας τοὺς υἱοὺς του *Καρῖνον* καὶ *Νουμεριανόν*· καὶ εἰς μὲν τὸν *Καρῖνον* ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ *Νουμεριανοῦ* ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν *Περσῶν*· καὶ ἐδήλωσε μὲν τὴν *Μεσοποταμίαν* καὶ κατέλαβεν ἔπειτα τὴν *Σελεύειαν* καὶ τὴν *Κτησιφῶντα*, ἀπέθανεν ὅμως κεραυνόπληκτος, ὁ δὲ *Νουμεριανός* ἔλαβε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς *Περσίας* ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του, ὁ δὲ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἐκ *Δαλματίας* ἀρχηγὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς *Διοκλητιανόν*· ὁ *Καρῖνος* ἐδοκίμωσε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἀδελφόν του, ἀλλ' ἐφονεύθη εἰς τινα ἐν *Μοισίᾳ* μάχην.

§ 96. **Διοκλητιανός** (284-305 μ. Χ.)

Ὁ *Διοκλητιανός* κατήγετο, ὡς εἴπομεν, ἐκ *Δαλματίας*· ἐκ τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς βαθμίδος διὰ μόνης τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ διὰ τῶν πολλῶν ἀρετῶν του ἠδυνήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὑψίστον ἀξίωμα, τὸ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὅποτον καὶ διετή-

ρησεν ἐφ' ὅσον χρόνον ἤθελε. Μετέβαλεν οὗτος τὸν ὄργανισμὸν τοῦ κράτους· κατέλυσε τὸν στρατιωτικὸν δεσποτισμὸν· ἐστέρησε τὴν Σύγκλητον πάσης πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τοιουτοτρόπως ἐξαλείψας καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπομεῖναι ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναμνήσεων τῆς δημοκρατίας κατέστη μόνος καὶ ἀπεριόριστος κύριος τοῦ κράτους.

Ὁ Διοκλητιανὸς βλέπων ὅτι τὰ ὄρια τοῦ ἀπεράντου κράτους του ἦσαν διηνεκῶς ἐκτεθειμένα εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων ἐχθρῶν, κατενόησεν ὅτι εἰς μόνος ἀνὴρ δὲν ἐπήρκει εἰς εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν.

Ὅθεν προσέλαβεν ὡς συνάχοντα τὸν ἐκ Ἰαννονίας τραχὺν μὲν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγὸν *Μαξιμιανόν*· καὶ εἰς τοῦτον μὲν ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς· εἶχον δὲ τὰς ἐδρας των ὁ μὲν *Μαξιμιανὸς* ἐν *Μεδιολάνῳ*, ὁ δὲ *Διοκλητιανὸς* ἐν *Νικομηδείᾳ* τῆς Βιθυνίας. Μετὰ τινα ἔτη βλέπων ὁ *Διοκλητιανὸς* ὅτι οἱ κίνδυνοι τοῦ κράτους ἐπολλαπλασιάζοντο ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιθέσεων ἰδίως τῶν γερμανικῶν φυλῶν κατὰ τὸν *Ρῆνον* καὶ τὸν *Δούναβιν*, προσέλαβεν ἀποκοινοῦ μετὰ τοῦ *Μαξιμιανοῦ* δύο ἀκόμη συνάρχοντας, τὸν *Γαλέριον* καὶ τὸν *Κωνσταντίον τὸν Χλωρόν* (ἐπικληθέντα οὕτως ἕνεκα τῆς χλωμότητός του), οἵτινες ὠνομάσθησαν *Καίσαρες* καὶ ἦσαν ὑποδεέστεροι τοῦ *Διοκλητιανοῦ* καὶ τοῦ *Μαξιμιανοῦ*, οἵτινες ἐπεκαλοῦντο *Αὐγουστοι*. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἄρχοντες διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν ὁρίων, ἔλαβον δὲ ὁ μὲν *Διοκλητιανὸς*, ὁ πρῶτος *Αὐγουστος*, τὴν *Ἀνατολήν*· ὁ *Γαλέριος* τὴν *Θράκην*, τὴν *Ἰλλυρίαν* καὶ τὴν *Ἑλλάδα*· ὁ *Μαξιμιανός*, ὁ δεύτερος *Αὐγουστος*, τὴν *Ἰταλίαν*, τὴν *Ἀφρικὴν* καὶ τὰς νήσους· καὶ ὁ *Κωνσταντίος* τὴν *Ἰσπανίαν*, τὴν *Γαλιτίαν* καὶ τὴν *Βρεττανίαν*.

Διὰ τῆς διανομῆς ταύτης δὲν διεσπάσθη οὐδόλως ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ὁ *Διοκλητιανὸς* ἔμεινεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς καὶ ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ

τῶν διαταγῶν αὐτοῦ· ἕκαστος ἐκ τῶν τεσσάρων ἡγεμόνων χάριν τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας προέβη εἰς τὴν ἰδρυσιν νέου στρατιωτικοῦ σώματος, τὸ τοιοῦτον δὲ σφόδρα ἐξησθένισε τὴν δύναμιν τῶν ἐν Ῥώμῃ πραιτωριανῶν· καὶ ἡ Ῥώμη δέ, ἥτις δὲν ἦτο πλέον τὸ κέντρον τοῦ κράτους, ἀπώλεσε πολὺ ἐκ τῆς λαμπρότητός της.

Ὁ Διοκλητιανὸς μετὰ τῶν συναρχόντων του διεξήγαγον διαφόρους πολέμους ἐπιτυχεῖς· οὕτως ὁ Μαξιμιανὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γερμανοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ ἠρήμωσε τὴν χώραν αὐτῶν· ὁ Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Γαλατίας τοὺς Φράγκους· ὁ Διοκλητιανὸς κατέβαλεν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Ἀχιλλέα καὶ ἐφόνευσε πάντας τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ· τέλος δὲ ὁ Γαλέριος νικήσας τοὺς Πέρσας ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πέντε ἐπαρχίας πέραν τοῦ Τίγρητος καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἀρμενίας. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατέστη πανταχοῦ τοῦ κράτους ἡ ἡσυχία καὶ ἡ τάξις. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Διοκλητιανὸς, παρακινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κακεντρεχοῦς Γαλερίου, ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ χριστιανοὶ καταδιώχθησαν ἀπηνέστατα· πανταχοῦ τοῦ κράτους, πλὴν τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὁποίων ἤρχεν ὁ Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς, ἀνενεώθησαν τὰ φρικώδη βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοτε ὑπέστησαν οἱ χριστιανοί· ὁ διωγμὸς οὗτος ἦτο ὁ τελευταῖος ἀλλὰ καὶ ὁ σκληρότερος· διήρκεσε ὀκτὼ ἔτη καὶ ἐκλήθη ἐποχὴ τῶν μαρτύρων, διότι χιλιάδες χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον,

Μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Διοκλητιανὸς νοσήσας βαρέως ἐν Νικομηδεῖα ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, ἠνάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ ἀκαλουθήσῃ τὸ παράδειγμά του· ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς τὴν ἐν Σάλωνι τῆς Δαλματίας ἀγροτικὴν ἔπαυλίν του διῆλθε τὸ γῆρας του μακρὰν τοῦ βορῆου τῶν ὅπλων καὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀσχολούμενος εἰς τὴν κηπουρικὴν, χωρὶς νὰ ἐπιθυμῇ πλεον τὴν ἀρχήν. Ἡμέραν τινὰ ὁ Μαξιμιανὸς ἐπείεζεν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃσι καὶ αὐθις τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὁ Διοκλητιανὸς ἀπήντησεν εἰς αὐτόν ἀεὶν ἡδύνασο νὰ ἴδῃς τὰ ὠραῖα λαχανικὰ μου,

τὰ ὅποια ἐγὼ ὁ ἴδιος καλλιεργῶ, δὲν θὰ μοὶ ὠμίλεις περὶ παρομοίων μόχθων»· ἀπέθανε δὲ ὁ Διοκλητιανὸς τῷ 315.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνσταντῖος ἀνηγορεύθησαν, Αὐγουστοι· ὁ Γαλέριος, ὅστις ἠξίου ὅτι ἦτο ὁ ὑπέρτατος τοῦ κράτους ἀρχηγός, χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ τὸν συνάρχοντά του ἀνέδειξε δύο νέους Καίσαρας τὸν Μαξιμίνον καὶ τὸν Σεβήρον. Μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος, ὅστις ἐπωνομάσθη «Κωνσταντῖος ὁ πτωχός»· καὶ ἀληθῶς τοσαύτη ἦτο ἡ ἀπλότης τοῦ βίου του, ὥστε ἠναγκάζετο νὰ δανείζεται χρήματα, ὅσκις ἐπρόκειτο νὰ παραθέσῃ δεῖπνον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου αἱ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνεκήρυξαν Αὐγουστον τὸν υἱὸν τούτου Κωνσταντίνον· ταυτοχρόνως δὲ ἡ Ῥώμη, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ, ὀργισθεῖσα ἐξηγέρθη, οἱ δὲ πραιτωριανοὶ αὐτῆς ἀνεδίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μαξέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ· ὁ Μαξέντιος προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν πατέρα του οὕτως ὥστε ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ἐξ Αὐγουστοι, διότι ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Σεβήρου προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Γαλερίου ὡς Αὐγουστος ὁ Λικίνιος, ὁ δὲ Μαξιμίνος ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου.—Ἄλλ' ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλους πολέμων τῶν ἐξ τούτων αὐτοκρατόρων ἐσώθησαν μόνον τρεῖς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Λικίνιος ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Σύντομος γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.....	5
Διαίρεσις τῆς Ἰταλίας.....	6
Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.....	8
Παράδοξαι περὶ κτίσεως τῆς Ῥώμης.....	12
Ῥωμύλος.....	14
Νουμᾶ Πομπήλιος.....	17
Τύλλος Ὀστίλιος.....	18
Ἄγκος Μάρκιος.....	19
Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος.....	20
Ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ κοινωνία καὶ πολιτικὰ καθεστῶτα....	23
Σέρβιος Τύλλιος.....	25
Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.....	28
Ἰδρυσις τῆς Δημοκρατίας—ὑπατεία.....	31
Οἱ πρῶτοι ὑπατοὶ — ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν τοῦ πολι- τεύματος.....	32
Δημοτικοὶ νόμοι Βαλερίου Ποπλικόλα.....	33
Πόλεμος κατὰ τοῦ Πορσήνα.....	33
Μάχη παρὰ τὴν Ῥηγίλλην—θάνατος Ταρκυνίου.....	35
Δικτατωρία.....	36
Κατάστασις τῶν Πληβείων ἐν Ῥώμῃ—πόλεμος πρὸς τοὺς Οὐόλσκους.....	37
Ἀποχώρησις τῶν Πληβείων εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος—ἱδρυσις τῆς δημαρχίας ἐν Ῥώμῃ.....	38

	Σελ.
Κοριολανός.....	40
Πρῶτος Κληρουχικός νόμος Σπορίνου Κασσίου.....	41
Φάβιοι—Δικαίωμα τῶν Δημάρχων ἵνα ἐγκλωῶσι τοὺς ὑπάρχουσας καὶ τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν ἵνα ἐκδίδωσι ψηφίσματα.....	42
Κόιντος Κιγκιννᾶτος.....	44
Δεκαρχία—ἀστική ἰσότης.....	45
Δημοτικοὶ νόμοι Βαλερίου καὶ Ὀρατίου, — ἐπιγαμία τῶν δύο τάξεων—χιλιαρχία, τιμητεία.....	48
Καταστροφή τῶν Φιδηνῶν—μισθοφορά—ἄλωσις Οὐνῶν—κατάληψις Φαλερίου.....	50
Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν.....	52
Καταδίκη Μαλλίου Καπιτωλίνου.....	55
Νόμοι Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου—Πολιτικὴ ἰσότης Πατροικίων καὶ Πληθείων.....	56
Καθαρὰ δημοκρατία ἐν Ῥώμῃ—Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.....	58
Πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος.....	59
Πόλεμος πρὸς τοὺς Λατίνους.....	60
Δεύτερος Σαμνιτικὸς πόλεμος.....	62
Τρίτος » ».....	64
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ταρκυντίους καὶ πρὸς τὸν Πύρρον τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου.....	67
Σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν πρὸς τὴν Ῥώμην.....	72
Ἀποικίαι.....	74
Ἡ δύναμις καὶ τὰ ἔθνη τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα.....	74
Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι.....	76
Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.....	77
Συμβάντα μεταξὺ τοῦ α' καὶ τοῦ β' Καρχηδονιακοῦ πολέμου.—Πόλεμος τῶν μισθοφόρων ἐν Καρχηδόνι.....	83
Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.....	85
Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Ἀννίβα.....	99
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου τοῦ Ε' βασιλέως.....	

	Σελ.
τῆς Μακεδονίας.....	100
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατ' Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας.....	101
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Περσέως, βασιλέως τῆς Μα- κεδονίας.....	103
Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους.....	105
Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους.....	105
Τρίτος Κερχρηδονιακὸς πόλεμος.....	108
Πόλεμος ἐν Ἰσπανίᾳ—καταστροφὴ τῆς Νουμαντίας... ..	114
Οἱ χρόνοι τῶν ἐμφυλίων πολέμων.—Ἐσωτερικὴ κατάστα- σις τῆς Ῥώμης πρὸ τῶν Γράκχων.....	116
Ἡ ἐπὶ τῶν Γράκχων στάσις.....	117
Δημαρχία Γάϊου Γράκχου.....	120
Ἰουγουρθικὸς πόλεμος.....	122
Εἰσβολὴ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων.....	125
Ταρχχαὶ ἐν Ῥώμῃ —Ἀντιζηλὶς Μαρίου καὶ Σύλλα.....	126
Συμμαχικὸς πόλεμος.....	128
Πρῶτος Μιθριδατικὸς πόλεμος.....	129
Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος Μαρίου καὶ Σύλλα.....	129
Ἐκστρατεία τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.....	130
Ἐπ' ἀνόδου τοῦ Μαρίου εἰς Ῥώμην.—προγραφαὶ καὶ θάνα- τος αὐτοῦ.....	132
Ἐπ' ἀνόδου τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ῥώμην· δικτατωρία καὶ θά- νατος αὐτοῦ.....	133
Ταρχχαὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα.—Πομπήσις.....	134
Πόλεμος κατὰ Σερτωρίου.....	135
Πόλεμος τῶν δούλων.—Σπάρτακος.....	136
Πόλεμος κατὰ τῶν πειραχτῶν.....	139
Δεύτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος.....	140
Συνωμοσίαι τοῦ Κατιλίνα.....	142
Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ.....	143
Πρώτη τριχνδρία.....	145
Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου	147

Πόλεμος ἐν Αἰγύπτῳ — πόλεμος κατὰ Φαρνάκου — ἡ ἐν Θάψφ μάχη.....	149
Μάχη παρὰ τὴν Μοῦνδαν — ἀποθέωσις τοῦ Καίσαρος καὶ θάνατος αὐτοῦ.....	150
Ἀποτελέσματα δολοφονίας τοῦ Καίσαρος.....	152
Παντοδυναμία Ἀντωνίου. — Ὀκταβιανός.....	153
Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη.....	156
Πόλεμος Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου.....	158
Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος.....	161
Τιέριος.....	165
Γάιος Καῖσαρ Καλιγόλας.....	168
Κλαύδιος.....	170
Νέρων.....	172
Σουλπίκιος Γάλβας, Ὅθων, Βιτέλλιος.....	177
Βεσπασιανός.....	178
Τίτος.....	180
Δομιτιανός.....	182
Αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων. — Νέρβας.....	184
Τραϊανός.....	185
Ἀδριανός.....	188
Τίτος Ἀντωνίνος ὁ εὐσεβής.....	192
Μάρκος Αὐρήλιος.....	194
Κόμμοδος.....	196
Περτίναξ — Δίδιος Ἰουλιανός.....	197
Σεπτίμιος Σεβήρος.....	197
Βασσιανός Κρακαλλάας.....	199
Ἡλιογάβαλος.....	200
Ἀλέξανδρος Σεβήρος.....	201
Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβήρον ἐννέα αὐτοκράτορες... ..	202
Αὐρηλιανός.....	205
Πρόβος — Κάρος.....	207
Διοκλητιανός.....	207

• Ἐξεδόθησαν καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλιοπω-
λείῳ πρὸς χρῆσιν τῶν Γυμνασίων

ΒΡΑΧΝΟΥ Ν. *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος μέχρι τῆς*
ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ρωμαίους· πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν
τῆς Γ' τάξεως.

ΓΑΛΑΝΗ ΕΜΜ. *Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις διηρημέναι εἰς δύο*
τεύχη πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων, κατὰ τὸ πρό-
γραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

ΖΗΚΙΔΟΥ Γ. *Θουκυδίδου ὁ Πελοποννησίων καὶ Ἀθη-*
ναίων πόλεμος μετὰ εἰσαγωγῆς καὶ σχολίων
ποικίλων ἐρμηνευτικῶν κλπ. βιβλ. Α' καὶ Β'

» » *Συντακτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.*

» » *Ξενοφῶντος Ἑλληνικά κατ' ἐκλογὴν μετὰ*
πολλῶν καὶ ποικίλων σημειώσεων.

» » *Ξενοφῶντος Κύρου ἀνάβασις βιβλ. Γ' καὶ Δ'.*

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Δ. *Στοιχειώδης Ζωολογία μετὰ εἰκό-*
νων πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Α' τάξεως.

ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ Γ. *Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα μετὰ*
εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων.

ΣΑΛΤΕΛΗ ΘΕΜ. *Στοιχειώδης Μετρικὴ τῶν παλαιῶν Ἑλ-*
λῆνων κατὰ Hugo Gleditsch.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΓΑΒΡ. *Δημοσθένους ὑπὲρ Κτησιφῶντος ἡ*
περὶ τοῦ στεφάνου μετὰ κριτικῶν καὶ ἐξηγητικῶν σημειώσεων.

ΥΠΟ ΤΑ ΠΙΕΣΤΗΡΙΑ

ΖΗΚΙΔΟΥ Γ. *Θουκυδίδου βιβλίον τρίτον μετὰ ποικίλων*
σχολίων ἐρμηνευτικῶν κριτικῶν κλπ.

Τιμᾶται δραχ. 3